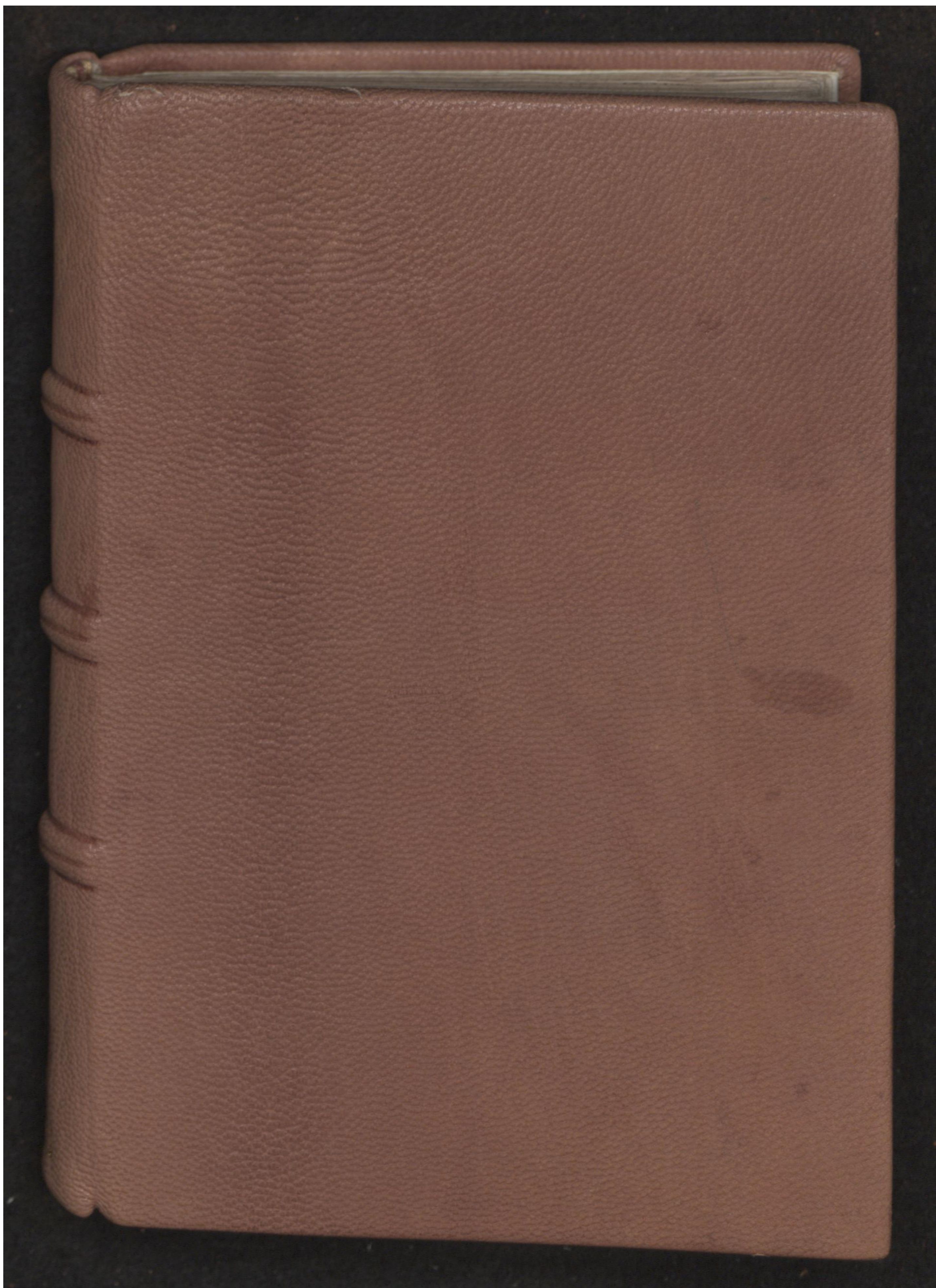
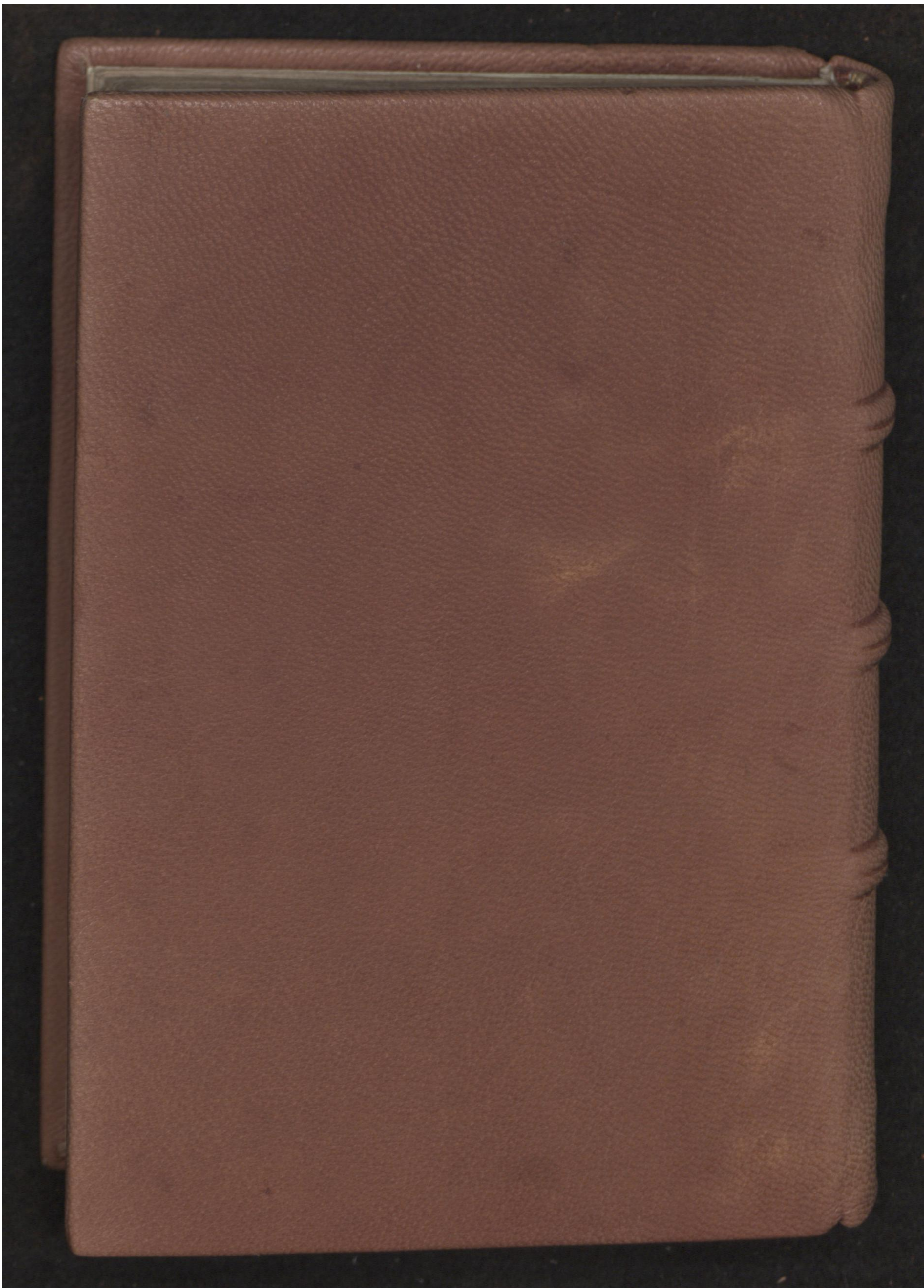

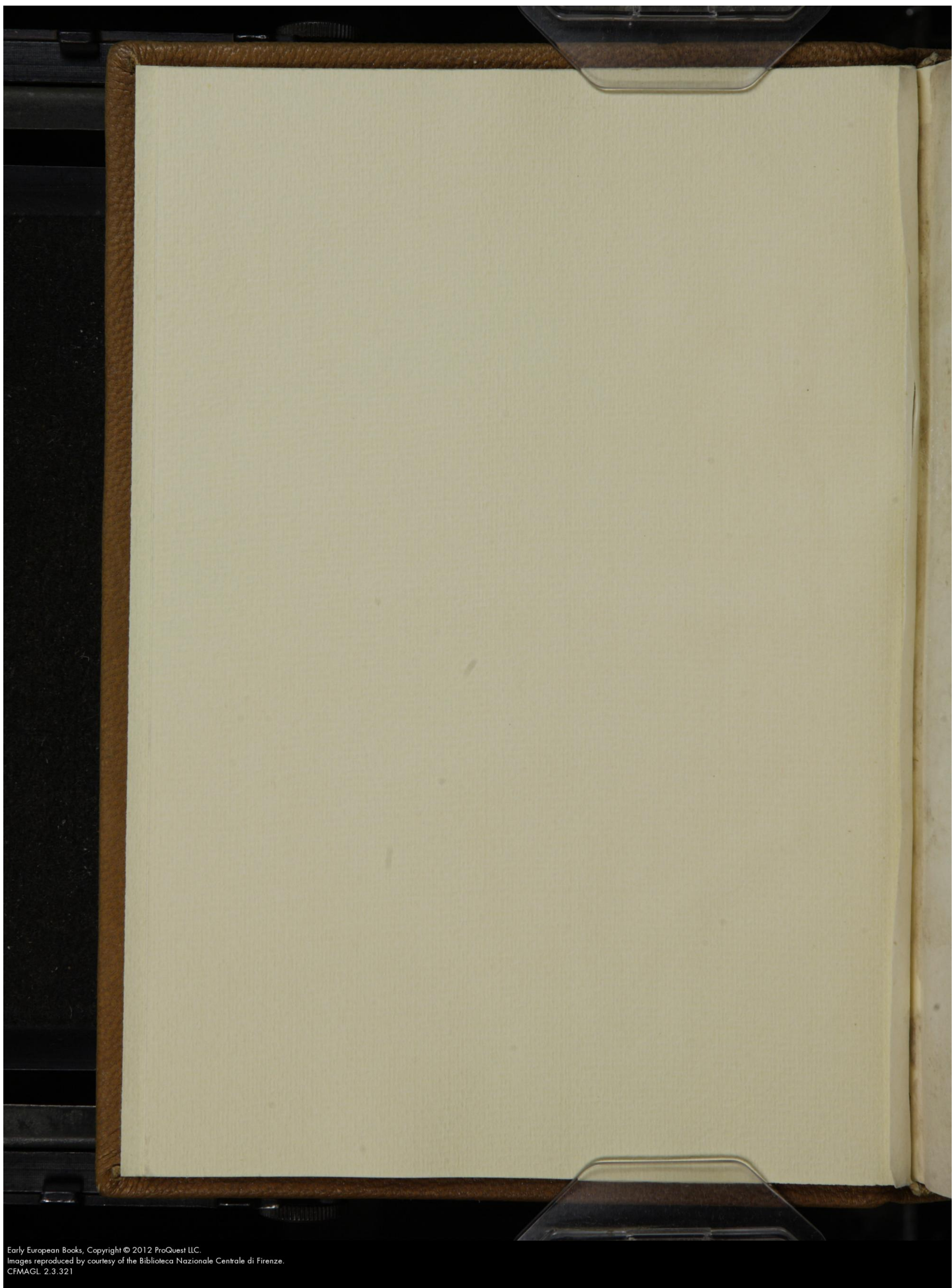

2
3
321

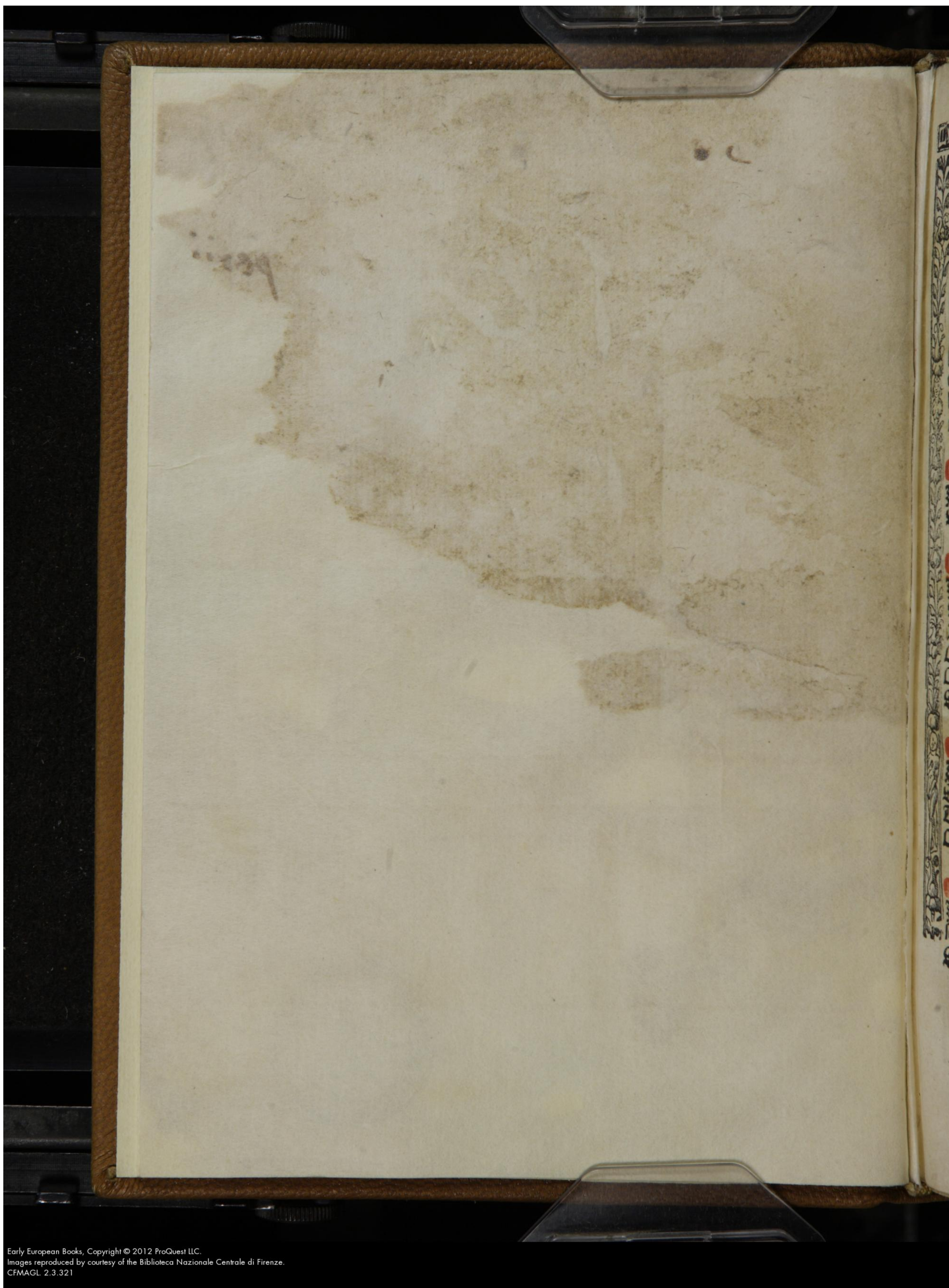

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.3.321

Mirabilia scripturæ Champerij

Mirabilia Scripturæ Champerij

¶ Index librorum qui in hoc volumine continentur

Mirabiliũ diuinorũ humanorũq; volumina quattuor. Primum videlicet de mirabilibus sacre scripture. Secundũ de mirabilibus propositionibus beatissimi Pauli apostoli. Tertium de propugnaculo religionis christiane. Quartum de mirabilibus mundi secundum Ptholomeũ / perlucide a domino Simphoriano chãperio lugdunẽsi patritio serenissimi ducis calabrum et lotharingorum primario corporis consiliario distincta.

¶ Primum volumen.

¶ De mirabilibus sacre scripture in quo sunt lib. ij.
Primus est de moysi pentatheuco et prophetis.
Secundus de nouo testamento prenotatur.

¶ Secundum volumen.

¶ Mirabiliũ ꝓpositionũ diui Pauli apostoli Theoremata. li. vj.
Primus in epistolam ad Romanos.
Secundus in primã et secundã ad Corinthios.
Tertius in epistolam ad Galathas.
Quart9 in epistolas ad Ephesios ad Philippẽses et Collossenses.
Quintus in epistolas ad Thessalonicenses ad Timotheũ et Titũ.
Sextus in epistolam ad hebreos

¶ Tertium volumen.

¶ Mirabile religiõis xp̄iane ꝓpugnaculũ in. li. iiij. partiales ꝑtitũ.
Primus apologeticu[s] aduersum gentes.
Secundus in iudeos.
Tertius contra hereticos.
Quartus aduersus Mahumetenses.

¶ Quartum volumen.

¶ De mirabilibus mundi. lib. ij.
Primus de moribus et mirabilibus gentiũ et prouinciarum orbis scd̃m tabulas ptolomei.
Secundus ciuitatum totius orbis cathalogus.

4

Hieronimus papiensis diui Aur. augustini canonic⁹ regularis Simphoriano chãperio patritio lugdunensi bonarum omniũ artiũ ac medicine totiusq̧ litterature viro clarissimo. Salutem.

Isi prorsus id abhorreret alienũq̧ esset ab ore christiani viri (Multoq̧ magis religosi ⁊ presertim sacri flaminis candidati) ex infausto euentu sinistram incusare fortunã: vtpote q̃ iuxta gentiliũ errores in discreto ictu plerumq̧ omnia versat mihi certe satis conquerendum iniuriarum ꝑ agendũ fore arbitrarer contra eã optime mi Simphoriane clarissime. Nam vt te ac Jacobum illũ Fabrum viros toto orbe in cunctis l̃ris famigeratos (quos ex libris atq̧ omnifarie philosophie monumẽtis nouerã) conspicarer (cũ quedam pro pientissima religione nostra imploranda essent ductu atq̧ auspicijs reuerendissimi dñi episcopi parrhisiensis in curia christianissimi regis) assignatus ego comes vni ex primoribus nostris libenter hac potissimũ causa (vt obiter vos alloquerer). Ex latio non sine maximis dispendijs atq̧ laboribus per alpinas niues ⁊ spatia longa viarum iam fere elapso Triennio in Gallias vsq̧ traieci. Neq̧ tamen (viso solũ sacro illo numine Fabri) videre te potui o preclarissime Symphoriane Champerij Galliarum columen: atq̧ vna cũ Faboro in cunctis litteris lux: decor: amor atq̧ delitie. Nam cũ deuenissem lugdunũ extẽplo accessi ad lares tuos: rogãs si quomodo quẽ tãdiu exoptarã alloqui possem. Responsumq̧ perbenigne est a vernaculis te apud illustrissimum lothoringie ducem morari. Heu quos tũc sensi ardoris stimulos: quasue vrentis pectora atq̧ intima faces. Ita ne nil fata (aiebam) irrisum in ipsis optimis votis q̃plurimũ voluere. O fluxas rerũ vices. Casusq̧ minaces o deceptorum vota caduca virũ iacta est alea: atq̧ in portu naufragium feci abscessi tandem tristis ac merens cũ sepe tamen aliqua te forte in reditu nostro reperiendi domi progredior vltra in galliam celticam ad fabrum lutetie in ameno Celo cõmorantẽ: Conuenio virum contemplor alloquor amplexor simulq̧ ab ip̃o humanissime recipior atq̧ deosculor. Adstabat illi circũq̧ fouebat latus Carolus quidem iuuenis elegantissimus satis liberali forma studiorũ ipsius fabri sectator ⁊ alumnus quẽ quasi putasses alterũ Alcibiadẽ Socratis/ Platõis/ Dionẽ aut Aristotelis Theophrastum. Deus bone quãta tũc gestiebã effrena leticia. Narrabã illis ardorẽ meũ: pegrinatiões: labores: discrimia atq̧ iter assũptũ: q̃si q̃ tantã vrbẽ. Galliarũ caput igressus (iuxta illđ diui Hieronimi) aliud ꝑter vrbẽ q̃rerẽ. Jocũdabat vna mecũ senex vti doctissim⁹

sic et in cunctis plusq̄ credi possit dulcissimus atq; humanissimus ho
spes. Asserens se et aliquando deuenisse ad nos in latium vt sacrariū
illud litterarum toto orbe famosissimū Joānem picū mirandulā prin
cipem illustrissimū et hermolaum barbarum patritiū venetum. De cū
ctis litteris optime meritum videret et alloqueretur. Adiecit his qua
si ad numerum Triūuiratus marsiliū illum ficinū platonice philoso
phie inter latinos primū legitimūq; propagatorem. Cōmēdabatq;
apprime post hos politiani acerrimū ingenium vt ceteros in numero
pertranseam quorū suis queq; is honestabat laudibus. At cum ego
te in medio istorum adducerē multa diximus ambo de laudibus tuis
in morē fere panegirici vtpote qui omnem philosophie partem exco
luisses orphicaz. Trismegisticamq; Asclepiadeā/zoroastricā/Ma
gam/Pythagoricam/socraticam/Platonicam/Stoicam/Aristo
telicam. Deniq; quālibet grecā romanam omnē atq; gallicam excita
sti atq; in scriptis redegisti excussisti omnes philosophorū scedas no
sti familias omnes/omnes sectas/omnes scholas omnia tu deniq;
placita/omnia dogmata/decreta omnia/archana omnia/misteria
omnia contriuisti. Ecce dum hec agerentur: atq; innumeris obruerē
questionibus explicandis venerabilem illū senē: vt probarem inge-
nij illius celestem ideam non quasi ab eo rationes exigens (cuius sa-
tis iam mihi probata erat auctoritas) sed merū ipsius iudicium ex-
postulans quid aperto animo ipse sentiret: proposui sibi multa de na
turalibus multa de metaphisicis/multaq; de theologicis questioni-
bus. Qualiterq; in pluribus platoni concordem faceret Aristotelē: at
is vt erat promptus succinctusq; ad omnia. Solutiōes quippe tales
asserebat q̄ a me certe non vt erudite responsiones sed vt diuina pror
sus hauriebantur oracula. Et cū is Aristoteli plurimū faueat in nul-
lius tamen iuratus verba magistri ita miscebat interdū platonica que
dam cum peripateticis vt suis queq; proprijs haud defraudaret lau-
dibus. Sic autem vtriq; philosophorū est addictus: vt neq; platoni
cus/neq; peripateticus appellari gaudeat. Sed apostolicus totus
fideiq; symistes totus exundat in doctrina sacra: totus exuberat: totusq;
q; raptatur ad dionisij ipsius ambrosiā ad sacros illius nectaris fon
tes necnon ad hierothei diuinos amores: sed iam retrahendus cala-
mus qui nescit amori frenū imponere iam ferme aderat hora secūda
noctis cum vix possem a sacris eius amplexibus diuelli: hora tñ iter-
pellebat ad reuerēdissimi dñi epi Cenā porrectoq; libello q̊ is me do
nauit egregie in pignus ac monumentū amoris erga me sui meq; ite
rū amplectens atq; deosculans (nō. n. singula prosequor) Memor
(inquit) sis nostri in oratiōib9 tuis hieronyme fili: ibisq; ad simpho-

rianum nostrum: cui me officiosissime commendabis: o duram aspe ramq; recessus nostri conditionem. Recedo tandez vt filius gemebũ dus a patre flens eiulans atq; suspirans ad amorez senis. Solabar me tamen aliquantisper sperans merorem meum posse facile tempe- rare: si te Lugduni in patria reperirem. Quid plura Lugdunũ iterũ ingressus audio te quoq; absentem vt prius sicq; totus in italiam re deo stomachatus memeipsum fastidiens q te videre non merui: sed quid tum. Num potest quis cõtra genium aut fatum suum ire: sic dĩ (inq̃t poeta) voluistis: habeo. Testor mi Simphoriane clarissime: cum minime te viderim. Estuat tamen adhuc animus propter monu menta tua que legi/ vt te videam: teq; amplectar (vt fabrum) anteq̃ moriar. Qd nisi vinculo essem religionis astrictus: venirem iterũ pe dibus manibusq; in galliam: vt Simphorianum meuz viderem: allo querer/ amplexarer/ introspicerem. Quare cum te videndi nulla aut exigua certe sit spes: visum est ingenti ex amore: quo erga te iam- dudum irretitus sum acceleranti nuncio familiari meo epistolaz hãc ad te dare. Ut cognoscas quantum possint monumenta tua preclara ad alienos externosq; animos penitus immutandos: veramq; esse il lam. M. T. Ciceronis nostri sententiam in lelio nihil esse amabili' virtute: nihilq; quod magis alliciat homines ad diligendum. Quip pe cum propter virtutem et probitatem eos etiam quos nunq̃ vidi- mus quodammodo diligamus. Uale mi p̃clarissime Simphoria ne: atq; amantem iugiter in pectore serua: cumq; scribes ad fabrũ no- strum: obsecro salutem meo nomine illi impartiri digneris. Et si te quandoq; ad scribendas historias dederis (nisi totus monachus be nedicto astrictus es) memento interdiu filiorum Augustini canoni- corum videlicet regularium: quorum apud gallos in sancto victore Parisieñ. & apud diuam Genouefam celebrantur maxime venera- biles Ugo noster Richardus: Adam ceteriq; plures. Iterum vale O perpetuũ litterarũ decus Ex astensi vrbe cenobio. S. marie no- ue ordinis canonicorum regularium sancti Augustini de obseruan- tia octauo kalendas quin[illegible]s.

Epistola responsiua.

Simphorianus champerius Lugdunensis illustrissimi principis domini ducis Calabrie lothoringie & barri &c. pri marius phisicus Hieronymo papiensi theologo insigni di- ui. Aur. Augustini canonico regulari & philosophie totiusq; litterature viro clarissimo

Salutem.

fiam necnō ad hierothei diuinos amores. Nec sunt que de fabro no-
stro sentis. Sed non mireris Aristoteli plurimū fauere hoc enim ve-

Platonis et Aristo. cōparatio.

teres pleriq͡ʒ tum greci: tuz latini fecere: Aristotelis alij: alij platonis
rationibus fauentes: ⁊ hec quidem probantes: illa refellentes. Fue-
runt etiam qui conuenire inter sese duos philosophos summo inge-
nio nixi sunt ostendere: vt apud grecos in plerisq͡ʒ simplicius fecit:
apud latinos facturū se pollicitus est boetius: ⁊ iohannes picus litte
rarum toto orbe famosissimus facere pollicitus est: an impleuerit ne
scio. Nullū enim tale illius opus etate nostra venit in lucem. Spera-
bamus enim fore: vt vtriusq͡ʒ philosophi: siue de rebus naturalibus:

Philosophie platonice et peripatetice difficultates.

siue diuinis: siue ijs que ad mores pertinent: siue ad disserendi ratio-
nem: quā vocant logicen: expositionem aliquā comparationēq͡ʒ a fa-
bro nostro aut clitoneo aliquando inuenirem⁹ quomodo inuicē duo
summi viri: aut conueniant: aut discrepant: quibus id rationibus pro
betur: ⁊ quid apud aristotelē materia ⁊ forma: quid apud platonem
magnū ⁊ paruū quo pacto entelechia motui: quo per se aīa mouetur
conueniat ⁊ vtrū prima: an secunda substantia potior sit: an forme ali
q̄ separate sint: an prorsus inseparate: ꝓ si separate: vtrum per se sub
stant: an in secūdis animi cōceptibus posite sint. Tū quomō equoce
quomō vniuoce ens de entib⁹ p̄dicet: vt ratio illa diuidendi q̄ꝓ philo-
sophie sepē plato appellat: idē cū demonstrandi scientia sit: vt diuer-
sum. An mundi hec cōpago ingenita atq͡ʒ eterna an genita fluxaq͡ʒ sit
an vero ⁊ genita simul: ⁊ īgenita atq͡ʒ eterna: ⁊ quomodo genita quo
modo ⁊ ingenita: tū hec tum aīa dici possit. Vtrū preterea de⁹ ipsius
substantie an dūtaxat motus naturaliū rerum causa sit atq͡ʒ opifex.
Quintum ne simpliciū corporum dici celum oporteat: an vnū ex quat
tuor: quis preterea vltimus hominum finis censeri debeat: virtus ne:
atq͡ʒ honestum: an scientia contemplandi: an vero vt neoticorū verbis
vtar felicitas in actu intellectus vt thomas opinatur: an vero volun-

Diuus thomas.

tatis vt iohannes scotus dici possit. His alijsq͡ʒ huiusmodi summorū

Iannes scotus.

philosophorū opinionibus: ne in singulis immoremur: plenos fore
libros stapulensis nostri ac clitonei existimabāt sed cum tot⁹ sit faber
(vt scribis) apostolicus ⁊ ad ipsius. Dionysij ambrosiam: necnō ad

Viri sanctissimi hierotheus et dionisius.

hierothei diuinos amores: totus exundet. Hec platonica flocipēdit
ne in philosophoꝝ qui phisici dicūtur spineta christianos ducat: apo-
stolica illa philosophia vtilior: que vitam ⁊ mores instituit platonica
enim philosophia doctos tantum facit: ista vero et doctos ⁊ bonos.

Vtilitas philosophie apostolice

Sed cum in philosophia aristoteli faueat mirum est ad ipsius diony
sij ⁊ hierothei diuinos amores exundare posse. Nā vir sanctissimus:
dionysi⁹ areopagita: q̄ prim⁹ ⁊ summ⁹ xpiane theologie author fuit
neminēq͡ʒ ante se habuit diuinarū rerum scriptorē: preter apostolum

Paulum: et hierotheum athenarum pontificē: quibus ipse precepto ribus vsus est in libro de diuinis noib' edidit: ita scripsit. Manet q̄dem supra omnes substātias substantialis infinitudo: et supra mētes supmentalis vnitas: et oibus intelligentiis inintelligibile est: qd oēm intelligentiā superat vnū et ineffabile: qd oēm dicendi rationē excedit et rursus vnitas viuifica ois vnitatis supsubstantialis substātia: mēs inintelligibilis: ratio ineffabilis inintelligibilitas: innoiabilitas est: nullius entis similitudinem gerit: et causa est entiū oim: ipsum aūt est non ens: vtpote qd vltra omnem substantiā est. Item nō sensus eius est: non imaginatio: non opinio: non ratio: nō scientia non nomen: et paulopost. Supsubstantiale diuinū principiū q̄ sit supessentia: sup bonitatis minime intelligi potest. Hec hieronyme frater charissime: nonne a platone per eadē fere verba Dionysius sumpsit. Hec de vno et primo omnium principio ac de simplicitate et vnitate dei plato luce nature illustrat' scripsit: hec nostri sanctissimi doctores: christiane religionis proceres diuino afflati spiritu docuere: que res aperte satis testari videtur recte aliquando et sensisse de diuinis reb' et scripsisse platonē. Sed hos breuitatis gratia omittimus: illud apertetñ pfiteor nō ita me platonis opinionem tueri: quasi ex omni parte pbādam: et cum doctrina nostra comparandam existimem. Neq3 eñi illam animorum preexistentiam probo: nec numerum deorum: non celi ac syderum animas: non multa al'a quibus gentiles ab ecclesia dānantur: verū quid duo philosophi senserint: quod inter eos discrimē sit in nostra simphonia. i. cōuenientia platonis cum Aristotele et Galeni cum Hippocrate exponere decreui. Et si enim gētilis vterq3 est et a fide nostra alienus: tamen vter eorum melius senserit: et religioni nostre cōuenientius: operepreciū erit declarare: presertim cū nullam Aristoteli iniuria3 illaturus sim: si preferre ei Platonē videbor: siquidem non vltro ad hanc comparationem accessi: sed litteris tuis ob fabri opinionem coactus qui discipulū preceptori anteponit. Nā mea quidem sententia: Aristoteles laudādus est et doctrina: qua plurimum claruit: et studio: quo bene de hominu3 genere merit' est. Aristoteles eñi (inquit labeo) Platonis auditor summo igenio fuit: sapientia tamen platone inferior. At qui si aristotelē: vt certe dignū est: laudemus atq3 admiremur: nō ppterea Platōis glorie aliquid detrahim': immo si recte iudicef eam poti' augem'. Quāuis eñi agēdi Aristoteli gratie sint: p tot operū beneficiis: que nobis et posteritati reliquit: nō minores tamē agende sunt Platoni: q̄ vt id pstare Aristoteles posset effecit: scilicet ille talem nobis Aristotelem reddidit: ille ingenium eius coluit: ille eum omnibus disciplinis ornauit: ille vno pceptore vsus est aristoteles: illū non quinquēnio: aut decennio

Verba aurea dionysi

Conuenientia diui dionysii cū platone.

In multis cū platone nō tenet autor epistole

Siphonia caperiana

Labeo.

Comparatio aristotelis ad platonem.

Demostenes

sed viginti continuis annis audiuit. Nam qui semē (vt Demostenes
ait) terre committit: is causa est: vt fruges oriantur. Quomodo autē
potuisset Aristoteles prestantis vir ingenij tot annos platonem au-
dire: nisi fructum se percipere maximū ex platonis doctrina sensisset:

Theophrastus.

nisi platonis scientiam probandam: expetendāqꝫ duxisset. Ergo lau
dandus est Theophrastus: qui multoplura nec deteriora: quē ei⁹ p̄-
ceptor aristoteles scripsit: sed magis laudandus aristoteles: etiam si
nulli eius libri extarent: modo constat eum Theophrasti preceptorē
fuisse. Sic ⁊ maxime laudandus admirandusqꝫ Jacobus stapulen
sis noster iudoci clicbtonei ⁊ caroli bonili preceptor: ⁊ doctrine illo-
rum parens: quando etiam nullum disciplinarum eius vestigium su
peresset: quoniam fabro iure optimo tribui debent: que clicbtone⁹ et
bonilus scriberent ille auctor fuit. Sed quicquid de platone aut ari-

Diui pauli preceptum.

stotele censuerim⁹ illud tamen apostoli preceptum. iij. ad Titum te-
nendum est: dicens. Stultas autem questiones et genealogias ⁊ cō
tentiones et pugnas legis deuita. Nam inutiles et vane sunt: simile
preceptum mādauit Timotheo dicens. Stultas porro ⁊ indiscipli-
natas questiones deuita: sciens qꝫ generant lites. Seruum aūt do-
mini nō oportet litigare: ⁊ ad collossenses cap. ij. videte ne quis vos
decipiat per philosophiam et inanē fallaciā: scđm traditionem homi
num scđm elementa mundi ⁊ non scđm christum. Ergo errant qui p
parralogismos ⁊ argutas ineptias et ineptas argutias veritati lu-
cem dare credunt: nox non affert diem: nec aristoteles vel plato fideꝫ
sed lux que desuper irradiat. Uerum inanes philosophi cōtra quos
Paulus agit. Judei erant qui paralogisabant ex signis et elemētis
que tradita erant iudeis: quibus sensa sua non diuina adiungebant.
Nam ⁊ circūcisio ⁊ phase ⁊ agnus et sanguinis aspersio ⁊ vacca ru-
fa ⁊ id genus q̄ hebreis vt littere et elementa erant: sed elementa mū-
di in veritate sunt christus: ⁊ in illis elementis non inhabitat diuini-
tas: vt in suo corpore. In christo autem plenitudo diuinitatis corpo-
raliter inhabitat: immo corpus christi: cuius ipse caput est diuinitate
plenissimum: cuius diuine plenitudinis vt corporis sui membra: nos
miseratione sua effecit corporaliter participes: ad fabrum parumper
redeo. Quod illum ⁊ carolum bonilum amice fueris amplexatus: et
laudo ⁊ maximam habeo gratiaꝫ ab eis (vt ex tuis cognoui litteris)
plurimum diligeris: et vterqꝫ tuam virtutem doctrinam atqꝫ humani

Amoris cause permulte.

tatem laudant et in magno habent precio. Quid multa: cuꝫ subessent
mutui amoris cause permulte: facis tu quidem: vt indies grauiores
addantur. Ad causas potest fortasse aliquid: ad summum vero amo-
rem nihil pōt accedere que de me scribis nimium mihi et plusq̄ de-
cet tribuis; desine Hieronyme me tam miris laudib⁹ efferre. Fallit

8

autem te amor. Quum euagatus longius Hieronimum videre apud gallos non meruerim: qui magno dolore premar. Denique Hieronyme parum in me est: et quicquid est: id totum intellige tuum esse. Non ei tibi aurū atque argentum: non corinthia vasa: non fulgentes margaritas polliceor: sed bonā fidem: ac verum sincerūque in nostra simphonia amorē. De nugis meis hec pauca subijciam simphonie inter platonem et Aristotelem. Galenum et hypocratem extremā manū imposuimus. De operib⁹ vero meis que iam absoluimus: hec sunt. De mirabilibus sacre scripture. lib. ij. de moribus et mirabilibus gentium et prouinciarum. lib. j. Mirabilium propositionum beatissimi Pauli apostoli Theoremata. lib. vj. De religione christiana cōtra gentiles. Judeos hereticos et Mahumetēses. li. iiij. periarchon de principijs platonicarum disciplinarū. lib. iij. Epithomata in libros hypocratis lib. vj. Rosa gallica de tuenda valitudine. lib. viij. Gallie propugnaculum. lib. iij. hec sunt preterea que adhuc in manibus meis impfecta versantur. Aliud nunc quod scribam: nihil est bellum gerebatur cū anglorum rege. Sed speramus qꝫ primum et feriri fedus et pacem componi: idque spondent legati vtrinque. Vale vir optime feliciter: et admissum Simphorianū in tuo sinu diutissime serua: qui igitur primo ad amicitiam accessisti: fac vt et consuetudine et crebris litteris eā indies firmiorem facias. Iterum vale memor nostri in orationibus tuis: qui et nos et nostra omnia tuo arbitrio dicauimus. Ex bibliotheca nostra apud Nanceium primariū lotharingie oppidum. iiij. Augusti. Anni huius. M. cccccxiij.

Libri quos ipse chāperius in manib⁹ habet nondum formis impressos.

Fedus inter christianissimū regem et britānos quos vulg⁹ anglos appellat.

Diuisio librorū totius sacre scripture ac auctores quos in hoc opere secuti sumus: hac forma oculis subiecta hic preteruimus nō ingrateque eos suis locis nominamus ne in furto depꝛehēdamur manifesto. Cui subiungitur deinde altera eorundem librorum partitio vulgata: et secundum aliam rationem sumpta.

Libri veteris testi.
Prima pētateucus.
Libri legales.
Genesis.
Exodus.
Leuiticus.
Numeri.
Deuteronomium.
¶ Scđa pētateuc⁹
Agiographa.
Josue.
Judicum ꝛ Ruth.
Regū prim⁹ ꝛ scđs.
Regū t'ti⁹ ꝛ quart⁹.
palipomenō.j.ꝛ.ij.
¶ Tertia pētateuc⁹
Libri ꝟsu cōpositi.
Job.
Psalterium.
Prouerbia.
Ecclesiastes.
Cantica.
Quarta pētateuc⁹
Libri prophetici.
Esaias.
Hieremias.
Ezechiel.
Daniel
Duodecim ꝓphete.
Residui
Esdre p̄m⁹ ꝛ scđs.
Hester
Additiōij
Sapientia
Ecclesiasticus
Thobias
Judith.
Machabeoꝝ.j.ꝛ.ij
Libri noui testamēti
Euāgelia quattuor
Matheus.
Marcus

Lucas.
Joannes.
Actus apostolorū.
Ep̄le catholice.vij.
Jacobi vna.
Petri due.
Joannis tres.
Jude vna.
Epistole pauli.xiiij.
Apocalipsis ioānis
Canones ap̄lorum
Diuisio libroꝝ sacre
scripture vulgata.
¶ Libri veteris te-
stamenti legales.
Genesis
Exodus
Leuiticus.
Numeri.
Deuteronomiū.
¶ Historiales.
Josue
Judicū
Ruth
Regū quattuor
paralipomenō duo.
Esdree quattuor
Thobie
Judith.
Hester
Job
Machabeorū duo.
Morales
Prouerbiorū.
Ecclesiastes.
Cantica
Sapientia.
Ecclesiasticus.
Prophetales
Psalterium
Esaias
Hieremias ꝛ threni

Baruch
Ezechiel
Daniel
Osee
Johel
Amos
Abdias
Jonas
Micheas
Naum
Abacuc
Saphonias
Aggeus
zacharias
Malachias
Libri noui testamēti
Legales q̇ ꝛ euāge.
Matheus
Marcus
Lucas
Joannes
Historiales
Actus apostoloruz.
Morales q̇ ꝛ ep̄le.
Pauli ad romanos
Corinthios due.
Galatas
Ephesios
Philippenses
Collossenses
Tessalonicēses due.
Thimotheū due.
Titum
Philemonem.
Hebreos
Epistole catholice.
Jacobi
Petri due
Joannis tres
Jude
Prophetales
Apocalipsis ioānis

¶ De littera. H.

¶ De littera. I.

¶ De.littera. L.

¶ De littera. M.

¶ De littera. N.

¶ De littera. O.

¶ De littera. Q.

Tabula tertij voluminis.

¶ Tabula quarti voluminis.

¶ Finis tabularum.

DIE PRIMO
DIE SECVNDO
DIE TERTIO
DIE QVARTO
DIE QVINTO
DIE SEXTO

¶ Domini Simphoriani champerij Lugdunensis: de mirabilibus sacre scripture.

¶ De creatore et constitutione creaturarū ꝛ an deus creauerit omnia simul. Cap.j.

IN Principio Moyses inquit/creauit deus celum et terram: creauit inquam potius ꝙ genuit. Celū vero ꝛ terram creatam esse, id habet hāc (vt opinor) sententiā/ mūdū omnē a deo de nihilo fuisse conditū. Nā ꝛ. M. varro vniuersam mūdane fabrice molē celo et terra cōstare dicit: ꝛ philosophi mūdum omnez in duas partes secant vt sit altera elementaris quattuor naturas continens: ex quibus oia gignunt. Altera etherea ꝙ et quita essentia nūcupat: harum vero duarum partium velut fines/quosdaz luna disterminat infra quā nihil (vt ait Cicero) nisi caducū est ꝛ mortale aios hominum semper excipio. Supra lunam vero eterna sunt omnia: ꝛ terra quidem mortalium: celum immortalium domicilium ac sedes recte esse existimatur. Deus igitur ꝛ celum et terram creauit quod est vniuersum totius mundi opificiū perfecit ex nihilo. Veruz conclamant turbe veterum philosophorum asserentes de nihilo fieri/oino nihil certe Epicureis ꝛ Cirenaicis potiꝰ ꝙ ꝑipateticis digna vox. T. Lucretium qui et poeta esset et Epicuri luderet sententiam ferre equo animo possumus ita carmen exordientez. Nullam rem ex nihilo gigni diuinitus vnꝙ patiar/ꝛ reliquos poetas quorum ea consuetudo est vt neqꝫ hoibus/neqꝫ dijs impijs parcāt eam philosophi asseuerāt indubitatāqꝫ sententiā que de nihilo nihil gigni ita firmiter cōstituit: vt nihil vnꝙ ab eis fuerit retentū arctius ꝛ accuratius defensum atqꝫ ꝯstantius affirmatuz concurrunt philosophoꝝ varie discipline/et vna pene omnes in eandem illam sententiam voce ꝯsentiūt hinc Aristo. et tota peripateticorum factio: inde Democritus atbororum comitatu septus illinc callidus/veterator impiꝰ Auerrhoes vndiqꝫ philosophorum agmina ꝓdeūt ꝛ ꝯtortis atqꝫ inanibꝰ argumētis ꝓbare conantur fieri nō posse vt ex nihilo aliquid omnino ꝓcreari queat quo fit vt neqꝫ etiā aia rōnalis vel angelus sit creata de nihilo/quasi vero non tantum habeat potestatis deus: quem tamen omnipotētem esse quis tam barbarus vt nesciat/quis tam insanus

[Margin notes: De mundi creatione. — Varro. — Cicero. — Philosophoꝝ turbe — Lucretius. — Aristo. — Democritꝰ — Auerrhoꝰ.]

Agathon
Aristoteles
Sūmi prin
cipis maie-
stas.

vt neget hoc solo priuatur deus (vt ait Agathon: nec Aristoteles infi
ciatur) nec possit infecta reddere que iam facta sunt. Cetera vero cur
non possit omnia: verum nōdum nouit antiquitas summi principis
maiestatem: quem tamen in solenni precipitatione / optimum maxi-
mum nuncupare solita est. Quid enim optimuz appellet quem ꝑfe-
ctū esse neget. Quid maximū qui nondū oīa possit efficere: o precla-

Cōtra phi-
losophos

ra sapiētia negant phi ex nihilo fieri aliquid: quod si vel ad naturam
caducarū rerū opificem vel ad artē fragiliū effectricē operum eam re-
ferāt sentētiā aliquis fortassevenie locus relictus sit. At cum ⁊ ad au
torem vsqꝫ oīm deum ꝑferant non tam ab errore reuocandi sunt ꝙ

Mercurius
trismegistꝰ
impi'mādro
Aristoteles

hippocratis cōpedibꝰ alligandi / proh nefanda ac detestabilis hu-
iusmodi philosophorū impietas. Quis ferat hermetē illum ter ma-
ximum appellatum ita dicentem in libro de potestate et sapiētia dei.
De nihilo nihil ꝑuenit: nā q̄ minime sunt naturā vllā habēt qua fieri
valeant. At naturam potius qua non valeant Aristotelem pati / ꝗs
possit qui studere sapientie ac veritatem profiteri: pre ceteris iudica

Principiuz
aristotelicū

tur cum is neget fieri posse quicꝙ de nihilo. Totus quū sit ait in na
tura contemplanda / demersus erat aciē mentis acriorem tollere vel
nesciuit vel non potuit / vt dei summam potestatem animo cōplecte-
tur. Eo innititur fundamēto omne quod fit ex subiecto fieri aliquo:
id neqꝫ nos ignoramus neqꝫ imus sane inficias: si ad naturam inten
dimus at si ad deū idipsum referre voluerimꝰ / et impietatis ⁊ igno
rationis arguamur necesse est. Hoc fixum interim ꝑmaneat (inquit

Augustinꝰ
in lib. de mi
rabilibꝰ sa-
cre scriptu-
re. cap. j.

beatus Augustinus) ꝙ assimilatis naturarum creationibus / in die
septimo deꝰ ab opere suo requieuit: et nunc postmodum per oē tem
pus a creature totius gubernatione non cessat. Sed ꝙuis per septē
dierum alternationem oīs instituta fuisse creatura ꝓhibetur: non tn̄
hec dierum alternatio per spacium temporis intelligitur / sed in his
operum vicissitudo declaratur. Pius namqꝫ historie narrator di-
uisit in sermone qđ deus nō diuisit operis ꝑfectione. Simul eñ cun
cta que cōdidit deus creauit dum vna volūtate multiplicem oīm spe
cierum varietatem fieri disposuit: in qua fecit: que ab ipso ortu suo ꝑ
tp̄s dispensare non desinit: hec Augustinus ex isto dicto ipse intēdit
exponere illud sapientis oraculū ecclesiastici. xviij. Qui viuit ineter-
num creauit oīa simul: intelligēdū tamen ꝙ per illud sapientis v̄bū
Augustinus super genesim ad litterā / ⁊ in libro de ciuitate dei vide
tur sentire ꝙ illi sex dies creationis quos enumerauerat Moses in

Diuꝰ Am-
brosiꝰ. lib. j.
hexamerō.
cap. vj.

Genesi sunt vna dies septies repetita ⁊ in hoc cōiter a doctoribꝰ nō
recipitur: vnde beatus Ambrosius inquit: et ꝙꝙ lectiōis serie possi
mus asserere / ꝙ primo die diem fecerit dn̄s et noctē: que sunt vices
temporum et scđo die firmamentum fecerit: quo discreuit aquā que

sub celo est: ꝛ aquam q̄ super celũ: tñ satis est ad presentem assertionem / ꝙ in principio celum fecerit: vnde prerogatiua generationis ꝛ causa ꝛ terram fecerit in qua esset generatiõis substãtia: hec Ambrosius. Augustinus aũt aliter dictũ illud sapientis exponit: cum dicit. Qui viuit ꝛc. creauit ꝛc. vt simultas nõ referatur ad instans creationis: sed ad instãs dispositiõis qđ est eternitas vt sit sensus. Creauit omnia que simul ab eterno disposuit. Sed si aliquis importun⁹ cauillator querat que fuerit Augustini opinio. Respondetur ꝙ eius finalis intẽtio fuit que scribitur in libris de mirabilib⁹ sacre scripture: eo ꝙ lib. illum creditur postremo fecisse.

De angelorũ delicto ꝛ casu. Cap. ij.

nter angeloꝝ lapsoruz demonũq; ꝓprietates Damascenus primũ ꝓponit Angelum illũ precipuuz qui lapsus est et ruine occasionẽ alijs iduxit ꝑfuisse terrestri ordini et terre custodiã ꝛ a deo fuisse ꝯmissaz. Ex quo videtur sentire eandem fuisse de infima hierarchia angelorum spirituũ ꝛ postremo ordine. Illud tñ plerisq; sacroꝝ patrũ nõ videt. Nẽpe sanctissimus Gregori⁹ sentit angelũ lapsuz (qui nomine Behemoth exprimit) fuisse celestiũ spirituũ excellẽtissimũ supremiq; ordinis eminẽtissimũ. Beat⁹ Dionysius identidẽ denotare videt angelũ ꝓlapsum fuisse inter alios excellẽtissimũ. Dicũt insuper sanctissimi nr̃e religiõis patres angelicã: scʒ illã virtutẽ que deci dit in imum natura malã factam nõ fuisse illam indubitato / id tenẽdum eam a bono ꝯditore bonã fuisse conditam ꝛ sponte sua a bono defecisse / atq; ad malũ esse ꝓlapsam. Nõ tñ arbitrandũ est aliquem nouem ordinũ angelorũ oĩno cecidisse: vt nulli illius ordinis angeli in sua integritate ꝑmãserint: sed de vno quoq; aliqui ceciderũt. Angeli eñi lapsi in scripturis diuersorũ ordinũ noĩbus appellati inueniuntur: vt apud Paulum ad ephesios vltimo capite: principatus ꝛ potestates. et apud Ezechielem cap. xxviij. cherub. Ad cumulum diaboli pcti: teste Augu. accedit illud qđ statim postq̄ peccauit foueam desperationis incurrit. Si enim de suo delicto habere veniam non desperasset: nunq̄ consentienti sibi homini damnum salutis sue procuraret. Qui enim de priori peccato habere veniã desiderat / nullo modo augmentare aliud preparat. Per hanc ergo non solum sibimet ipsi foueã ꝑditionis inuenit: sed etiam peccanti homini per se causa ꝑditionis extitit. Hoc aũt ad leuigandũ hoĩs delictũ occurrat qđ nõ solũ ꝑ semetipm̃ mãdati transgressionẽ reperit: sed serpentine suasioni ꝯsensit verũetiã aliam creaturã rationabilẽ in dei offensam

Damascenus lib. ij. c. iiij.

Gregorius xxxij. libro moralium.

Dionysi⁹ in lib. de diuinis noĩbus.

Paulus

Ezechiel

Beat⁹ Augustinus in lib. de mirabilib⁹ sacre scripture. cap. ij. lib. j.

non induxit ac per hoc facilius penitentie ianuam adinuenit apertā: quam qui non ingressus fuerit/dāno perpetue vite subiacebit. Qui vero per penitentiam peccata diluunt angelice felicitatis consortes in eternum erunt. Hec Augustinus.

¶ De Abel et Enoch iusticia primatū tenētibus inter homines. Cap. iij.

Ue secte sunt (inquit Ambrosi⁹) sub duorū fratrū nomine ꝯpugnātes inuicē et ꝯtrarie sibi vna que totū sue mēti deputat tanꝗ̄ principali: et quasi cuidā cogitationis et sensus et mot⁹ oīs autori. hoc est ꝗ̄ omnes inuētiones humano ascribit ingenio. Altera ꝗ̄ tanꝗ̄ opatori et creatori oīm deo defert: et ei⁹ tanꝗ̄ parētis atꝙ rectoris subdit omnia gubernaculo. Illa prior cain significetur/hec posterior abel dicitur. Has duas sectas anima vna parturit. Et ideo germane habentur ꝙ vno fundanť vtero: sed contrarie sunt qꝛ oportet eas cum quodam anime partu edite fuerint diuidi ac separari. Cōpugnantibus em̄ hospitiū esse vnuz/ꝑpetuo nō pōt. Ego tñ (inquit Ambrosius) hoc loco ꝫm scripturam mysterium magis duorū populorum intelligo: ꝙ deus adijciendo ecclesie sue fidez pie plebis abstulit ꝑfidiaz populi preuaricantis: qñ quidē verba ipsa hoc significare vidētur/dicente deo. Due gentes in vtero tuo sunt: et duo populi de ventre tuo exibunt: hec figura sinagoge et ecclesie. In his duobus fratrib⁹ ante precessit Cain et Abel: per Cain parricidalis populus intelligitur iudeorū. Qui dñi autoris sui et scōm marie virginis partum fratris (vt ita dicaz) sanguinem persecutus est: per Abel autem intelligitur populus christianus adherens deo: sicut et Dauid ait. Mihi autem adherere deo bonuz est. Ex quib⁹ paucis (inquit Augustinus) primus Abel totius humane iusticie princeps et post hūc Enoch insignissimus ante diluuium eligitur: quibus summa iusticie initio ipso mundi et fine committitur: vnus enim statim in iusticie initio in ipso etiam mundi principio sanguinis sui et tripudio coronatus martyrio accipitur. Alter adhuc sine morte in testimonium nouissimi temporis reseruatur. Sed hinc Abel domin⁹ Jesus christus primatum iusticie hominum commisit ita inquiēs. A sanguine Abel iusti vsꝙ ad zacharie: et non addidit iusti hereditatem iusticie Abel tenere non zachariam ostendit. Sicut etiaz in genealogia saluatoris scribitur. Jesse autem genuit Dauid regem. Dauid autem rex genuit Salomonem: cui non additur regem: cum Salomon patris regnum non teneret maius: sed intelligitur patris sui Dauid re-

Sedulius
Primus ab vsꝙ Chao meritꝫ viuacib⁹ Enoch
Multa per innumeros cū secla cōtigit annos
Nature ꝑdēte modū quem iure creandi
Terra tulit genitum sꝫ mors miratur adem ptum.
Beat⁹ Ambrosi⁹ i libr. de Cain et Abel. lib. j. cap. j.
Ambrosius lib. eodem. cap. ij.
Ecclesia sinagoga
Abel
Dauid
Enoch septimus ab Adam.
zacharias

gnum non hereditario iure possidere: et ad Dauid honorem regni plus pertinere / quam primus ex illa generatione regnum obtinuit: sicut et Abel in iusticia hominum primatum tenuit quam primus in terra iustus fieri cepit: vnde quasi hereditario iure patrum succedunt. Sic omnes iusti vestigia Abel in cunctis iusticie partibus capiunt. Tota enim iusticia hec est virginitas sacerdotium et martyrium. Que triplex iusticia in Abel fuit: primo qui et munera deo placita obtulit: prosapiam generis in seculo non reliquit: et martyrij coronam sanguinis effusione promeruit: Enoch vero sine morte per totius pene seculi tempus remotus ab hominum conuersatione custoditur: vt in eo qualiter homines si non peccarent generata prole commutarentur in vitam spiritalem sine morte ostenderetur. Sed licet longo seruatus tempore adhuc viuat: mortis tamen debitum quod omnes in Adam sumpsimus vitare non poterit. Certe in hoc etiam illud occurrit: vnde scribendi occasio sumpta videtur: quare circa naturam extra humani eui metas huius vita tam longo admodum tempore ostenditur. At tamen in hoc non noua natura vni homini gignitur: sed pristina et generalis omnium hominum gubernatur. Insitum enim homini in prima conditione geneseos libri historiam considerantibus esse apparet: vt non solum longo tempore: sed etiam perpetuo viueret: nisi peccati aculeo mors nature metas exterminaret. Scribitur in epistola iude apostoli de Enoch ita: prophetauit autem de his septimus ab Adam Enoch dicens. Ecce venit dominus in sanctis milibus suis facere iudicium contra omnes et arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum quibus impie egerunt et de omnibus duris verbis que locuti sunt contra deum peccatores impij.

Abel

Triplex iusticia in Abel.

Enoch

Adam

Augustini scribendi occasio de Enoch

Diuus Iudas apostolus de Enoch

¶ De loco paradisi et quattuor fluminibus: questio notatu digna. Cap. iiij.

Plantauit deus paradisum in delitijs: hoc est in Eden: non circa Ethiopiam propter Nili cursum: vt nonnulli arbitrantur: sed ad orientem versus: et posuit ibi hominem quem finxerat. Sic enim scriptum est (inquit Augustinus) quare sic factum est. At vero quidem sensibilem paradisum imaginati sunt: alij intelligibilem tantum. Veruntamen ego crediderim quemadmodum homo sensibilis simul et intellectualis conditus est: hunc in modum et ipsius sacerrimum templum. Sed apud mathematicos insurgit difficultas. Cum dicat moses quam flumen paradisi diuisum est in quattuor partes. Phisonvni et his no

Augustinus de genesi ad litteram.

Moses.

men est quod circuit totaz terram euilacth vbi est aurum: aurum au-
tem terre illus bonū: ⁊ ibi est carbūculus ⁊ lapis prassius. Et nomē
scdo Geon: hoc est quod circuit totam terrā Ethiopie: flumē autem
tertiū Tigris: hoc est quod fluit cōtra Assyrios. Flumen aūt quar-
tum Euphrates: Philostratus vero in vita apolonij Tyanei libro
ij. inqt. Scio deū totius terre: quasi duo cornua posuisse indos atq;
ethiopas: hos quidem ex ea parte qua sol incipit: illos vero qua idē
desinit. Et idem libro. vj. infit. Fluuium autem Nilum egypto tri-
buunt qui ex catadupis initium sumens Egyptum quam vniuersam
inundat ad Ethiopiam ducit: Magnitudine quidem Indie non cō-
ferenda est Ethyopia neq; vlla alia continentis pars: que homini-
bus nota sit. In vtraq; vero fluuij sunt inter se similes / Indus / ac
Nilus: si quis eorum opera animaduerterit. Ambo enim continen-
tem irrigant estatis tpe: cum maxime id terra expetit: soliq; fluuio-
rum crocodilos dicunt: et fluuiales equos mysteriorumq; rationes
vtrisq; pars. Hec philostratus. Cum igitur sint maria duo que cir-
cundant Egyptum: et Nilus decurrat per Ethyopiā ad Egyptios
aphrice: Ganges siue Indus per Indiam orientis plagam Asye: ⁊
maria diuidant Asyā ab Aphryca: et India plaga sit oriētis: Ethyo-
pia vero occidentis: quomodo fieri potest: vt Indus et Nilus a pa-
radiso orientis loco originem ducant: cum Indus ab oriente in ma-
re euanescat. Nilus vero ex occidente in aliam maris plagā vergat.
Sunt ista quidem hereticorum commenta: sed quis hec mortalium
nisi christiana imbutus disciplina disuescat: Theologorum quidam
doctissimi atq; clarissimi sunt qui negant sensibilem paradisuz et in-
telligibilem solum imaginati sunt: ex quorum grege videtur beatus
Ambrosius mediolanensis ille alioquim doctissimus qui in episto-
la quadragesimasecunda ad Sabinum inquit. Alij alẽs omnes ta-
men congruunt in paradiso: et lignum vite radicatum et lignū scien-
tie: que discernat bonum et malum. Cetera quoq; ligna plena vigo-
ris: plena viuificationis spirantia et rationabilia. Ex quibus (infit)
colligitur paradisum ipsum non terrenum videri posse: non in solo
aliquo: sed in nostro principali quod animatur et viuificatur anime
virtutibus: et infusione spiritus dei hec ille: et libro de paradiso capi-
tulo primo. Inquit non hylen igitur hunc paradisum estimare debe-
mus: et ideo relinquamus Pauli esse secretum. Beatus quoq; Au-
gustinus longe aliter sentit decimotertio de ciuitate dei libro. Dicit
enim de paradiso: in quo primi homines fuerant quod recte possit
significatione eius spiritale aliquid intelligi. Dum tamen illius hi-
storie veritas fidelissima rerum gestarum narratione commendata
credatur de corporali loco. Et in octauo super Genesim ad litteram

Phylostratus. lib. ij.

Nilus

Indus fluuius.

Asya

Aphryca

Hereticorū argutie

Diu^9 Ambro. in hoc loco nō tenetur.

Diuus Augustin^9 doctorū aqla.

Octauo super genesiz ad litteram cap. vij.

libro ita infit. De his autem fluminibus quid amplius satagam cō-
firmare quod vera sint flumina nec figurate dicta: que non sint qua-
si tantummodo aliquid nomina ipsa significent: cum et regionibus:
per quas fluunt notissima sint: ⁊ omnibus fere gentibus diffamata.
Quinimmo ex his: quoniam constat ea prorsus esse. Nam duobus
eorum nomina vetustas mutauit sicut tyberis dicitur: fluuius qui
prius Albula vocabatur Geon quippe ipse est qui nunc dicitur Ni-
lus. Phison autem ille dicebatur quem nunc Gangen appellant.
Duo vero cetera Tigris et Euphrates antiqua etiam nomina te-
nuerunt: nos admoneri oportet. Cetera quoqꝫ primitus ad proprie
tatem littere accipere non in eis figuratam locutionē putare: sed res
ipsas que ita narrantur et esse et aliquid etiam figurare: non quia nō
posset parabola locutionis assumere aliquid de re quam nō proprie
quoqꝫ esse constaret: sicut de illo dominus loquitur qui descendebat
a Hierusalem in hiericho et incidit in latrones quis non sentiat et
plane videat esse parabolam locutionemqꝫ illam totam esse figura-
tam: veruꝫ due ciuitates que ibi nominate sunt hodieqꝫ in locis pro-
prijs demonstrātur: Sed hoc modo acciperemꝰ et quattuor hec flu-
mina si cetera que de paradiso narrantur nō proprie sed figurate ac-
cipere vlla necessitas cogeret: ac nunc eū primitus proprie res ipsas
intelligere rō nulla ꝓhibeat: cur nō potius autoritatē scripture sim-
pliciter sequimur in narratione rerū gestarū. Res vero gestas prius
intelligentes: tū demū quicquid aliud significant perscrutātes: an eo
mouebimus ꝙ de his fluminibꝰ dicit̃ aliorū esse fontes notos alioꝝ
aut prorsus incognitos: ⁊ iō nō posse accipi ad litterā: qđ ex vno pa
radisi flumine diuidunt̃: cū potius credendum sit qm̄ locꝰ ipse ꝑadisi
a cognitiōe hoīm est remotissimus: inde quattuor aquarū partes di
uidi: sicut fidelissima scriptura testat̃: sed ea flumina quorum fontes
non esse dicunt̃ alicubi esse sub terras et post tractus ꝓlixarū regio-
num locis alijs erupisse: vbi tanꝙ in suis fontibꝰ nota esse ꝓhibētur.
Nā hoc scelere nōnullas aquis facere quis ignorat: sꝫ ibi hoc scitur
vbi nō diu sub terras currunt. Exibat ergo flumen de Eden. i. de lo
co delitiaꝝ: ⁊ irrigabat paradisuꝫ. i. lingua oīa pulchra atqꝫ fructuo
sa: que oēm terram regiōis illius occupabant. Nec Aug. ad ea vero
que superius dicta sunt respōdemus ꝙ si per Astronomiam ⁊ Ma
tematicam locus paradisi probaretur iam nō crederetur: sed id no-
bis credendum proponitur. Sed ne vacuus recedam aliqua in me-
dium afferam ne in Astronomorum qui a nostris cosmographi ap-
pellātur spineta te ducaꝫ Mosayca phīa vtilior: que vitam et mores
instituit illa em̄ fallaces nōnūꝙ fecit: ista vero et doctos ⁊ bonos: est

Quattuor flumina vera flumina esse.
Geon
Phison
Tigris
Euphrates
Notatu dignum de literali sensu sacre scripture.
Luce. x. c.
Due ciuitates iudee.
Notatu dignū ex Augustino.
Terra antrosa ⁊ porrosa.
Aug. de genesi ad litteram.
Actoris responsio ad obiecta Astronomorum.
Utilitas Mosayce phie.

Damasce. lib. ij. de orthodoxa fide. cap. iiij. Maria duo circa Egyptum.

Oceanus sm Damascenū q̄d sit

Phison
Geon
Tigris
Euphrates

Qualiter aqua fit dulcis
Augustin⁹ questione xxvij.
Notat hic et rependit eos qui opinionē beati Ambrosij tenent et tu considera.

eñ potius in iudicio astronomoꝝ cecitas: ꝛ in iudicio hominum temeritas q̄ in Moyse falsitas paradisum visi sunt astronomi nō curare: q nihil ex eo exploratū haberēt ꝛ qd id negocij supra humanū iudicauerunt ingeniū. Joannes Damascen⁹ vir acri ingenio cui⁹ solers ingeniū: cuius exquisita doctrina: cui⁹ suauis orō illustrauit ingeniū cum multa de paradiso ꝛ horto delitiaꝝ deseruisset tandē duo esse maria (inquit) q̄ circūdāt Egyptū ip̄a eñ media īter duo maria cet. Cōstituti sunt ꝛ diuersi pelagi montes / insulas / scopulos / portus: varios sinus continentes littoraq ꝛ actas litt⁹ harenosum dicitur. Acte vero saxosa littora ꝑxime ꝓfunda in ipso statim principio ꝓfunditatem habentia: similiter autē ꝛ ad orientē est mare: qd dicit indicum est et boreum: qd dicit Caspiū: sed et stagna hinc cōgregata sunt. Est ꝛ oceanus: vt fluuius quidem circūdans totā terram: de quo mihi dixisse videtur diuina scriptura: q fluuius procedit de paradiso potabilem ac dulcem aquā habēs. Hic aquam prebet oī mari; perseuerans ꝛ inde mutabilis manēs: fit aūt salsum mare: sole super et alijs (vt Syphones quidem) qd subtilissimuz est attrahētib⁹ vnde ꝛ nubes cōsistunt et nubes gignunt dulci euaporata aqua: hic Oceanus in quattuor principia: id est in quattuor flumina diuidit nomen vni Phison hic est Ganges indicus ꝛ nomē scdo Geon ille est Nilus ab Ethyopia in Egyptū descēdēs ꝛ nomē tertio Tigris nomē vero quarto Euphrates. Sūt aūt alij plurimi et maximi fluuij: quorū hi quidem in mare vanescūt: illi vero in terra cōsumuntur: vnde et tota terra porrosa est ꝛ antrosa veluti quasdā venas habens ꝑ quas ex mari suscipiens aquas fontes ꝑficit ad qualitatem igitur terre: ꝛ aqua fit ꝑcolatur ꝛ depuratur ꝑ terrā marina aqua: ꝛ sic dulcorascit. Si aūt locus vnde fons redditur / fuerit aut amar⁹ / aut salsuginosus: et ad naturam terre fons reducit: Angustata eñ frequēter aqua et vi erumpēs calescit: ꝛ hinc nature ex per se reddūtur aque Diuino igitur iussu cōcauitates in terra facte sunt: et sic in congregationes suas conueniunt aque: hinc etiam et montes facti sunt. Hec Damascenus. Diuus autem Augustinus libro primo questionum supra Genesim cum de terra Sodomorum et Gomorreoꝝ priusq̄ deleretur qd esset velut paradisus dei deseruisset inquit quod terra Sodomorum et Gomorreorum anteq̄ deleretur comparatur paradiso dei eo q erat irrigua vt terra egypti quam Nilus irrigat: satis vt opinor ostendit quomodo debeat intelligi ille paradisus quē plantauit deus vbi constituit Adam. Quis enim alius intelligatur paradisus dei nō video: et vtiq si arbores fructifere in paradiso virtutes animi accipiende essent: sicut nonnulli existimant: nullo corpo

rali in terra paradiso veris lignorum generibus instituto: non diceretur de ista terra: sicut paradisus dei.

¶ Utrum Lamech occiderit Cain sicut putatur. Cap. v.

De Cain et morte ipsius determinationem Ambrosius exequens in primis inquit: repulit deus Cain a facie sua: et a parentibus abdicatum separate habitationis quodam relegauit exilio eo quod ab humana mansuetudine transisset ad seuiciam bestiarum verumtamen homicidio voluit homicidiam vindicari: qui mauult peccatoris correctionem quam mortem. Unde Lamech septuagies septies vindicatur: quia grauior culpa eius est: qui nec post damnationem se correxit alterius Cain impetu quodam improuido ante peccauerat Lamech vtique quod in altero reprehensum aduerterat: cauere debuerat suo quippe iudicii sententia debebatur ne quis passim reum esse feriendum putaret et vt ad mysterium venias: non debuit interimere eum qui vsque ad naturalem terminum mortis sue agende habebat spacium penitentie excusare posset quod se redemisset vel sera actione penitentie: nisi eum prematura pena rapuisset: hec Ambro. Beatus quoque Augu. longe aliter sentit de morte Cain. Negat enim paricidium Lamech fecisse. Unde ita inquit frustra: hoc putant qui arbitrantur quod Lamech hoc dixerit de Cain. Occidi virum in liuore mihi et iuuenem in vulnere mihi. Jam enim in quinta generatione natus erat Lamech a Cain id est de Mathusalem abnepote Cain. Hoc autem idcirco commemorat Lamech vt ostenderet acrius astringendum eum qui sub manifestata lege peccauerit: ac per hoc si post Cain imitatorem eius septies vindicatum est quem nec factum Cain et correctio nec post in eum lata sententia terruit: vt a tam impio et crudelissimo facinore voluntatem auerteret. Post Cain ergo Lamech hoc homicidium perpetrauit: qui sine dubio iuxtaque supradicta sunt septem vindictas exoluit: et quid post Lamech ei qui hoc secutus fuisset esset futurum: ostendit dicens. De Lamech autem septuagies septies: vt quia malum opus penitentia non subsequitur septuagintaseptem plagarum ictibus feriatur. Unde et saluator etiam septuagiessepties peccanti conuerso tamen remitti precepit. Sed nec putatur alius ante Lamech homicidium post Cain fecisse: quia dixit. De Cain vindicatum est: quasi iam factum Lamech dicat de se quomodo autem diceret: quia vindicatum in eum erat cum adhuc recens esset homicidium quod confessus fuerat se fecisse cum constet omne factum sententiam secum habere. Quando enim alia spes non est preterquam quod expleto operi dignum scitur: futurum pro facto habetur.

Diuus Ambrosius. libr. ij. de Cain et Abel. c. x.

Diuus Augustinus in libr. questionum veteris et noui testi questione. vj.

Mathe.

Sol' Augustin' tenet hanc opinionē.

Deniq; dictum Ade et Eue est: qua die manducaueritis morte moriemini: et vtiq; non statim mortui sunt: sed post lōgum temporis interuallū: sed quia iam spem immortalitatis amiserāt. Futura mors presens dicta est: quia hec cepit in spe haberi. Igitur cum Lamech iuuenem se occidisse fatetur: et Cain (sicut claruit) vsq; ad hoc tempus peruenire nō potuit: aut si peruenit (quod impossibile videtur) senior fuit eum non occidit. Hec Augustin' que tamen opinio communiter non tenetur.

An mulier imago dei dicatur. Cap. vj.

Diu' Ambrosius. li. de Noe et Archa ca. xxvj.

Mouet pleros; homines ꝙ dixerit deus ad imaginem dei fecit hominem: et non dixit ad imaginem meam cū ipse sit deus: sed intellige (vt Ambrosius inquit) et patrem esse et filiū esse: et licet per filium omnia facta sunt tamen legimus: quia pater fecerit omnia et fecerit per filium sicut scriptum est. Omnia in sapientia fecisti. Siue ergo pater dicit ad imaginem verbi fecit. Siue filius dicit ad imaginem dei patris fecit. Et ideo familiarem quandā ꝛ domesticam deo demonstrat hominis esse naturam: id est rationabilis hoīs ꝓm ꝙ ad imaginem dei creati sum'. Hec Ambrosius. Sed insurgit difficultas magna: videlicet an mulier imago dei dicatur sicut vir: cū idem Ambrosius in lib. de dignitate humane conditionis ita scripserit. Dilectissime fili ita iuste mihi videtur dictum: interiorem hominez imaginem esse dei. Anima enim nominatur totus interior homo: quia viuificatur/regitur/cōtinetur/lutea illa massa humectata succis ne arefacta dissoluatur: ad imaginem ergo suam conditor (vt dictū est) fecit animam hoīs: que tota dicitur anima. Hec ille: ꝛ cū mulier aīam rōnalē quemadmodum vir possideat: videtur ꝙ si vir imago dei dicatur sit et mulier. Sic putare me cogit sanctitatis et doctrine Ambrosij contemplatio in contrarium tamen nōnunq; animum agitat meum Augustini docrine eminentia in libro questionū veteris et noui testamēti capite. xxj. ita dicēs hoc est ad imaginē dei factū esse hominē: quia vnus vnum fecit: vt sicut ab vno deo sunt omnia ita et ab vno homine omne genus humanum. Similitudo autem hec est: vt quemadmodum de patre est filius sic et de viro mulier: vt vnius principis autoritas conseruetur. Sed filius ineffabiliter et incomprehensibiliter natus est de deo patre. Mulier autem corporaliter: sicut legimus facta de viro est: vt per eam natiuitas oriretur. Filius vero ideo natus est: vt per ipsum fieret creatura. In hoc ergo dissimile. Nā et de deo deus natus est: de viro autem femina: quia illic simplicitas est: et

nō potuit nisi simplex de simplici nasci spirit' de spū: de' de deo: igit vir imago dei est. Sic enim scriptum est: ⁊ fecit deus hoiem: ad imaginem dei fecit eum. Unde et apostolus vir quidem inquit non debet velare caput cū sit imago et gloria dei. Mulier autem (inquit) velet caput: quare quia non est imago dei denuo dicit apl's. Mulieri autem docere non permittitur neq̄ dominari in virum. Hec Aug. ⁊ libro eodem questione: xxiiij. infit. Unius substātie quidē sunt vir et mulier et in anima et in carne. Sed gradu maior est vir: quia ex eo est femina sicut dicit apostolus. Caput mulieris vir: causa enim maiorē fecit virum non substantia. Nā et in vno corpore maiora mēbra sunt et minora: non natura: sed ordinatione. Hec ille Origenes quoq̄ cum beato Ambrosio conuenire videtur cum inquit. Dignum videtur hoc in loco requirere scōm litteram: quomodo nōdum facta muliere dicit scriptura masculum et feminam fecit eos: fortasse (vt ego arbitror) inquit propter benedictionē qua benedixit eos dicēs. Crescite ⁊ multiplicamini ⁊ replete terraz preueniēs qḋ futurū erat: dicit masculum et feminam fecit eos: qm̄ quidā crescere aliter ⁊ multiplicari non poterat homo: nisi cum femina. vt ergo benedictio eius sine dubio futura esse crederetur: ait masculum et feminam fecit eos Videamus (inquit) per allegoriam quomodo ad imaginem dei homo factus masculus et femina est. Interior homo noster ex spiritu ⁊ anima cōstat. Masculus spiritus dicitur. Femina anima potest nūcupari: hec si concordiam inter se habeant: et cōsensum conuenientia inter seipsa crescunt et multiplicātur: generātq̄ filios sensus bonos ⁊ intellectus vel cogitationes vtiles: per que repleant terram et dominent in ea. Hec Orige. Aug. in libr. lxv. questionū ad Orosiū q̄stione. xviij. ait quando vero ea agit et cogitat que sunt tēporalia mulier appellatur: tunc nō est dicenda imago dei et propterea debet velare caput suum ne nimium fit ad inferiora progressio.

Gen. i. d.

i. Timoth. ij. d.

¶ De diluuio generali et arca Noe. Cap. vij.

Ante aquarū cladem famosam (vt Berosus refert) qua vniuersus periit orbis multa preterierunt secula que a Chaldeis fuerunt seruata. In aliis enim inundatiōib': videlz Niliaca / Attica / Tessalica et Phatonica sola terra illa periit vbi inūdatio obtigit. Vñ Eusebi' ⁊ alii Chronographi et historici notāt eo tpe quo ps illa periit: alias orbis ptes habuisse icolumes suos reges et terras: h' vo pria oēs terras subruit: ⁊ iō absolute terrarū inundatio a barbarī ⁊ grecis et latinis dr: vñ ⁊ Moses h' notauit cū dixit. Deleta fuit diluuio ois

Eusebius

Moses

caro sub celo: Famosam vero cladem dicit: quia ab infami vita Gygantum puocata fuit dei ira. Berosus vero ostendit in tertia parte quo pacto genus humanū repertū sit per arche preparationē. Et Josephus illo loco vtitur cōtra Appionem gramaticū dicens Berosum caldeum et historicos phenicas noīare Noam et filios eius pprijs noībus ⁊ diluuiū ⁊ archam: Dicit͛ aūt nauis eius q̄ in armeniam venit circa montē Gordieuz aliqua adhuc pars esse: ⁊ quosdā bitumen exinde tollere: sed ⁊ Maseas Damascenus in .xcvj. historiarum libro ita dicit. Est super Miryadā excelsus mons in Armenia: qui Barhis appellat͛: in quo multos cōfugiētes (sermo est) diluuij tpe liberatos: ⁊ quendā simul in archa deuectū in montis Ocile summitate fuisse: lignorūq3 reliquias multo tempore cōseruatas. Fuit autem iste quem etiam Moyses iudeoꝝ legislator scribit hec Maseas Noam quē nr̄i Noe scribunt fuisse virum dei cultorem et iustū: ⁊ solum vniuersis ad impietatē declinantibus ipse mandatum de fabricanda archa accepit ante inundationē annis p̄parauit ligna ob immēsitatē cētum vigiti vt Moyses significat. Quadraginta vero ⁊ duob᷒ annis p̄parauit ligna ob immensitatē operis faciundi: ⁊ ita anno sequente q̄ erat septuagesimus octauus ante inūdationē cepit opificiuz ingentis arche: vt Berosus supponat. Quia vero dixit ex improuiso accidisse diluuium: non referatur ad Noam et eos qui nouerunt et inscripserunt coctilibus laterculis ⁊ lapidib᷒: sed ad derisores ꝙ illud neq3 credebant neq3 spauerāt affuturū. Fuit autē hoc primū diluuiū nonimestre: vt Solinus asserit in collectaneis: et Moyses Genesis .viij. cap̄. ⁊ Xenophon de equiuocis. Excessit vero omnes altissimos orbis montes .xv. cubitis vt testat͛ Moyses ⁊ vt ait deleta est oīs caro sub celo: excepto Noa cū sua familia: ex q̄ ptz Taluindistas esse falsiloquos ⁊ mēdaces: cōtraq3 diuinas lr̄as ad morem suū: qđ diluuiū non attigit montem Sion: argumēto vsi qr inuētū ē ibi post diluuiū semē Gyganteū: non attēdētes ꝙ Noa cū filijs (vt Beroso placuit) fuerit gygātes: ⁊ Titanas gygātes (inquit) genuerunt: q̄ teste Moyse posuerūt vrbē Titanū in Egypto quā vocāt Tanum dēpta pria lr̄a: vt pz Numeri. cap̄. xiij. Berosus deinde psequitur de causis alioꝝ cognominū Noe ac Tyteevroris ei᷒ dicēs ⁊ de tribus cognominibus in .iij. lib. ratiōes tradit / Noa / Cam / ⁊ Tythea de Noa dicit ꝙ fuit illi tributū cognomē Janus a Jain: qđ apud arameos ⁊ hebreos sonat vinū a quo Jan᷒ .i. vinifer ⁊ vinosus: qr prim᷒ vinū inuenit ⁊ iebriat᷒ est: vt Berosus inq̄t: itē pperti᷒ pariter insinuauit: ⁊ Moyses genesis cap̄. ix. vbi etiā Jain vinū iain noīat: vbi nos habem᷒ cum Noa euigillasset a vino Cato etiā in fragmētis originū: ⁊ Fabi᷒ pictor in de origine vrbis Rome

Berosus / Josephus. / Maseas Damascenus / Barhis / Moyses. / Noa seu Noe / Moses / Berosus / Solinus / Moyses / Xenophon / Noa / Taluindistas notat. / Berosus / Titanas / Tanim / Berosus / Noa / Cam / Tithea / Berosus / Moyses / Cato / Fabius

dicunt Janū dictū priscum Oenotriū: quia inuenit vinū: et far ad re-
ligionem magis q̄ ad vsum. Hec sunt que ab extraneis tanq̄ ab in-
iustis possessoribus accepimus: solo tamen Moysi credimus. Cuz
videret ergo deus orbem terre malicia ⁊ sceleribus oppletuz: statuit
humanum genus diluuio perdere: vnde deleta fuit omnis caro sub
celo: sed vniuersa que in aquis viuere possunt plaga illa non tetigit
terrena tantum animalia mortificauit. Quo in loco (infit Augusti- Augustin⁹
nus) astute q̄rentibus/ ac solutione indigēs questio subuenit. Quā- lib. j. mira-
obrem terrena animalia humane vindicte plusq̄ aquatica succūbūt: biliuz sacre
quorum nec plura peccantiū gesta subueniunt in peccato tamen pri- scripture.
mi hominis terra de qua gustauerat statim maledicitur per diuinuz Responsio
nanq̧ miraculū ita infertur. Maledicta terra in opere tuo ⁊c. Iterū
ergo alia questio surgit. Quare deus etiaz aquis in Ade maledicto Questio. ij.
non maledixit. Cui facillime respondetur: q̄ non aquam contra in-
terdictū dn̄i bibit/ sȝ de terre fructu homo comedit/ exceptis quoq̧
his rationibus aquis a maledicto Ade deus pepercerat/ quoniam
per aquā diluere maledictionē illam parauerat/ quod in diluuio est
factum: et nunc per baptismum indulgetur. Nam in aqua et spiritu
cuncta humana corporalia et spiritualia purgātur. At per hoc ⁊ do-
minus cum mortis humane maledictum resurgēdo deposuerat: nō
terrestium sed aquatilium carnez animalium comedebat: cum ad cō
firmationem resurrectionis coram discipulis piscis assi partem et
fauum mellis manducauit. Hi qui firmamenti aquas ante diluuiuz
venire ponunt: etiam ante diluuium pluuias in mundo fuisse nō esti
mant occasione illius arcus/ qui post diluuium in nubibus est con- Gen. ix. b.
stitutus. In hanc estimationem ducti et ipsarum creaturarum natu-
ra inuestigantes quod nulla serena ante diluuiuz pluuia fieret: iris/
id est arcus ille in nubibus serenis apparet: qui per solem semper et
humectas/ serenasq̧ nubes efficitur: et non a sole tantuz fieri/ sed
etiam per lunam aliquotiens in serenis nubibus videtur. Poterat
ergo ipsa mundi nuper creati prima etas sine vllis turbulenti aeris
immutationibus/ et pluuijs per matutinum ⁊ vespertinum rorē fie-
ri. vt in ipsa sua fortitudine/ sicut homines longeuos et sanitate cor
porum alacres habuerit: ita et mundus ipse nullis adhuc perturba-
tionibus agitatus aptos nascentibus ferens fructus consisteret: et
a secunda etate sicut turbulentis moribus/ ita turbidis rerum tem-
pestatibus viuere et vigere inciperet. Quēadmodum in terra egy-
pti etiam nunc nequaq̄ nubilum imbribus: sed terre ipsius sudore
et aeris cōmoditate et nili fluminis incrementis fouetur. Sed hec
inuestigatio qualiter accipienda sit pro certo eruditi et catholici vi-
ri videant. In his autem quamlibet diuersis opinionibus/ et magi-

strorum pluribus ambagibus: hoc animo fixum suscipim⁹ ꝗ aqua-
rum quodcũqꝫ desuper venerat/ vt terra aquis vndaretur ventus lã
Gen. viij. bebat: sic enim scribitur. Jmmisit dñs ventum super terram: et di-
minute sunt aque: vtrum vero in nubes vẽtus lymphata equora col-
legerat: an illa superni firmamenti spacium resumpserat ꝓ certo eru
diti viderint. Aque autem ille que abyssi fontibus diruptis largiter
duxerunt: per easdem vias: vnde venerant rursum dominico iussu
remeabant. Jnsule vero que ab initio cõditi orbis: vt multi affirmãt
non fuerant processu temporis faciunt: dum propinqua promõtoria
marinis finibus a cõtingenti terra diuiditur/ per qđ intelligitur qđ
ille fere que in siluarum orbibus includuntur non humana diligen-
tia deuecte: sed in illa diuisione insularum a contingẽti terra reperte
esse probantur. Quis enim verbi gratia: lupos/ ceruos et siluaticos
porcos/ et vulpes taxones et lepusculos et sexquiuolos in hyberniã
deueheret: vel qualiter si tunc domesticam manum portatis ita effu-
gerat: vt omnia genera per siluas nunc oberrare videatur. Sed nõ-
nulli autores genus hoc bestiarum ferarum animalium ipsam ter-
ram gignere dicunt: que hec animalia que in insulis includuntur: nõ
ex arca: sed ex ipsa terra procreata esse existimant. Hanc vero puta-
tionem eorundem quibus diximus de recessu aquarum diluuij et si
aliquis acceptam et sufficiẽtem esse crediderit: nostris tamen adhuc
mentibus/ illa questio innouata resider. Quotidianis etenim inun-
dationib⁹ et recessibus oceani: et hec semp questio renascit. Quẽad-
modum hanc inundationem: vnde venit/ aut quo recedit nescimus
ita etiam recessio diluuij ignoramus. Nam qui veram sapientiam
cupit ad eternum regnum vbi nulla est ignorantia festinare conten-
dat: et interim cum in signi gẽtium magistro dicat. Ex parte cogno-
j. Cor. scimus et ex parte prophetamus. Etenim omnes res quas posside
xiij. c. mus: ex parte vix nouimus. Terre superficies in qua laboramus ali
mur/ viuimus sustentamur/ nostris apparet obtutibus: sed tamen
quomodo illa sustentatur adhuc ignoramus. Sol in ministeriũ no
stre necessitatis per diem traditur: sed qualiter in nocte profectum
exequitur a nostra scientia occultatur in nobismetipsis diem nostre
natiuitatis scimus et ignoramus diem mortis quando veniet: cum
certi ventura sit nescimus res etiam corporales quas videm⁹ ex par-
te tantum cõsiderare possumus. Ex parte ergo cognoscimus quã-
diu in hoc seculo sumus. Sed si ad illam lucem patris luminum ve-
nerimus: nihil in creaturis erit quod nesciamus. At vero vt nostro-
rum sequamur propositum in isto diluuij tam magno videri creatu
ris miraculo nihil contra naturam factum esse ostenditur: quoniam
nihil quod deus in creaturarum prima cõditione non fecerat super-

inductum esse videtur: nisi quam solito habundantior maris copia: et imbrium ducta congregatur. Nihil tamen in his autoritate confirmauerim: vt in defensione contentionis sim.

¶ De diuisione linguarum. Cap. viij.

Iam vero procurrente humane propagationis augmento: cum ipsa mortalium numerositas de suis multiplicationibus superbiret: et secundum electionis sue altitudinem celo cuperet molem in modice instructionis inserere: quam mirabilis erga cohibendam hanc insolentiam fuit diuine censura iusticie: que vnam (infit Ambrosius) illorum populorum loquelam notis sibi inuicem significationibus consonantem septuaginta duarum linguarum varietate confudit: vt et inter dissonans voces operantium pereunte concordia insane molitionis machina solueretur: et habitando orbis terrarum daret incolas male congregationis oportuna dispersio. Hec Ambrosius: Moyses vero in. x. capitulo Genesis: non omnes duces linguarum nominat: sed solum eos quibus fuit diuersa lingua: quia Moyses nõ distinguit gentes (secundum Ambrosium et Augustinum) nisi duas et septuaginta: secundum vero alios quattuor et septuaginta: quia non fuit distincta lingua: nisi per. lxxij. vel secundum alios per. lxxiiij. discretos sermones: licet in eadem lingua atque sermone essent distincti modi loquendi. Intelligibiles tamen sub eadem lingua. Quare tot duces describit Moyses quot lingue fuerunt. Chaldei vero tot duces quot regnorum et gentium conditores: falso igitur de more suo delyrantes nullo certo autore dicunt fuisse septuaginta linguas tantum: ac propterea bonus frater de lyra (vt videtur) erronee exponit illud deuteronomij. xxxij. quando diuidebat altissimus gentes: quando separabat filios Adam: constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum israel. Dicit enim quando diuidebat altissimus gentes in confusione linguarum constituit terminos populorum septuaginta linguarum iuxta numerum filiorum israel: qui fuerunt septuaginta: quia dicitur Genesis. xlvj. Omnes anime domus Jacob que ingresse sunt egyptum fuerunt. lxx. Et non vidit (vt puto) de lyra: sed ignorauit linguas fuisse secundum Ambrosium et Augustinum septuagintaduas et secundum alios. lxxiiij. Nam vt patet Genesis decimo capitulo quattuor fuere primi duces: scilicet Noe/ Sem/ Cam et Japhet Et ex Japhet fuerunt duces linguarum quattuordecim. Ex Cam xxxj. Et ex Sem. xxv. Quod si volumus strictius exactissime videre

Diuus Ambrosius. li. ij. de vocatione omnium gentium cap. iiij.
Ambrosius
Moyses
Augustinus
Ambrosius
Chaldeorum computatio.
Nicolaus de lyra notatur.
Moyses
Gen. xlvj.
De lyra
Primi duces Noe Sem Cam Japhet.

Phaleph tempore diuisionis linguarum non fuerunt nisi sexaginta solum duces: quod si patet Phaleph nat⁹ est tempore diuisionis linguaruȝ vt patet Genesis.x.et.xj capitulo. Ergo ipse et qui post eum natus est frater eius Jetan et.xij.posteri Jetan nondum loquentes vel nondum nati: non fuerunt lingua cōfusi. Et ita amotis quattuordecim ducibus a septuagintaquattuor: remanent solum sexaginta: linguas autem illas (inquit Augustinus) septuagintaduas esse plurimi autores consentiūt quas in edificatione turris illi⁹ in terra Sannaar que et nunc dominus septuagintaduos discipulos / exceptis illis primarijs apostolis elegisse sermone euuangelij refertur: per quos postea in omnes gentes idem euuangelium predicaretur.

Nūeri.xj.f. In quorum prefiguratione etiam ipse spiritus moysi in septuaginta senioribus / et alijs duobus qui in castris resederant / Hedad videlicet et medad eius spiritus prophetie donum condonat. Quorum quasi hereditarij successores ad Ptolomiam philadelphū alexandrie regem a pontificibus Eleazaro scȝ et ceteris qui eodem tēpore iudeorum populo et templo preerant septuaginta sapientes: qui ex israel stirpe descenderant missi sunt: et scripturas antique legis in grecum eloquium transtulerunt. Ac vero deus in hoc contra naturam humani eloquij quam olim disposuit nil diuidendo et consumendo linguas / hominum in sermones fecit: quando eadem loquele natura in hominibus permanet: nisi cōsuetudo diuersa deuiare ab alterutro linguas / non naturaliter / sed consuetudinarie docet Latinus nāqȝ vel grecus inter barbaricos genitus vel nutritus barbarice loquitur versa que vice barbari filius a grecis aut latinis edoctus venusto sermone faretur. Ex quo intelligitur deum non naturā hominum mutasse / non nouum in eis aliquid condidisse: sed dicendi tantum modos et formas in diuersis generib⁹ diuisisse.

De Sodomitica vindicta. Cap.ix.

Anteqȝ peccaret Sodoma cū adhuc simplicitateȝ vite incontaminabilis custodiret: erat sicut paradisus dei: vbi xo (Jnfit Origenes) declarari cepit: et pctōꝝ maculis obscurari: sicut terra Egypti facta est. De vindicta illa Sodomica ita beatus Augu. scribit. Magno deinde tpis interuallo pacto in ꝯfinio Arabie ꝛ Palestine / ꝗnqȝ ciuitates posite: Sodoma Gomorra / Adama / Sebrin et Segor: fecūdissimi soli habitatione / et rerum oīm habundantia perfructis in cōueniente luxurie cupidine / contractione coniuncti dominice vindicte aditū prebuerunt: ita vt imbre / igni et sulphure superfusa tota

Augustin⁹ lib.j.mirabilium sacre scripture.

cum habitatoribus suis et animantibus vrbibus regio flagrans arderet: vt qui peccatum suum non solum faciendo: sed ⁊ predicãdo palam facerent infamem vitam famosa pena consumerẽt in ista vero sodomitana pena nil contra naturam deus facere cernitur: cuz desuper aereo ignito illo spacio insoliti desiderij ardor inflammatur: de peccatorum plaga Loth dei seruus per angelos eruitur: sed illius vxor ne retro respiceret iussa: dum respiceret in salis statuam solidatur: vt cuius visus non erat immunis ex culpe consortio mortez effugere nõ posset: q̃uis propter iusti contubernium eruta sit de incendio. Sed dum hec assumpsimus: quod nihil in dei creatura contra naturam sit sed insita natura semper in omnibus gubernetur: qualiter vxor Loth in salis statuam vertitur contra humanam corporis naturam: in hac mutatione gubernationem salis nature in humano corpore esse nullus ambigit qui lachrimarum salsitudinem cõprobauit: que a turbato felle: vt dicunt medici egredientes salis naturaz quam in recondito nature sinu concipiunt: de oculis fluentes etiam saporis comprobatione ostendunt. Et non solum in lachrymis: sed etiã in phlegmate et tussi expresso sputo pectoris sapit: quod salis natura per humanum corpus inseratur. potens ergo rerum gubernator: cum totum in partem vertere cupit: quod in modica parte latebat: per totum infundit. Atq; hac ex causa: cum vxorem Loth in statuam salis vertere voluit: pars illa tenuissima salis que carni inerat totuz corpus infecit. Et ita factũ est vt qui sexto die omnes naturas cõstituere consummauit: nil ex aliqua natura in aliã congessit: sed vnãquãq; in semetipsam gubernat quam in prima conditione constituebat.

De versiõe vxoris Loth in statuã salis.

Questio

Solutio

Cedulius. Loth sodome fugiẽte chaos duz respicit vxor In statuã mutata salis stupefacta remãsit Ad penã õuersa suã: q: nemo retrorsuz Noxia cõtẽpti vitãs discrimina mũdi Aspiciens saluãd⁹ erit nec dz arator Dignuz op⁹ exercẽs vultũ in sua terga referre.

De Melchisedech et quid de eo senserint fideles et an fuerit homo angelus aut deus. Cap.x.

Obuiauit Melchisedech sacerdos dei summi Abrahe reuertenti a sede regum: et protulit panes et vinum et obtulit ei ⁊ benedixit eum dicens. Benedict⁹ es Abraã a deo excelso: qui fecit celum et terram: qui tradidit inimicos tuos sub manus tuas. Et vt apostolus adiecit: quod minimũ est a meliore benedicitur. Sacrificium deniq; obtulit: decimas dedit: ideoq; enim Melchisedech (qui interpretatione latina dicit rex iusticie / rex pacis / benedixit. Erat enim sacerdos summi dei. Quis est rex iusticie sacerdos dei (inquit Ambrosius) nisi cui dicitur. Tu es sacerdos in eternum scd̃m ordinẽ Melchisedech: hoc est dei filius: sacerdos patris qui sui corporis sacrificio patrẽ nostris repropiciauit delictis hec ille: an fuerit Melchisedech deus vel ange

Ambro. libro. iij. de fide. cap. v.

lus vel homo audi eūdem Ambrosium libro tertio de fide ita scribēs illum Melchisedech: per quem Abraam hostias suas obtulit non angelum vtiq3 scd̄m iudaica ludibria intelligit ecclesia: sed virum sanctum ac sacerdotem dei qui typum gerens domini: et sine patre et sine matre et sine generationis enarratione: ꝛ sine initio ꝛ sine fine describitur: vt ostenderet sempiternum filium dei in hunc mundum esse venturum: qui et sine patre scd̄m incarnationem natus est et sine matre scd̄m diuinam generationem: et sine enarratione generationis: quia scriptum est. Generationem autem eius quis enarrabit. Ergo illum Melchisedech in christi typo sacerdotem dei accipimus. Hec Ambrosius: et idem in epistola octuagesimasecunda inquit: cum ab Aaron per genus ducta successio generis magis teneret heredes q̄ iusticie consortes: propterea ad typum illius Melchisedech quem in veteri testamento legimus verus melchisedech: verus rex pacis venit: verus rex iusticie venit. Hoc enim habet nominis interpretatio sine patre / sine matre: sine generationis enumeratione: neq3 initium dierum: neq3 finem vite habens quod et ad filiū dei refertur: qui matrem in illa diuina generatione nesciuit: patrem in hoc virginis marie partu ignorauit ex patre solo natus ante secula: ex virgine sola ortus in hoc seculo: initium dierum habere vtiq3 non potuit qui et finis omnium. Sed refertur ad exemplum vt tanq̄ sine patre et sine matre sacerdos esse debeat in quo nō generis nobilitas: sed morum eligatur gratia et virtutum prerogatiua. Hec ille beatus quoq3 Augustinus vir subtilis ingenio: cuius exquisita doctrina illustrauit ingenium voluisse videtur ipsum Melchisedech: non hominem fuisse nō angelum. sed spiritumsanctum: ipse enim ita scribit in libro questionum veteris et noui testamenti questione centesimanona. Hic Melchisedech non vtiq3 sic benedixisse intelligitur Abraam sicut faciunt homines sacerdotes: vt ex legatione daret benedictionem verbis solennibus: sed quasi proprium quam non per verba: sed per naturam acceperit substantialiter: vt sit et propria. Heli enim sacerdos Annā benedixit: et prosecutus effectus est: non vtiq3 merito sacerdotis: sed ipsius Anne cuius mundum cor inspexit deus. Igitur Melchisedech non ideo Melior Abrae dicitur propter solum officium sacerdotij: sed et natura anteponitur illi. vt vltra homines intelligat̄. Nullo enim modo fieri potest: vt qui tanto amico dei preponitur et fideli vsq3 adeo: vt amore et timore eius nec filium suum charissimum dubitaret occidere homo putetur. Qua enim iusticia quibus operibus plus possit mereri q̄ meruit Abraam. Nec enim erat plus quod faceret ad commendationem meritorum qd̄ iam fecit Abraā. Dicit ergo quia sine patre sine matre sine genealogia est Melchisedech. Et ne

Ambrosi⁹ lxxxij. ep̄la Melchisedech

Augu. cix. questiōe veteris ꝛ noui testamenti.

Heli sacerdos.

Notatu dignum ex Pauli epistola ad hebreos.

aliter intelligeretur ꝙ dignum est adiecit: nec initium dierum nec finē vite habens per quod ostendit: neqꝫ natum neqꝫ mortuum esse Melchisedech. Quid ad hec tam manifesta humana argumentatur subtilitas. que eniꝫ tam versuta ingenij calliditas: que audet resistere manifestis: vt non sensum capiat ex lectione: sed sensum tribuat lectioni. Dicunt enim quidam non ita Melchisedech debere credi vt relatum est scripturis: ac per hoc ad sensum suū scripturas cōuertunt. Quib' melius esset aperte non recipere scripturas ꝙ dolose agere contra illas: vt sub nomine patris pateretur bellum: ⁊ sub tegmine amicitie lateat hostias. Primū dicit sine patre sine matre: videamus si ceterorū matres significantur sine lege que fuerit vxor Nachor auia Abrahe mater Thare non legitur que fuerit mater Abrae: vt de ceteris taceā Nunquid hi sine matribus fuisse dicendi sunt: si dixisset sine patre siue fuerat color: qꝛ omniū qui fuerunt patres habentur in lege de fine quisquis contētioni studes: expedit enim viris vinci ꝙ vicere vera pro se falsa perdere enim est non vincere. Si Melchisedech erat qui doceret vnius dei timorē in terris frustra elect' est Abraā: vt ex eo plebs dei nuncuparetur: hic ergo Melchisedech precursor apparuit sacrati futuri filij dei: qꝛ precedit ad obsequium qui ordine sequens. Non ergo admiranda sint que diximus de Melchisedech qn̄ scriptura ad cōfusionē obstrepētium plus addat ⁊ dicat: post omnia eni laude digna: vt cōfundat maliuolos ait. Similatus aūt filio dei manet sacerdos imperpetuum: similis aūt dei filio non potest esse nisi sit eiusdeꝫ nature. Et quid incredibile videtur si Melchisedech vt homo apparuit: cū intelligatur tertia esse persona. Si eni christus qui secūda persona est frequenter visus est in habitu hominis: quid ambigit᷑ de his que dicta sunt. Summus sacerdos christus est Melchisedech secūdus. Nam si homo est Melchisedech quō cōuenit vt scd̄m ordinem eius christus sacerdos sit ineternū: iam ambo similes esse legunt᷑ et vnius esse dispensionis: quia vnius sunt nature. Quoniam ante omnimodo vnius dei autoritas conseruanda est: idcirco ⁊ tertia persona subijcitur paterno nomini. Christus autem vicarius patris est et antistes: ac per hoc dicitur et sacerdos. Similiter et spiritussanctus quasi antistes sacerdos appellatus est excelsi dei: et quāuis vnius sit substantie christus et spiritussanctus. Uniuscuiusqꝫ tamen ordo seruandus est. Sacerdotes igit᷑ vel legati ideo dicuntur: quia illuꝫ in se ostendunt cuius legati sunt: sunt etnim eius imago. Ac per hoc christus et spiritussanctus naturaliter habentes dei imaginē sacerdotes eius dicuntur in ipsis videtur de' sicut dicit dominus. Qui me videt: videt et patrem. Et si in gestis dei visus est dominus: gesta autem spiritussancti sunt opera significante domino. Quia ego in spiri-

Notat Ambrosij opinionem.

Nachor Thares

Melchisedech

Tertia persona trinitatis

Melchisedech scd̄m Augu.

Diuus Dionysi' de celesti hierarchia. ca. ix.

Melchisedech intelligēdū summū sacerdotē existētem dn̄o amicissimum existētium non existentium

tu dei eijcio demonia: et in spiritusancto visus est deus. Hec Augustinus. Ecce iam duo adducti sunt diuersi modi. Quibꝰ Ambrosius et Augustinus solent Pauluz de Melchisedech interpretari: preter quos: et alij adhuc supersunt scd̄m aliorum placita sensus. Sed reuera operosum foret et huic loco minus accommodum recēsere in presentiaꝝ omnes autorū sententias de summo illo sacerdote Melchisedech de q̃ meminit ad hebreos apl's: neqꝫ satis constare nobis pōt que nam illarum sit ceteris preferenda. Itaqꝫ veram esse scripturam fateri debemus: eius autem intelligentiam / aut lectione cōsequi / aut precibus a deo impetrare. Audi tamē quid ipse Ambrosius alibi de Melchisedech locutꝰ fuerit ita dicēs. Hic est in quo benedixit Melchisedech Abraam patrem multarum gentium dicens. Benedictus Abraam deo summo qui fecit celum et terram vides (inquit Ambrosius) quia hoc non homo inuenit sed deus annunciauit. Deus est em̄ Melchisedech qui est rex pacis et iusticie: nec initium dierum: neqꝫ finez habens hec ille. Joannes annius berosi caldei interpres asserit Osirim docuisse Samum Jani filium quem Hebrei cognominant Melchisedech: id est regem iusticie quasi epiteto Jani: nam Samus quingentis annis vixit post diluuiū: vt Moyses asserit. Quare viuebat hac etate: et quia vt idem Moyses perhibet sacerdos dei altissimi: idcirco est valido argumento pro primis inuentis in palestina panibus gratias egisse deo: et panem et vinum deo in sacrificium offerri instituisse: quia ob panem inuentum genus humanum fuerat erectum a mutua cede vt Diodorus scribit in primo libro figurans messie cedem: atqꝫ pane deifico: et sacerdotio scd̄m ordinez Melchisedech: orbem a morte cecitatis animaruz liberandum: hec ille. Sed reuera operosum foret hanc Annij opinionem cum epistola Pauli ad hebreos concordare ꝛ Augustino respondere. Ideo scripture intelligentiam precibus a deo impetrare debemus: neqꝫ enim constare potest que nam opinio de sacerdote illo Melchisedech sit ceteris p̄ferenda. Miror tamen de Augu. cum in libro questionum veteris ꝛ noui testamenti tenuerit hanc de Melchisedech opinionem. Quare inter hereticos nominauerit Melchisedech Janos: vt apparet in libro suo de heresibus ad quod vult deum capitulo. xxxiiij. quo in loco ita inquit Melchisedech Jani: Melchisedech sacerdotez dei excelsi non hominem fuisse: sed virtutem dei esse arbitrantur: quare doctoribus iudiciuz de talibus relinquo. Diuus tamen Thomas aquinus super epistolam ad hebreos dicti apostoli: sic exponit cum dicit apostolus sine patre ꝛc. Ponit similitudinem quantum ad ea que tacentur de ipso: quia in scriptura non fit mētio de patre vel matre eius nec de genealogia ipsiꝰ: vnde ex hoc aliqui antiqui (insit) assumpse-

sed vere existēt; excelsi dei. Etenī; non sit simplicit' Melchisedech Theosephi amicuz dei tm̄: sedꝛ sacerdotē vocauerūt: an vt sapiētibꝰ apte significarēt: qꝛ nō soluz ex eis in ipsuz qui vere est deū ꝯuertit adhuc autem ꝛ alijs vt summus sacerdos educet ea que ē ad veram ꝛ solam diuinitatem reductionem. Ambro. libro. j. hexameron cap̄. iiij.

runt materiam erroris: vt quia solus deus est sine principio et fine sine dicerem istuz Melchisedech fuisse filium dei. Istud autem damnatum est sicut hereticū: ex duplici ratiōe nō ponitur genealogia ei⁹ in scriptura: vna ad designandum ꝙ generatio christi est inefabilis Esaie.liij. Generationem eius quis enarrabit. Alia ad designanduz ꝙ christus qui introducitur: vt sacerdos non pertinet ad genus leuiticum vel ad genealogiā veteris legis. Et hec est (inquit) intētio apostoli: vnde subdit neqꝫ initiū dierum habens: neqꝫ finē vite. Hec aūt (infit) dicit apostolus: non qꝛ christus nō sit natus in tempore neqꝫ mortu⁹: sed propter eternā eius generationem: in qua natus est sine initio cuiuscunqꝫ temporis: vnde Joan.j. In principio erat verbum id est tempore quocunqꝫ dato ante erat verbum: vt exponit Basilius Est enim ante omnes dies: quia per ipsum factus est mundus: cum quo inceperunt dies. Item nec finem vite: verum q̄tum ad eternitatem: q̄tum etiam ad bonitatē non habet finem vite: quia christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Rom̄.vj. ⁊ infra.xiij. Christus iesus heri et hodie ipse et in secula. Deinde cum dicit (assimilatus autem filio dei ⁊c.) ostēdit similitudinē quantum ad sacerdotiū. Sciēdum est (inquit) ꝙ solet dici quod posteriora similantur prioribus et non econuerso. Et ideo ne credatur (infit) ꝙ sacerdotium christi sit posterius sacerdotio Melchisedech. Hoc remouet apostolus: qꝛ et si christus inquantum homo natus sit post eum et ex tempore: tamen inquantum deus et filius dei est ab eterno. Et ideo Melchisedech scd̄m omnia ista assimilatus est illi qui est filius dei. Et hoc inquantum manet sacerdos in perpetuū: quod potest dupliciter exponi. Uno mō qꝛ nō sit mentio de fine sacerdotij ei⁹: nec successore ipsi⁹ Osee.xij. in manibus ꝓphetarū assimilatus sum. Item est sacerdos in perpetuum. quia figuratum eius.s. sacerdotiū christi in perpetuuz est: vnde ⁊ in scriptura pluries reperitur ritu ꝑpetuo. Exo: xxvij. Cultus ꝑpetu⁹ erit Leuiti.xxiiij. Cultu rituqꝫ perpetuo qꝛ illud qđ figurabatur per istud ꝑpetuum erit: hec Thomas. Sed mirandū de ipso Thoma/ Nico. de Lyra ⁊ magistro sententiaꝝ et ceteris qui Paulū exposuerūt ꝙ nullā mentonē fecerint de opinione beati Augustini superius recitata. Quare dicendum est ꝙ vel Augustinum non legerint vel ob illius sanctitatem tacuisse maluerint: itaqꝫ veram esse scripturam Pauli fateri debemus. Eius autem intelligentiam/ aut legitime consequi/ aut precibus a deo impetrare.

¶ De Sara nonagenaria pariēte filiuz et de puteo quem vidit Agar eiecta cum filio: et de ariete quem Abraam obtulit pro filio. Cap.xj.

Ara sterilis Abrahe vxor filium Isaac nomine nonagenaria peperit cum illa vsq3 etate per totum vite sue spacium sterilis fuit. Sed hoc valde conueniebat: vt quoniam filius quem parturiebat ipsam figuram christi q ex sola virgine sine humane voluptatis cupidine nasceretur pertulit. Et hoc (inquit Augustinus) quamuis contra consuetudinem: non tamē natura aduersa factum est: quoniā et si contra cō suetudinē vt pariat a materia: aduersus tamen naturam non est vt in vtero famuli nascat quando q3 filius. Quo nascente filio ꝛ ablato ancilla Agar cum filio suo Hismael qui primonatus est ejicitur: que per desertum deficiente aqua ꝛ siti moriente: cū puero vadens lachrymatur. Sed angelo eam compellente et dicente. Exaudiuit dñs vocem pueri: aperti sunt oculi eius et vidit puteum in solitudine. De quo puteo ita refertur: vt aut tunc erumpens a terra prodatur: aut si ibi ante fuerit tunc Agar oculi vt videretur aperiūtur quem ante non poterat videre. Ut autez appareret etiam hominibus ꝙ fidelis in dei amicitia permaneret Abraam filium suum Isaac cum esset iam adultus offerre sibi in holocaustum sup vnū montiū quez ei monstrauerat deus ꝑcepit. Qui obediens ad locum illum quem ostenderat ei deus cito ꝑrexit: et assumptum filiū iam iāq3 imolare cepit. Hec cum fecisset deꝰ arietem (inquit Josephus) ad sacrificium produxit ex improuiso: illi vero preter spem semetipsos amplexantes: quippe qui bonorū3 talium promissiones audirent osculabantur. Sed iste aries requirit: vnde in solitudine fuit. vtrum vt quidem asserunt hunc illa hora terra protulit quomodo ꝛ in principio pecora gignit: an etiaz ne illud opꝰ post diem sextum condidisse deus de terra dicatur istum arietem autore Augustino detulisse angelum aliunde credimꝰ: quomō ꝛ philippum angelus ab eunucho trāstulit in azotum: ꝛ ad Danielem in Babylonem abacuh transtulisse ad lacum leonum fertur angelus.

Augustinꝰ lib. ij. mirabiliuz sacre scripture.

Gen. xvj.

De ariete quē Abraā obtulit pro filio.

Josephus primo antiquitatū capi. xxij.

¶ De Jacob ꝛ Joseph sepulturis: vnius in terra promissionis: alterius in Egypto. Cap. xij.

Oseph vir propheticus / preuidit ꝙ Egyptiorū3 gens idolatrie dedita ipsum qui terrene munificentie illis autor fuisset vt ipsos periculo liberasset: aliquando adorarevellet qđ et fecerūt. Nam bouis simulachrū iuxta ioseph statuerūt: eo ꝙ bos viro in agricultura ꝑparatur Qua etiam causa filij israel cum in deserto idoluz adorare vellent nō aliā statuā ꝙ vitulum: id est bouē fecerunt. Hac vel maxime causa ꝙ ipse iuxta sepulchrū Joseph adoratur: ne ergo Joseph Egyptiorū

succūberet idolatrie ꝑfectionē filiorū israel preuidens dixit: visitatiōe
visitabit vos deus: ⁊ efferte ossa mea hinc vobiscū. Joseph vero pa-
trū suoꝝ ad sepultura Abrae ⁊ Jsaac paternū corpꝰ deuexit: et tñ ille
in Egypto postea moriēs / statī post mortē deuehi ad paternū sepul
chrum noluit: sed in Egypto interī sepulture locū suscepit: ⁊ postea
de ossibꝰ suis ꝑgēti de Egypto populo mādauit dicēs. Efferte ossa
mea vobiscū: hic Jacob nanqꝫ nequaꝗ̄ externe gētis feminis nisi de
his q̄ mesopotamia secū venerant miscebatur: idcirco ad paternū se-
pulchrū integro corpore post mortē statim deuehit: Joseph vero as-
senec phutifaris sacerdotis filiā Heliopoleos vxorē accipiēs exter-
no sanguini fuerat mixtꝰ: ⁊ iō post mortē in extraneo terre limo ꝯditꝰ
est. Quare ergo ad terrā post modū repromissiōis vehi voluit dū pri
mitus in Egypto canditus fuit: hāc ergo cām in hoc loco posui non
ꝙ inter mirabilia deputaretur: sed ne tā magnū iter inter Abraam et
Moysem sine aliqua ꝯmemoratione dignum sit spaciū omitterem.

De Moyse ⁊ Rubo in oreb ⁊ ligno incōbustibili. Ca.xiij.

Egyptijs siqdē delicatis: ⁊ desidiosis in labore existen
tibus ⁊ alijs libidinibꝰ valde subiectis: etiā ꝓpter amo
rem lucri contigit vt pessime circa hebreos inuidia eo-
rū felicitatis afficerent. Uidētes aūt (vt Josephus re-
fert) israelitaꝝ genus augeri: ⁊ ꝓpter virtutē ⁊ laboris
ingeniū diuitiaꝝ affluentia valde nobilitatos cōtra se eos augeri su-
spicabant: oblitiqꝫ bonoꝝ ꝓpter longinquitatē tēporū q̄ meruerant
per Joseph: regnoqꝫ translato ad aliā domū: crudeliter opprimētes
israeliticas: studebant eis varias inferre miserias: ita vt mares eorū
paruulos ne vltra modū gēs succresceret in flumie ꝓijcere: ⁊ diuersa
iubere morte mactare. Quo tpe Moyses Amre filiꝰ in illa tempesta
te generatus leuitice stirpis pater in vltionē sue gentis surrexit: ⁊ vi-
dens virum Egyptium israeliticum opprimentē occidit ipse de Egy
pto fugiens per quadraginta annos in terra madiam oues pascens
exul fuit: cui euoluto tpe ꝓmissionis que facta est ad patres: minan-
ti ꝑ pascua gregē Oreb rubus ardēs ⁊ igni suo nō cōburi apparuit.
Et cum talem visionem explorare cuperet: cur rubus non cōburere
tur cum arderet dominus de medio rubi. Ego inquit sum deus pa-
trum tuorū in Egyptum mittam te: vt inde seruitutis iugo oppres-
sum soluas semen eorum in hac horribili visiōe: hoc nostro operi pri-
mum occurrit: quomodo ignis videbatur ardere: et tamen illud in
quo arserat non comburi. Si ergo de ista materia ignis alimoniam
sumpserat: quare illud vnde creuerat non consumebat. Et si non de

Josephus libr.ij. antiquitatū capi.vj.

Sedulius
Jgnibꝰ in-
nocuis fla-
grās appa-
ruit olim
Non ardēs
ardere ru-
bus: nec sū-
cta colori
Materies
alimēta' dū
ne torrida
viuens
Sensit diul
na frutex:
sꝫ amici fo-
mitis estu
Frondea
blandite lā
bebāt robo
ra flamme.

Exo.iij.l.

Aug. j. lib. mirabiliuz. Diuus Hie ronymus

hac materia flamma que videbatur surrexerat vt in rubo ostendere⸗tur quid necesse erat. Cuiusdam ergo (inquit Augustinus) virgulti consuetudo est: quod quanto plus arserit/non tamen cõsumitur: sed ardendo purgatius redditur de quo ligno sanctus Hieronymus in explanatione altaris lignei: quod in ciuitate per visionem domini in Ezechiele ostenditur refert quod quasi ligni colorez habeat: attamẽ de huius nomine reticuit: cum illius naturam indicauit. Si ergo illi⁹ arboris rubo ignis ille Moysi ostensus arserat: quid mirum si ne⸗quaq̃ comburebatur. Seruatur ergo in vtroq; natura igne: scilicet ⁊ arbore consideratis: dum et ignis naturaliter de arbore ardet: arbor ardens igni naturaliter non consumitur. Certe in illo rubo non ille ignis arboris inimicus videbatur: sed potius ignis ille de quo dici⸗tur. Qui facit angelos suos spiritus et ministros suos ignem vren⸗tem. Ignis vero incorporeus in rubo declaratur: qui dum corporali domini ostẽsus est: necesse fuit vt aliqua corporea materia mõstraret.

Ignis icor poreus.

De virga in serpentem mutata ⁊ de ver⸗sione aque in sanguinem et ceteris Egy⸗pti plagis. Cap. xiiij.

Sedulius Mitis in im mitez virga est animata draconem. Per flexos sinuata glo bos: linguis q; trisulcis Squamea colla tu⸗mens ini⸗micos ore chelydres Sorbuit: et pprijs re⸗dit in virgul ta rigoris. Joseph⁹ se cundo anti quitatũ. lib. cap. x.

Cum venisset iuxta montem frater Aaron deo iubẽte oc⸗currit ei. Cui Moyses significauit que in monte con⸗tigerunt pariter et diuina mandata: procedentibus au⸗tem eis occurrebant nobiles hebreorum eius presen⸗tiam cognoscentes. Quibus Moyses quomodo ver⸗bis suadere nõ poterat: signa sibimet ostensa monstrabat illi stupore eorum: que inopinabiliter inspiciebant omnino credebãt: et ex omni⸗bus erant in spe maxima constituti deo scilicet eorum prouidente se⸗curitatem. Dum vero iam obedientes haberet hebreos Moyses ve nit ad regem illuz qui nuper susciperet principatum intimauit ei que illi in monte contigerãt: deiq; voces et signa singula ab eo mõstrata propter fidem rerum decẽter exposuit: rogauitq; ne discedens in his impedimentum faceret dei voluntati. Deridente vero (vt Josephus inquit) rege Moyses opere fecit: vt conspiceret signa que fuerãt in monte monstrata: ille ergo dedignatus illum quidem malignissimũ appellauit: cum hec dixisset: Jussit sacerdotes easdem quas ille face⸗re visiones tanq̃ Egyptij etiaz in hac disciplina sapientes existerent et quasi non solus Moyses peritus esset rerum quas ipse per deuz possit explere: et ponentibus illis virgas dracones facti sunt. Moy⸗ses autem non expauit/sed ait. Ostendaz ego quidem o rex non arti bus magicis: nec errore sed subsistere veritate: que mihi sunt dei p⸗

uidentia et virtute patefecta: cumqȝ hec dixisset proiecit in terram virgam: iussitqȝ eam vt in colubrum verteretur: Illa obediens etiā Egyptiorum virgas que videbant esse dracones deuorauit: insiliens donec ꝯsumeret vniuersas: rege vero Moyse despiciente sermones nullamqȝ conuersationem sui ad talia faciente passiones pessime: quas singulas explanabo Egyptios inuaserunt: nec pri⁹ flectebantur: quā eorum experimenta perciperent simul et qua vellet deus Moysem in nullo eorum que predixerat monstrari mēdacem: et quia prodesset hominibus vt discernerent obseruare et facere ea quibus non posset offendi diuinitas ne ad iracundiam conuersus: in eorum iniquitatib⁹ vlciscatur. Fluuius enim eis sanguineus dei volūtate profluit: ⁊ qui bibi non posset: cum fontem aquarum aliuȝ non haberent: non colore solum modo talis erat. Sed etiam se cotingentibus doloris amari gemitum inferebat: eratqȝ talis Egyptijs: Hebreis autē dulcis et potabilis existebat: licet naturaliter videretur esse mutatus in hoc miraculo rex timens atqȝ hesitās: propter Egyptios abire permisit hebreos. Cumqȝ malum fuisset aliquo modo releuatum rursus sententiam permutauit. nec eos abire permisit. Deus auteȝ illo continuante post calamitatis ablationem: et nollēte a sua malicia tēperare aliā Egyptijs plagam. Ranarum nāqȝ infinita multitudo eorum terram late depasta est: plenusqȝ erat etiam fluuius et polluebatur eorum potus: et animalibus ibi putrescentibus fetor cunctis noxius exalabat et aqua: eratqȝ cuncta regio huiusmodi malo plena ebuliētibus ranis et morientibus. Que etiam domestica eorum habitacula valde vexabant: dum in cibis sepius inuenirent et poculis in cubilibus eorum inambulantes. Fetorqȝ crudelis erat: et abominabilis morētibus ranis ac putrescentibus. Dum his ergo mali Egyptij premerētur: iussit rex Moysem tollentem hebreos abscedere: cumqȝ dixisset hoc repente ranarum exterminata est multitudo: et terra simul et fluuius in suaȝ reuersi sunt naturam. Pharao vero mox vt passionibus terra priuata est: oblitus calamitatis illius rursus retinuit hebreos. Rursus ergo alterius mali percussione: eius fallaciam diuinitas vulnerauit pediculorum namqȝ infinita multitudo Egyptijs pullulauit et interioribus ebuliens: ex quibus mali male consumebantur / neqȝ lauacris / neqȝ medicamentorum vnguentis genus hoc extermare preualentes. Ob hanc ergo pestem Egypti rex turbatus: metuensqȝ simul pestem sui populi: licet fante verecundiam se deuicti viri putaret habiturum: cogebatur tamen a malo temperare / hebreisqȝ concessit egressioneȝ. Cumqȝ hoc iterum leuigaretur: filios obsides ⁊ vxores reuersiōis sue eos relinquere sanciebat. Unde irritauit potius deum: credens se eius quoqȝ prouidentiam fallere sicut Moy-

Sāguine⁹ fluuius

Rane Egyptiorum

Egyptiorū pediculi

sem. Sed illum latere non potuit, Egyptum punientem propter hebreos. Bestijs nanque multigenis et multimodis quorum aspectibus nullus occurit eorum prius impleuit regionem: quibus et ipsi consumebantur et terra agricolarum cultura nudabatur: si quis enim primarum passionum perditionem euaderet: hoc lāguore et interitu hominum talia sustinentium succumbebat. Cumque pharao neque sic dei iussionibus obediret non defuit deo: vnde calliditatē eius diuersis malis et maioribus denuo superuenientibus castigaret. Crudeliter nāque eorum corpora vulnerabantur interius corrupta: rege vero neque hac plaga temperante grando vehemens: cum neque prius in Egypto aer aliquid tale ꝓtulerit: neque similis apud eos hyemis tempore descenderet. Deinde genus locustarum germen quod non fuerat vexatum grandine deuorauit: vt eis generaliter spes terrenorum fructuū deperiret. Pharao itaque tantum imprudēs quantum malignus sentiens causam: deo tamen contradicebat. Tenebre profundissime et partem luminis non habentes Egyptijs sunt diffuse: pro quibus et visus eorū aeris crassitudine clausi sunt: eosque mori miserabiliter cōpulerunt. Metuebant enim ne caligine simul absorberentur: rex autem iratus in his que fuerant dicta sibi a Moyse minatur eius se caput auferre. Tum Moyses nequaquam se de his verba facturum dixit. Deus autem ostendens adhuc vna plaga feriendos Egyptios: vt dimitterent hebreos. Mors enim primogenitorum ita Egytijs facta est: vt plurimi procerum congregati circa regalia pharaoni persuaderent: quatenus hebreos sub velocitate dimitteret. Qui vocatū Moysem abire precepit arbitratus: vt si de prouincia recederent imminentem Egyptiorum castigationem cessare honorabant hebreos alij quidem vt citius egrederentur. Alij vero propter vicinitatis eorum consuetudinem. Et illi quidem egrediebantur flentibus Egyptijs et penitentiam agentibus: eo quod fuerint eis sic crudeles. Tādebantque ad locum Beelsephon: deinde ad rubrum mare deuenerunt. Et propter desertum nihil de terra possent habere ciborum fermentata farina azimis panibus ex modico tempore tantummodo coagulatis vescebantur: hisque triginta sunt vsi diebus: vnde ad memoriam illius inopie festiuitatē octo dierum agunt iudei qui dicitur azimorum. Qui etatem habebant aptam ad expeditum sexcenta milia fuerunt reliqueruntque Egyptum mense xantico: luna decimaquinta vt Josephus autor est post annos triginta et quattuorcentum quam Abraam venisset in Chanaam: post Jacob autem aduētum in Egypto anno .cc. et quinto Moyse autem erat quidem anno iam. lxxx. frater autem eius Aaron tribus annis maior extabat / portabat etiam ossa Joseph. Dum hec ille suos filios facere precepisset. Virga in

Vulnera Egyptiorum: Grando vehemens. Locuste

Mors primogenitorum

anguem versa (vt Augustino placet) et rursus serpens in arborē mu-
tatus labor est nature inquisitoribus. Nisi quia vtrunqꝫ virga: scili-
cet et serpens factū esse manifeste docetur ex terra. Quod ergo ex ea-
dem terra oritur gubernatoris dei potētia: vicissim in alterutrum mu-
tatur. Si oia que de terra facta sunt in alterutrū mutari vicissim cōce-
dunt. Hoc est vt animal in arborem: et panis in lapidem: homo in vo-
lucrem verti concedatur nihil ex his firmare non possit intra nature
sue terminos permanere: et ridiculosis magorum fabulationibus di-
centium manuum substantia maiores suos seculo peruagasse assen-
sum prestare videbimur: ac per hoc deum in his non gubernatorem:
si dicamus quod absit: nec illum post primam naturam omnium cō-
ditionem: aliud nouum quod non propria natura retineat facere cre-
damus. Nil enim sub sole nouum: nec valet quisq̄ dicere ecce hoc re-
cens est. Et ideo plurimi doctores (inquit) plus dicunt illam virgaꝫ
veram: que semper Moysi manibus comprehensa virgultum mane-
bat. Imaginarie tamen in serpentis formam aliquotiens pro signo
fuisse versam: presertim cum ad nullos vsus nisi ad signi ostentioneꝫ
necessaria erat. Si enim verus serpens fuisset serpens semper mane-
ret: etenim vera virga fuerat que Moyses Egyptum plagis flagel-
lare: ceperat nunq̄ in serpentem mutata semper virga permanserat.
De qua mare diuiditur et petre in Oreb et in cades percutiūtur. Si
ergo imaginarie serpēs ille ꝑ signa tm̄ ostēditur: cur coram pharao-
ne ceteri magorum serpentes per eum deuorantur. Cui responsioni
facile docti respondere potuerunt: q̄ et ipsi serpentes qui per eū de-
uorantur imaginarij fuerunt: et ideo diuini signi imaginatio deuora-
re poterat quod per magorum diabolicas incantationes imaginatū
fiebat: iuxta ergo hanc estimationem non in naturam serpētis virga
sed pro signi imaginatione commutatur. Nihil enim arboris natura
quod facere serpentem possit inuenitur: et iddirco nisi in hora signi q̄
erat virga naturaliter serpens spiritaliter videtur. At vero in hoc re-
quirendum (idem Augustinus infit) et quod ad presentis operis ꝓ-
posituꝫ respicit quomodo deus nature gubernator naturaliter aquā
in sanguinem mutauit. Aqua igitur cunctis liquoris materia quoti-
die per ipsas rerum ministratiōes in diuersa mutatur: dum in vnius-
cuiusqꝫ nature pastum et refectionem indesinenter et naturaliter con-
trahitur. Cum enim per vitis arborem infunditur in vini saporem
et colorem mutatur. Et cum oliue ligni ad excelsas summitates ascē-
dit eadem aqua olei pinguedinem facit: et cum ab apibus in fauos
congeritur mellis dulcedinem operatur: et cum per palmarum ro-
bora degerit dactilos gignit: et ad licere suauitatē expressa peruenit.
Et cum in animalium diuersorum pastū deputatur in sanguinē versa

Opinio Augustini de virga Moysi in serpentē versa.

De versione aque in sanguinem.

De vino Olei generatio ex aq̄

eadem per carnem distinguitur: nam et nutriendis fetibus albi colo-
ris et suauissime dulcedinis: in vberibus lac preparat et per cũcta re-
liqua carnis membra rubicundum sanguinis colorem fuscat. Mul-
ta sunt predicta sanguinis genera per eandem carnem que vsq; ad vi
gintitria physiologi dinumerãt: ex quibus vrinam/semen/fel/nigrũ
et rufum/saliuas ⁊ lachrimas: et cetera esse denũciant: hoc quotidia-
nis administratiõibus nature sue varias per partes aqua preparet.
Quid ergo capacibus mentibus obstat/si illud quod per tempus lõ
gius facit aliis rebus in momento per iussum potentissimi guberna-
toris naturaliter efficiat. Aqua in sanguinem versa non contra naturã
facit: sed quod aliis rebus per tempus efficeret iubente domino in se
metipso protinus operatur. De ceteris vero plagis quibus deus per
Moysem ⁊ Moyses per Aaron pharaonẽ et terram eius et seruos
eius castigauerat: nihil excessisse terminos nec ipsa plagarũ simplex
narratio manifestat: quoniam (vt idem Augustinus scribit) et si tunc
solito plures semper de aquis rane nascuntur et cynifes estatis tem-
pore calore solis puluere oriuntur locuste et musce solis feruore soli-
date vndiq; conueniũt: et iumẽta diuersis causis morte solita vite sue
terminum peragunt: puluis quoq; conturbatus de terra sepe aerem
obscurat: et vesicas et vlcera in hominibus et iumentis infectus aer
generat: grando etiam et fulgura de congelationibus et vehementer
turbatis nubibus ruunt absentia lucis oculorum obtutus quando-
cunq; lux recessit tenebre plus prepediunt mors quoq; in Adam se-
minata primitus omnibus filiis eius dsietur: per quam sic in Egy-
pto primogenita soboles cunctorum arctius damnatur.

¶ De regressione et siccitate maris et consono car-
mine filiorum israel. Cap. xv.

Orro cum Egyptios hebreorum egressus: rex q; gra-
uiter ferret tanq; veneficiis Moyseos signa illa fuis-
sent deliberauerunt super eos irruere: et sumentes ar-
ma persequebãtur: ducebat hebreos Moyses ad ma-
re Egyptiis intuentibus. Dum vero Moyses perue-
nisset ad littus sumens virgam rogabat deum et auxiliatorem atq;
adiutorem inuocabat: et cum orasset percussit virga mare. Quod re-
pente percussione inscisum et in se diuisum terram reliquit nudam: vt
hebreis via esset et fuga pharaonis exercitus mare post israel intra-
uit: sed vni refugium alteri laqueus fuit. Dum ergo Egyptiorum
exercitus omnis in mare intrasset: rursum effusum est et descendens
ventorum procella omnes Egyptios ꝯprehendit: ymbresq; simul ⁊

tonitrua valde grauissima e celo descenderunt. Et isti quidem inquit Joseph' ita sunt pditi: vt nemo ex eis relinqueretur in hoc tam insigni dei operibus (infit Augustinus) miraculo illud de presenti act' nostri intentiōe exigitur: quomodo in siccato et recedenti de littorib' mari natura conseruatur. Sed ipsum non tā difficulter deo auxiliāte nos inuenire credimus: qui congelantibus vndis stagnorum dorsa glacie superstracta sepissime consideramus. Quod ergo venti pluuiarū non sine turbine aeris inferiores partes gelu obtinente in aq̄s sepissime naturaliter efficiuntur: illuc tunc dei iussu per glacialem vētum subito vrgente pelago factum fuisse comprobatur. Sed sicut repēte mare siccum domino imperante reditur: ita eodem iubente liquefactum in fluidas vndas de siccato resoluitur. De recessu vero illius quotidiana administratione iam ante prediximᵘ: quia per oceani maris estuaria indesinenter fleri videre solemus. Ex quo colligere possumus quod mare naturaliter quotidie deserit littora non contra naturam quamuis longe aliter dissimili modo deo tūc gubernante propria littora deterit. Transito mari rubro cecinerunt filij israel senes cuncti cum pueris: et omnes etates eodē inspirati famine quasi vno ore nulla premonitione edocti easdem conuenientes litteras decantarant in vnum. Sed in his cantoribus nil idem spiritus cōtra naturam effecisse dinoscitur. In quibus per ora et linguas halitus et vox et verba mouetur. Et sic habetur quod illud canticum. Cantemus domino. quod dicit feria quinta frustra imponitur Marie sorori Moysi quasi ipsa fuerit eius factrix: q2 canticum illud nō humanitus factum fuit: sed diuinitus inspiratum.

¶ De aquarum in Marath indulcoratione et de Manna. Cap. xvj.

Igitur inopinabiliter hebreos tali salute donatos grauiter iterum contristabat dum signa ducerentur in montem essetq3 regio deserta: et necessarijs alimentis egena: et aque difficilis: que non solum vt preberet aliquid hominibus indigebat: sed etiam nec aliqua animalia: vt aleret erat idonea continuo: ergo fatigati labore querulosi ardore sitis: in Marach aquas amarissimas inuenerunt: quarum salsitate prohibiti sue sitis solamen minime habere valuerunt: sed Moysi a dño lignum ostenditur: cuius tactu amara fluminis aqua indulcoratur: eiusq3 dehinc saporem populus sitis ardorē debriatus deposuit quē illucusq3 incessabiliter furor fatigauit. Sed qualiter nature inuestigator naturaliter esse factum approbabit qđ amare aque in mo

mento ligni tactu protinus indulcantur: cuius ergo (Augustinus inquit) nature vt tante dulcedinis lignuz fuisse videretur: quo semel intincta fluminis vnda amarissima suauis & sapida fit: etenim si fauum mellis aliquis nunc in amaram vndam iecerit: nonne potius fauus amarus q̄ vnda sapida erit. Ex quo intelligitur non tunc lignum cōtra naturam aquam effecisse dulcem sed precepto conditoris et nature gubernatoris Lympham mutauit in saporem. Quod eniz per humanum seu etiam rerum effectum longo cultu efficitur hoc dei voluntate: cum necesse habet ipsa natura operatur. Aquas igitur amaras vel etiam ipsas salsissimas in dulcem saporem verti posse frequenter naute comprobant qui illas per humum optime terre infusas: & hoc artificio etiam indulcoratas sepe sitim temperant. Ipse vero creaturarum cōditor et gubernator nature occultam que per aliam rem manifestāda fieret in re ipsa sola denudat. Ingressi ergo solitudinem: hebrei sexcenta ferme milia peditum pugnatorum excepto purgamēto extanti: id est in nubili et promiscuo vulgo quod de Egypto conscenderat deus per annos quadraginta manna: id est celesti pane saturauit. Moyses enim hebreos docebat: qđ non scđm eoruz opinionem ros e celo descenderet: sed ad salutem eorum cibumq; venisset: & cum gustaret fidem credendi (inquit Josephus) prebebat eis. Illi vero imitantes ducem delectabantur in cibo dulcedinem: vero et delectationem habebat valde suauem. Simile autez erat aromatibus p̄cipuis et magnitudo eius similis semini coriandri. Deniq; de illo pane & psalmista post modū ꝯmemorās dixit. Panē celi dedit eis. Panē angeloꝝ manducauit hō: qui p noctem semper excepta nocte sabbati cum rore descendens circa castrorum locum candorē niuis ostēderat. Si vero aliquis in mane alterius diei aliquid ex eo relinqueret vermibus scatebat: in illa ergo superiori parte terre: vbi grando & nix gignitur (vt tradit Augustinus) nascebat: et in cibum inferioris terre partibus hominibus per angelos administratur: ex quo facile dinoscitur: non aliunde extra naturaz quesisse: sed de terra deus victū imperasse: non q deus quotidie illis panem illum communem etiaz in deserto prestare non posset: sed vt homo pastus de nubibus sciret: qr non in solo pane viuit homo. sed in omni verbo qđ de dei ore procedit. Sicut enim nature imperauit vt homo saturaret pane: ita etiā de omni quacunq; re si ita illi iusserat quomodo habebat: et tunc de nubibus plui victum incolumen. Manna igitur genitum fecit ex aere ministerio angelorum: ideo panis dicitur angelorum.

> De manna Exo. xvj. Sedulius Quid referaz innumeras celesti pane cateruas Angelicos sumpsisse cibos niuibusq; superni Nectaris aeria populū dulcedine pastuz In pluuijs habuisse dapes: & imbribus escas.

De petra percussa in oreb et de versione aquaruz in lapides. Cap. xvij.

Manna vsi sunt pro cibo filij israel quadraginta annis: quanto tempore in deserto fuerunt. Cum vero inde migrassent: venerunt (vt Josephus refert) in rafim passi nouissima pro itolerabili siti miserias. Moyses vero tunc dei conuertebatur ad preces rogans: vt sicut cibū eis indigentibus prebuit: sic etiam potum daret: cum peteret eis gratiam cibi non existente potu. Qui donū diu non distulit: sed prebiturum se Moysi tantam aque multitudinem: vnde non possit sperare promisit: iussitq; vt virga percuteret petram que ibidem erat apposita: et ex ea sumeret abundantiā rerum quibus egeret: Moyses vero virga percussit petram: illaq; scissa aqua manauit copiosa: et valde pspicua. Illi igitur inopinabile factum mirati sunt bibentibusq; dulcis et suauissimus erat potus. De aqua vero in principio lapides factos. qualiter ignorat qui cristalli naturam niue per multuz temporis congelante incommutabilem lapidis duriciem procedere non ambigat presertim cum glebas (vt Augustinus refert) non de terre ipsius humo: sed de feni primitijs incremento in summis arboribus vel scopulis sepe consideramus: in quibus iam lapillos per pluuiarum infusionem ipsius feni humi motionē genitos inuenimus. Nonnullas quoq; terras argyllosas transfluentiū aquarū assueto cursu suffusas in duriciē lapidū vidimus cōuersas. In quibus etiaz duriores velut antiquioris etatis lapides: ꝙ ipsa humus in se prius habuerat animaduertim⁹ insertos. Quasi iā nōnullis lapidib⁹ q̄s ꝯcauos ostreos ꝙ quādo mollis humus fuerat interpositos habebat: veluti fine naturali duricie nunc insertos videmus: plurima etiam marina reptilia testudinibus corticeis induuntur: in quib⁹ durities plusq̄ plurimorum lapidū. et quibus omnibus manifestis approbationib⁹ lapides ex aqua tm̄ ⁊ nonnullos ea q̄ et humo nunc genitos esse doctus q̄sq; non denegat. Sicut et lachrymosi marmoris natura et consuetudo indicat salis etiam natura liquoris in lapidis duriciem concreta vertitur: et iterum in liquorem solui contuetur. Lapis quoq; vt Job libri narrat historia resolutus calore in es conuertitur: quod nō potest nisi prius in liquoris naturaz moueatur. Preterea quoq; omne metalluz q̄tecunq; duriciei fuerit: q̄uis lapidee esse nature pateat: igne resolutuz liquescit. Dum ergo ex aqua humore lapidis natura gigni comprobat: quid obstat si dei gubernatoris voluntate lapis in aquā versa vice mutetur non natura: ad suam originem redire festinat: cum deus aquam de petra populo suo prebere iubet.

Sedulius
Rursus in/
exustis sitiēs
exercit⁹ ar/
uis Que ni
mium loca
sicca diu: q̄
terra nega/
tis Egre la
cebat aquis
q̄ spes abla
ta bibendi:
Viuendiq;
fuit subitas
arēte metal
lo Hausit
aquas: steri
lisq; later de
rupe mana
uit Et ieiu/
na nouum
vomuerunt
marmora
potum.

Job.xx
viij.f.

¶ De filijs Moysi quare ducatu sacerdotij priuati sint ⁊ de quadraginta dierum ieiunio. Cap.xvij.

Ost hec Augustinus inquit Moysi cognatus cuius se phora illius Moysi vxorem et duos filios eius detulerat ocius ipsi in occursum Moyses per desertum exire festinat: cuius consilio quamuis gentilis tamen ad castrorum locuz inuenitur tribuni et centuriones et quinquagenarii et decuriones in dei populo constituũtur. Sz de Moysi filiis questio nascit̃: cur patris sui in ducatu populi heredes nõ sunt sacerdotio saltem priuantur: dum per psalmistam dicitur. Moyses et Aaron in sacerdotibus eius. Hoc tñ quodãmodo mentitur cũ filiis Moysi de gentili matre peregrinatiõis causa generantur. Sic enim de Moyse cum primo genitum genuisset refertur: ⁊ vocauit nomen eius Gersan dicens: quia aduena fui in terra aliena. ¶ Interea imitatus dei famine Moyses quadraginta dies ieiunauit et liberato dei populo de Egyptiorum decem plagis quinquagesimo die in quo in Egypto pascha celebratum est decem mãdatorum legẽ de monte synai in duabus lapideis tabulis detulit: quas cum offensus esset populi peccantis piaculo: ad montis radices cõfregit. Restoratisq̃ totidem numeri eiusdem in tabulis rursus quadraginta diebus ieiuniis dei largitoris munere eadem precepta recipere meruit. Sz per hoc tempus contra consuetudinem humani moris his taliter vt p̃dixi nullo fatigatus inedie labore: nullam terrene conuersatiõis escã manducauit: quoniam diuini sermonis consortio fultus tam longaz inediam sine esurie sustinere non potuit.

De .xl. diez ieiunio.

¶ De Ethyopissa vxore Moysi et lepra murmuratricis marie. Cap. xix.

Aria prophetissa Moysi soror que cuz fratribus pede transierat freta maris: qr Ethiopisse mysterium adhuc nesciens immurmurauerat aduersus fratrez Moysen lepre maculis inhorruit: vt vix tanto absoluta esset contagio: nisi Moysen rogasset: Quis (vt Ambrosio placet) ad typum synagoge illa refertur admurmuratio que ethyopisse id est ecclesie ex gentibus sacramentum ignorãs quotidiano immurmurat cõuitio et innidet ei plebi: cuius fide etiam ipsa exuetur a perfidie sue lepra: scd̃m qd legimus: qr cecitas ex parte israel contigit donec plenitudo gentium intraret: ⁊ sic omnis israel saluus fieret. Sed cum tres tãtum illos (vt Augustinus tradit) in tabernaculũ vocasset Aaron castigatus dei sermone: oleo vnctionis a vindicta defenditur marie vero lepre candore corpꝰ lacerat̃: q̃propter etiã extra castra manere precipitur: sed orante pro ea Moyse: septimo die iterũ reuoca-

tur sana. At vero Moysi de ista ethyopissa coniuge cum esset in domo pharaonis: de qua quadragenarius egressus est Moyses per multos dies peregrinationis eius illum expectauit: qua educta de ethyopia duce bat secum per desertum: nisi forte (inquit Augustinus.) sephora vocat ethiopissa: quia de terra madiam olim ethiopes egressi fuerant.

¶ De chore et fratribus suis igne consumptis et terra absorptis et de populo carnes postulante in solitudine Cap.xx.

Um instigassent Chore et Dathan et Abiron ductos quiquaginta viros aduersus Moysem et Aaron: vt separent se aliis insurreterunt illi dicentes. Satis sit vobis quod tota sinagoga sanctorum est et in ipsis est dominus: vnde iratus dominus locutus est ad omnem sinagogam: considerauit et nouit dominus qui sunt eius et sanctos adduxit ad se. Et iussit dominus vt eligerent sibi arulas et incensum ponerent Chore et omnes qui cum eo insurrererant aduersum moysem et Aaron sacerdotes domini: vt qui electus esset a domino: ipse sanctus confirmaretur inter leuitas domini: et dixit Moyses ad Chore. Audite me filii leui: nunquid hoc pusillum est vobis quod separauit vos deus a sinagogis israel: et infra (vt Ambrosius inquit) Queritis sacerdotio fungi. Sic tu et omnis sinagaga tua congregare ad deum: et Aaron quis est: quia murmuratis de eo. Consideratis igitur quam offensionis cause extiterit: quod sacerdotio fungi indigni vellent: et propterea different quod immurmurarant improbantes in sacerdotis sui electione iudicium dei. Propterea totum populum metus ingens corripuit: pene terror inuoluit vniuersos. Obsecrantibus tamen omnibus ne paucorum insolentia omnes perirent desi gnantur sceleris rei a totius populi corpore ducenti quinquaginta cum autoribus suis separantur: immugiens terra in medio plebis scinditur: aperitur in profundum sinus abrumpitur noxii: et ita ab omnibus mundi huius allegantur elementis: vt nec aerem haustu / ne celum visu / nec mare tactu / nec terram contaminarent sepulchro. Cessauit pena non cessauit malicia. Ex hoc ipso immurmuratio exorta populi quod per sacerdotes periisset populus. Qua indignatione dominus perdidisset omnes: nisi Moysi et Aaron primo precibus inflexus. Post etiam obiectu sacerdotis sui Aaron maluisset ingratos maiore venie pudore donare his quorum obnuebant gratiam: sed quamuis quasi viuens terra illud vindicte officium peragit: contra naturam tamen (infit Aug.) in nullo nequaquam aliquid sit vitam eam insensibilem terra habere indubitanter dinoscitur: per quem in se crescentia arborum et olerum fruteta mouere videntur: vnde quasi in viuente carne palpitantes vene sanguinis discurrunt: ita etiam per terram viuentium aquarum riui defluunt: per quam vitam insensibilem deo imperante. Terra os suum aperuit quasi hominum peccatorum quasi seruiens in mini-

Ambrosius epistola lxxxij. ad vercellenses ecclesiam.

sterio vindicte tabernacula peccatorum vorauit. Preterea carnium concu- piscentia infidelis populus flagrans murmurauit: et mane celesti ollas carnium Egyptiorum proposuit. Sed et Moysi cum esset intoleranda res visa dominus populum inquit sanctifica crastino. Ego enim illos mense integro carnibus pascam. Cui imbecillitate incitatus humana Moyses sexcenta mi lia respondit peditum pugnatorum: excepto innumerabili vulgo huius populi numerantur: nunquid boum et ouium in mensa multitudo cedet ad satura tionem: aut innumerabilis turbe pisces maris in vnum congregabun- tur. Et idcirco id nihil de his quam Moysi mens fragilis: vt puta huma na arripuit in pastum populi cederet: verum a domino egrediens: arreptas trans mare coturnices ad castrorum loca detulit: easque duobus cubitis in aere volantes circa castrorum loca: quantum vna die confici potest ortigome tram inseruit. Quam populus colligens mense integro. i. triginta die bus comedit. Sed incredulos tranimutationis vltio consequitur: nam in illo loco priusquam populus egrederetur qui concupierant ira dominica mactati sepeliuntur. Certe in hoc (inquit Aug.) nihil nouum vel contra naturam a domino contribuitur: qui olim creaturam auium conditam: et in abdito mundi quodam angulo reconditam in necessitate populi sui prestaret: quamuis in libro sapientie scribitur nouam creaturam auium viderunt vtique osten sam non nuper creatam. Quod olim deus cum ceteris creaturis in prin- cipio condidit: hoc in tempore necessitatis plebi sue ministrauit. Sed cum idcirco coturnices ad tale ministerium: que prius cum manna con- tribuit nil aduersi edentibus contulerant ista vice iterum detulit: ne quisquam putaret: quod esca auium sine murmurationis culpa mortem populo pre stitit: quoniam in hac vindicta sana conscientia comedentes incolumes ser- uauit: et quoniam cum manna data est: toti multitudini nihil incommodi prebuit.

De populo carnes postulante in solitudine Numeri. xi.

Secundo mirabilium.

¶ De virga Aaron que fronduerat et aquis contradictionis et de salute in aspectu serpentis enei ex precepto dei. Cap. xxi.

Nume. xvii.

Et aduertamus quod in sacerdotibus diuina magis quam hu- mana operatur gratia. Una ex multis quas Moyses pro tribus acceperat et recondiderat. virga Aaron floruit atque ita diuini iudicij minus spectandum in sacerdotem po- pulus aduertit: ac destitit parem sibi humano iudicio ven- dicare gratiam qui ante parem sibi prerogatiuam competere arbitra batur. Virga autem illa (infit Ambrosius) quid aliud ostendit: nisi quod nunquam sacerdotalis marcescat gratia et summa humilitate habeat in suo munere commisse sibi florem potestatis: vel quia id quoque mi- sterium referatur: Aaron ergo virga gemulas amigdalini floris osten dit quo patebat Aaron pre omnibus in sacerdotium domini elegisse. Nec tamen

(vt Aug.) placet in hoc cõtra naturã virga mõstrat aliquid effecisse. ¶ Interiecto tpe de hinc ppl's sitiens in cades deserti sui iniurijs cõtra Moysem et Aaron grauiter tumultuabat: que res dũ ad dñm p Moysem refertur virga percuti petra precipit. Sed Moyses infidelis ppli murmure pmotus de pcepti dñi fide titubauit: coraq; populo cũ Aaron bis petrã pcussit: largiterq; fluẽtes aquas sitiẽs ppl's bibit. Et hac cã Moyses terrã pmissiõis nõ intrauit. semel in oreb petra pcutitur: vbi tñ populi infidelitas notatur: in cades autẽ deserti sui saxum bis cesum pulsatur: ibi nãq; infidelitas in populo et iudice dinoscit. Ibidẽ murmurante ppl'o ignitos serpẽtes flatuq; adurẽtes in eum dñs misit. Quor flatu adulteros plurimos murmuratorum necauit. Ceteri aũt intereũtium pena territi et animo penitente ad satisfactionez inclinati ad Moysem et ad dñm clamauerũt: vt hec ab eis plaga cessaret. Et iddirco fletus penitentiũ lachrimis domin' Moysi iubet vt serpentẽ eneũ in virga extensum coraz populo eleuaret. Quo facto statim serpens eneus erigit et per illius aspectum priorum serpentium vulnera curabantur. Attamen quẽadmodũ et de virga diximⁿ et arbore qua amara aqua indulcatur in serpẽte salus: sed in domini imperio tenebatur. Quicquid enim ipse pcepisset illud tunc populo salus esset: sed historia precedẽtium rerum in figura nũc in christo et in ecclesia continetur.

Nume.xx.

De salute i aspectu serpentis enei ex pcepto dei.

Sedulius
Hīs igitur iaz sacra tribⁿ dãs munera rebus
Christus erat panis
christus petra christus
in vndis
Angelicis
tremefacta
minis affat
asella
Sessorez p
verba suum
liguaq; rudenti
Edidit humanas aial
pecuale loquelas.

¶ De Balaam et asina et nubis colũna. Cap.xxij.

Est autem difficile in explanatione historie ipsius Balaam: quomodo cũ dicatur venisse deus noctu ad Balaam primo et interrogasse qui essent homines qui venissent ad euz: ac respondisset quia missi essent a balach filio Sephor dicẽte. veni: et maledic mihi populuz: responderit ei deus. Non ibis cum eis: neq; maledices populum: est enim benedictus. Iterum secundo dicitur ad eum noctu venisse deus et dixisse: vt iret cum eis. Sed hoc obseruaret: vt verbum quod daret deus in ore eius hoc loqueretur. Et rursum tertio eunti ei occurrisse angelum dei: cui intantum via eius non elegãs / nec oportuna videretur: vt etiam interficere eum vellet: nisi asina videns angelũ quẽ Balaam videre nõ potuit declinasset: et tamen posteaq; culpatur ab angelo cur ire voluisset: rursus etiam ab ipso ire permittitur tantum vt custodiat verbum quod deus dederit in ore eius: vt hoc solum proferat nec amplius aliquid. Hec ergo oĩa (inquit Origenes) difficilem habent explanationem: angelus qui occurrit ei ille sine dubio est: qui aderat filijs israel. Aperit os asine: vt arguat per euz Balaã et muti

Origenes homelia xiiij. sup numeros.

pecudis vocib' cōfitetur is qui diuinus ⁊ sapiens. Ex illo Balaaz fertur magorum genus: et institutio in partibus orientis vigere. Ex quibus intelligimus (vt Aug. infit) nihil in natura dominū asine cōmutasse: sed p aerem oris eius illa etiā ignorante pphete ignorantiā cōpescuisse quatenus dñi spūs ⁊ in se loquereť eleuat' in supbiā non esset qui frequēter ⁊ res insensibiles ⁊ brutū et mutū ⁊ subiectuz sibi animal eundē loqui cōperisset: qm̄ spūs dei vbi vult spirat: etiā si voluntati ei' q̄ loquitur minus cōueniat: sicut ⁊ Saul pphetas occidere volēs mala incitatus volūtate venerat et tñ spū dñi arreptus inter eos quos persequebatur pphetabat: vñ ipse Balaā ad maledicendum deductus: ⁊ illud volens implere: nō maledicere dei populo potuit: sed contra volūtatē suā a dñi spū coactus est benedicere. His ergo duabus causis Balaam venire a dño pmissus vt per mutum aīal eius insipientia cōfutaretur et aduētus christi per pphetā gentilē: q̄ futurus erat gentiū saluator in lege dei scriberetur. In oī populi isrł itinere colūna nubis p diē defuit nunq̄ nec corā populo colūna ignis per noctē: vt in noctis frigore defensi ⁊ a tenebris illuminati pgerent cum igne et a calore solis protecti fuerunt in die sub nube quā dñs custos isrł vere ptegit: nec sol per diē nec vnq̄ luna per noctē exemit.

Augustin' in lib. j. mirabilium.

¶ De morte Moysi ⁊ ignota eius sepultura. Cap. xxiij.

Cum populus israel ad montem qui vocatur Abarim: qui est excelsus et e diuerso positus: hiericho terrā optimam chananeorum et amplam intuentibus ad viuendum prebens seniores dimisit Moyses: et dum salutaret eleazarum et iesum: eisq̄ adhuc loqueretur: nube subito (vt Josepho placet) super eum astante in quadā cōualle sublat' est: scriptū est (inquit) in sacris libris: eum fuisse mortuū ppter metū ne ppter excellētiam virtutis que erat circa ad eū diuinitatē abijsse putaretur vixit itaq̄ omne tempus annorum. xx. et centuz: ex quib' parte tertia princeps fuit minus vno mense. Defunctus autez est vltimo mense anni q̄ a Macedonibus vocatur distris: apud hebreos autez adan mensis initiū est / nec motis dentibus / nec caligantibus oculis integro corpore totius humani generis commune debituz soluit virgam in qua signa fecerat vt plurimi putant: ne adorareť secū abstulerat quoniā et serpentez quē fecerat filij israel post modum adorabāt. Omnis autem illius etas (vt Augustin' scribit) In tres quadragenarias diuiditur. xl. enim annis in Egypto in domo Pharaonis ab infantia lřas didicit. xl. annis exul in Egypto in domo sacerdotis madiam fuit. ⁊. xl. annis per desertum ducatum populo prebuit.

¶ Tractatus secundus libri primi de mirabilibus sacre scripture.

¶ De Josue filio num: et de siccatione iordanis et de calciamentis et vestibus filiorum israel et de subversione hiericho. Cap. j.

Moyse itaq predicto modo ab hominibus abeunte iesus Num filius omnibus iam in eo legitimis finē habentibus: et luctu q̄escente precepit: vt populus esset preparatus ad expeditū: misitq exploratores ad hiericho: qui et virtutes eorum: et quā ipsi voluntatem habere viderētur/agnoscerent. Ipse vero disponebat exercitum tanq̄ iordanem oportuno tempore transiturus. Ipse confortatus est sermone domini de campestribus ad iordanis fluuium castra moueri iubet: ac deinde cum arce onere testamenti decorare reliquam plebem primas vndas precedētes sacerdotes ingrederentur: ab illo loco vbi steterunt vsq ad mare omnis fluminis alueus aquis sus cōfestim nudat⁹ superiorq aquarum moles que de fontibus augebat sursum in aere montabat quousq omnis israel siccis pedibus alueū fluminis transierat: in cuius mirabili testimonio duodecim lapides quātos duodecim viri portare poterant de ima glarea iordanis portati sunt in loca castrorum: et totidem ex his quos terra sicca continuerat: positi sunt in eorum locū Certe et in hoc signo (inquit Augustinus) ꝓpositi operis requiritur qualiter arcam dn̄i fluuius naturaliter preterire nō permittit. Ita eni aliqua pars aquarum que ad mare perrerit nature sue cursum ꝯsuetum ꝯsequitur: dū altiora deserēs per prona proprio more fluminis paulatim inde labitur. At vero humana industria alueos fluminū nudatos legimus et audiuimus qn̄ Titus imperator ꝑ siccū exercit⁹ super gangē fluuium qui secūde post euphratem quantitatis illa expeditiōe que Babiloniā expugnauit dicitur esse castrametatus. Unde charissimum virorum et equitum/equitē transmeandi fluminis audacia persuasum rapacis aluei vortex demersit. Quo facto incredibiliter iracundie furore aduersus fluuium permotus: velut in sensibilem creaturam vlcisci statuit. Ac per immensum annem perpeti anno totis viribus in quatercentas sexaginta fossas diuisit: nudatoq alueo meabilem vix genua tingentibus feminis reliquit. Unde eodē exercitu et rege eadem expeditione babiloniā obsidente: excelsissimo muri obiectu ab expugnādi molimine expulsi ad euphratis fluminis ꝓfluenta superiora vada conuerterant. Illi autem predicta arte ꝑdocti

Obiectio

Responsio

per alienum limitem diuertentes: per eius nudatum babylonis murꝝ subintrantes vrbē capiunt. Quod ergo humana industria laborioso certamine potuit hoc deus potentie sue virtute facilius pagit. Sed forsitan quisꝗ dispariter respondebit hoc factum esse dicēs. Illic em̄ fossure opus alueos aquarum per humiliora diuertit: hic vero stans aqua nullo renitente ad aeris sublimia conscendit. Sed de hoc nōne humana diligentia sepe efficit: vt ab oppositis vallibus aquas in celsum montare: et ad fontes redire offensas compellit. Et vere homines velut terreni de terrena crassa materia frequenter faciunt quomodo angeli tunc quorum officijs hec omnia mirabilia peraguntur per amnem facere nō potuerūt: sicut naturale aeris opus et propriuꝫ officium aquas retinere in nubibus: vt docti indoctiꝗ pariter norunt: quotidiana administratiōe retinet: ita tunc deo iubente fluminis cursum ꝓhibuit: vt per illiꝰ fluēta arca dei et sacerdotes transirēt. Terrā igitur post longi laborem itineris ingressi de fructibus chananitidis regionis populi turba comedit: ⁊ manne de nubibus esca ministrandi desinit. In hoc tm̄ longo itinere admiratiōe dignū accidit illud qđ per quadraginta annos nullius ex omni populo calciamentū aut vestis defecit: in quo dn̄s nō naturam nouam in calciamentis et vestibꝰ condidit: sed olim conditam conseruauit: inde iordanis ripā egressis hiericho prima ex chananitidis ciuitatibus occurrit. Que lustrata circuitu dierum septem quasi arce dn̄ice exercitus expauescens aduentū cito corruit in quo circuitur nullo armoꝝ suffragio vsus est victor populus: sed ad clamorē in Egypto sonāte murꝰ erat vsꝗ ad fundamēta dirutus. Ubi nihil extra naturā esse factū frequēter scriptura denūciat gesta res ostēdit: siquidem ⁊ hoc terre motibꝰ esse factū freq̄nter scriptura denūciat. Quō ⁊ in famoso illo terremotu cētuꝫ lybie vrbes corruerūt: ⁊ in terre motu dn̄ice passiōis vndecim in thracia subuerse sunt. Preterea quoꝗ qđ humani actꝰ efficacia ꝯgerit: hoc alteriꝰ destruētis vel etiā senectutis tp̄s ꝯsumit. Attn̄ (inquit Aug.) hoc dicentes nō casu occidisse muroꝝ hiericho ruinā ostendamꝰ. Sed ne ꝯ naturā sicut aliq̄d i miraculis factū ostēdimꝰ. Hoc em̄ sicut ex cetera ministrari āgelico ope designauimꝰ dei iussu effectū fuisse nō dubitamꝰ.

Josue. i. De calciamentis ⁊ vestibus filiorum israel.

Josue. vi. De subuersione hiericho.

Terremotus in lybia Terremotus dn̄ice passionis. Aug. iij. mirabilium.

De statione solis et lune tp̄e Josue. Cap. ij.

Um rex Hierosolimorum Jebuseus nomine grauiter ferret: eo quod gabaonite cuꝫ iesu naue pacta fecissent vicinarum gentium reges contra eos pugnaturos ad solatia rogabat. Quibus eis prebētibus: quattuor enim erant et cum eo castrametantibus circa quendam

Fontem (vt Josepho placet) non procul a ciuitate dum iam pararent obsessionem gabaonite auxiliatorē aduocauerunt iesum. Ad hoc enī ventum erat vt a suis quidem perimi se putarent: et ab eis qui ad interitum chananeorum gentis castrametabantur saluari se ꝓpter amicitias existimarent. Jesus autem cum omni exercitu ad eorum solatia properare festinans: et die noctuqꝫ perambulās diluculo venit ad hostes: ꝛ fugientes sequebantur: pergens in descensu bethoron: vbi etiam dei quoqꝫ operatione cognouit significatam sibi tonitruis et fulminibus ꝛ grandinis demissione maiore quam solitum est. Insuper etiam die crescente ne nox succedens hebreorum impetum refrenaret iesus reges in quadam speluncā celatos circa maceda venit omnesqꝫ puniuit. Quod vero longitudine tunc dies extensus est: et plus solito creuit: palā est ꝑ scripturas. Nam tūc iesus vidēs diuinam secum dexteram preliantem et prosperis successibus cuncta procedere nouam quandam et miram orationem extollit ad celum dicēs. Stet sol super Gabaon: et luna super valle Elom: donec expugnem populum istum: et stetit sol ꝛ luna in loco suo donec peruinceret dominus inimicos eorū. Et stetit sol in medio celo: et nō est ꝓgressus ad occasum in finē vni⁹ diei. Nō fuit dies talis ante hoc: nec ita exaudiuit de⁹ hominem quia dn̄s pugnabat pro israel in qua iussione non humani (inquit Augustinus) imperij autoritate luminaria requiescunt: sed dn̄i imperantis vt starent iussui obediunt. Nihil enim propter iubētis hominis verbum dei creature faciunt: sed quod dn̄s serui sui ordinationi obediens precepit/ hoc faciunt. Hoc luminarium nihil nouū in natura cōmisit et si in ministerio aliquid nouum aliquando natum ostendit. Sed et illa varietas nihil in anni cursu et reliquorum dierū commouit: dum pariter sol et luna vnum quodqꝫ in suo ordine quieuit. Non enim mora illa aut reuersio aliquid in luminariū et temporum assueto cursu p̄peditum vel insolitū reliquerūt: sed quasi ꝑ diem oēm in occasus sui limitē currūt postq̄ illi⁹ solito lōgioris diei spaciū pegerūt ꝑ qđ videt̄ qđ nihil ad sequētis noctis lōgitudinem tp̄is illa dies longa contulerit: cui⁹ p̄riceps pariter inde cū sole diei preposite luna requieuit.

Josephus antiquitatū lib. v. cap. j.

Sedulius Sol stetit ad Gabaō medijsqꝫ cacumine celi Fixit anhelantē dilato vespere lucem Insolit⁹ frenare diem: nec luna cucurrit Ordine plega suo donec populā tib⁹ armis Feruid⁹ ingentē gladius consumeret hostem Cōiurante polo: iam tūc famulata videbūt Sydera vētūrum premisso noie iesum.

¶ De Gedeone ꝛ duobus signis ꝛ Sāsonis fortitudine et capillis. Cap. iij.

Ingens erat multitudo q̄ aduersum israel fuerat cōgregata. ita vt locustis p̄ multitudine ꝯferrētur. Et cameli inquit eorū sicut arena que est ad oram maris innumerabilis. Tūc celestis nūci⁹ appuit Gedeoni filio Joas illumqꝫ destructo idolatrie ritu de plebis sue liberatiōe

cōmouit:in cuius conspectu dum Gedeon oblationem componeret:
desuper carnis ius fundens celestis ignis holocaustuz assumpsit. Et
iterū postulanti signum:siccitas in oī terra ⁊;ros in solo vellere et ros
in oī terra fuit. Sed hec quāuis sociātur numero mirabilium. Nihil
tamen velut nouum ostendere videntur in ministratione rerum:qm̄ ⁊
celestis ignis res terrenas frequenter deuorat:et alternatim in mun-
do per partez nubibus rorat. Unde cū historialiter in holocausti hac
concreatione non terrestri igne sed celesti flamma hec ostēdebatur ꝙ
futurum tunc bellum non humanis virib⁹:sed celesti auxilio perficie-
tur:⁊ ros prius demonstrabat in solo vellere ostensus/ꝙ diuina mi-
seratio:que tunc in israel fragili et molli populo fuerat:ignitas gen-
Judic.xiij.
tium iras sicut aqua ignem possit extinguere. ¶ Itez cuz philisteis
De Sansonis fortitudine.
seruiret israelitica plebs manne filij Saruch de tribu Dan sterili vxo
ri primo. Deinde ipsi manue dei angelus ꝓphetali habitu apparuit
eosqꝫ de filio qui eis esset nasciturus qualiter fieret educandus edo-
cuit ꝙ ne nunꝙ nouacula caput eius transiret:⁊ siceram et vinū ⁊ om
ne qd̄ inebriare pōt non biberet. Cui cuz manue nesciens esse angelū
prandium voluisse prebere angelus inquit. De cibis tuis non come-
dam:sed dn̄o si vis holocaustum cōpone. Quod cum manue illo p̄ci-
piente composuit cum igne holocausti corā eis statim angelus in ce-
lum ascendens demonstrauerat:ꝙ per nascituri hominis fortitudinē
deus populi liberationē parauerat. Natus igitur Sanson iuxta im
perium nutritus maximā fortitudinem in septez sui capitis crinibus
habuit. Quod pro certo probatum est dum eisdem nudat⁹ aliqn̄ etiā
virtutē amisit. Nam cū Dalilā in valle sorecti mulierem de rege phi-
listinorum alienigenā adamaret:⁊ illa pecuniā a philistinis principi
bus acceperat:pro quibus multa fecerat perditionis eiusdez merce-
dem accepisset:ipse poscenti fortitudinis sue misteria in capilloꝝ suo
rum cōseruatione fieri indicauit. Et illa dormientis in sinu suo voca-
to rasore caput totōdit. Perductusqꝫ Sanson a philisteis oculis or
batus molē manu vertebat:donec capilli illius ad priorē longitudinē
creuerūt Deinde philisteis epulātibus:vt inter epulas Sonson illu-
deretur/adducit̄:⁊ ipse puero retinēti gressus dixerat:vt se ad duas
colūnas ꝑduceret:quib⁹ tota domus imminebat:quaten⁹ sup illas ve
luti lassus reclinaret̄. Quib⁹ ambabus vtraqꝫ manu apprehēsis inuo
cato auxilio dn̄i totā domū cōcussit. Que cito corruēs tria philistino
rum milia pariter cū ipso Sanson ꝓstrauit. Sed naturas inuestigā
tib⁹ (inquit Aug.) solutionē non minimā incutit quō totum sensibile
corpus in sensibili capillo motū fortitudinis habuit:cui⁹ damnū do-
loris Sanson nequaꝙ intulit:cū illū tonsor a reliquo corpore ferra-
menti aculeo dimisit. Respōdet Aug. ꝙ in capillis Sāsonis ei⁹ for-

titudo non erat:sed mandati dñi obseruatio eius fortitudinem obseruabat. Sed quare illam fortitudinē crescētibus capillis recuperauit iterum respōdet ꝙ afflictus penitētia eam paulatim impetrauit quē non sponte amiserat:illa ergo excellētia fortitudinis in Sansone:nō fuit naturaliter congenerata:sed desuper infusa.

¶ De arce captiōe a philisteis ꝛ reductiōe in bethsames:ꝛ de terrore philistijm incusso precibus samuelis. Cap.iiij.

In regnorū libris scriptuȝ legimus vbi arca dei ab allophilis capta est:et deducta in Azotum:ꝛ ibi introduxerunt eā in domū Dagon:et inuētus est Dagon cecidisse pron⁹ in terrā ante arcā testamēti dñi. Et grauata est manus dñi sup Azotos ꝛ dissipauit eos:et pcussit eos in natib⁹ post hec(inquit)ingressa est arca in Accaron ꝛ miserūt Accaronienses:ꝛ cōgregauerūt oēs satrapas Allophilorū:ꝛ cōgregauerunt sacerdotes ꝛ diuinos suos dicētes. Quid faciem⁹ arce dñi:indicate nobis quō remittam⁹ eā in locū suū responderūt sacerdotes ꝛ diuini:si remittitis arcā dñi dei isrl' nolite eā dimittere inanē: sed dātes dabitis ei ꝓ delicto:ꝛ tūc sanabimini ꝛ innotescet vobis. Sinaūt non discedet manus eius a vobis ꝛ post pauca. Et nunc(inquit)facite currū nouū duas vaccas fetas assumite quib⁹iugū nō est impositum:ꝛ iungite vaccas ad currū et fetus earū retro abducite ad domū ꝛ assumite arcam dñi ꝛ imponite eam sup currū ꝛ vasa aurea que obtulistis ei ꝓ delicto simul ponite sup currū:ꝛ oia sancta ei⁹ ꝛ dimittite eam ꝛ vadat ꝛ videte siquidē vadit per viam suā ꝛ ad fines suos ascēdit in bethsamis:ipsa nobis fecit mala hec magna. Si autē non vadit illuc sciemus:qꝛ manus ei⁹ non ꝯtigit nos:sed fortuitu hec nobis acciderunt. Deniq; in sequentib⁹ refert:ꝛ cuȝ imposuissent(inquit)arcam dñi sup currū direxerunt:boues in via contra viā:q̄ ducit bethsamis:ꝛ nō declinauerūt ad dexterā aut sinistrā. Obserua ergo(inquit Origenes)in ijs quō sacerdotes:ꝛ diuini causam maloꝝ que occiderant Allophylis:vtrū in manu dei:et ꝓ arce iniuria venerit an fortuitu acciderit ꝓpositis ꝯtēplātur indicijs dicētes. Si per viā suā ad fines suos ascēdit in bethsamis:ipsa nobis fecit hec mala. Quis ergo in ijs si diligenter inspiciens prescientiam hanc q̄ de boū directiōe p̄dicta est:vel fortuitā dicat vel aliqua arte compositā ꝛ nō operatione quadā demonū ministratā: qui pertimuerint arce dñi virtutem? Est ergo talis quedaȝ in ministerio prescientie operatio demonū que artibus quibusdā ab ijs qui se demōibus mācipauerint:colligit et nūc per eas:quas sortes noiant:nūc per ea que auguria appellabāt nunc

Origenes sup numeros homelia.xvj.

etiam ex cōtemplatione fibrarum: que extispicia vocāt. Que artes in tantum ad decipiendū genus hominum pfecerūt: vt etiam iustissimi Ezechie fili⁹ manasse hoc errore decept⁹ edificauerit (vt scriptura dicit) altare omni exercitui celi in vtraq₃ domo domini. Talia ergo erāt que peccabat: de quibus dici possit: q₂ in omni virtute signis / et pdigijs mendacibus fierant: ita vt deciperentur etiam electi: hec oīa religio nostra diuina ꝛ celestis abiurat in leuitico quidē lege designans ꝛ dicens non diuinabitis: neq₃ augurabimini. Et post pauca non sequimini (inquit) ventriloquos: nec adiungemini ad incantatiōes: vt contaminemini: in eis ego dñs deus vester. Iterūq₃ infinita philistinorum agmina quasi arene maris innumerabilia: p plana se terre isrl̄ effuderūt: q̄ dñs Samuele orante a facie filiorū israel ingenti celi fragore pterrebat: quatenus per hoc non propria virtute vicisse intelligerent: ꝛ hostes dei protectionē ꝛ auxiliū erga hunc populū scirent. Ibidem quoq₃ Samuele inuocante dñm: cum populus sibi regē peteret: ꝛ Saul filiuȝ eis de tribu beniamin in dei famine iussu ppheta ordinauit: dñs per pluuias et horribiles voces intonuit: quib⁹ plebs que audierat se deum repulisse ita regnare sibi regem intelligeret: quos fragores per Samuelis iterum dñs deprecationē compescuit postq̄ populi de hac re penitudinem intus aspexit.

¶ De Saul pphetante et quo spiritu ꝛ de Samuelis per phytonissam resuscitatione. Cap. v.

Cum Saul non esset recta voluntate mansurus: videns etiā Dauid ꝛ apud deū ꝛ apud hoīes approbari: ꝛ expauit eū: ꝛ metum celare nō valēs timore magnarū rerum. i. regni simul ac vite ne priuaretur: vtroq₃ cogitauit eum crudeli calamitate perimere. Cūq₃ nunciatum fuisset Saul eo q̄ Dauid esset apud Samuelē pphetā misit armatos eūq₃ ad se cōprehendēdū iussit adduci: Qui cū venissent ad Samuel inueniētes ecclesiam pphetarū participāti sancto spiritu pphetare ceperunt. Saul aūt audiēs hoc sup dauid ꝛ alios destinauit: ꝛ illis idē faciētib⁹: denuo misit alios pphetātib⁹ aūt ꝛ ipsis q̄ tertio fuerant missi ad vltimū irat⁹ ipē pretit. Cū vero iam erat in pximo aūq̄ eū videret Samuel prophetare cepit veniensq₃ ad eos (Josephus inquit) Saul. Spū vehementi compulsus amens factus est: ꝛ exut⁹ veste tota die canebat ꝛ nocte: Dauid et Samuele vidente. Diximus aūt cū de Balaā ꝛ asina ei⁹ disserui m⁹: qm̄ spūsancti ṽba nō dicētiū merita pensant: sed ipsius volūtate vbicunq₃ voluerit proferuntur: p q̄d tñ pferentiū ea merita non in melius augent: sed bona non habēt

Josephus lib. vj. antiquitatum cap. xij.

opa: sicut in Balaã & Saul & Caipha pontifice: vñ tales prophete (inqt Aug.) dicēt: nōne in tuo noīe ,pphetauim⁹. Dānati dño respō-debunt & tñ eterni ignis ↄsortiū inter ceteros impios subibūt. Saul itaqꝫ rex hebreoꝝ audiēs palestinos iam esse presentes: & iuxta suā ciuitatem in cāpo positā castra fixisse ad eos cū omni exercitu suo ,pfectus est. Cūqꝫ venisset ante montē quendā gelboe et vidisset ediuerso hostiū multitudinē/timore fortuito conturbat⁹ est: dum esset eorū exercitus potior: & multo melior. Deūqꝫ cōsuluit & ,pphetas vt ei de prelio et eius fine prediceret. Deo autem non respondente Saul magis expauit: & animo corruit: iussitqꝫ sibi queri mulierez ventriloquā habentem spiritum (vt Josephus scribit) & vocantē aīas defunctoꝝ vt valerei agnoscere: si in reb⁹ imminētibus preualeret. Genus enim (inquit) ventriloquorū euocando mortuorū aīas per eas solet poscētib⁹ futura ꝑdicere. Sūt eñi vētriloqui (vt scribit Origenes) q̄ de terra clamant/et qui inania loquūtur/et vaniloquos etiam nominauit: vnde & ventriloquorum demonium appellauit. Rex igitur ad ventriloquam (aliȷ̄ phytonissam vocant) perexit vt ex mortuis aliquem sibi per sue artis incantationes suscitaret. Que cum quereret ex eo quem mortuū de somno cuperet resolui. Jlle etiā Samuelē velle respondit suscitari. Suscitat⁹ ergo Samuel Sauli qđ eueniret nūciat hac inquiens hora cras tu et filiȷ̄ tui mecum eritis: sed et israel tradam tecum in manum inimicorum eius. Qualiter ergo Samuel de ventriloqua suscitari dicitur dum ventriloqua demoniacis incātationib⁹ et prestigiȷ̄s vti videretur? Et quomodo Saul qui in viuentibus prophetis dei responsum nō inuenit: resuscitatum a morte ,pphetam audire meruit. Si eñi (inquit Aug.) vere Samuel illi apparuisset nō vtiqꝫ vir iustus ꝑmisisset se adorari qui ꝑdicauerat deū solū esse adorandum. Et quomodo homo dei qui cum Abraam in refrigerio erat dicebat ad virum pestilentie dignum ardore gehenne. Cras mecum eris? his duobus titulis subtilitatem fallacie sue prodidit improuidus sathanas: q: et adorari se ꝑmisit sub habitu & nomie Samuelis contra legem et virum peccatis pressum: cum magna distantia peccatorum et iustorum sit cum Samuele iustissimo futurum mentitus est verum (inquit) pōt videri si de Samuelis noīe taceatur: quia Saul cū diabolo futurus erat. Ad euz eñi trāsmigrauit quē adorauit. Semper eniz diabolus sub velamine latens: prodit dum ea confingit que abhorreant ꝑsonis: ꝑ quas fallere nititur. Sꝫ si quis ,ppter historiā: vt ea que verbis expressa sunt putet non pretermittenda: ne ratio historie inanis sit recte faciet quidem: si tamen minime istud ad veri rapiat ad rationē: sed ad visum et intellectū. Saul' nāqꝫ reprob⁹ factus poterat bonū intellectū habere. Historic⁹ eñi mētē Saul & habitum

Josephus lib.vi. antiq̄tatū.c.xiiii. Origenes homelia. viȷ̄. in esaiā

Regum xxviȷ̄.

Aug. in libro questio num veteris & noui testamenti questione.xxvii.b.

samuelis descripsit ea que dicta et visa sunt exprimens ꝑtermittens si vera an falsa sint hec Aug. Et alibi ita vt in multis sacre scripture locis imaginatis rebus verarū rerum noīa sepe ascribūtur. Quomodo et ꝑdicta virga in similitudinē serpentis imaginata et phantastica illa magorum serpentum in Egypto et ille eneus serpens nominatur. Duo quoq cherubim pro similitudine obumbrare propitiatoriū nunciātur. Quinq mures vel quinq anuli de terra philistijm in capsella cū arca domini deferuntur. Cherubim quoq et palma et malogranata et retia in templi edificio depicta describuntur: cum hec ipsa omnia rerum veritate: sed ꝓ similitudine ista noīa recipiūtur ipē tamē scripture sine vlla incertitudinis regula quasi res veras hic noīatim ponūt.

Exod. xxv.v.

De numeratione populi iussu Dauid et secuta plaga: et de terribilibus signis in dedicatione vitulorum aureorum in bethel. Cap.xj.

Et Dauid volens agnoscere quot essent milia populi totius est oblitus moniti mosaici: quo predictum fuerat: vt si dinumeraretur populus: pro vniuscuiusq capite deo siclus preberetur. Precepit ergo Joab pricipi militie vt pergens vniuersum dinumeraret exercitum. Quo dicente non esse necesse hoc non quieuit: sed iussit numerum hebreorum insigniter adimpleri. Joab vero sumens tribunos et scribas et peragrans israelitarum prouinciam considerataq multitudine quāta esset hierosolymam remeauit ad regem: post menses nouem et viginti dies: obtulitq numerum regi absq tribu beniamin. Hanc enim dinumerare nō poterat: neq tribū leui. Penituit autem Dauid ꝙ dinumerasset populum: eo ꝙ deliquisset in deum. Fuit ergo aliorum israelitarum numerus nongēta milia virorum arma ferētiū et miliciam exercere valentium: iude vero tribus per se solā habuit .xl. milia ꝓphetis itaq declarantibus Dauid: quia deus ei irasceretur: supplicare cepit eūq rogare vt propicius esset et veniā peccato cōcederet. Tunc Gad ꝓphetam (vt Josephus ait) misit ad eum deus: tres supplicij conditiones portantem: vt earum quem probaret eligeret: verum vellet famā in prouincia generari annis septē: an tribus mensibus pugnādo vinceretur ab hostibus: an certe morbus et languor accederet tribus diebus hebreis: ille vero in anxietatem huius electionis omnium rerum pessimarum incurrens tribulabatur: et vehementer aio videbatur esse confusus inter hec autē cōmunem potius passionem: et regum et subiectorum elegit: in qua timor omnibus et equalis dicēs: quia multo melius est in dei magis ꝙ in hostiū manus incidere. Hec audiens pro-

Josephus antiquitatū lib.vij.capitulo.xiiij.

pheta renunciauit dño. Angelus enim dñi septuaginta virorũ millia ex omni israel vsq3 bersabee occidit et hierosolymam vrbem velut delere proposuit: non q dñs ciuitatẽ quam nũc disperdidit delere vellet sed vt ostensus in precinctu vindicte angelus dignam videri regi penitentiaz incuteret. Ex quo (inquit Augustinus) intelligitur Dauid minorem culpam commisisse q̃ plebs que peccatum suum per solam penitentiam deleuit. Populi autez delictũ in autoribus suis mortis seueritatem promeruit: hec Augustinus. Et hic accipitur a Neotericis argumentum q vbi maior pena: ibi maior arguitur culpa. ¶ Et deinde cum per peccatuz Salomonis populi israel regnum vnum in duo dimisit Hieroboam filius Nabath rex decem tribuum in parte aquilonis metuẽs ne templi quod erat in hierl'm restauratio: rursuz populuz roboam filio Salomonis iungeret: idola ⁊ altaria in Dan ⁊ in Beth posuit: sed in dedicatione altaris quod fuit in Bethel: vir dei et iuda: vt cõtra illud altare prophetaret a dño mittitur. Quo adueniente duo terribilia signa ostenduntur. Nam in duas partes statim in hora holocausti scinditur integra ipsius arida manus siccat. Que duo signa rei et operi suo aperte cõuenerunt: dum quid in ipso tunc rege sic factum euidenter ostendunt. Aptũ enim videbatur vt q̃ dei cultum qui illud vsq3 in vnum et altari et templo diuisisset ipsi' altare quod ille sibimetipsi fecerat sic scissum desiccaret. Et qui populi dei manum ne dño suo oblationẽ et holocausta immolaret aridam fecisset in schismatico illo holocausto man' illi' arida appareret. Post modicum deinde Dauid regnum obtinẽte Arca testamenti de domo Aminadab ad hierl'm a rege ⁊ oi populo perducitur Oza fili' Aminadab sequens arcã: cum illa velut substentans tangeret subito morte percussus et suffocatus est: in quo facto temeritas cum ipso qui cũ non esset de genere Aaron tetigerit: dãnatur: ⁊ totus pplus q2 caute in diuinis rebus se agere debet admonetur. S3 quidam aliquid p̃cedẽs peccatũ in Oza per hanc culpã esse punitũ existimãt: q̃m sepe euenit vt minores culpe p̃cedẽtium pctõ⁊ vindictã incutiãt.

Aug. li. mirabiliũ lib.

De hieroboam idolatra.

Duo altaria in Dan ⁊ in Bethel

¶ De triũ annoꝝ ⁊ sex mẽsiũ siccitate: ⁊ de coruo ministrãte ⁊ de vidua Heliã pascẽte ⁊ Jezabel p̃sequente: et suscitatiõe filij vnici vidue per Heliam. Cap. vij.

Sedulius Heliã coruũ quondaz pauere ministri. Prebentes sine more dapes: alesq3 rapinis.

Vidã propheta summi dei nomine Helias de ciuitate thesbytes galaditidis regiõis veniẽs ad achab dixit ei Quia dixerit deus: neq3 imbrẽ: neq3 ros illis annis in ea prouincia se missurũ: nisi ipse rursus apparuisset. Et in his dictis cu3 iurasset accessit ad partes australes: et

habitabat circa torrentē quendā vnde poculi habebat auxiliū. Nam
corui cibum ei quotidie deferebant. Cunqꝫ fluminis siccitate nimia
defecisset in ciuitatē sareptam nō ꝓcul a sydone tiroqꝫ deuenit: que ci
uitas in barū medio cōstituta est. Deus enim (inquit Josephus) ꝓ-
ceperat cuidam illic mulieri vidue vt cibuz ei preberet. Cūqꝫ nō ꝓcul
esset a porta vidit mulierē viduā sibimet colligentem ligna. Cui cum
deus significasset hanc esse que ei cibum ministratura foret: accedens
salutauit eam ⁊ ad bibendū aquā sibi tribui postulabat. Que cuz ꝓce
cederet denuo vocās illaz etiā panē sibi poscit afferri. Illa cū iurasset
nihil se intus in domo habere: nisi modicum farine et paululum olei:
⁊ propterea prexisse ad colligenda ligna: vt ꝯspersa farina: sibi suoqꝫ
filio panes faceret: quibus expēsis cum aliud nihil superesset vt fame
morerentur: ait propheta. Confidens perge et spe meliori consiste:
faciens primitus mihi paululū defer. Predico naqꝫ ꝙ non tibi defi-
ciet hidria farine/neqꝫ vas olei donec dei gratia ymbrē fundat in ter-
ras. Hec ei dicente propheta veniens ea que dixerat fecit. Et ipsa ha
buit paululum: et ex hoc filio ministrauit pariter et prophete nihilqꝫ
horum defuit eis donec siccitas defecerat. Meminit etiā siccitatis ex
Menander in gestis valithiorum regis ita dicens. Et siccitas super
eos facta est a mēse hiperueritheon vsqꝫ ad aliū annuz hiperueritheī.
Qui cum deo supplicaret multa flumina sunt emissa. Ne vero quem
moueat quod sydoniorum terra hanc eandem plagam pariter cum
israel perpessa erat dū inde (infit Augustinus) Jezabel regis achab
vxor persecutrix prophetarum: et totius vindicte ⁊ facinoris cause sy-
doniorum regis filia paterna originem ducebat. Certe etiam hoc si-
gno non noua a dño: sed condita natura in modica non modica sub-
stantia gubernatur. Quomodo de calciamentis et vestibus filiorum
israel predictum memoratur. Nam in ceteris predictis omnibus mi
raculis nil nature rationem refugit sicut ipse rerum euentus frequen-
ter ostēdit. Mulier itaqꝫ quā paulo ante diximus pabulum prophe-
te prebuisse: cum cecidisset eius filius in languorem ita vt aīam dimit-
teret: deflens et manibus semetipsam valde deserpens: vocesqꝫ quas
dictabat luctus emittens accusabat apud se deum ꝙ propheta apud
se presente factam iniuriam quasi ipse peccata eius argueret: et ideo
puer fuisset extinctus. Ille vero eam equo animo esse precipiens si-
bi filium contradicens: viuū se eū restituere promisit. Huc vero He-
lias oratione sua ad vitam iteruz reuocauit: de quo tradunt hebrei vt
scribit Augustinꝰ ꝙ ipse Jonas propheta postea fuerit: quem de vē-
tre ceti glutiētis euolutis tribus diebus dominus absoluit: quia de-
qui inimicum suum in quocunqꝫ tuto loco potest occidere seruuz suū
quem vult eruere de qualicunqꝫ angustia liberare valet. At vero illa

Sedit atqꝫ nudo satu-
rans caua
guttura ro
stro
Tradidit il
lesam ieiu-
nis morsi-
bus escam
Nunc bonꝰ
helie: q̇ pri-
dus antea
noe
Abluit in
terris quic-
quid deliq̇t
in vndis.
Josephus
lib. antiqui
tatū. viij.
capi. x.
Menander
historicus.
Aug. scdo
mirabilium
cap̄. xvj.

famosa questio que de mortuis resuscitatis agitur vsqȝ ad Lazarum a nobis reseruetur.

¶ De holocausto in mōte carmeli: et de ieiunio .xl. die rū ⁊ pastu Helie: ⁊ de igne descēdēte sup̄ q̄quagenarios: ⁊ de trāsitu iordanis Helie et Helisei. Ca. viij.

Ransacto itaqȝ paruo tēpe: ex voluntate dei pergebat ad regem Achab futurū ei nunciās ymbrē. Erūna eniȝ ⁊ necessariorum inopia ꝓuinciā nimis inuaserat: ita vt non solū hoies propter siccitatē: sed etiā cetera animalia fames afficeret: ꝓphetā igit̄ Heliā de⁹ in occursum regis Achab iussit exire dūqȝ regi nūciasset quidaȝ ꝙ vidisset Heliā mox occurrit rex Achab: requirēs cū ira grādi si ipe esset q̄ in pp̄lo hebreorꝫ impietatis autor existeret. Tūc ꝓpheta in nullo formidās ait: eū potius mala oīa ꝑpetrasse: eiusqȝ genus q̄ in illā ꝓuinciam deos alienos itroduxisset: ac deū q̄ solus est reliq̄sset. Sed nūc inquit oēm populum ad mōtē carmeli p̄cipe cōgregari: necnō ꝓphetas tuos pariter et vxoris tue quodcūqȝ sūt nūero ꝓphetasqȝ lucorū quasi quadringētos ⁊ quinquaginta in mōte carmeli ꝯgregauit. Quib⁹ congregatis sanct⁹ Helias duos boues: vnū dn̄o ⁊ alterū Baal p̄ se et ꝓphetas idolorū mactari in holocaustū rogauit: vt dn̄s qui p̄ igneȝ exaudierit ipse totius pp̄li de⁹ sit. Quo impetrato sacerdotes bouē suū Baal vt igni ꝯsumeret holocaustū rogabāt. Sȝ Baal q̄ postea igni in potestatē tradit⁹ est sup̄ holocaustū ignē dare non poterat. Helias vero boueȝ suū in frusta cōminuens p̄ membra diuidens sup̄ altare qd̄ cōstructum fuerat: ⁊ quod ipse curauerat tunc statuit. Cūqȝ aqua abūde sup̄fudit orāteqȝ illo subito ignis de celo cecidit qui bouem cū altari ⁊ lapidib⁹ ⁊ aqua simul cōsumpsit. Ac deinde sacerdotes Baal in potestatem sibi traditos in torrēte cison interfecit: ⁊ omnis populus deum esse ꝯfessus credidit. In hoc (infit Augustinus) extra naturā ignis neqȝ aqua aliquid fecit. Qui desuper aeris ignito spacio descēdens cū dei gubernātis impio alimēti sui naturā quā in terra recepit consumpsit in sup̄iori enim illo spacio ignis in terra ardens pronunciat: qui de superiore vbi est natura illius ardenter contemnere tēptat. Sicut aqua per semetipsaȝ nisi per aliam substantiā non ascendit: sic et ignis nisi per aliam sustantiam inferius se non descendit. Unde cum dominus super quinqȝ ciuitates igneos ymbres plueret: hoc idem per sulphur fiebat quatenus et in sulphure ignis arderet ⁊ per grauiorem sulphuris naturam idem ad terram laberetur. In hoc ergo loco (inquit) vbi sup̄ altare ad holocaustum ignis

descendit per aerem / per sulphur descēdit: quoniam ignis per semet-
ipsum nō potest descendere nisi alicui materie grauiori deus iusserit
immisceri. Sacerdotes ergo idolorum sine homicidiĳ culpa Helias
deis seruus interfecit. Quippe quia erat in illa lege que dicit blaphe

Leuiti. xxiiij. c.

mum nō patieris viuere. Nullus hominuz ergo idolum colit: nisi dei
blaphem' extiterit. Ac p hoc qui idolatrie cultores mactauerat blas-
phemos et sacrilegos de tera purgabat. Et post hec omnia qui im-
bres: ac terre perfusione tribus annis et sex mensibus orādo phibue
rat in modico temporis spacio eodē orationis suo officio sitiēti terre
habundantem pluuiam et placidā a deo impetrabat. Que in terram
prius nequaq̄ venisset: nisi eam a cultoribus Baal occidendo mun
daret: quos cum Jezabel ab helia interfectos esse sacerdotes Baal
comperiĳsset: illum de morte propria minantibus verbis prophetam
terret: vnde pergens in terrā Juda Helias in vmbra iuniperi sedens

De ieiunio xl. dieruz ꝛ pastu Helie

obdormiuit. Quem angelus domini tangens in somno suscitauit: et
pane et aqua esurientem saturans et sitientem refecit: quo cibo refe-
ctus in eius fortitudine quadraginta diebus et. xl. noctibus nil cōme
dens vsq3 ad Oreb dei montem ambulauit: vnde verbi dominici fre-
tus consortio rursum in terram israel rediĳt. De isto vero pane ꝛ aqua
angelico officio ministratis: quorum fortitudo pastum famis labore
prophetam quadraginta diebus peruexit: scientib': vnde ve fuit in-
telligentiam differēdā patefacta referamus. In quo pane cum quasi
humane industrie totius sic operis similitudinem conspiciamus: nō
terreni panis virtutem q̄ vna saturitate quadraginta dierum necessi-
tatem impleuerit esse intelligimus: nisi forte angelico opere de qua-
cunq3 terrena materia factus in terra degentis animam hominis pa
stum validiorem hominū pane effecit. Sed hic panis et si propriam
occultando naturam sollicitum lectorez fecit. De. xl. tamen dierum ie

iiij. Reg. j. De igne de scedēte sup quinquagenarios.

iunio quomodo illud tempus ieiuniĳs pertulerit: securum reddit duz
per vnius virtutem nullo egens cibo tāto tempore vixit. ¶ Inde in-
teruallo quodam temporis interiecto ipse propheta in monte quin-
quagenarium principem: cum his qui sub eo erant: vt cum ad se duce
rent rex iussit. Qui supcilio. i. supbo tumore inflat' aīo dixit hō dei: vt
ad illum nobiscum exeas rex Othozias: id est filius achab iussit: cui
Helias vt inquis: si homo dei ego sum respondit propheta in te nūc
et in eos qui tecum sunt celestis flamma ardebit. Quo facto ꝛ alium
eiusdem ordinis virum cum tot comitibus ad eundez redire precepit
quem consona primo proferentem simili sequentia eadē vindicta cō-
sumpsit. Quo facto tertius ad idem destinatus periculum quinqua-
genarius: cum suis coram domini propheta suppliciter genu flexit: ꝛ
per verba precatoria illum regis adire conspectū rogauit. Sed hūc

associare Helie angelus domini dicit. Qui cito surgẽs ꝛ gressum sociãs suꝑbis cũ humiliato ꝛ supplice ad regez perrexit. Ignis (inquit Aug.) in hoc loco sicut ꝛ in predicto holocausto dei dicto prophete verbi obediens qd iubebatur impleuit. Et in his grauioribus forsitan ante cõmissi crimen peccati sicut ꝛ in ora ꝛ numero: populi prediximus vltrix flamma numerum puniuit. ¶ Demum vero cũ dñs Heliam eleuare voluisset ipse ꝛ Heliseus saphan minister su⁹: iordanis flumen diuisit pallio Helie pede sicco sicut in transitu filiorum israel factum prediximus transierunt. Ad cuius rei explanationem de libro iesu predicta huic operi satis sufficiunt. De transitu iordãis helie ꝛ Helisei iiij. Reg. ij.

¶ De ascensu helie in curru igneo ꝛ de quibusdam virtutibus Helisei. Cap. ix.

Cum data esset facultas Heliseo vt peteret q̃d vellet pri⁹ q̃ ab eo reciperetur Helias petiuit vt duplex spiritus Helie fieret in ipso. Tũc dixit Helias dure petisti: sed fiet tibi. O hereditas (inquit Ambrosius) preciosa in qua plus heredi relinquitur q̃ habetur: plus cõsequitur qui accipit q̃ possideret qui largitur: preciosa plane hereditas: q̃ dũ a patre transfertur ad filiũ meritorum quodã fenore duplicatur. Igitur Helias cum simplicẽ sanctitatis ipse haberet spiritũ Heliseo duplicẽ derelinquit. Mirũ ergo in modum plus Helias grẽ dimisit in terris q̃ secũ portauit ad celos: ꝛ licet ipse ad altiora totus transferẽ corpore apud filiuz tñ maiore manet sctitate. Helias ergo magister Helisei angelis ducẽtib⁹ rapt⁹ ad celũ est: ꝛ quadriga ignea impositus q̃si in quodã triũpho victor ascẽdit: victor enĩ extiterat nõ gẽtiũ barbararum: sed secularium voluptatũ. Si quidem grauiores inimici sunt praui mores q̃ hostes infesti: vnde alibi Ambrosius inquit. Helias nullo corporei coitus fuisse permittus cupiditatibus inuenitur. Ideo ergo curru rapt⁹ ad celũ: ideo cum dño apparet in gloria: ideo dñici venturus est precursor aduentus. Heliseus duplicem spiritum postulans non elationis affectu suꝑ magistrum suũ voluit: sed vidẽs peccata populi inumera a propheta qui relinqueref nõ simplici Helie spiritu: sed duplici compesci posse preuidit. Si etenim illud quod potuit vitio volentis se eleuare animo postulasset: nequaq̃ a domino ꝛ ab ipso Helia quod petebat impetraret. Igitur his dictis iam iamq̃ Helias igneo curru receptum velut ad celuz considerante Heliseo rapitur. Et hactenus ipse sicut et Enoch in testimonium nouissimi temporis adhuc sine morte seruatur: vt scilicet (vt Augustinus scribit) horũ in ore duorũ testium nouissimi testimonij sermo confi-

Diuus Ambrosius sermone. lxxxviij. de heliseo.

Ambrosi⁹ in libr. j. de virginibus.

stat quando in extremo tempore pauloante q̄ damnetur sathanas qui humanum genus aperto bello deprimat: sicut canit Malachias sic enim quarto capite dicit. Ecce ego mittam vobis Heliam tesbitem nunq̄ veniat dies dn̄i magn⁹ et terribilis vel vt interpretati sunt septuaginta: illustris qui conuertet cor patrum ad filios ⁊ cor filioȝ ad patres: ne forte veniens percutiam terrā anathemate: vel vt transtulerunt septuaginta penit⁹. Ad quid vero peculialiter premittatur

Augu. xx. de ciuitate dei.

Helyas: declarat Augustinus vigesimo libro de ciuitate dei capite xxix. dicens eum exponendo legem spiritualiter ac mistice conuersurum: corda patrum ad filios et filiorum ad patres: hoc est opere impleturum.

De q̄busdā virtutib⁹ helisei.

¶ Interea labentia in terra vestimenta Helye mestus heres Heliseus colligebat: ⁊ iordanem item dominum Helye inuocās pede sicco transierat veniēs in hiericho amaras et steriles aquas immisso in fontem sale: sicut per lignum in heremo Moyses sanabat: inde veniens in Bethel a pueris paruis caluus helise⁹ illudebatur. Quibus cum in nomine domini malediceret duob⁹ vrsis de silua venientibus quadragintaduo pueri lacerantur in hoc loco (Augustin⁹ ait) non propter proprium conuitium propheta in iracundia promotus pueris maledixit: sed auersatos a domino et lege patrum filios qui in Bethel idolis immolabant cum fortasse et ipsi parui pueri: vt moris tunc erat idolis sunt consecrati iusta vindicta plexit in Bethel nanq̧ vnus ex duobus vitulis quos Hieroboā filius Nabaoth fecerat qui peccare fecerat israel rex fuit cōstitutus. Deinde in illa expectatione qua Ioram rex israel et Iosaphat rex iuda ⁊ rex Edom ad filios Moab exierant: cum in deserto totus exercitus siti labore fuit fatigatus: Heliseus aquas per siccatum torrentem sine pluuia venire a deo impetrauerat. Ubi foueas et puteos populū facere iussit ꝓpter israelitas et gentiles qui in eadem erant Cunq̧ ex illa expeditio

iiij. Regū. iiij.

ne reuerso in terram israel venisset mulier vidua vnius ex prophetis lachrymabiliter ad eum clamauit. Ecce inquiēs creditor meus duos filios quos seruo tuo viro meo genui ad seruiendum sibi: quia reddere aliud vltra non habeam tollere cupit: cui heliseus. Dic inquit quaȝ rem in domo tua potes habere: parū respōdens olei quo vngar recōditum penes me habeo in vase: pete ergo inquit heliseus mutuo a vicinis tuis vasa vacua nō pauca. Quod cum fecisset de paruo illo oleo

Multiplicatio olei.

crescente ipsa repleuit omnia hec exigua olei particula per virtutem in maius crescere (inquit Augustinus) non contra naturam potuit. Omnem enim magnitudinem creaturarum de paruitate semper crescere conuenit: cuȝ presertim specialius hoc in liquoris natura pincernaria arte fit vt quedam poculorum genera de parua materia in abūdantiam liquoris exundare et feruere sane comprobantur per simam

quoqꝫ ciuitatem sepe idem vir egrediens cum a quadam diuite femi-na: sed sterili bono frequenter hospicio receptus fuerat predixitqꝫ ꝙ de viro suo proprio conciperet. Sed ille natus et nutritus graui ꝛ so lita doloris egritudine adhuc puer percussus obijt. Quē tñ Heliseꝰ fi-gurali ordine resuscitans matri viuum assignauit. Quodam etiā tem pore coacti filij prophetarū inter ceteras herbas agrestes coloquin-tidas mortiferas non cognoscentes in pulmento coxerunt. Quod cū vnus quisqꝫ gustasset in olla mortem esse clamauit. Sed dum Heli-seus farine parum in eandem ollam manu propria misit illius virtus per illius farinule sapidum et suauem ꝛ sanum saporem insipidum ꝛ mortiferum coloquintidarum agrestium vicit. Uiginti quoqꝫ panes in centum viros diuidi precipiens turbam saturauit: ꝛ superabundā-tem copiam fragmentorum colligentes ministri habuerunt. Sed de huius virtutis intelligentia diligentius explanabimus: cum de quin-qꝫ panibus et duobus piscibus in secundo libro si dominus permise rit disseremus.

Resuscitat mortuū Heliseus.

Coloquintidas emendat heliseꝰ.

¶ De Naamā curatione in aquis iordani ad iussum Helisei ꝛ de lepra Giezi ꝛ de ferri supernatatione. Cap.x.

Naamam leprosus erat: puella quedā ait vxori illius do-minus meus si vult mundari vadat in terraꝫ israel: ꝛ ibi inueniet eū qui possit ei lepram tollere. Dixit illa domi-ne sue: vxor marito Naamam regi syrie. Qui euꝫ qua-si acceptissimum sibi misit ad regem israel. Audiuit rex israel: quod misisset ad eum cuius lepram mundaret et scidit vestem suam. Tunc Heliseus propheta mādat ei. Quid est quod scidisti ve-stem quasi non sit deus potens ꝗ mundet leprosum: mitte illū ad me. Misit illum: cui aduenienti ait propheta: vade descende in iordaneꝫ merge: et sanaberis. Ille cepit cogitare secum et dicere hoc est totū: veni de syria in terram iudeam: et dicitur mihi. Uade in iordanē: mer-ge et sanaberis: quasi flumina meliora non sint in patria mea. Dixe-runt ergo serui: Domine quare non facis verbum prophete. Magis fac ꝛ experire. Tunc ille iuit in iordanē: mersit et surrexit sanus eiusqꝫ cutis tota mollis: et tenera quasi pueri sanata redditur. Unde pro sa lutis beneficio viro dei munera offerre tētabat. Que ille recusans qđ gratis acceperat: gratis impartiri malebat. Ex hac re (inquit Augu stinus) manifestissime declaratur quod in sermone imperantis dei fm imperium prophete non in re aliqua virtutis sacramentum continet. Cogitās ergo apud se Giezi minister viri dei: ꝙ quasi sine cā Naa-mam dñs suus Heliseus pepercerat: duobus assumptis secū pueris

iiij. Reg.

Aug. iij. mirabiliū libr.

festinātius post eum exire: ac si a dño suo missus properat: acceptāq3
ab eo composito mēdacio pecuniā in equis ex parte reportabat quā
Heliseus totā3 accipere τ nequaq̄ habere voluerat. Deinde vero in-
terrogatus giezi a dño suo quo isset: nō quoq̄ se isse falso simulauit.
Sed occultum mendaciū euidēti iudicio propheta cōuincēs. Nōne
inquit spiritus meus tibi p̄sens erat qñ homo occursu3 tui de suo cur
ru descendit? Dum igitur infelix te cupiditatis cogitatio vt hoc age-
res τ diceres fefellit: lepra Naamā cum sua pecunia tibi τ semini tuo
in seculum adhereat. Ecce eadē potestate Heliseus propheta leprā
Naamā corpori deposuerat q̄ giezi eadem adherere carni et domui
imperabat. Unde prouidendu3 est (inquit) istas omnes virtutes nō
rerum temporaliu3 effectibus: sed imperātis precepto peragi q̄uis
contra naturā nihil in illarum vel harū effectione certum est perfici in
quarum tamen perfectione ipsa desperantis volūtas seu per se seu p
angelos seu per homines illas requirit quas futurorū figuris apte

De ferri su-
pernatatio-
ne. iiij. Re-
gum. vj.

τ per omnia cōuenire prenouit. Quodā quoq3 tempore filijs p̄phe-
tarum coram Heliseo facientibus sibi locū: manu vnius ex illis secu-
ris ferrum manubrio lapsum excidēs in iordanis fluuiū cecidit. Qui
amisso ferramento quod mutuatum acceperat oīno grauiter doluit.
Unde Heliseus viri clamore motus: affectu dolentis locum vbi fer-
rum ceciderat demersu3 requirebat. Quo aduocato τ a se illuc ligno
immisso ferrum de profundo ad sup̄iora aque natās reuocat. Grauē
vero ferri natura3 tenuis aque substantia ferre nō valet. Sed tm̄ qui
postmodum sub petri pedibus maris solidauerat naturam ante illa3
de profundo ferrum leuare iubet. Aque em̄ natura q̄uis terra fragi-
lior tamen aere solidior videtur hic enim habere de terra minus virtu
tis ostenditur q̄ ab ea metalla et lapides minus sufferuntur: apte ve
ro plus retinet qđ hominu3 et ceterorum animalium corpora τ ligna
supnatantia sufferre valet: vnde et si metallum ad integru3 aqua non
supportat: ex parte cum portantibus tolerat quoniam lapidem vt se-

Augustin9
vbi supra.

pe probatur quam vix duo viri in aere possunt leuare in aqua cum de
fune pependerit vnus homo poterit retinere: vnde (Augustinus in-
quit) apparet aquam τ si non per totū: ex parte tamen sufferre posse
et quod ex parte res habet deum per totu3 posse et quod ex parte res
habet deum per totum vt sequatur naturaliter imperare. Propter
quod aque natura natans ferrum sufferre poterat: quia deus quod
ex parte per semetipsam creatura consuescit: vt ad integrum faceret
imperabat.

¶ De victoria regis israel contra regem Syrie p-
phetante Heliseo. Cap. xi.

Epe dixisse me memini (inquit Ambrosius) ꝙ hostiuȝ tumultus bellicosos timere minime debeam⁹ nec quēlibet copiosam hostium multitudineȝ formidare q̄m sicut ait dñs maior est qui in nobis est: q̄ qui in hoc mundo. Ait enim propheta immittet angelum dñs in circuitu timentium eum et eripiet eos. Mira res: plures e celo defensores meretur sanctitas: quā in terris oppugnatores adduxit improbitas: belli quoqȝ tempore regi israel in multis locis rex syrie insidias componebat. Quas heliseus ꝓpheta regi israel semper vt se caute in his ageret manifestabat. Sed dum hoc rex syrie per heliseū fieri ꝓ certo dinosceret ad totam ciuitatem helisei misit copiosum curribus et eq̄s instructum exercitum: quod cum viri dei minister nocte surgens videret: territ⁹ et pauore confusus ad heliseum venit. Quem confortans propheta plures inquit auxiliatores nostri q̄ hostes. Et vltra modū pueri mens perterrita fuit videntis inimicorum multitudinem copiosam ei angelorum igneis currib⁹ et equis instructas per totum mōtem in eius circuitu astātes phalāges fecit esse visibiles: vnde ad hostes digrediens hoc a domino impetrabat vt illam gentem sicut antea in foribus Loth cecitate percuteret. Hostes igitur obcecatos demonstraturum se virum quem quererent promittens in samaria vrbē perduxit eorūqȝ oculos aperiens ibi. Quos rex israel videns de heliseo quesiuit vtrum occideret eos an non: cui vir dei non vt interficeret imperauit: sed versa vice inimicos cibis reficeret et abirent. Non ita igitur (inquit Augustinus) vt lucem diei non videret his populus cecitate percutitur: sed presentis helisei et locorū quos ambulabāt agnitio ab illoruȝ oculis occultatur. Ipsa igitur cecitate percussi sunt dum quem viderunt nullo modo intellexerunt: interea post mortem helisei famuli dei: cum quadam die familiares eius mortuum quedā portantes latrunculos videntes pertimuissent in sepulchruȝ helisei quod prope erat: mortui cadauer proiecerūt. Quod dum tangeret ossa helisei reuixit et ambulauit. Unde quidem per scriptum sermonem dicunt. Hic est spiritus qui in te est: fiat duplex in me: quod necessario impleri debuit. Helias ergo resuscitasse vnum scribitur: quod similiter et Heliseus fecisse iam cernitur. Sed et alium: id est istum post mortem videlȝ in sepulchro reuiuificasse videt̄. Sed hec duplex grā facto esse non apparet. Quippe quod enim helias semel fecerat his ac ter si necesse esset iterare posset: sed poti⁹ hic duplicē gratiam helie esse heliseo ꝓnunciat: ꝙ heliseus imperando q̄ helias orando et postulando impetrabat: siue ꝙ heliseus imperando q̄ helias cū multo honore ⁊ seculi dignitate virtutū ⁊ ꝓphetie donuȝ ꝙ helias ⁊ ꝓfug⁹ in montibus ⁊ speluncis degens et exitus ab hominibus retinebat.

Diuus Ambrosius sermone. lxxxvij. de barbaris nō timendis.

Ps. xxxiij. b.

iiij. Reg. vj

¶ De captiuitate populi israel ꝛ ꝑcussione Sennacherib: et de infirmitate Ezechie regis iuda ꝛ solis retrocessiōe. Ca.xij.

Opulus israel per lōgum tempus post hec cum dei legem et prophetaruꝫ dicta transgrediens idola colendo dominū contēneret in manus gentiū tradit⁹ est. Tribuꝫ aūt iuda ꝛ ciuitatem hierl'm quaꝫ elegit dn̄s adhuc de⁹ tunc reseruauit: cuius regnū ipo tempore Ezechias rex iustus deniqꝫ gubernauit. Sed Sēnacherib rex assyriorū videns ꝙ pr̄es sui samarie regnū et impiuꝫ isrl' destruxissent: ꝛ ipse ad terrā iuda duce rapsace quē hebrei vt Aug. scribit Esaie prophete filiū dicūt ꝓfugit iudā ad assyrios commigrasse exercitum conuocat: ꝛ hierusalem vrbē expugnare iubet: sed in ipso conamine de⁹ populi defensor ꝛ superborū humiliator de celesti exercitu militē angelū: videlicet ad assyriorū castra misit: qui opere vni⁹ noctis cētūoctogintaquinqꝫ milia ab exercitu Sēnacherib interfecit. Qui sic fugat⁹ de terra iuda cū paucis ad niniuē vrbē suā fugiēs vix euasit vbi i idolorū ꝓhano rept⁹ ab vno filiorū suorū: quos ipse genuit interfectus est. ¶ Paruo tpe interiecto Ezechias rex iuda ne de tanta victoria esset eleu..t⁹ in grauissimi lāguoris morbū icidit. Ad quē ipso lāguore visitādū: Esaias ꝓphā veniēs dixit. Dispone domui tue: qꝛ nō viues vltra ſꝫ morte morieris. Quo tristi admodū nūcio protin⁹ rex ipse permot⁹ ad parietē faciem suam conuertit lacbrymabilemqꝫ pro vita sua in conspectu clementissimi dn̄i precē fudit: rursus Esaias ꝓpheta puro agitat⁹ lumine mittitur vix medium atrij digressus qui sanitatē ꝛ pacem regi ipsi ꝛ ciuitati fore denunciat: ꝛ quindecim annos vite sue ab ipso dei sermone addi confirmat. Unde vt rex quod dicebatur indubitāter crederet solis in ortum ab occasu per decem horas cursum recidiuo de⁹ tramite retorquebat: quatenus inde veluti mane iterum festinare inciperet: qui diei totius exceptis duabus horis spacium cōsummasset quo miraculo nescio an maius vnꝙ̄ audiuerim quid mirabili⁹ esse pōt ꝙ̄ quod ille celestium pherarum diuinus ordo mutaretur.

De solis retrocessione tpe ezechie Sedulius Ultima languentis misseratus tēpora lucis. Terquinos quondā regi de⁹ addidit ānos Ulus iure suo patefactaqꝫ lumina claudēs Mortis ab occasu vitā cōuertit in ortum.

¶ De captiuitate iudeorū babylonica ꝛ de Daniele somnia interpretante. ꝛ trib⁹ pueris in ignē ꝓiectis. Cap̄. xiij.

Anno tertio Joachim regis iuda qui illuc vsqꝫ nathaoni adheserat Nabuchodonosor rex babilonis per exercitum hierusalem velut Egypti coloniaꝫ obsederat: cui se Joachim sponte tradens datis obsidibus Daniele: videlicet anania / azaria / misaele / et parte vasoruꝫ tem

pli domini adhuc regno suo relinquitur donec grauissime seruitutis onere depressus ad Egyptiorum regem iterum diuertens misso rursum exercitu comprehensus et tractus priusq̄ ad vrbem in campo babylonis venit vndecimo anno regni sui interficitur. Daniel vero in babylone ex iudeorum stirpe illustri fama clarebat. Quoniā cū esset spiritu dei plenus et prophetie munere condonatus: que hominibus fuerunt incognita ipsi deus demōstrabat. Unde accidit vt Nabuchodonosor somnium videret vigilanti etiam ex parte aliqua somnij memoria in illo remaneret. Deus Danieli non solum somniū ipsum: sed etiam somnij ipsam occasionem que esset anteq̄ rex dormiret indicauerat. Hoc vero factum est vt regi Daniel summi creatoris noticiam insinuaret: et plebs in seruitute et captiuitate posita aliquid: quāuis paruū auxilium et solatium haberet. Sed rex ille ita iudei obliuionē animo effectus incidit: vt statuam auream altitudinis nimie in campo duran prouincie babylonis erigens proprio nomine consecrari diuino cultu preceperit. Unde accidit vt prepositi babylonice regionis tres viri / Sidrach / Misac / Abdenago / ex iudeorū stirpe progeniti a Chaldeis accusati sunt coram rege: quod nec deos nec consecratam nuper voluissent imaginē adorare. Unde incredibiliter rex ira succensus fornacem plus solito succēdi preceperat: vt hos per fortissimos de suo agmine viros cum vestimentis et ornamentis in ignē projici feroci sententia iubebat. Sed ipsi in fornacem iacti cum in flāmarum medio ceciderant nullo modo ignis ardorem sibi in aliquo auersantem sentiebant. Unde angelus domini descendit cum Asaria et socijs in caminum: et excussit flammam ignis de camino et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem. Ex aere enim (vt Augustinus ait) spiritū et ex aqua in nostro igne inuenit rorem sicut et cetera mirabilia per angelum effecit: qui pariter cum seruis dei in ignem descendit.

De Daniele somnia interpretante. Daniel. ij.

De tribus pueris in ignē proiectis. Daniel. iij.

¶ De Daniele in lacum misso leonum et de Esdra legem innouante. Cap. xiiij.

Daniel constituta lege medorum atq̄ persarum rege dolente et animo mesto deuorādus in lacum leonibus deseritur. Sed a dei angelo ne in lacu insons periret ora leonum clauduntur. Unde rex transancta insomni nocte mane lachrymabilis ad lacum venit vbi incolumem cubantem inter leones secura mente Danielem reperit. Imperante ergo rege iam iamq̄ Daniel de lacu leonum abstrahitur quo perditores illius protinus deuorandi pro eo mittuntur. Et quos inedia

Sedulius
Nec minus et darij fuerūt iussa tyranni
Hebreūq̄ decus Daniel decernitur insons
Ieiunis cibus esse feris: s̄ belua iusto
Mitis facta viros sctōs ne lederet art⁹

Cepit amare famē rabies mollita furorem Deposuit se uis q̄ in faucibus ira quieuit. Et dedicere truces p̄dam seruare leones.

Daniel esurientes fecerat reorū sanguinis illius criminosa corpora leones recipiebant. Unde (Augustinus ait) certum est quod non cōtra nature sue terminos illam creaturam dominus aliquid facere: sed naturarum partes qualiter cum necesse habetur: aut in defensionem in solatium eorum quos protegit aut in detrimentū eorum quos p̄mit gubernare disponit. Historia vero de translatione Abacub in lacum leonum: quia non inuenitur in canōe hebreorum et tempore Augustini non erat in canone nostro recepta historia. Idcirco in hoc ordine non ponitur. ¶ Interea captiuitatis tempore completo: quod dominus per prophetas implendum esse predixerat reuersionē populi sui et captiuitatis solutionem per tyri regis clementiam preparabat. Quo tempore Esdras dei sacerdos combustā a chaldeis in arciuis templi restituit legem nempe qui eodem spiritu: quo in scriptura fuerat: plenus fuit.

¶ An deus hic aliquando visus sit ꝛ quō deū posse videri: scimus ex fide scripturarum. Cap. xv.

Magna questio est quomodo non sit contrarium: quia qđ antiqui viderūt deū: si deū nemo vnq̄ vidit et quem nemo hominū vidit nec videre potest: pauca ergo ista attende si placet. Cum euuangelium exponens diuus Joānes damascenus in principio libri sui de Orthoxa fide ab eo loco inciperet. Deum nemo vidit vnq̄: vnigēitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Ex hac occasione vide qualia de dei visione disseruit. Ineffabilis inquit diuinitas: atq̄ incomprehensibilis: neq̄ enim vllus nouit patrem nisi filius: neq̄ filium nisi pater. Ceterū spiritussanctus ita nouit ea que dei sunt: vt spiritus hominis ea nouit que in illo sunt. Post diuinam itaq̄ beatissimamq̄ naturā nullus vnq̄ deum nouit nisi cum ipse reuelauerit: non hominum modo sed ne supramundanarum quidem virtutum: supramundanarum (animo) vt ipsorū Cherubim atq̄ Seraphin: hec damascenus. Ponit ergo diuus Damascen⁹ diuinitatē esse cuiquā creature rationali cum humane tum angelice incomprehensibilem: vt quam solam norint absolute et plene tres diuine hypostases: pater et filius ꝛ spiritussanctus. Quod et beatissimi Pauli sententie est consentaneum dicentis de deo: qui solus habet immortalitatem et lucē habitat inaccessibilem: quem nullus hominum vidit sed nec videre potest. Ex quibus (infit ipsius Damasceni interpres) conuincitur ꝛ ipse Paulus non vidisse deum: cum raptus fuit vsq̄ in tertium celū: ꝛ audiuit

arcana verba que non licet homini loqui: quandoquidē illo sermone generali seipsum includit numero eorum: qui deum non viderint nec videre possint. Consimiliter (inquit) nec Moses credendus est vidisse deum cum legem accepit: et frequens habuit cum deo colloquiū tametsi duodecimo numeri capite tale perhibeat deus de illo testimonium. Si quis fuerit inter vos propheta domini in visione apparebo ei vel per somniū loquar ad illum. At non talis seruꝰ meus Moses: qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquar ei palam et non per enigmata et figuras deum videt. Insuper exodi trigesimotertio capite dicatur. Loquebatur dominus ad Mosem facie ad faciem: sicut solet loqui homo ad amicū suum. Nēpe Moses (inquit) magni muneris loco et in pignus atqꝫ indiciuꝫ gratuiti amoris diuini petiuit a dño: si inueni (inquit) gratiam in conspectu tuo ostende mihi faciem tuam: vt sciā te et inueniā gratiā ante oculos tuos. Quod si deuꝫ lympide (inquit Damasceni interpres) vidisset vt pleriqꝫ contendūt non petiuisset diuine faciei ostensiōeꝫ sibi indulgeri: vt qui eam iam pro voto obtinuisset. Sed quid inquit respōsi a deo ibidem acceperit attendamus. Non poteris (inquit dominus) videre faciem meam. Non enim videbit me homo et viuet rursum: eodem loco subiungit dominus. Tollam manum meam et videbis posteriora mea. Faciem aūt meaꝫ videre non poteris: cum itaqꝫ (infit) petenti Mosi diuinam sibi gloriam ostendi dictum sit faciem meam videre non poteris: qui fiet vt diuine visionis particeps effectus fuerit: et celestis glorie cōsors: neqꝫ locum habet cauillatio obijciens Esaiam et plerosqꝫ prophetas vidisse dominum sedentem super solium: etiam ante tempus assumpte pro nobis humane nature. Nempe (inquit) huiusmodi effigiatio per subiectaꝫ creaturam facta est. Quod beatissimus quoqꝫ Dionysius quarto capitulo libri de celesti hierarchia comprobat hec ille. Sed quid diuꝰ Augustinus cui magis adhereo super Genesim ad litteram capitulo vigesimoseptimo comprobet attendamus: nisi (inquit) concupitam et desiderataꝫ dei claritatem: Moses videre meruisset non in libro numerorum diceret deus ad Aaron et mariam fratres eius de Mose os ad os loquar ad illum in specie et non per enigma: et claritatem domini vidit. Neqꝫ enim hoc scd̄m substantiam corporisqꝫ carnis sensibus presentatur intelligendum est: nam vtiqꝫ sic loquebatur ad Mosem facie ad faciem contra in contra: hec Augustinus. Neqꝫ locum habet cauillatio obijciens deum dixisse Mosi: non poteris videre facieꝫ meā Non enim videbit homo et viuet. Nempe quando dixit ei non videbit me homo et viuet tunc erat Moses in monte. Sed postea con-

cupierat Moses videre deum: non vtiqꝫ sicut viderat in monte vel
in tabernaculo: sed in ea substantia que deus est nulla assumpta cor-
porali creatura: sed per speciem suam quantū eam potest capere crea
tura rationalis et intellectualis: vnde inquit cap̄.eo. Aug. Quando
dixit ei dominus. Ostende mihi temetipsum: et nunc etiam ad ipsos
quos obiurgabat. Et quibus Mosi meritum ita preferebat: sic lo-
quebatur per creaturam corporalem presentatā sensibus carnis. Il-
lo ergo modo in illa specie qua deus est longe ineffabiliter secretius
et presentius loquiᵗ locutione ineffabili vbi eñ nemo eum videns vi-
uet vita ista qua mortaliter viuitur in istis sensibus corporis. Sed
nisi ab hac vita quisqꝫ quodam modo moriatur siue omnino exiens
de corpore: siue auersus et alienatus a carnalibus sensibus: vt meri-
to nesciat sicut apostolus ait: vtrum in corpore an extra corpus sit cū
in illam rapitur et subuehitur visionem et per hoc soluitur quod dixit
ad Timotheum sexto capite Paulus cum ait quem nullus hominū
vidit: sed nec videre potest. Nempe vt inquit Augustinus in libro de
videndo deum capitulo decimotertio. Necesse est abstrahi ab hac vi
ta mentē: qñ in illi⁹ ineffabilitatē visionis assumiᵗ: et nō sit incredibile
qbusdā sctis nōdū ita defunctis.: vt sepelienda cadauera remanerent
etiā istā excellentiā reuelatiōis eius cōcessam fuisse. Qd existimo co-
gitasse illū qui noluit dicere. Certe ꝑpter beatū Paulum qui de sua
illa ineffabili reuelatione non tacuit: et Mosez cui cōcessum est quod
petiuit illi qui partem diui Ambrosij et Damasceni tenēt: coacti sunt
dicere quod deo dilectus Moses et sacratissim⁹ Paulus per angu-
stiora perfectioraqꝫ signa ad huiusmodi visiones dei sublimius cete
ris et altius euecti sunt: atqꝫ per diuinam similitudinē in ipsorum mē
tibus angelico ministerio clarius efformatam propinquius ad diui-
nitatis aditum valuasqꝫ accesserunt. Hinc palam vidisse deum et ci-
tra enigmata ad illius obtutum admissi fuisse dicuntur. Illi enim fa-
Exo.xx-xiij. mulo dei fidelissimo Mosi: vbi in hac terra laboraturo: populumqꝫ
illum adhuc recturo cōcessum est quod petiuit vt claritatē dñi videret
Aug.de vi dendo deū cap.xiij. cui dixerat: Si inueni gratiam ante te ostende mihi temetipsum ma-
nifeste Accepit enim tunc (inquit Augustinus) congruū responsum
quod faciem dei videre non posset: quaz nemo videret et viueret: hoc
modo significante alterius potioris vite illam esse visionem. Deinde
in verbis dei future christi ecclesie misterium figuratum est. Gestauit
(inquit) Moses typum populi iudeorum in christum passuz post-
ea credituri. Ideo dictum est illi: cum transiero posteriora mea vide-
bis: Et cetera que ibi dicuntur mirabili sacramento prenunciant ec-
clesiam post futuram. Quod autem dicere institueram. Desiderio ei⁹

etiam illud quod petierat fuisse cōcessum in libro numerorum postea monstratum est: vbi dominus arguit contumeliam sororis ipsius et dicit alijs prophetis in visione se apparere et in somno. Mosi autem per speciem: non per enigmata: vbi etiam addidit dicens. Et gloriaꝫ domini vidit. Quid ergo est quod eum sic fecit exceptum: nisi forte quia illa contemplatione dignum etiam tunc habuit populi sui talem rectorem et ministrum in tota domo sua fidelem et quemadmodum concupiuerat videret deum sicuti est: que contemplatio cunctis filijs in fine promittitur. Hec Augu. preterea cuꝫ dicatur quod solus deus immortalis inaccessibilis inuisibilis impossibilisq́ꝫ videri ad sacram de eo pertinent ignorantiam sacrumq́ꝫ non solum in terra sedet in celo silentium et ad Theologiam quam sacre philosophantium dux vnus Dionysius appellat apophaticam. Et hec vniuersa vt clarissime declarat stapulēsis in epistolā primam Pauli ad Timotheū capitulo sexto dicens quod absolute et incontracte deo conueniunt Ceteris autem si qua conueniunt vt beatitudo potentia maiestas dominatio immortalitas inuisibilitas participatiue et contracte conueniunt: et sic participantia cum absolutis et contracta cum incōtractis consentiunt vt finita cum infinitis. Est enim visus in corpore: intellectus contractus et sensualis appetitus contracta voluntas: atq́ꝫ corporeus visus non est intellectus: et sensualis appetitus non est voluntas: tam angeli et homines si ad deū in absolutione conferas immo infinito plus: neq́ꝫ beati: neq́ꝫ potentes / neq́ꝫ sunt / neq́ꝫ esse possunt. Sunt tamen et possunt suo modo. Nam cuiusq́ꝫ modus cōtractio est. Ergo deus absolute talis sine modo supraq́ꝫ omnē modum. Et vt varie intellectus in varijs contrahitur: nam aliter in visione aliter in imaginatione: ita beatitudo et potentia et reliqua id genus que non nisi contracte creaturis tribuuntur / varie in angelo / et varie in homine contrahuntur. Sed (vt par est) hec omnia incontracta soli deo tribuit apostolus. Ecce iam adducti sunt diuersi modi quibus plerinq́ꝫ solent dicta sanctorum de visione dei quem habuerunt Moses ꝛ Paulus interpretari: preter quos et alij adhuc supersunt eosdem exponendi scd̄m aliorum placita sensus vt tractatu secundo capitulo .vij. huius secūdi libri latius declarabitur. Sed reuera operosum foret et huic loco min⁹ accomodū: recensere in presentiaꝝ oēs autorū snias de visionib⁹ illis Mosi ꝛ Pauli: neq́ꝫ satis cōstare nobis potest: quenā illaruꝫ sit ceteris preferenda. Nā de deo nihil dicendū preter id quod sacra scriptura dicit: cui plane sentētie accedit beatissimus Dionysi⁹ in primo diuinorum nominum capite dicens. Nulla ergo ratiōe presumēdū est aliquid de supersubstātiali secretissimaq́ꝫ

deitate aut dicere/aut cogitare: preter illa q̃ nobis sacra eloquia p ad modum casteq̧ tradiderunt. Si enim apostolus qui huiusmo in deum extasim passus est non explicuit illius visionis mysterium quis sufficiet ad rectam illius expressionē: nisi spiritu sancto reuelā te id fuerit edoctus: itaq̧ veram esse scripturam fateri debemus: ei' autem intelligentiam/aut lectione consequi/aut precibus a deo impetrare. Iam vsq̧ ad hunc articulum perductus liber iste claudendus est et quod sequitur in volumine sequenti vidēdum est: et hic dā dus huius prolixitatis modus. Et vere vite et omnium beate viuentiū faciat nos deus participes: qui nos oēs ad summū bonū pducat.

¶ Finis libri primi.

¶ Domini Simphoriani champerij de mirabilibus sacre scripture. Liber secundus.

¶ De septem apparitionibus Gabrielis archangeli. Cap. j.

Orige. lib. sexto cōtra celsum.

Angelos dicimus ministrantes spiritus quosdam: et in ministeriū eorū gratia missos qui vt inquit Origenes hereditariam sunt habituri salutem: et hos quidem ascendere vt hominū vota precesq̧ et obsecrationes ad ea loca iam preferant: que de celestia sunt et puritate mundum penitus antecedunt: vel ad super celestia illa: que constat esse terrenis his puriora: et inde rursum descendere eorū cuiq̧ pro meritis iussos aliquid subministrare: qui dei affecti sint beneficio: quos vtiq̧ angelos pro eorum ministerio fuisse et nomen sortitos didicimus et diuos vel deos plerunq̧ in sacris litteris vocitari cū alioquim nobis nihil iniūgit: vt qui ministrādo ad nos q̃ dei sunt: deferant p diis colamus. Uota nāq̧ et preces oēs: et gratiarū insuper actiones ad deū sunt per angelū trāsmittenda: qui per pontificē et viuens verbū et deus angelus prefectus est ceteris. Hec Orige. qui et si in figura hominum sepe (inquit Ambrosius) sunt visi: tamen aliud non sunt q̃ quod se esse norunt neq̧ substantiā mutant cum formam

Diuus Ambrosius in libro de fide contra Arrianos.

humani corporis sumunt: quanto magis ipse dñs noster qui omnia fecit: qui ipsis angelis vt hec possent sua institutione concessit: zacharias enim cum angelum vidisset expauit. Noua quippe (inquit Origenes) facies humanis obtutibus se prebens: turbat mentem animūq̄ consternat. Natiuitas em̄ Joannis plena miraculo fuit. Quomō em̄ domini nostri ac saluatoris aduētū archangelus nūciauit: ita ꝛ Joānis ortum archangelus nunciat. Spiritusancto replebitur adhuc de vtero matris sue populus iudeorum faciente dn̄m nostrū signa atq̄ portenta: ꝛ curantem infirmitates eorum nequaq̄ videbat. Joannes vero adhuc in vtero matris constitutus exultat: Joānes plurimos cōuertit: dominus autem non plurimos: sed omnes hoc opus illius vt omnes conuertat ad deum patrem. Et precedet coram ipso in spiritu et virtute Helie. Non ait in anima Helie: sed in spiritu et virtute Helie fuit in Helia virtus et spiritus sicut in omnibus prophetis: et scd̄m dispensationē corporis in ipso quoq̄ domino saluatore de quo ad mariam dicitur. Spiritussanctus superueniet in te et virtus altissimi obumbrabit tibi. Spiritus ergo qui fuerat in Joanne et virtus que in illo erat in hoc quoq̄ apparuit ille translatus est: hic vero precursor domini fuit. Et mortuus est ante eū: vt ad inferna descendens illi⁹ p̄dicaret aduentū. Nō illo tm̄ tp̄e p̄parate sunt vie ꝛ directe semite: sed vsq̄ hodie aduētum domini saluatoris spiritus Joānis virtusq̄ precedit. O magna misteria domini et dispensatiōis ei⁹: angeli precurrunt iesum. Angeli quotidie aut ascendunt aut descendunt: super salutem hominum in christo iesu omnes annunciationes vnus Gabriel archangelus ad christi pertinentes ortum fecit. Septies enim apparuisse Gabriel circa ortū christi perhibet scriptura. Primo quando zacharie annunciauit Joannis baptiste natiuitatē. Secundo quando annunciauit marie virgini Luce capitulo primo. Tertio quando apparuit Joseph Matthei capitulo primo. Quarto quando pastoribus euangelizans christi ortum: Luce capitulo secundo. Quinto quādo magis apparuit: Matthei capitulo secūdo. Sexto quando admonuit Joseph vt transiret in Egyptum. Septimo quando monuit eum vt ab Egypto rediret. Et additur octauo quando eum iterum monuit vt in Galileam declinaret: Matthei capitulo secundo. Gabriel igitur de ↄcepto puero et nascituro et accipienda virgine commonuit. Quod ergo postmodum instante tempore filiū quē sine virili semine et carnalis oblectamento voluptatis conceperit: sine damno sue virginitatis reperit in qua re (inquit Augu.) ↄ̄quis cunctorum hominū conceptionis consuetudinē absq̄ viri semine factum opus ostendit non tamen extra naturam de mulieris vtero sumpta substātia carnis nascebat. Ex natura naturaliter natu-

Origenes homelia q̄rta in lucam

Joan. opa.

Spūs Helie.

Spūsscūs

Mors Joānis baptiste

Anūciationes oēs christi per Gabrielem.

Sedulius

Hec ventura senes postq̄ dixere pphete Angel⁹ intacte cecinit pperata marie Et dictū ē comitata fides vterūq̄ puelle Sydereum mox implet on⁹ rerum q̄ creator

Nascendi sub lege fuit stupet innuba tensos Uirgo sin⁹ gaudetq3 suū partitura parentē.

ram suscepit: qui cooperante spiritu ex materia q̄uis sola carne verā carnis substantiam humane exceptis vitiorum passionibus integraz contulit. Quod in multis rebus consueto more dominus operat̄ q̄d nature contrarium dicendū est si quādo ipse voluit τ in virginali vtero spiritussancti dispensatione filius sine viri coitu nasceretur.

¶ De magis ductu stelle saluatorē q̄rentib⁹. Cap. ij.

Agi omnium primi christum statim natum adorauerūt eo nāq3 tempore quo natus est iesus ab oriente hierusalem profecti sunt asserentes certo se admonitos sydere eo tempore eaq3 regione natū esse pueruz qui rex israel futurus esset atq3 adoratione dignus. Ex Balaam fertur (Origenes infit) magorum genus: et institutio in partibus oriētis vigere qui descripta habētes apud se omnia: que prophetauerat Balaam etiam hoc habuerūt scriptum qđ orietur stella ex Jacob: et exurget homo ex israel. Hec scripta habebāt magi apud semetipsos et ideo quando natus est iesus agnouerūt stellā: τ intellexerūt adimpleri prophetiam magis ipsi q̄ populus israel: qui sanctorum prophetarum audire verba contempsit. Illi ergo ex hijs tātum: que Balaam scripta reliquerat agnoscentes adesse tempus venerunt requirentes eum statim adorauerunt: τ vt fidem suam magnam esse declararent paruum puerum quasi regem venerati sunt.

Orige. i homelia. xiij. super numeros.

Magi stellam agnouerunt.

De stella ista magorum (inquit Augustinus) dubitatur vtrum stella simplex an angelus an spiritussanct⁹ accipiatur. Et si catholico sensui nihil repugnat cum de singulis disputatum fuerit arbitris maioribus eligendo liberam voluntatem ingenioli nostri mensura concedet. Si enim simpliciter stellam accipiendaz esse quis maluerit a ceteris stellis in hoc ducatu quomodo deuiauerit. Quarum natura ab initio cōdita in firmamento celi constituta fuisse dinoscitur: sicut libri geneseos autoritate manifestatur. Si ergo in firmamento celi maneret inter bethleem τ hierusalem dux fieri ambulantibus qualiter posset. Et si per aera sagitte more q̄uis paulo lentiore cursu propter frequentes peruolaret assuetum in firmamento locum et cursum interim desereret. Qđ nec maioribus quidem luminaribus accessisse scripture describūt cuz in signis aut steterunt aut reuersa sunt. Nisi forte aereus ille ignis q̄ tale ministeriū accepit propter similitudinē stelle vocabulum accepit. Aut si angelus habitu stelle hoc ministeriū fecit: qđ nō repugnat: dū se angeli quando se hominibus ostendunt in multos transformāt habitus: quomodo Moysi in oreb de rubo angelus ignita facie: et velut miles armatus Josue filio Num extra castra in Galgalis osten-

Uarie opiniones de stella magorum

Exo. iij. a.

Josue. v. d.

ditur. Sicut currum et equos igneos ascensioe Helie angeli fungũtur: et quando Helise⁹ pueri sui oculos aperuit. In eisdem habitudinibus angeli manifestantur in forma hospitum Abrahe et Loth cõspectibus se prebuerunt: et manue et vxori eius prophetali habitu loquentem ad eos angelum viderunt: nimirum et ista vice angelus dux magorum efficiatur: qui astrologis in stelle similitudinem et clarissimum fulgorem trãsformatur: licet eñ per imaginem rerũ que Joanni in apocalipsi sua per visionẽ dicuntur. Huic tamen intellectui non contra facit: stelle septem ecclesiarum angeli vnde quis in spiritu: dũ tñ stelle angeli dñi: qd repugnat si in hoc loco stella angelus dict⁹ esse sentiat: vel certe si neq angelus neq stella fuisse: spiritus ergo sanct⁹ hec stella fieri concedatur. Qui sicut post modum corporali specie columbe descendit super iesũ dominum in iordane: sic gentes adoratrices/stelle species duxit ad cunabula domini nascentis in carne. De quo spiritu p parabolaz Balaam astrologus loquebatur. Orietur stella ex Jacob: rutilum scilicet lumen spiritalis gratie qua vox infidelitatis gentium illuminatur. Sicut ergo in igne super apostolos postea in cenaculo syon descendit: ita et in specie stelle magos ad dominum spiritussanctus deduxit. Hec Augu. Si quis vero stellaz illam fuisse ex illis: que cum raro videantur ingentes portendunt calamitates nobis obiecerit Calcidium platonicum eum interrogabimus qui varias adducit historias de stellis que cum raro videantur ingentes portendunt calamitates: deinde subdit. Est quoq alia sanctior et venerabilior historia que perhibet ortu stelle cuiusdam non morbos mortesq denunciatas: sed descensum dei venerabilẽ ad humane seruationis rerum que mortalium gratiam quam a Chaldeis obseruatam fuisse testatur: qui deum nuper natum muneribus venerati sunt: hec Calcidius.

iiij. Regũ ij.b.
iiij. Regũ ij.d.

Homero cẽtra.
Ut stella autẽ affulgebat facebat autẽ postremus aliorũ Pulchritudine illucens vt inde fessus hyperion
Splendor autẽ celum venit: risit autẽ omnis vndiq tra Cũ syd⁹ superstitit clarissimuz qd maxime Splendẽs illucet lot⁹ aceto.
Ostenditq signũ mortalibus clari autem ipsi fulgores.

De baptismo christi et apparitionibus. Cap.iij.

Qua vero dominus baptizatus est: et celi aperti sunt et spiritussanctus descendit super eum: voxq de celis intonuit dicens Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacuit. dicẽdum est (infit Origenes) in baptismo iesu: celum esse reseratum: et ad dispensationem remissionem peccatorum: non illius qui peccatum non fecerat: neq inuentus est dolus in ore eius: sed totius mundi apertos esse celos et spiritumsanctũ descendisse: vt postq̃ dominus ascendisset in excelsuz et captiuam duxisset captiuitatem tribueret nobis spiritum qui ad se venerat quẽquidem dederat et resurrectionis tẽpe dicens: accipite

Hoc quidẽ manifestuz effecit deus qui ostẽdit filiuz suũ vero cum odoranti exceperit sinu. Mater que ipsuz pepit ⁊ nutrijt ꝑpꝛiũ existẽtẽ. Vestesq̃ induit flagrãtes: ⁊ abluit Quare et admirata ẽ naturam et speciem mirãdã. Hũc seruabat vt aleret atq̃ educabat. Diuus Ambrosius sermone. xlj. Mat. iij. d.

spiritumsanctuz. Si cui dimiseritis peccata dimittentur eis: si cui tenueritis tenebuntur. Descendit autem spiritussanctus super saluatorem in specie columbe: auis mansuete innocentis et simplicis. Unde et nobis pꝛecipitur: vt imitemur innocentiam columbarum. Talis est spiritussanctus mundus ⁊ volucris et sublime consurgens. Quãobꝛem oꝛantes dicimꝰ. Quis dabit mihi pennas: vt colũbe ⁊ requiescam: id est quis dabit mihi pennas spiritussancti. Et in alio loco sermo pꝛophecticus pollicetur si doꝛmieritis inter medios cleros pẽne columbe deargentate: ⁊ posterioꝛa doꝛsi eius in viroꝛe auri. Si eniz inter medios cleros veteris et noui testamenti requieuerimus dabũtur vobis penne columbe deargẽtate: id est sermones dei ⁊ posterioꝛa eius auri fulgoꝛe ⁊ viroꝛe radiantia: vt sensus noster spiritussancti sensibus cõpleatur: id est sermo ⁊ mens illius compleatur aduentu ⁊ non loquamur aliquid nec intelligamus: nisi quod ille suggesserit: sz omnis sanctificatio tam in coꝛde ꝙ in verbis et in opere a sancto spiritu veniat in chꝛisto iesu: hec Oꝛigenes. Ergo fratres tingi debemus eodem fonte quo chꝛistus: vt possimus esse ꝙ chꝛistus: nam ꝙ salua fide dixerim: (inquit Ambꝛosius) licet baptismũ vtrunq̃ sit domini: tamen gratius puto hoc baptismum esse quo nos abluimur: ꝙ̃ illud quo saluatoꝛ baptizatus: hoc enim celebꝛatur per chꝛistuz: illud celebꝛatũ ẽ per Joannem: in illo se magister excusat: in isto nos saluatoꝛ inuitat in illo iusticia semiplena: in isto trinitas est perfecta. Ad illud sctũs venit sanctꝰ egressus: ad istud peccatoꝛ venit: et sanctꝰ abscedit in illo bñdictio ꝯfert misterijs: in isto misterijs delicta donantur. Scimꝰ aũt ꝙ Joã. baptista typum legis gerebat iustuz: ergo erat vt ipse baptizaret dñm: sc3 vt quemadmodum ſm carnem de iudeis saluatoꝛ est genitus ita ⁊ ſm spirituz de lege euuãgeliũ nasceret. Utvnde successionem ducebat oꝛiginis exinde et traditionem consecrationis acciperet. Hoc est igitur quod ait. Sic eñ decet nos implere omnem iusticiam iustum enim erat vt mandata legis que ipse cõdiderat ipse compleret: sicut alibi dicit. Non veni legem soluere sed adimplere: hec Ambꝛosius. Et ne quisq̃ baptismi sacramentũ negligeret: dũ qui sine pctõ fuerat baptismi aq̃s iniuit: et ne quisq̃ ab inferioꝛi baptisari ꝑuipẽderet: dũ deꝰ dñs a seruo suo mergi vndis appeteret. Et quatenꝰ (vt Augu. placet) adhuc a diabolo se donet tẽptatio ꝑficeret occultaret: q̃ illũ velut lauacro indigentẽ inter pollutos peccaminibꝰ ablui aq̃s cõspiceret. Spiritũ vero sctm̃ suꝑ se in baptismo descẽdẽtẽ vidit. Nõ ꝙ ante baptismũ suũ hec omnia dei filius non haberet: sed vt baptismi sacramentum quid valeat ostenderet: nõ enim tũc spiritum ille cepit accipere qui eandem cum spiritusancto substantiã habere creditur. Nec tunc illũ pater filiuz pꝛofessus est esse cui dixit. Ex

Diuꝰ Aug. libꝛo tertio mirabilium sacre scripture.

vtero ante luciferum genui te: ante videlicet omnem angelicam creaturam: quam luciferi appellatiõe per scripturas sepe tenet. Neq͂ tũc illi aperiri ceperat thalam⁹ celorum qui ait. Celuz mihi sedes est terra autem scabellum pedum meorum. Et quãuis corporali specie spiritussanctus super dominum descendere dicitur: non tamen de auibus sumpsisse columbam sed ex aere minime dubitatur. Sed quod filij persona corpore carnis humane induebatur: conueniens erat vt spiritussancti persona per corporalem speciem super eum descẽderet. Et vox patris corporalis de nube per aerem corporeis auribus audiretur. Dum enim in terra filius ad baptismi misteriuz aque creaturam elegisset necesse fuit vt et pater per aquaticam nubem intonaret: ꝛ spiritussanctus illud corpus quod est de aqua in pricipio factũ est ex illa nube acceptum simularet: vt sit tota trinitas eandem voluntatem sicut haberet: ostenderet. Vox p̄ris ex nube Corpus columbe. Aer ex nube.

¶ Qualiter christus rogatus ad nuptias aque substantiam in vini speciem cõmutauerit. Cap. iiij.

Plerisq͂ a domino mirabilia facta esse in eadẽ die cõmemorant: vt rogatus ad nuptias aque substantiaz in vini speciem commutaret: ac liquorem fontium in meliorem vsum sui bñdictione trãsferret ministros hausisse aquã de puteis: vinum in hydrijs inuenisse atq͂ in vtiliore dispẽdio perdidisse: q̃ȝ impleuerãt repleuisse q̃ȝ deerat: tũcq͂ primũ hoc mirabili signo diuinitatis sue declarasse virtutem. Nonnulli autẽ (vt diuus Ambrosius refert) in hac sancta die ab Joanne baptista eũ in iordane baptisatum testãtur atq͂ in lauacri eius gratia interfuisse loquendo deum patrem sanctum quoq͂ spiritum descendisse. Nec mirum si in domini lauacro misterium nõ defuit trinitatis cum in nostrũ lauacrum trinitatis compleat sacramentum. Neq͂ enim poterat dominus non primum circa se exhibere: quod erat postea humano generi precepturus cum omnia non sui causa: sed nostre gratia salutis efficeret: aut nunq̃d propter se baptisari voluit: cum peccatum non haberet sicut dixit propheta. Qui peccatuz nõ fecit: nec dolus inuentus est in ore eius. Sed propter nos vtiq͂ qui multorum criminum peccatis obnoxij opus habeam⁹ vt in christi baptismo purgaremur atq͂ ideo venit dominus ad lauacrum: non vt purificetur ipse aquis: sed vt in nobis aquarum fluenta purificet. Plerisq͂ igitur testãtibus (inquit Ambrosius) illa die in iordane dominum baptisatuz. Quod licet a diuersis alterutrum factum esse credatur. Ego tamen (infit) vtrunq͂ factuz esse confirmo et aliud signum de alio contineri: vtrũq͂ Esaie. liij. c Diu⁹ Ambrosius

enim factum est. Nam cum baptisatus est dominus et misterium lauacri instituit τ humanum genus velut vilem aqua in eternam substantiam diuinitatis sapore conuertit. Similiter τ cum hydrias plenas liquore fontium vertit in vinum / vtrunqꝫ operatus est: τ speciem magis necessariam nuptijs prestitit et demonstrauit corpora hominum per lauacrum spiritussancti replenda esse substantia. Quod alibi ipse dominus manifestius declarauit dicēs. In vtres nouos vinuꝫ nouum esse condendum. In nouitate enim vtrum lauacri puritas spiritussancti gratia significatur: invino dicitur hoc primum fecisse miraculum: vt aquam mutaret in vinum. Magnum plane signū et ad dei credendum sufficiens maiestatem. Quis eniꝫ non miretur in aliud ꝙ erant elementa esse translata. Nemo eniꝫ potest mutare naturam: nisi qui dominus est nature. Credēdum est iam ex hoc mortalem hominem in immortalitatem posse conuerti quando vilis substantia in preciosam est conuersa substantiam. Nolo enim auditor nomina tantuꝫ perspicias vini et aque: sed si vis potentiam comprobare virtutem rerum aspice. Facto eniꝫ hoc altius (Ambrosius inquit) Nescio quid demonstratur. Nam cum dominus aquam vertit in vinum: non tam hoc operatur ne discumbentibus desit ebrietas: sed vt credentibus sit eternitas. Nam hoc signum totum vtiqꝫ resurrectionis misterium cōtinet. Aqua enim vilis pallens et frigida: in vinum versa: scilicet ꝑciosum rubrum vel ignitum hoc significat hominis substantiam conditione: vilem imbecillitate: pallentem morte: in resurrectione in gloriam committendam: que est eternitate preciosa / gratia colorata: spiritu immortalitatis ignita. Et si gloriosum est aquam in vinum mutare quanto est gloriosius peccata in iusticiam commutare: et mores potius temperare ꝙ pocula. Audeo dicere illas hydrias non solum illi conuiuio: sed vniuerso mundo preciosam illam ministrare substantiam: nisi quod nobis melius administrant. Constat enim ex ipsis vasculis illos hausisse ebrietatem: nos haurire iusticiam: illos percepisse vini poculum: nos calicem salutis accipere: τ si dici fas est apud illos pertransisse: quod liberat. Apud nos vero permanere qđ sumpsimus.

Matt. ix. b. Primū christi miraculum.

¶ De tentatione diaboli et ieiunio quadragesimali. Cap. v.

Ccepto baptismo saluator plenus spiritusancto qui super eū in specie columbe de celis venerat: ducebatur a spiritu. Quia

enim quotquot spiritu dei ducuntur hi filij sunt dei. Iste autē (inquit Origenes) extra oēs proprie fili⁹ dei erat: ideo et ipsum oportebat spiritusancto duci: Siquidem scriptū est. Ducebatur autem in desertum a spiritu. Quadraginta dieb⁹ tentatur iesus et que fuerint tentamenta nescimus. Que ideo forsitan pretermissa sunt: quia maiora erant q̄ vt litteris crederentur. Sufficiat nobis hoc tātum scire quod quadraginta diebus in deserto fuerit et tentabatur a diabolo et non cōmederit quicq̄ in diebus illis: mortificabat enim sensum carnis iugi continuoq; ieiunio. Et cum completi fuissent dies esuriit. Dixit autem ei diabolus. Si fili⁹ dei es dic lapidi huic vt panis fiat. Dic (inquit) lapidi huic: cui lapidi vtiq; monstrabat diabolus quem vult panem fieri. Quenam est ista tentatio vt rogato patre a filio panem: nec lapidem pro pane (quod ne ipse quidem aduersarius voluit versipellis) fallax det lapides pro pane. Hoc est enim quod diabolus voluit vt lapis panis fieret: et non potius vt non in panem lapidem: sed hominem in lapidem verteret: quem diabolus pro pane monstrauerat. Omni tentatione qua tentandi erant homines. Primus scđm assumptionem carnis tentatus est dominus. Tentatur autem ob id vt nos quoq; illo vincente vincamus et quasi de homine respondet. Scriptum est. Non in solo pane viuit homo. Ex quo manifestum est non deum inquantum deus: sed vt homo fuisse tentatum. Scripture sensum diligenter euentilans: reor inuenire me causam: quare Ioannes tentationem domini non descripserit: sed tantū Mattheus / Lucas et Marcus. Ioannes enim qui a deo exordiū fecerat: dicēs. In principio erat verbum: et verbum erat apud deum: et deus erat verbum: nec poterat diuine generationis ordinē texere: sed tantummodo qđ ex deo et cum deo esset expresserat / adiecit: Et verbū caro factum est. Porro quia deus vt deus tentari non potest (de quo ei erat sermo) ideo tentari illum a diabolo non introduxit. Quia vero liber generatiōis iesu christi de eo in Matthei euangelio narratur et in Luca generatio eius describitur: et in Marco. Homo est qui tentatur propterea eius fertur simile responsum. Non in pane solo viuit homo. Si igitur filius dei / deus pro te homo factus est et tentatur qui natura homo es: non debes indignari si forte tentaris. Duo igit reges certatim regnare festinant peccati rex peccatoribus / diabolus. Iusticie rex iustus / christus. Sciensq; diabolus / ad hoc venisse christum vt regnum illius tolleret: et hi qui sub eo erant inciperent esse sub christo: ostendit ei omnia regna mundi et hominum huius seculi: quō alij regnētur a fornicatiōe alij ab auaricia illi populari rapiant cura: hi forme capiantur illecebris. Neq; enī (inquit Orige.) arbitrandū est

Origenes sup Lucā homelia xxviij.

Tētatio saluatoris prima.

Dignū notatu: quare tentatio saluatoris nō scribatur a Ioan. aplo Mattheus Lucas Marcus

Tētatio saluatoris secunda.

Origenes in homelia xxx. super Lucam.

qd regna ei mundi ostendens persarum (verbi gratia) regnumq iudeorum monstrauerit: sed ostendit ei omnia regna mūdi: id est regnū suum quō regnaret in mundo: vt cohortans euz facere quod volebat inciperet etiam christi habere subiectū. Vis (inquit) in hominib' his regnare. Ostendit innumerabiles hominū multitudines: que suo tenebantur imperio. Et reuera si miseriam & infelicitatem nostram simpliciter volumus confiteri pene totius mundi rex diabolus est. Unde et princeps istius seculi a saluatore vocatur. Dicit ergo ad dominum diabolus. Ideo venisti vt aduersus me dimices: et tollas de imperio meo: quos nunc subiectos habeo. Nolo contendas/nolo nitaris: ne habeas vllam in certando molestiam. Unū est quod precor procidēs adora me: et accipe regnum omne quod teneo. Veruz domin' noster atq saluator vult quidez regnare: et omnes gentes subiectas esse: vt seruiant iusticie veritati ceterisq virtutibus. Unde loquitur ad eū iesus. Scriptū est. Dominū deum tuum adorabis et ipsi soli seruies. Hos inquit om̄es propterea volo mihi esse subiectos: vt dominum deum adorent et ipsi soli seruiant: hec est cupido regni mei. Tu autez a meis incipere peccata que dissoluturus veni: que etiā a ceteris auferre desidero. Scito atq cognosce me in hoc manere qd dixi vt adoretur dominus deus solus: et hos omnes sub meam faciem potestatem meoq regno subijciam. Adducit iterum diabolus iesum in hierusalem hoc incredibile est vt vult Origenes: vt diabolus duceret filiuz dei et ille sequeretur sequebatur plane quasi athleta ad tentationem sponte proficiscens. Non formidabat tentantem: neq insidias callidissimi pertimescebat inimici: & quodāmodo loquebat. Duc quouis: tenta: vt placet ad tentādum sponte me tribuo/sustineo que suggesseris prebeo me in quibuscūq tētaueris inuenies me in omnibus fortiorem. Adducit ergo eum in hierusalem: et posuit supra pinnam templi et dixit ei. Si filius dei est: mitte te deorsuz. Adduxit em̄ in culmen ad summitatem templi: et hortatur vt se inde precipitet. Diuinus Cyprianus martyr in libro de cardinalibus operibus christi ad diuum Corneliū papam ait. A multis ambigitur: vtrum fuerit hec translatio corporalis et si de loco ad locum se christus transferri permiserit: eo modo quo Abacbuc de iudea in chaldeam delatus est: et Philippus de azoto in occursum eunuchi: qui reuertēs de hierusalē non intelligens Esaiā codicem resoluebat. Sed quod corporaliter eum diabolus tulerit: videtur inconueniens quod humeris eius saluator insederit et pro vehiculo vsus sit quez precipitatorē sciebat vel ei ferendum se commiserit cuius insidias agnoscebat: suo itaq spiritu eum credendum ductū et in deserto et super templum: vtvtrobiq eum diabolus assumeret ad tentandum. Et localiter quidem in de-

Origenes in homelia xxxi. in Lucam.

De tertia tētatione saluatoris

Diuus Cyprianus

serto prima fuit tentatio: sed ceteras eo modo circunduxit tentatoris astutia vel circunduci passa est patientia saluatoris: quomõ Ezechiel cum super fluuium chobar sederet hierosolimã raptus in spiritu ciuitatem edificat et metitur: et muros et templum instaurat. Cyprianus in eodem hoc modo super culmen templi: christus erat in spiritu sciẽs quod ante spirit⁹ affectaret ⁊ hosti se de vana gloria pulsaturo oportunitatem parabat. Quod cum ille fraudulenter proponeret: et sub ostentatiõe glorie nitereẽ dicebat saluator. Scriptũ est. Nõ tẽtabis dominum deum tuũ. Simulq̃ considera quomodo tentet diabolus. Non aliũde tentare audet: nisi de diuinis libris ⁊ de psalmis sumẽs testimonium ait. Si filius dei es: mitte te deorsum. Scriptuz est eñi qua angelis suis mãdauit de te: et in manib⁹ tollent te: ne forte offendas ad lapidem pedem tuuz. Uideamus ergo quid de scripturis diabolus loquatur ad dominum. Scriptum est enim. Angelis suis mãdauit de te: et in manibus tollent te ⁊c. vide quomodo et in ipsis testimonĳs versipellis est: vult eniz imminuere gloriam saluatoris: quasi angelorum indigeat auxilio: offensurus pedem: nisi eorum manibus subleuetur. Assumit testimoniũ et interpretatur illud de christo: quod nõ de christo: sed de sanctis generaliter scriptuz est. Libere quippe et tota confidentia contradicit Origenes diabolo super christi persona hoc non posse intelligi: neq̃ enim indiget angelorum auxilio: qui maior angelis et melius ipsis hereditatem consecutus. Et nomen nulli vnq̃ angelorũ dixit de⁹ filius me⁹ es tu: ego hodie genui te. Ad nullum eorum quasi ad filiuz locutus: qui facit angelos suos spiritus et ministros suos ignem vrentem: sed ad filium proprie suum: de quo innumerabilia loquitur in prophetis. Non indiget inquam angelorum auxilio filius dei: quin potius disce diabole. Qð nisi iesus adiuuerit angelos: offendent pedem suuz. Ut autẽ scias quod male interpretatus est: et non de christo: sed de sanctis intelligi que sequanẽ: ausculta. Anima et demonio meridiano nõ iesum christum liberat deus sed sanctos lege nonagesimum psalmum: cuius principium est. Qui habitat in adiutorio altissimi in protectione dei celi commorabitur: ⁊ inuenies hec magis iusto viro q̃ dei filio conuenire: cadent a latere tuo mille et decem milia a dextris tuis: ad te autẽ non appropinquabit. Uerumtamen oculis tuis videbis: et retributionem accipies peccatorum et reliqua super personam iusti interpretans. Cum enim dixisset. Angelis suis mandauit de te: et in manibus tollent te/ ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Tacuit diabolus illud quod sequitur. Super aspidem et basiliscum ambulabis et conculcabis leonem et draconem. Quare diabole siles/ nisi quod tu es basiliscus: tu es omnium serpentium regulus nocentiora habens venena q̃ ceteri.

Qui statim vt videris aliquem interficis: τ aliam fortitudinem contrariam sociaȝ tui assumis q̄ aspis appellatur: et viro iusto subiecta est: et idcirco omnia taces. Tu es draco: tu es leo: de quibus scribitur. Super aspidem et basiliscum calcabis: τ conculcabis leonem τ draconē sed scimus habere nos potestatem conculcandi te: et dataȝ nobis hāc ditionem a saluatore dicente. Ecce do vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones et omnem virtutem inimici: et nihil vobis nocebunt. Sicut ergo qui peccator est cōculcatur filio dei: sic ecōtrario: qui iustus est conculcat leonem τ draconem: et omnem virtutē inimici conculcat in nomine iesu christi. In diaboli tribus propositionibus (inquit Augustinus) tota iniquitas: in christi vero tribus responsionibus quibus diabolus repugnatur: tota iusticia fuit. Cum inimicus damnatur et vincitur: et humano generi libertas et redemptio reparatur. In hoc namq̄ conspectu sathanas dum supra autorē se eleuare voluit qui sub eousq̄: id est homo per domum victoris auxiliuȝ vltra ipsum excreuit: et dum illum qui ab omni impedimēto liber fuerat allegare tentabat: iterum victus vinctus ille quem ipse tenebat in carcere in quibus tenebatur vincula deponit: et dum contra se fortiore repugnante nititur initium qui ipse erat infirmior aduersus roboratur. Et eum qui hucusq̄ de celo tantum in terraȝ eiectus fuerat errore: etiam de terra ad inferna eum migrare dominus iubebat: quadraginta dierum inediam domini incarnatio sustinere sine vite periculo poterat: quoniaȝ sermo dominicus qui Mosem per aera per quadraginta dies bis renouauerat. Hec christi artus et neruos intus irrigabat. Quare igitur cōsummatis quadraginta diebus τ quadraginta noctibus. Dominus iesus esurire describitur: cum Moses et Helias tanti temporis spacio per ieiunium famem vero et laborem redēptor noster cōsummato tanto dierū numero sustinet quatenus et tentatori occasionē auferret et non nosceretur q̄ veram humane carnis substātiā gestaret: vnde non extra humanū opus et in hoc ieiunio aliquid egit noui testamenti tale temporis quod prius homines ieiunauerunt spacium non excessit.

Diuus Augustinus. in tertio de mirabilibus sacre scripture. c. vj.

¶ De muto surdo leprosis paralitico et quinq̄ panibus. Caput. vj.

Duersario deuicto et quadraginta dierum perfecto ieiunio maximas virtutes cepit operari non prestigiis magicis: que nihil veri ac solidi ostentant: sed vi ac potestate celesti que etiā pridē prophetis nunciātibus canebatur. Que opera tam multa sunt: vt vnus liber ad

implenda omnia satis non fit. Enumerabo igit̃ illa breuiter et generatim: sine vlla personarum ac locorum designatione virtutes eius fuerunt: quas (autore lactantio) appollo portentificas appellauit ꝙ quacunqꝫ iter faciebat alios perfusa per totaꝫ corporis super faciem lepra sedauerat nonnullos pedũ frustra habita forma curauit: egros omnes ac debiles et omni morborum genere laborantes vno verbo: vnoqꝫ momento reddebat incolumes: adeo vt membris omnibus capti receptis repente viribus roborati: ipsi lectulos suos reportarant in quibus fuerant pauloante delati. Claudius vero ac pedum vitio afflictis: non modo gradiendi: sed etiam currendi dabat facultatem. Tum quorum ceca lumina in altissimis tenebris erant eorum oculos in pristinum restituebat aspectum. Mutorũ quoqꝫ linguas in eloquium sermonemqꝫ soluebat. Item surdorum patefactis auribus insinuabat audituꝫ pollutos ac aspersos maculis repurgabat. Et omnia non manibus aut aliqua medela: sed verbo ac iussione faciebat: sicut etiam sybilla predixerat dicens. Omnia verbo agens: omnem infirmitatem curans: Nec vtiqꝫ mirum quod verbo faciebat mirabilia: cum ipse esset dei verbum celesti virtute ac potestate subnixum. De paralitico autem a quattuor viris portato quattuor (vt Augustinus refert) diuina opera cernuntur: dum dimittuntur ei peccata et presentis egritudinis plagis verbo tunc soluitur in cogitationibus in ore dei omnia scrutantis respondetur: et in hoc viro ostenditur quosdam propter anime maculas dolore grassari. Mutus loqui non poterat verbum vt dei prophetis responsa ab illo postularet qui more asine facundiam repeteret quomodo humanam linguam quamuis muta ad verba non solidaret. et cum iusticie lux que in mundum venit appa ret qualiter cecus non videret: et qua potestate diabolus in homine permaneret: ad quem eijciendum quomodo illum peccantem de celo expulerit christus veniret: in quinqꝫ panibꝰ ⁊ duobus piscibꝰ / quinqꝫ milia saturantibus continentur miratione digna: tria scilicet materie paucitas et populi saturati multitudo israel: et fragmentorum copia. Hec Augustinus. Ob has eius virtutes et opera diuina cuꝫ magna illum multitudo sequeretur vel debilium vel egrotorum: vel eorum qui curandos suos offerre cupiebant: ascendit in montem quẽdam desertum: vt ibi oraret patrem: vbi cum triduo moraretur ac fame populus laboraret vocauit discipulos q̃rens q̃tos secũ cibos gestarẽt. At ille q̃nqꝫ panes: ⁊ duos pisces in pera se habere dixerunt. Afferri ea iussit ac m̃ltitudinẽ p̱ quinq̃ genos distributã discũbere. Et cũ apponere illa populo discipulis impasset saturata sũt. v. milia hominuꝫ: ⁊ insup̱. xij. cophini de residuis fragminibꝰ impleti. Quid aut

Lactãtius firmianus diuinarũ institutionum lib. iiij. c. xv

Curãtur leprosi

Claudi sanantur.

Ceci vidẽt.

Muti loquuntur.

Macle mũdantur.

Sedulius

Alta de hic subiẽs mõtis iuga plebe sequẽte Milia cecorũ: claudorum millia passim Leprososqꝫ simul populos: surdasqꝫ cateruas Inualidasqꝫ manus ⁊ quicq̃d debile vulgi Venerat: in priscum cõponit mõbus vsum Et reuocata suis attẽperat orga na neruis.

dici aut fieri potest mirabilius. Ad id Sybilla (autore Firmiano) futurũ cecinerat olim his verbis. Panibus simul quinq; et piscibus duobus hominuꝫ milia in heremo quinq; sanabit: et reliquias tollẽs duodecim cophinos implebit in spem multoruꝫ. Queso quid hic potuerit ars magica moliri: cuius peritia ad nihil aliud ꝙ ad circunscribendos oculos valet.

¶ Jesus supra mare ambulat et petruꝫ mergentem apprehendit et ventis imperat. Cap. vij.

Ecessurus iesus orandi gratia sicut solebat in montem precepit discipulis vt naviculam sumerent: seq; ꝑcederent. At illi vrgente iam vespere profecti contrario vento laborare ceperunt. Cum iam medium fretum tenerent tum pedibus mare ingressus consecutus est eos tanꝙ in solido gradiens: non vt poete Orionem mentiuntur in pelago incidẽtẽ qui demersa corporis parte humero supereminet vndas Et rursus cum ventus vsq; ad extremũ periculum seuire cepisset protinus ventum iussit et fluctibus qui maximi ferebantur conquiescere statimq; sub verbo eius tranquillitas insecuta est: tantam fuisse in eo potestatem sacre littere docent: vt imperio suo cogeret ventos obsequi maria seruire/morbos cedere/īferos obedire. Quid quod ⁊ idẽ (vt lactanti⁹ auctor est) carminibus suis ante docuerunt: quarũ vna sicut ait vẽtos compescet: sternet autez insanum mare pedibus fideq; calcans: Et rursus alia que dicit. Fluctus perambulabit morbos hominum resoluet viuificabit mortuos/arcebit dolores a multis. Et vino autez fonte potus satietas erit multis viris. His testimonijs quidam reuicti solent: eo confugere vt aiant non illa esse carmina sybille sed a nostris ficta atq; cõposita. Quod profecto non putabit q̃ Ciceronem Varronemq; legerit aliosq; veteres: qui Eritream sybillam ceterasq; commemorant: ex quorum libris ista exempla proferimus: qui autores obierunt anteꝙ christus scd̃m carnem nasceretur. Utrũ domini ⁊ Petri corporum leuigata est natura/vt illa aqua sustineret an que substãtia solidata est: vt corpora humana fulcire posset? Quãuis ergo (Augustinus inquit) hoc faceret non contra naturam domino precipiente esset: si aut aquaz solidaret/aut humanã domini iussu carnem leuigaret: vbi militantes institoruz foris: vt antiqui ferũt ⁊ super equorum aurib⁹ proludãt: natandi arte quoq; imbuti merso medio in profunda vix subeunt hominibus: ergo illud valentibus quid mirum si domino imperante caro leuigaretur presertim cum resurrectionis corpora in tanto leuigabuntur: vt non crassa aqua: sed etiam

Diuus Augustin⁹ tercio mirabiliũ sacre scripture

nubibus et aere sustineantur: vt apostolus ait rapiemur ad occurrendū christo in aera. Aliterq; si aque naturā solidatā esse quisq; elegerit: quoniam aqua terrenam habet crassitudinem: vt cum se gelu perstrinxerit in duriorem q̄ terre illius soliditatē riget vt multitudinē sufferre valeat: et postea calida aura resoluat. Uel certe si liq̄das vndas nō pstrinxerit natura q̄ aquis inserta est ligna: Quis grādia et humana et ceterorum animalium corpora et naues liburnicas supportantes sustinere consueuit illa soliditas domino imperante facta: nec mirum si etiam Petrum diffidentem non sustinet: cum infideles domino volente/ et terra non sustentabat: vt Dathan et Abiron in naturali rerum administratione bine rationes deprehenduntur. Deinde inferior ratio quotidiana rerum ministratio intelligitur: vt de aqua in animalibus sanguis fit et vnda salsa: per nubes autē terre: infusione dulcescit. Et ratio superior insita gubernatio fit que in miraculis rerum dinoscitur: vt in sanguinem aquam in Egypto in momento et in tincto ligno in dulcedinem deus cōmutauit.

¶ De translatione domini et apparitione Mosi et Helie. Caput.viij.

Assumpsit iesus Petrum et Jacobum et Joannem fratrem eius in montem excelsum seorsum et transfiguratus est ante eos. Quidam sic intelligunt: quoniam non gustauerunt mortem: hi tres apostoli priusq; viderent filium hominis venientem in regno suo: et in gloria sua videntes enim ante se iesum transfiguratum: ita vt fulgeret facies eius tanq̄ sol et vestimenta candescerent sicut lumen viderunt regnum dei veniens in virtute. Nam quemadmodum si consistant circa imperatorem quidem armati sic Moses et helias visi sunt circa christum eis qui ascenderent super montem excelsum apparentes in maiestate: et loquentes cum iesu dicebant exitum eius: quem impleturus erat in hierusalem. Hec autē expositio (vt Origeni placet) quam diximus cōuenit eis: qui tales sunt quales noiat Petrus: facti sicut mō generati infantes desiderātes rōnabile: et sine dolo lac. Ad quos etiā Paulus loq̄bat dicēs. Lac vobis potū dedi: non escā. Nondū enī poteratis: sed nec vsq; adhuc potestis. Et oēm expositionē q̄ scdm textum exponitur: et potest edificare eos qui expositionem non capiunt fortiorem arbitror: recte lac appellari quod fluit de sancta scripturarum terra. Diuersas autem habet verbum dei formas. Apparens vnicuiq; scdm quod videri expedire cognouerit: et nemini supra quod capit semetipsum ostendit. De visione illa domini in mōte cum Mose et Helia

Origenes in homelia iij. super Mattheum

colloquentibus (Augustinus ita inquit) licet in hac ostensione domi ni facies solari spendore fulserit non ipsa caro splēduit: sed diuinitas latens in corpore luminis sui portiunculam foris videntibus quantū poterant concessit. vnde ergo vestimenta candorem niuis habuerunt dum neq3 de carne / neq3 de diuinitate erant: Nisi forte vt per carnem diuinitatis foris illuxit: sic et caro illuminata de diuinitate pervestimē ta radiauit. Moses autem ꝛ Helias specialiter ad talem visionē: ve lut legis ꝛ ꝓphetie principes ad finem conducunt. Uel ideo vt Mo ses cornuta facie: in quam non poterāt filij israel intendere: ꝛ Helias curru igneo raptus cōparato christo obscurarētur. Et tamē isti qua draginta diebus ieiunasse scripture vocibus memorātur. De iesu tan tum domino his presentibus patris se illis pronunciātis testimoniū sed dum Helias manens in corpore vel ad talem conductionem ve nerati quid de Mose dicendum est vtrum in corpore iterum ad hāc ostensionem aderat: an ex aere simulatur sicut Samuel Uisus est ha bitum fingebat: ꝛ si suo corpore venit indutus si hac vice resurrectio nem suam que ceteris non nisi in nouissimo est futura / compleuit. De qua questione autores vna eademq3 sententia prolata non differēter dicunt quod dominus cum tribus discipulis suis: ꝛ Helia non cum imaginatis: sed veris corporibus cōuenisse non dubitat ꝛ ipse Mo ses in suo vero corpore de sepulchro resumpto videtur. Sed domin⁹ iesus primogenitus mortuorum recte creditur Mosi iteru3 post hāc visionem corpus sepulture commendatu3: vt ipsum in nouissimo die quando resurgent mortui assumere speretur. Hec Augustinus ex te xtu isto Augustini accipitur documentu3 quod illa corpora sanctorū de quibus dicit euangelista que surrexerunt in passione domini aut surrexerunt post eius resurrectionem: aut ante si ante dicitur sicut de Mose quod in terre puluerē redierunt: quia christus dicitur primo genitus mortuorum. Sed queres forsitan quando transfiguratus est coram eis quos duceret iesus super montem excelsum si apparuit eis in forma dei in qua fuerat prius: vt his quidem qui erant deorsu3 haberet formam serui: sequentibus aute3 se post sex dies super mon tem excelsum iam non haberet formam serui sed dei. Sed audi si po test (infit Origenes) quasi spiritalis quia non dicit simpliciter trans figuratus est coram eis: sed cum quodam necessario additamēto: qđ scripserunt Mattheus et Marcus scđm ambos enim sic est dictu3: transfiguratus est coram eis. Scđm hoc (inquit) ergo dices possibi le esse christum coram quibusdam quide3 transfigurari ista transfigu ratione: coram alijs autem in ipso tempore non transfigurari: sed esse in forma serui. Si autem vis transfiguratione3 christi videre factam coram eis qui ascenderunt supra montem excelsum: secrete cum eo cō

fidera mihi in euangelijs iesum quomodo simpliciter intelligitur ab eis qui non ascendunt per ascendentia opera: et per exercitationem verborum spiritalium super excelsum sapientie montem. Eis autem qui ascendunt iam non secundum carnem cognoscitur: sed deus verbum intelligitur et creditur et colitur: secūdum dei formā. Corā his ergo transfiguratur iesus: et non coram illis qui sunt deorsum: in cōuersatione terrena viuentes. Si quando autē fuerit transfiguratur et facies eius fulgebit sicut sol: vt clarius inueniatur filijs lucis qui spoliauerunt se opera tenebrarū: et induerunt se arma lucis: et iā non sunt filij tenebrarū et noctis. sed facti sunt filij dei: et sicut in die honeste ambulant: et manifestus fulget eis non simpliciter sicut sol: sz ostēditur eis sol esse iusticie. Et non solum transfiguratur coram talibus discipulis suis: sed etiam vestimēta ipsius fiunt candida sicut lumē: que sunt sermones et littere euāgeliorum quibus iesus est indutus. Putat etiam Origenes illa que ab apostolis dicūtur de eo vestimēta esse iesu: que fiunt ascendentibus super montē excelsum, cū iesu cādida: sed quoniā candidorū differentie sunt: non fiunt qualitercunqz candida: sed candida sicut lumen. Si quando ergo videns aliquem nō solū erga diuinitatē christi cautū / atqz pfectū sz et dicta euangeliorū oīa manifestatē / non dubites dicere q ei tali vestimenta christi facta sunt candida sicut lumē. Hec et alia plurima scripsit Origenes eo in loco ad quē lectorem mittendū existimam⁹ si p ocium illi liceat.

De lazaro et ceteris resuscitatis mortuis. Cap. ix.

Mortuos tres christus suscitauit. Prim⁹ i domo sua suscitatus est: iste hos significat qui malis cogitationib⁹ allecti veneno peccati intra conscīētiā admisso ad extrinsecuz opus vel verecundie freno vel alia q̄uis causa prepediti non exeunt. Secund⁹ qui extra ciuitatis portam vite restitutus est: illos ostendit qui cogitationem opus duxerunt tanto infeliciores effecti: q̄to magis voti compotes extitere. Tertius qui in monumento fetens et quatriduane mortis detentus ergastulo iam amicos in vite desperationem adduxerat: illos signat qui cogitationem in opus et opus in consuetudinem habitūqz verterunt quoꝝ vita plena flagitijs celo infernoqz detestabilis est: illud obscurū et illaudabile genus hominū dum fas et iura subuertit: dū neqz modum neqz modestiam seruat dum omnis discipline seueritatem abijcit: q̄q multis presit lateqz dominetur: vitio tamen ac diabolo seruit dicēte apostolo ad Romanos serui estis ei⁹ cui obedistis De lazaro et ceteris mortuis: ita refert Augustin⁹ immobili ergo vo

luntate deus vniuersorum vitas certo fini et termino preordinauit: quorum igitur vita vt non moriantur morte interfici videtur. Sed vt per hec qui resuscitantur clariores vtpote deo cum hominibus etiam
Joã.xj.a. habeantur. Unde de ipso lazaro discipulis a domino dicitur: hec infir mitas non est ad mortem: sed vt filius hominis per eam clarificetur. Quarto die resuscitatur q̃d nõ spaciuz vite eius posuit: sed quod fine mutatione dominus disposuit facere/sepe retrahere simulat vt partum vxoribus Abraaz et Isaac distulit vt gratius foret. Et dominus occasiones prestat: vt quod ipse aliter donare cupit indulgere rogetur.
Deutero. xxxiiij.b. Si etenim ea que non disposuit aliquis sanctorum rogauerit nullo modo fieri permittit: vt ꝙ Moses terram repromissionis ingrederetur ꝛ Paulus vt ab eo angelus sathane recederet: ꝛ petẽtes non im-
Cori.xij.b. petrauerunt. De omnibus ergo generaliter mortuis tale quidem sentitur ꝙ de prima vice moriuntur: vt per illos digni clarificentur in his octo mortuis: quos diuina scriptura veteris et noui testamenti resuscitatis commemorat. Hoc considerandum est ꝙ de eorum primo .i. filio vidue quem Helias suscitauerat ita refertur: reuertatur obsecro
iij. Regum xvij.b. anima pueri. De nouissimo id est de Eutycho in actibus apostoloꝝ. Et sublatus repertus est mortuus: ad quem cum descendisset Paulus incubuit super eum et cõplexus dixit. Nolite turbari: anima enim in eo est. Caute vtrunq; intelligendum est: quod vidue filius mortuus est: atq; anima eius reuerti a propheta postulatur. Alter vero mortuus et in eo eius esse animam Paulus dicit in vtroq; nanq; scriptura vera est: quia mentiri non potest. Sed qua ratione recipi potest vbi in mẽbris occultari corporis posset mortui anima: nisi forte aĩa que incorporalis corpori inesse occulte creditur. Sz quidã intelligendi laborẽ vitãtes dicũt de Eutycho ꝙ emittens aĩam ita mortuus est vt post modicum interuallũ anima reuertente Paulũ dixisse putant aĩa illius in eo est. Sed tñ scriptura tacet si egressa est/aut reuersa anima. Ceteri vero sex mortui quibꝰ nec egresse aĩe nec reuerse nunciantur sine vlla hic ambiguitate prestant ꝙ mortui sint et diuina operatione resuscitati sint: hec Augustinus.

¶ De obscuritate solis in passione dñi. Cap.x.

Efectio solis a seculo semper fuit in suo tempore facta. Sed defectio solis que secundum consuetudinem temporum ita currentium fieri solet: non in alio tempore fit: nisi in conuentu solis ꝛ lune: quando luna subtus currens solis impedit radios occurrens ei ꝛ occursu suo lumen eius obtundit: in tempore autez quo passus est christus

manifestum est quoniam conuentus non erat lune ad solem: quoniam tempus erat pascbale. Quod consuetudinis est agere: quando luna solis plenitudinem babet et in tota est nocte. Manifestum igitur rest quoniam & illa defectio solis scd'm cetera pdigia: noua contra cosuetudine facta est. Quemadmodu sane constat cetera pdigia que tunc facta sunt non scd'm consuetudinem facta fuisse: sed noua et miranda. Nam et velum templi scissum est in duas partes a sursum vsqz deorsum: et terra contremuit: et petre dirupte sunt et monumenta aperta sunt: & multa corpora dormientium sanctorum resurrexerunt. Pone quia extra consuetudinem facta est illa defectio solis in tempore non antiquo sub principatu romanorum: ita vt tenebre fierent supra omnem terram vsqz ad boram nonam: quomodo boc factum tam mirabile: nemo Grecorum: nemo Barbarorum: factum conscripsit in tempore illo. Marie qui cbronica coscripserunt et notauerunt sicubi tale aliquid nouum factum est aliquando: sed soli boc scripserunt vestri autores: & flegon quidem in cbronicis suis scripsit in principatu Tyberij Cesaris factum: sed non significauit in luna plena boc factum. Ad bec respondit Origenes quod quando dicitur. Terra tremuit: solum refertur ad terram bierusalem: aut si latius voluerit quis extendere ad terram iudeam: sic et tenebre facte sunt ab bora sexta vsqz ad nonam super omnem terram intellige quod super omnem terram iudeam sunt facte: aut certe super bierusalem tantum. Sic ergo (infit Origenes) qui intelligit sine culpa: intelligit et non magnitudinem miraculi ostendere volens: incidat in risum sapientium seculi buius et magis infidelitatem in bominibus sapientibus operetur quam fidem: bec Origenes. Hanc Origenis opinionem non satis probo Eusebij autoritate motus qui in ipsis getilium bistorijs asserit se legisse defectum solis prodigiosum eodem quo et nos tempore contigisse. Idem et ante Eusebium lucian' antiocbenus atqz Tertulianus. Quod autem prodigiosus et vltra iudeam fuerit diu' Dionysius areopagita apolopbanesqz pbilosopbi iuxta beliopolim vna deambulantes et oculis ipsis aperte viderunt: & disputationes subtiliter probauere. Quodquidem in epistola Dionysij ad sapientem policarpum legimus. Qua de re Amos propbeta testatur et erit in die illo. Dicit dominus occidet sol meridie et tenebrabit dies lucis: et couertam dies festos vestros in luctum et cantica vestra in lamentationem. Itē Hieremias. Exterrita est que parit et reduit animā & subiuit sol ei: cum adbuc medius dies esset confusa est et maledicta reliquos eorum in gladium dabo in cospectu inimicorum eorum. & Sibylla ait. Templi vero scindetur velum: et medio die nox erit tenebrosa nimis tribus boris.

Sedulius
Nec tellus sine clade fuit: que talia cernens Fundit' intremuit dubiocz in fine supremu Expauitnatura modu necogeret omnem. Summus aper inferna petens succubere mollem Autoreqz sequens per tartara mudus abiret. Sz pietas i mesavagas pperabat ad vndas Perdita restituens nec cosistētia perdens

Eusebius
Lucianus
Tertulian'
Dyonisius
Appollophanes.
Amos propheta de defectu sol
Hieremias ppheta

¶ De sepulchrorum apertione & resuscitatorum apparitione. Cap. xj.

Cum emitteret spiritum christus: vt ostēderet pro nostra resurrectione se mortuum seriem ipsa3 resurrectiōs exercuit. Simul enim vt clamans iteru3 voce magna emisit spiritum: terra mota est & petre scisse sunt et monumēta sunt aperta: & multa corpora sanctorum dormiētium resurrexerūt et exeuntes de monumēto post resurrectionē eius venerūt in sanctā ciuitatem & multis apparuerūt. Quis monumenta aperuit manum surgētib⁹ dedit: viam qua ciuitatem sanctam peterēt demōstrauit: fuit vis diuina que operaretur in corporibus mortuorū: non egent humanis diuina misteria. Celu3 deus fieri iussit: et factum est: terram creari statuit/ et creata est. De corporibus sanctorū venientib⁹ de monumentis suis (inquit Augustinus) post resurrectionem dñi: sed rursum in monumenta quō & de Mose memini reintrarūt vbi resurrectionē oīm nouissimā expectant vt apostol⁹ ait. Hi oēs testimonio fidei probati inuēti sunt: nō acceperūt repromissione3 a deo ꝑ nobis meli⁹ aliud ꝓuidente: vt ne sine nobis consummarent. Si igitur isti & Moses his resurgere in hac ostēsione: vtiq3 & in nouissima cunctorum resurrectione credendi sunt. Sed hoc absit a catholica fide vt semel morientē bis credat quis resurgere. Nisi forte bis mori Mose3 & istos aliquis dicat. Sed nusq̄ de his scribit q̄ sic apparuerūt resurrexisse: sed aut viuere/ aut apparuisse: vel de sepulchris exisse. Nomē aūt resurrectiōis in his q̄ post mortē in vita hac cōuersati sunt: aut in cōi/ aut in futura omni resurrectiōe ponit. Talis aūt apparitio istorum nec ad vitā humanā/ neq3 ad resurrectionē futurā ꝑtinet: s3 ad cōsummationē dominice resurrectiōis et ad credulitatem resurgentium aīarū ex inferis. Talis apparitio animos mouet: sicut in resuscitatis mortuis similitudo tantum non mors cōtinua fieri cernitur. Ita et in his similitudo resurrectionis non ipsa resurrectio ostēdebatur de cōtinua morte nullus ad vitā nisi dominus vsq3 ad nouissimū diē reuertitur & a vera resurrectione nūq̄ in mortem iterum aliquis detrahet. hec Aug. sed orit dubiū: q2 tūc beata virgo fuisset incinerata: cui⁹ oppositū tenet idem Augu. in libro de assumptione. Dici ad hoc pōt q̄ Augustinus ibi temperauit sentētiam.

Diuus Augustinus li. iij. de mirabilib⁹ sacre scripture.

Apostolus

¶ De cibo dñi post resurrectionē. Caput. xij.

De cibo dñi post resurrectionē: hunc aūt carnalē cibū qualiter resurrectiōis caro susceperit: docti requirūt: dū resurrectura corpa spiritalia esse cuncti fideles sciūt vt dr resurget

corp⁹ spiritale. Quapropter (inq̄t Aug.) resurgēt corpa nō gustatu ra sano sensu credit possibilitatē edicēdi cibos si necesse foret habitu ra. Hec dei exēpla minime denegāt: vt angeli iuxta ilicez mēbre: sed h nō vt nos ruminatos cibos stomacho ꝛ intestinis cōferūt: sed statim vt accepta velut videnť degustāt in spiritalē naturaz non ex parte: sed tota trāsformāt: hec Aug. Cib⁹ ergo quē dn̄s post resurrectionē suaz sumpsit nō sicut nr̄ cibus ad stomachuz ꝛ intestina trāsiuit: sed statim vt sumpt⁹ fuit in spiritalē naturā trāsformat⁹ fuit. Istud aūt sane intelligendū est vt spūs accipiať ꝓ corpore subtili in quod ille cibus virtute diuina statim resoluebatur: sicut exemplificat hic Augustin⁹ de angelis comedentibus ad ilicem membre.

¶ De apparitiōe spūsctī i colūbe specie ꝛ liguis igneis. Ca.xiij.

Quodā em̄ misterio dn̄ fili⁹ dei filiū hois sustulit ad celum: ipsa captiuitas portať ꝛ portat. Nō aūt ait. Dedit dona hoib⁹: hoc victoris insigne est: post triūphū em̄ victor semꝑ dona largiť: ꝛ ꝓprio regno residēs seruuloꝝ gaudia muneratur. Sic christus dn̄s victor diabolicuz post triūphū residēs ad dexterā p̄ris in die pētecostes discipulis dona largitus est nō auri talenta: non argēti metalla: sed spūssancti celestia munera ꝛ inter cetera (Ambro. inquit) Apl̄i linguis varijs loquereuť: hoc est vt hebree natiōis hō christi gloriā romane facundie eloquētia ꝑtonaret: et redēptionē generis humani ꝑegrine aures: q2 iudea p̄dicante lingua nō caperent propria loquela cognoscerent. Ois lingua in p̄dicatione christi resoluiť: vt maiestatē ei⁹ ois loq̄la fateať: sicut ait sctūs Dauid. Non sunt loquele neq3 sermones quorū nō audianť voces eorū. Unde credēdū ē ad p̄rez ꝑuenisse christū: cū videm⁹ ad apl̄os descēdisse paracletū in pētecoste: aut apl̄i baptisati sunt: sicut ait dn̄s discipulis suis ascēsurus ad celū. Ioan. baptisauit aqua: vos aūt spūsctō baptisabimini: quem accepturi estis nō post multos hos dies. Et iō dicit lucas. Cū autē cōplerentur dies pētecostes factus est subito son⁹ de celo tāq̄ aduenientis spūs validi seditq3 super singulos. De cōueniētia de spū sctō in colūba suꝑ christū: ꝛ in igne super apl̄os (vt Aug. refert) ꝑ scripturam sunt ꝛ quādo diximus de diuisione linguarum et de virtutibus apostolorum post acceptuz spm̄ in excusatione elemosyne et paupertatis professione: quare Petrus paralitico dixit. Surge ꝛ ambula Magistri p̄ceptū seruās. Nolite habere aurū / neq3 argentū: dum soli deo seruiēs de iniquo mām̄ona expedit⁹ fuerat verbo imperij morbo ligatum cito soluebat. Hec Augustin⁹. Ex dictis Aug. elici p̄nt ꝓpositiōes quattuor. Pria q̄ pau-

Diuus Ambrosius sermone.lxxij. de pentecoste.

Aug. li. de mirabilium sacre scripture.

pertas est virtus apostolica: quia diuus Augustinus interserit eam sub virtutibus apostolorum post acceptum spiritumsanctum. Secunda. Melius est excusari de elemosyna facienda propter paupertatem quam facere absque paupertate. Nam Petrus illam excusationem preelegit impĕtioni. Tertia. Apostoli professi sunt paupertatem: quia hic Augustinus adiungit professionem paupertatis: cum excusatione elemosyne. Quarta. Illa que ad cōsilia pertinēt ceteris apostolis erant precepta: quia dicit non possidere aurum quod ceteris est consilium apostolis vero preceptū. Sed si aliquis querat si apostoli habuerint pecuniam in communi: dici potest quod non: quia dicit quod Petrus de mămona iniquitatis expedit⁹ se excusauit de elemosyna: que excusatio fuisset nulla si eam in communi habuisset: cuz princeps omnium aliorū eam erogari voluisset. Hec Francisc⁹ maroneus.

¶ De miraculosis petri operationibus. Cap. xiiij.

Naniam fraudasse apostolos de agrorum precio vxore conscia: et propterea finere ambos pari pena punitos. Ecce (inquit Aug.) quāta est apostolica virtus in christo sanū Ananiā dum petrus arguit per sermonis tantum imperium morte ligauit: et tabitam mortis vinculo ligatam eadez imperij potestate dissoluit. Ideoque prius Ananias et Saphira in conspectu ecclesie cito mortui sunt vt apostolica autoritas quanta esset ostenderetur: et quam magnum peccatū esset qd oblatum iterum ab ecclesia retraheretur: monstraretur et ceteri exemplo huius castigarentur: hec Augu. Ex isto textu Augustini vt refert Franciscus de marronis accipiunt aliqui argumentum validum quod apostoli habuerunt aliquid temporalium in communi: quia predia dabātur ecclesie vel precia et apostoli tūc erant principales in ecclesia: vnde sic (inquit) formez rationē. Quandocunque aliquis est caput alicuius collegij impossibile est quin habeat bona illi⁹ collegij: eo modo quo collegium habet: sed Petrus fuit caput ecclesie. Ergo habuit talia bona eo modo quo ecclesia. Ista autem ratio Francisco non placet: nam dupliciter (inquit) peccat primo: quia concludit contra factorē suū quia si eo modo habet prelatus quo totum collegium: cum non totum collegium habeat prope eodem modo ille prelatus esset proprietarius. Quod autem totum collegiuz habeat proprie patet: quia bona vnius collegij nulli alteri cōmunicātur. Secundo (infit) peccat quia assumit vnum falsum: scz quod eo modo semper habet prelatus quo et vniuersitas sibi subiecta. Constat enim quod christ⁹ vere est caput ecclesie: et tamen non habet temporalia eo modo quo ecclesia: quia cuicunque

repugnat: vsus repugnat ⁊ dominiũ qđ est propter vsum: christo (inquit) repugnat/pro statu inquo nũc est vsus talium rerũ. ergo ⁊ tale dominiũ sicut isti argumẽtãtur. Propterea dicit frãcisc⁹ ad rationẽ ꝙ qñcũq3 aliquis habet principatuʒ in aliqua cõitate: illud quod est cõitatis per modum possidentis et habentis verum dominiũ. est capitis per modum dispensantis habentisq3 officiũ: et isto modo habuerunt apostoli vt clare ⁊ expresse scribitur. In actibus apostoloꝝ qđ distribuebant bona ecclesie et non in suum dominiũ vẽdicabant: hec franciscus de Maronis quẽ illuminatũ doctorem sui appellãt.

¶ Tractatus secundus libri secundi.

¶ De noie pauli cur is qui saulus dictus est nunc paulus dicatur. Caput primum.

Uestio nobis prima de noie ipsi⁹ pauli videtur exurgere cur is qui saulus dictus est in actibus apostolorum nũc paulus dicatur. Inuenim⁹ in scripturis diuinis q̇busdã veteꝝ cõmutata vocabula vt ex abrã vocat⁹ fit abraã. Et saray sara ⁊ ex Jacob israel ĩ euãgeliȷs quoq3 ex simone petr⁹ ⁊ filiȷ zebedei filiȷ tonitrui sunt nũcupati: sed hec ex precepto dei legimus facta. Nusq̃ vero erga paulum inuenimus tale quid gestuʒ. De qua re quibusdã visum est (vt Origenes refert) ꝙ pauli ꝓcõsulis quẽ apud Cyprũ christi fidei subiecerat: vocabulum sibi apostolus sũpserit. vt sicut reges solẽt deuictis (verbi gratia) parthis ꝑthici: ⁊ gothis gothici noiari: ita et apostolus subiugato paulo paul⁹ fuerit appellatus. Quod ne nos quidẽ vsq3quaq3 euacuandum putamus. Tamẽ quia nulla talis in scripturis diuinis consuetudo deprehenditur: magis ex his que in exemplo nostris sunt absolutionẽ queram⁹ Inuenim⁹ igitur in scripturis aliquantos binis alios etiã trinis vsos esse noibus. vt salomonẽ eũdemq3 Jdida dici Sedechiã eũdẽq3 ioachim Oziã eũdemq3 azariam. Aliosq3 plurimos in regũ vel iudicũ libris binis noibus inuenies vocitatos: sed nec euãgelia quidẽ hunc eundẽ tennerunt morẽ. Nã ⁊ Matheus ipse refert de se cum transiret iesus inuenit quendã sedentem ad theloneũ noie Matheũ. Lucas vero de eodeʒ dicit: q3 cum transiret iesus quendã vidit publicanũ noie leui. ⁊ dixit ei sequere me. Scđm ergo hãc ꝯsuetudinem videtur Origeni Paulus duplici vsus esse vocabulo: et donec quidem genti proprie ministrabat saulus esse vocatus: quod magis

appellationi prime vernaculum videbatur. Paulum autem appellatum esse cum grecis et gentibus leges ac precepta conscribit. Nam et hoc ipsum qd scriptura dicit. Saulus aut qui et Paul' euidenter nō ei tūc primum Pauli nomen ostendit impositum: sed veteris appellationis id fuisse designat. Diuus autem Ambrosius dicit q primo dictus est Saulus propter inquietudinem. Alij vero voluerunt quia hebreus erat: nomen hebreū habuisse Saulū: quia vero ciuis romanus etiam natus nomen romanū illi primo et hebreo satis vicinū habuisse Paulū: vt de Joanne / Marco euenit: immo de vtrisq in actis apostolorū legitur. Sunt em inquit Joannes et Saulus hebrea. Marcus vero et Paulus gētilicia: vt Marcus regulus marcus Antoni' Paulus Emilius / Paulus sergius. Sic em in actis habet Lucas assumpto inquit Joanne qui cognominatus est Marcus et rursum Saulus aūt qui et Paulus repletus spiritusancto. Igitur cū Paulus aplm se cognosceret esse gentiū ad eam scribēs recte (inquiunt) nomen gentile preponit et Paulum se nominat qui etiaz nominabatur Saulus paulum binomiuz fuisse sensit Origenes. In sacris em eloquijs ille est adolescentulus iumentis excessu.

Ambrosi'

Quod apostoli non sunt aspernati nuptias. Ca. ij.

Rigenes sane ille adamātius in episto'az ad romanos scribens libro primo: inter cetera etiam hec dicit. Liber vero est qui sine vxore per puritatē continentie venit ad christum. Qui tamen seruus christi efficitur: dum ex integro virtutibus seruit. Paulus ergo (sicut quidam tradunt) cū vxore vocatus est: de qua dicit ad philippenses scribens. Rogo te etiam germane compar adiuua illas que cum ipsa sunt. Ex consensu igitur liber est effect' seruū se noiat christi. Hec ille clemens sane Alexandrinus et Eusebius refert libro tertio historie Ecclesiastice capite. xxiiij. Inter cetera inquit An et apostolos improbant: Petus etenim / ac Philippus et vxores habuerunt et filias etiam viris nuptum dederunt. Sed et Paulum non tedet apostolum in quadaz epistola sua mentionem vel salutationem facere comparis sue: quam se ideo negat circunducere: vt ad predicationem euangelij expeditior fiat verum quoniam clementis fecimus mentionem absurdum non erit aliam quoq eius memorabilem narrationem proferre: quam in septimo eiusdem operis libro ita inserit. Aiunt inquit beatum Petrum cum vidisset vxorem suam duci ad passionem gauisum esse electionis gratia et reuersionis ad propriam domum et exclamasse post eam cum duceretur ad proprio nomine compellantem dixisse. O con

sunt memento domini talia erãt sanctorum coniugia tam pefecta fuit affectio beatorum: hec sunt argumenta aduersus eos qui Paulo adimebat matrimonium. Quod vero subiungit. j. ad Corinthios capitulo nono: dum inquit. Nonne habemus potestatem sororem vxorez circunducendi quemadmodum & reliqui apostoli & fratres domini & Cephas: Beatus Ignatius Petro et Paulo coetaneus Paulũ habuisse vxorem testatur et fidelem quidem / et ideo sororem. Sz ob euangelium christi in opus euangelij separatam reliquit. De qua et super epistolam ad philadelphiẽses si indulserit de⁹: non nihil adhuc adijciemus. Alios apostolos & si non omnes (nam Joannes virgo permansit in euum) etiam diuino ignatio teste: & eos qui dicebantur fratres domini / Jacobum Joseph iustum Simonem Thadeũ habuisse vxores pariter et Petrum ex historijs cõstat / quis aliquibus sufficere videat presentis loci apostoli autoritas. Aliquib⁹ tñ videtur Paulũ sine vxore fuisse. Nã vt Ambrosio placet. Apl'i omnes excepto Joan. & Paulo vxores habuerũt: qui eloquẽtes nõ erãt: qz sine litteris: pleni tñ spũsancto gratiaz maiorẽ habentes ꝙ pphete. Hec Ambro. que autem fuerit verior opinio in Ambiguo est. Nũc iã put viam nobis domin⁹ aperire dignatur ad explanationẽ ipsius ꝙto citius properemus. Tamẽ qz nulla in scripturis sacris de hac materia deprehẽditur certitudo. Magis ex his que in exemplo nostris sunt absolutionem queramus. Inuenimus igitur in epistolis Pauli vt iam dictum superius est mentionẽ de vxore sepius fecisse: vt primi ad Corinthios cũ inquit. Nonne habemus potestatẽ vxorez circunducendi quẽadmodũ & reliqui apostoli: & fratres dñi & cephas. Tales inꝙ vxores habuerũt: igitur videtur & Paulum vxorẽ habuisse. Secundo ad philippenses ita scribit. Rogo te etiam germane compar adiuua illas que cum ipsa sunt. Scdm ergo primaz opinionem videtur Paulum cun vxore vocatum ad euãgelium: et hec opinio grauissimos habeat autores / Ignatium Clementem alexãdrinũ / Origenem & Eusebium / Cesariensem in traductione greca ad Philippenses. capitulo quarto sic habetur. Enodiam rogo etiam Syntbycem rogo: idẽ sentire in domino etiã, rogo te ingenua cõiunx adiuua eas que certauerũt mecũ in euangelio cum Clemẽte et ceteris in vulgata vero editione habet. Etiã rogo te et germane compar: adiuua illas que mecũ laborauerunt in euangelio. Dicimus ergo Paulũ forsitan cum vxore vocatum ad euãgelium: & tñ in virginitate permãsisse. Cũ eñi initiatur coniugium: tunc coniugij nomẽ asciscitur. Nõ eñi defloratio virginitatis facit cõiugiũ: sed passio ꝯiugalis. Deniqz cũ iũgit puella ꝯiugiũ est: nõ cũ virili admittiõe cognoscit. Quod autem fuit desponsat⁹ cõnubio Paulus apud multos legitur: de ei⁹ virginitate

Diuu⁹ Ignatius in q̃nta suarũ epl'arum que est ad philadelphienses.

Diuus Ambro. par. ij. fol. xxv. g. a. in explanatiõe epl'e ij. ad Cori. cap. xj. a.

Polycrates ephesi episcopus

nō legitur. Philippum ꝛ Petruȝ filias habuisse legim⁹. Pauli vero nec filios nec filias legimus. Policrates victori episcopo vrbis Rome scribens et ipsius et philippi Apostoli ad filiarum eius pariter meminit dicens sicut iam superius inseruimus quod magna lumina in Asie ptibus dormierāt que resuscitabit dn̄s in nouissimo die aduentus sui cum venerit in gloria et reqret oēs sanctos suos. Dico autem de Philippo (inquit) qui fuit vnus ex apostolus qui dormiuit apud Jeropolim sed et due eius filie mihi virgines consenuere: ꝛ alia eius filia spiritusancto repleta permansit apud ephesum. sed et Gaius in dialogo suo quem cum proculo disputans scribit de filiabus philippi simul ꝛ obitu ipsius cōsonis vocibus memorat dicens: post hoc autē prophetisse quattuor fuerant Philippi filie: cuius sepulchrū est apud Jeropolim asie vrbem vna cū filiabus suis. De his autem et Lucas in actibus apostolorū meminit cuȝ adhuc apud Cesaream degerent de paulo autem nusq̄ legimus filios vel filias genuisse et ideo putarūt quidam in virginitate pmansisse quā q̄ et legatur vxorem habuisse ꝛ q̄ ille maluerit aliquos de sua virginitate (si qua sit) q̄ de vxore dubitare. Docemur itaq; (infit Ambrosi⁹) triplicem castitatis esse virtutem: vnā cōiugaleȝ: aliam viduitatis: tertiaȝ virginitatis. Non enim aliam sic predicamus vt excludamus alias. suis quibusq; professionibus ista conducūt. In hoc ecclesie opulēs disciplina q̄ quos preferat habet: quos reijciat nō habet: atq; vtinaȝ habere nūq̄ possit ita igitur virginitatē predicamus vt viduitatē nō reijciamus ita viduitatem honoramus vt suus honor cōiugio reseruetur: nō nostra hoc precepta sȝ diuia testimonia docēt. Reminiscamur itaq; quemadmodū maria: quēadmoduȝ anna: quēadmodū susanna laudētur. Et qm̄ nō laudes eaꝝ tantūmodo predicande sunt: sed discipline etiam sunt sequende: q̄ reminiscamur vt vbi susanna: vbi anna: vbi maria sint reperte. ꝛ aduertam⁹ quēadmodū singule aptis laudibus predicentur: et vbinā cōmorātur nupta in paradiso: vidua in templo: virgo in secreto: sed in illis tardior fructus in virgine maturior. Illas senect⁹ pbat: virginitas laus etatis est nec adiumēta querit annorū que omniū est fructus etatuȝ. His igitur a nobis de apostolorum nuptijs et precipue Pauli prout potuimus ex scripturis veterum cōgregatis disseruimus: neq; satis constare nobis potest: que nam illarum sit opinio preferenda.

¶ An fuerit verum quod dicitur de Joanne baptista ipse est helias. Cap. iij.

Uidã quidem opinant̃ ex eo q̃d dictũ est. Ipse est Helias qui venturus est aiam helie candẽ fuisse quã Johis Quod enĩ dixit (vt Origenes ait) ipse est helias nõ ad aliud: sed ad aĩam referendũ putauerunt: ⁊ ex hoc pene solo sermone dogma introduxerunt trãsmutationẽ aĩarum quasi etiã ipso hoc iesu cõfirmante. Sed oportuerat intueri: q̃r si h̃ verũ ẽet: in multis vtiq̃ ꝓphetarꝫ vel euãgelioꝝ scriptis sic̃ aliq̃d inueniri deberet. Tũ deinde etiã ille s̃mo q̃ huic adiũgit̃ ostẽdit secretiorẽ quendã ⁊ archanum sensum in his que dicta sunt requirẽdũ magis quod illi scđm littere solius intelligentiã susceperũt cũ dicit. Qui habet aures audiendi audiat. Addẽdum autẽ et illud est: q̃r si ꝓ peccatis s̃m ꝙ ipsi sentiũt trãsmutatio fiat aĩarum ꝓpter que peccata helie aĩa trãsmutata ẽ in Johẽ qui ab ipso angelo nasci ꝓnũciat̃ a quo ⁊ in hoc saluator noster. Quõ ergo nõ euidẽtissimum mãdatũ est hoc vt ille qui tam pfect⁹ fuit: vt nec cõmunẽ quidẽ istã mortẽ gustaret / veniret ad transmutationẽ aĩe que s̃m illorum assertionẽ nõ potest accidere nisi ex pctĩs. Deniq̃ quõ hoc exponere q̃d dictũ est ad Johem Tu Helias es: et dicit non sum. Sed vt ostendat̃ cõuenire hoc etiã illi verbo quod dicit dñs. Si vultis suscipere ipse est helias qui venturus est: hoc quod dixit (inquit Origenes) helias ip̃e est: referẽdũ est ad spiritum ⁊ virtutẽ ipsi⁹ Helie. Joã. enĩ ꝓcessit in spũ ⁊ virtute helie cõuertere corda patrũ ad filios. Sed dicit aliquis eoꝝ: si nõ helie fuit aĩa Johis quare saluator heliã appellauit Joan. Respõdit Origenes ꝙ Gabriel in verbis que locutus est zacharie demõstrauit: q̃d helie translatũ est in Joan. Dicit enĩ ita et ipse p̃cedet ante euꝫ in spiritu ⁊ virtute helie cõuertere corda patrũ ad filios: ⁊ incredulos ad sapientiã sanctoꝝ: et nõ dicit ipse precedet ante eum in aĩa helie.

¶ An scriptura manifeste tradat aliud esse animam aliud autẽ esse spiritum. Caput. iiij.

Tria esse in homine designat Paulus ad Thessalonicẽses scribẽs cum dicit vt integrũ corpus nr̃m ⁊ aĩa ⁊ spirit⁹ in die dñi nr̃i iesu christi seruet̃. et Dauid dicit. Laudate spũs ⁊ aĩe iustorũ dñm. Esaias aũt omissa parte infima duaꝝ meminit. Aĩa (iquit) mea desiderabit te in nocte: sed et spũ meo in p̃cordijs meis de mane vigilabo ad te Augustinus de ecclesiasticis dogmatibus inquit. Non est tertius in substãtia hominis spiritus sicut Didym⁹ contendit: sed spiritus ipsa est anima pro spiritali natura. Anima vero vocatur ꝙ ad viuificandum animet corpus. Tertium vero ab apostolo cuꝫ anima et corpore induci-

tur spiritum in gratiam scti spiritus esse intelligim⁹: quā orat apostolus vt integra pseueret in nobis ne nostro vitio / aut minuat / aut fugetur a nobis: q2 spūssanctus effugiet fictum. Quibus ex locis nō absurde colligit triplicem hominis portionē. Corpus siue carnē infimam nostri partem: cui per genitalem culpam legem inscripsit peccati: serpēs ille veterator quaq3 ad turpia prouocamur: ac victi diabolo connectimur. Spiritum qua diuine nature similitudinem exprimimur: in qua conditor optim⁹ de sue mentis archetypo eternā illam honesti legem insculpat digito: id ē spū suo. Hec deo cōglutinamur: vnūq3 eo efficimur. Porro tertiā τ inter ista mediam aīam ↄstituit: que sensuaz ac motuum naturaliū fit capax. Ergo spūs nos deos reddit: caro pecora: aīa cōstituit hoīes / spiritus pios / caro impios / aīa neutros. Spiritus querit celestia / caro dulcia / aīa necessaria / spirit⁹ euehit in celuz caro deprimit ad iferos / anime nihil imputat. Quicquid carnale est turpe est: quicquid spiritale perfectum: q̄cquid aīale mediuz τ indifferens. Manifeste em̄ scriptura (inquit Orige.) cognoscit aliud esse aīam: aliud autē esse spiritum: sicut testat Paulus dicens. Deus aūt sanctificet vos ad perfectum τ integer spirit⁹ vester: τ aīa τ corp⁹ cōseruetur in aduentu domini iesu christi. Et apō Danielē. Bñdicite spiritus τ aīe sanctoruz dominum. Helias ergo Joānes non pꝑter animam est appellatus: sed (inquit) pꝑter spiritum τ virtutez q̄ non cōtristant virtutem scripture si primum fuit in helia spirit⁹ τ postea in Joāne factus est: sicut apostolus ait. Spiritus pꝓhārum pꝓhetis subiect⁹ est: nō aīe pꝓhetaꝝ pꝓhetis subiecte sunt. Adhuc ad confirmationē eorum q̄ angelus dixit. Et ipse p̄cedet in spiritu τ virtute helie: accipiam⁹ de quarto libro regnoꝝ: quod est tale. Et factū est cum trāsisset dixit Helias ad Heliseū. Pete quid faciā tibi priusq̄ tollar a te: et dixit Heliseus. Fiat spirit⁹ tuus duplex in me: τ dixit Helias Dure petisti: tñ si viders me ascēdētē a te: fiat tibi sic: si aūt nō: nō fiat: volens scriptura ostendere: q2 factum sic Heliseo sicut ipse petierat: sic addit τ ascēdit helias in commotione quasi vsq3 in celum. τ Heliseus ītuebat: τ ipse exclamauit, τ dixit. Pater pater agitator israel et nō vidit eū ampli⁹ qm̄ ergo vidit: pꝑterea requieuit spiritus nō aīa helie in heliseo. Item postq̄ percussit aquas iordanis helise⁹ τ scisse sunt inde τ inde transiuit heliseus: τ viderunt eum filij pꝓhetarū qui erant in hierico τ dixerunt. Requieuit spirit⁹ helie in heliseo: τ venerunt obuiā ei: τ adorauerunt eum in terra. Hoc diximus (Inquit Origenes) vt intelligam⁹ Joannē dictum heliā non pꝑter eandē aīam: sed pꝑter eundē spirituz sicut et discipuli intellexerunt christi: qm̄ aūt spūs helie in heliseo quidem tantū requieuit. Joānes autē p̄cessit añ christum: non solum in spiritu: sed etiā in virtute helie. Ideo heliseus

Spūs prophetarum. | Heliseus | Helias | Heliseus | Origenes

quidem non est dictus helias. Joannes autē dict⁹ est ipse esse helias. Beatus Ambrosi⁹ in libro de dignitate humane conditiōis ita inqt ad imaginē ergo suā cōditor fecit aīam hoīs que tota dr aīa. Nō aut aliud significat hoīs quā aīam cum mētē dico: sed ꝓpter aliud aīam ꝛ ꝓpter aliud mentē. Nā totum ꝙ viuit hoīs aīa est. Cū autē aīa in se agit se et ex se ꝛ per se sola mēs dici solet. Sensus vero ad sua ministeria implēs cōsuet⁹ aīa dicit. Mēs ergo scire gignit: et amat scire qḋ scit: ꝛ in epła .xiiij. ad horatianum de spū inqt. Nō tibi videt spiritusſctūs ꝙ adiutor noster ē: sicut ille cui dicit. Adiutor me⁹ es tu: ne derelinquas me: neqꝫ despicias me de⁹ salutaris me⁹. Quis em̄ alius spiri.⁹ ꝙ possit docere Paulum qḋ oraret. Docet autē spūs christi sicut ꝛ christ⁹ orare discipulos suos. Quis autē pōt christū docere: nisi spirit⁹ ei⁹ quē ipse misit vt doceret: ꝛ dirigeret nr̄as orōnes. Oram⁹ em̄ spiritu oram⁹ ꝛ mēte: vt bene possit orare ꝓcedit spirit⁹: ꝛ deducit eam in viā rectā: ne obrepāt carnalia: ne minora / ne etiā maiora / viribus vnicuiqꝫ dat manifestatio spirit⁹ ad vtilitatē. Hec ille. Damascenus vero mentē dixit esse in aīa vt ps illi⁹ purissima: vnde (inqt) quēadmodū oculus in corpore: sic mēs in aīa. Nō tm̄ est pars cōponens sicut oculus cōponit corp⁹: sed qr pticularis est aīe virt⁹ ꝛ potētia peculiari addicta opatiōi. s. intellectiōi: sicut ocul⁹ visiōi in quo vtriusqꝫ sit comparatio. Ambrosi⁹ Ambrosi⁹ .j. Corinth. xiiij.c. Sacer Damascenus in libr. ij. de ortodoxa fide. cap. xij.

¶ De spiritu blasphemie ꝙ non remittet hic: neqꝫ in futuro: ꝛ an sint aliqua facinora que non possunt gratie arcere donum. Cap̄. v.

Solent nōnulli illud obijcere: qḋ scriptum apud Matheum inuenit. Oē pctm̄ ꝛ blasphemia remittet hoīb⁹: spirit⁹ autē blasphemie non remittet. Et quicūqꝫ dixerit verbū cōtra filiū hoīs remittet ei: qui autē dixerit cōtra spm̄sanctum nō remittet ei: neqꝫ in hoc seculo / neqꝫ in futuro. Joānes apostolus epła .j. cap̄. v. ait qui scit fratrē suū peccare peccatum non ad mortē petat ꝛ dabitur ei vita peccanti non ad mortem: ꝛ peccatum ad mortem non pro illo dico vt roget quis. Item Paul⁹ doctor gentiū ad hebreos scribēs capite. vj. ita cecinit impossibile em̄ est eos qui simel illuminati sunt: gustauerunt etiā donum celeste ꝛ pticipes facti sūt spūsſcti. Gustauerūt nihilominꝰ bonū dei verbū: virtutesqꝫ seculi vēturi: et prolapsi sunt rursus reuocari ad penitētiam recrucifigentes in seipsis filium dei et exemplum ignominie facientes: Itē Herma discipulus Pauli apłi: de quo apostolus ad romanos scribens meminit. Salutate phlegōta hermen ꝓbam hermā Herma discipul⁹ Pauli apostoli.

et qui cum eis sunt fratres in libro eius qui appellatur pastor qui aũ tore Hieronimo apud quosdam grecie ecclesias publice legit̃. Mã dato quarto ita scribit: Dico tibi quoniam post vocationem illã magnam et sanctam si quis tentatus fuerit a diabolo: ꝛ peccauerit vnam penitentiam habet. Si aũt subinde peccat et penitentiam agit nõ proderit homini talia agenti: difficile enim viuet deo: et ego dixi. Domine reuixi vbi tam diligenter audiui hec mandata: scio em̃ si postea nihil adiecero peccatis meis saluus ero. Hec Herma. Panphil' vero martir christian' in apologia pro origene illi' autoritate inquit. Cõsequens esse puto qꝛ qui peccauerit in filium hominis venia dign' est pro eo ꝙ is qui verbi vel rationis est particeps si designat rationabiliter viuere videtur in ignorantiam/vel stulticiam decidisse: et ꝓpter hoc veniam ꝓmereri. Qui autẽ iam dignus habit' est sancti spiritus participatione/et retro fuerit conuersus: hic reipsa et opere blasphemasse dicitur in spiritum sanctum. He sunt autoritates virorum illustrium quibus nonnulli affirmant peccatum in spiritum sanctũ ꝛ blasphemie fore irremissibile. Quibus respõdet beatus Ambrosi'. Qd illud quod scriptuꝫ apud Mattheũ reperitur de spũ blasphemie intelligitur de hereticis et scismaticis qui ecclesiaꝫ separant: quibus indulgẽtia negatur ꝙdiu tanti criminis merita non deposuerint. Scriptum enim est. Omne peccatũ et blasphemia remittet̃ hoĩbus: spirit' autem blasphemie non remittetur hoĩbus. Et quicunqꝫ dixerit verbũ contra filiũ hoĩs remittet̃ ei: qui aũt dixerit cõtra spiritũ sanctum/ nõ remittet̃ ei/neqꝫ in hoc seculo/neqꝫ in futuro. Quo exẽplo oĩs assertio illorum destruitur et absoluitur. Scriptum est em̃. Omne peccatum et blasphemia remittetur hoĩbus. Cur igitur nõ remittunt. Cur ligant vincula que nõ soluunt. Cur inquit nodos nectitis quos nõ relaxatis. Remittite ceteris: agite de his quos pecãtes in spiritum sanctum euangelica autoritate in perpetuum astringi putatis. Et tamen quos astringat consideremus repetentes superiora lectionis ipsius vt euidentius cõprehendamus. Dicebant iudei hic nõ ejicit demonia nisi in beelzebub principe demoniorum. Respondit iesus. Omne regnum diuisum contra se destruetur et omnis ciuitas vel domus diuisa cõtra se non stabit. Si em̃ sathanas sathanam ejicit aduersum se diuisus est: quõ ergo stabit regnũ ei'. Quod si ego in beelzebub ejicio demonia: filij vestri in quo ejciũt. De his vtiqꝫ expressum videm' qui dominum iesum in beelzebub ejicere demonia loquebant̃: quib' se respondit dñs: ꝙ sathane hereditas in his esset qui sathane cõpararẽt saluatorẽ omniũ ꝛ in regno diaboli constituerãt christi gratiã. Et vt cognosceremus: qꝛ de hac dixit blasphemia adiunxit progenies viperarum: quõ potestis bona loqui cuꝫ sitis mali: hos ergo qui hec loquũ

Btũs Pãphilus ex secũdo perlarchõ origenis.

Ambro. iij. lib. de penitẽtia, c. iiij.

tur:negat ad veniā ptinere. Deniqꝫ Petrus simoni qui magice artis
cōsuetudine deprauatus putasset qđ gratiā christi per impositionem
man⁹ atqꝫ infusionē spūsſancti cōpararet pecunia ait. Non est tibi ps Act3.viij.
neqꝫ sors in hac fide:qꝛ cor tuū nō est rectū apud deū penitentiā itaqꝫ
age ab hac nequitia tua:et precare dn̄m si forte remittatᷣ tibi recorda-
tio cordis tui:in obligatione em̄ iniquitatis et amaritudine fellis vi-
deo te esse. Uides ꝙ hunc magica blasphemantē in spm̄sctm̄ aposto
lica autoritate cōdēnet:ꝛ eo magis qꝛ purā conscientiā fidei nō habe
bat ꝛ tm̄ nō interclusit ei spem venie:quē inuitauit ad penitentiā. Re-
spōsum ē igitᷣ a dn̄o blasphemie pharisеorū:ꝛ idō his potestatis sue
grāꝫ negat:q̄ in remissionē peccatorū est:q̄ celestē ei⁹ potestatē diabo
lico fulta suffragio vendicarent. Eos quoqꝫ asserit diabolico vti spiri
tu qui separarent ecclesiā dei ꝛ oim̄ tēporum hereticos ꝛ scismaticos
cōprehenderet:quib⁹ indulgentiā negat:ꝙ omne peccatū circa singu
los est:hoc in vniuersos. Soli em̄ sunt qui volunt soluere christi gra
tiā qui ecclesie mēbra discerpūt:ppter quā passus est dn̄s iesus spiri-
tusqꝫ sanctus dat⁹ est nobis. Idē quoqꝫ Ambro. in libro de vocatiōe Ambro.li.
oim̄ gentiū infit. Sicut nulla sunt tam detestanda facinora:q̄ possint devocatiōe
grē arcere domuꝫ:ita nulla posse tā p̄clara opa existere:quib⁹ hoc qđ oim̄ gentiū
gratis tribuitᷣ per retributiōis iudiciū debeatᷣ:vilesceret em̄ redēptio cap.v.
sanguinis christi. Diu⁹ quoqꝫ pater Aug. longe aliter sentit de blas- Augustin⁹
phemia in spm̄sanctū:vnde in libro quē de eadē blasphemia in spiri-
ritūsanctum intitulauit (infit) Nōnullis videtᷣ eos tantūmodo pecca
re in spiritūsctm̄:qui lauacro regn̄ationis abluti in ecclesia ꝛ accepto
spūsctō:velut tanto postea dona saluatoris ingrati mortifero aliquo
peccato se immiserint:qualia sunt vel adulteria vel homicidia:vel ip̄a
discessio siue omnimodo a noīe christiano siue a catholica ecclesia:sꝫ
iste sensus vnde pbari possit ignoro:cum ꝛ penitētie quoruncūqꝫ cri-
minum locus in eccl̄ia nō negetur. Lumē ergo (inquit) expositiōis a
dn̄o requiramus. Erigite ergo fratres:erigite ad me aures:ad dn̄m
mentes. Dico claritati vestre forte in oib⁹ sanctis scripturis nulla ma-
ior questio/nulla difficilior inuenitur:vnde vt vobis aliq̄d de meipso
(inquit) fatear semp in sermonib⁹ quos ad ppl̄m habui hui⁹ q̄stio-
nis difficultatē molestiāqꝫ vitari: Pri⁹ g̃ vt aduertatis ꝛ intelligatis
admoneo nō dixisse dn̄m. Ois blasphemia in spm̄ non remittetᷣ:neqꝫ
dixisse. Qui dixerat quodcūqꝫ verbū cōtra spm̄sanctū nō remittetᷣ ei:
sed qui dixerit verbū. Illud em̄ si dixisset:nihil nobis oīno remaneret
vnde disputare possem⁹. Necesse est igitᷣ vt sit aliqua blasphemia et
aliquod verbū:qđ si dicatᷣ cōtra spm̄sanctū nullā vnꝙ veniā remissio
nēqꝫ mereatᷣ:qꝛ si oē acceperim⁹ q̄snā poterit saluari. Si aūt rursus
nullū putauerim⁹:cōtradicim⁹ saluatori. Quisnā sit aūt iste blasphe-

mādi modus vel potius immoderatio q̄ nā sit ista blasphemia. ⁊ qđ
sit verbum cōtra spiritūsanctū vestrā expectationē nō vlterius diffe-
ram⁹. Dico ergo ꝙ ipsa impenitētia est spūs blasphemie q̇ nō remit
tet̃ neq̨ in hoc seculo neq̨ in futuro: hec oīno impenitētia nō habet re
missionē neq̨ in hoc seculo neq̨ in futuro: q꞉ penitētia ipetrat remis
sionē in hoc seculo q̄ valeat in futuro. Sȝ ista impenitētia vel cor im
penitēs: ꝙ̄diu quisq̨ in hac carne viuit nō pōt iudicari. De nullo enī
desperādū est ꝙ̄diu patiētia dei ad penitētiā adducit: nec de hac vita
rapit impiū: q̇ nō mortē vult impij tm̄ vt reuertat̃ ⁊ viuat. Quisquis
igitur re⁹ fuerit impenitētie ꝯtra spiritū ī quo vnitas ⁊ societas ꝯmu
nionis congregat̃ ecclesie: nūꝙ̄ illi remittet̃: q꞉ hoc sibi clausit vbi re
mittit̃: ⁊ merito dānabit̃ cū spū q̇ in seipsuȝ diuisus est: diuisus ⁊ ipe
cōtra spiritūsanctū q̇ in se ipm̄ diuisus nō est. vñ cū dr̄ oīs q̇ dicit ver
bū in filiū hoīs remittet̃ illi: ei aūt q̇ in spiritūsanctū blasphemauerit
nō remittet̃ illi scȝ blasphemia cordis impenitētis qua resistit̃ remis
sioni peccatoꝝ q̄ fit i eccl̃ia ꝑ spiritū sanctū. Quā blasphemiā nō ha
buit petr⁹ qui mox penituit qñ amare fleuit: victoq̨ spiritu q̇ in se ip
sum diuisus est ⁊ q̇ eū vexādū poposcerat: cōtra quē ꝓ illo dñs roga
uit ne deficeret fides eius. In hac vero lectione s̄m Matheū multo
manifesti⁹ aperuit dñs quid hic vellet intelligi: idest ꝙ ipe dicat ver-
bū cōtra spiritū sanctū q̇ vnitati eccl̃ie corde impenitēti resistit: vbi in
spū sancto fit remissio peccatorū ipius aūt spūs blasphemia illa que
fit in corde impenitēti huic tanto dei dono vsq̨ in finē vite istius resi
stat̃ nō remittet̃. Dicitur enī verbū ꝯtra spiritū sanctū cū ex dispersio-
ne ad ꝯgregationē nūꝙ̄ venitur: q̄ ad remittēda peccata accepit spi
ritūsanctū. Vnū ergo suffugiū ē: ne sit irremissibilis blasphemia cor
impenitēs caueatur nec aliter penitētia prodesse credat̃ nisi vt tenea
tur ecclesia vbi remissio peccatoꝝ datur: ⁊ societas spūs in pacis vin
culo custodit̃: hec sūt q̄ d̄ spiritu blasphemie Augustin⁹ sentit. Ad au
ctoritatē apl̃i ad hebreos. vj. cū dr̄ impossibile est eos q̇ semel illumi
nati sunt ⁊ respondeo ꝙ nō dr̄ simpliciter. Impossibile renouari ad
penitētiā sȝ impossibile renouari ad penitētiā recrucifigētes in se ip-
sis filiū dei ⁊ exēplū ignominie faciētes quod facerent certe qui post
baptismalē illuminationē: lapsi ꝑ iteratū baptisma lapsuȝ penitētes
se renouari putarēt queadmodū iudei q̇ post ꝑpetrata delicta iteruȝ
fundamēta fidei/penitētie/baptismatis/impositiōis manuū ⁊ reli
quoꝝ: ac si nūꝙ̄ pri⁹ baptismati fuissent ⁊ de nouo venissent ad fidei
⁊ christi cognitionē cū id facere nō debuissent. Nā ꝑ baptisma ꝯmo
rimur ꝯsepelimur ⁊ resurgimus christo: qđ nō nisi semel accidere po
test nā semel mortu⁹ semel sepult⁹ semelq̨ resurrexit dñs. Sȝ age si
post baptismū est lapsus penitentie locus: q̇s nā ille est si non sit per

ablutionis lauacrum. Est proculdubio penitentie locus. Nam si
non esset: non tradidisset apostolus incestuosum fornicarium satha-
ne in interitum carnis vt spiritus eius saluus fieret in die domini si
non esset non diceret spiritussanctus id quod ad Ephesios audiui-
mus surge qui dormis ⁊ exurge a mortuis: ⁊ illuminabit te christus:
quid enim hoc aliud est: ꝙ ex operibus mortuis vocare ad peniten-
tiam. Quid nam aliud vult Paulus cum scribit ad Timotheum:
vt cū mãsuetudīe corripiat eos q̇ resistūt ne forte det eis deꝰ peniten-
tiã ad cognitionē veritatis ⁊ resipiscãt a laqueo diaboli. Ecce quo-
mō fidelibꝰ: post lapsuꝫ relinquat indubitãter penitētie locꝰ sꝫ dices
Cū nō ꝑ lauacrū (nã id vt dictuꝫ est impossibile: ⁊ tētare ꝓbanuꝫ)
q̇d nã faciēdo ꝓculdubio adeundo cū fiducia ad thronū grē vt mise
ricordiã accipiamꝰ ⁊ grãm inueniamꝰ: in auxilio oportuno in apoca
lipsi oēs ferme angeli septē ecclesiaꝝ q̇ erãt illaꝝ ecclesiaruꝫ episcopi
⁊ pastores ꝙ haberent aliquid operis mortui admonentur peniten
tiam agere. Quapropter inquit aquila secretorum celestium Johã
nes. si confiteamur peccata nostra fidelis est ⁊ iustus vt remittat no-
bis peccata nr̃a ⁊ emūdet nos ab oī iniquitate Veꝝ ñ q̇ post tãtaꝫ
grãm dei in lauacro infusionē post multiplicīū lapsuū diuisionē sēp
in mala reuoluunt oɔa nihil boni vnꝙ̄ operãtes quasi sterilis ager
aut solum noxias ꝓferens herbas. ñ ostendunt se maledictionis esse
filios ⁊ iusticie dei reseruatos in gehennalis ignis eternū suppliciū.
Quãobrē subdit Paulus dicēs. Terra eñi sepe sup̱ se venictē bibēs
hymbrē ⁊ ꝓferens herbã eis ꝓpter quos colitur idoneam accipit be
nedictionē a deo: q̇ aūt ꝓfert spinas ⁊ tribulos reproba est ⁊ maledi
ctioni proxima cuius finis in cōbustione est. Ad auctoritatē herme
respondeo ꝙ ipsa difficultatem dixit non impossibilitatem cum ait
Difficile enim viuet deo. Johãnes enim ait si quis peccauerit aduo
catum habemus apud patrem iesum christum iustum ⁊ ipse est pro-
piciatio pro peccatis non pro nostris autem tantum sed etiam pro
totius mundi. Et ideo (inquit Ambrosius) reuertimini ad ecclesiaꝫ Ambrosi^9
si qui vos separatis impie. Omnibus enim conuersis pollicetur: ve libro secun
niam quia scriptum est omnis qui inuocauerit nomē domini saluus do de peni-
erit deniꝗ etiam iudeorum populus qui dicebat de domino iesu de- tētia Capi.
monium habet qui dicebat in beelzebub eijcit demonia qui crucifixit iiij.v.⁊.vj.
dominum iesum Petri predicatione vocatur ad baptismum vt scele
ris tanti merita deponat Arbitror enim ꝙ etiam iudas potuisset tan
ta dei miseratione non excludi a venia si per penitentiaꝫ non apud iu
deos: sed apud christum egisset: sed audiant qui agunt penitentiam:
quō agere debeant quo studio quo affectu: qua mentis intentione:
q̄ intimorū ꝯcussione viscerꝝ qua cordis ꝯuersiōe vide inq̄t dn̄e q̄ tri

bulor. venter me' turbatus est a fletu meo: cõuersum est cor meũ i me.
Tre. ii. C. Cognouisti intentionẽ animi: fidẽ mentis cognosce et habitũ corporis sederũt inqt in terra: tacuerũt seniores filie syon et imposuerunt terrã sup caput suũ pcinxerũt se cilitio deduxerũt in terrã principes: virgines hierusalẽ in lachrymis defecerunt: oculi mei caligauerunt.
Jone. iij. D. Turbatus est vẽter me': effusa est in terra gloria mea. Sic fleuit niniue populus: et denũciatũ excidiũ ciuitatis euasit. Tãta est eniz penitẽtie medicia. vt mutare videatur de' sentẽtiã suã. In te est igitur vt euadas: vult se rogari dñs vult de se sperari vult sibi supplicari homo est et vis rogari vt ignoscas et putas deũ tibi nõ rogãti ignoscere. Ipse dñs hierusalẽ fleuit: vt qr ipsam flere noleba t dñi lachrymis ad veniã ptineret ipe nos flere vult vt euadere possimus: sicut habes scriptũ i euãgelio filie hierusalẽ nolite me flere: sz vos ipas flete. Fleuit Dauid et meruit vt mortẽ ppli pereũtis diuina remoueret misericordia quãdo trib' sibi ppositis optionib' eã tñ in qua maiorẽ dñi miserationẽ experiret elegit. Quid erubescis tu peccata tua flere cũ deus prophetas iusserit flere p populis. Deniq et ezechiel iussus est flere hierusalẽ et accepit librũ in cuius capite scripta erãt lamẽtatio et melos et ve: duo tristia: et vnũ delectabile: quoniã ille salu' erit ifuturũ: q in hoc seculo plus fleuerit. Cor eñi sapientiũ in domo luct': et cor stultor in domo epularũ. Et ipse dñs ait beati qui nũc fletis: quia ridebitis.

Luce. xxiij. D.
ij. Reg. xxiiij. B.
Ezec. ij. D.
Eccle. vij.
Luce. vj. D.

Quare in Luca pater Joseph Heli scribitur et in Matheo Jacob. Cap. vj.

Qoniã de gñationibus christi varie nobis Matheus et Lucas euãgeliste tradiderũt et ptraria sibi aquã plurimis dicere putãtur. In hoc etiã nõnulli fideliũ veritatis ignorãtia cõuicta quedã p suis q̃sq opinationibus cõnatur adhibere: etiã de hoc historiã in mediũ pferamus. Affricanus scribẽs ad aristidẽ quedã de euãgelior cõsonãtia: et de genealogiis q̃ a Matheo et Luca diuerse referũtur ceteror q̃dẽ opiniões procul a veritate dei errãtes coarguit Ipse autẽ historiã quã cõpererat in his ipsis ptulit verbis. Apud gẽtẽ inquit israel gñationũ noia nũc sm nature nũc etiã sm legis ordinem numerãtur nature quidem successiones habentur que ex seminis vel sanguinis veritate descendunt legis autem quis filius alio generante substituitur: sub nomine fratris defuncti sine liberis. Cum ergo huiuscemodi apud eos generationum ordines seruarentur vt quidem ex ipso

germine quidē et substitutione ab aliis generati aliis filii legis bñficio deputarentur a singulis euāgelistarū vtriusq̧modi cōmemorata successio est. idest vt alter eorū eū q̄ genuisset: alter vero eū q̄ quasi genuisse videret exponeret. Et ita fit vt neutrū euāgeliū mētiat dū aliud nature ordinē: aliud vero legis exequeret. Ex diuerso em̄ patrū gn̄e efficiunt Jacob et Heli vterini fratres quorū aiter.i. Jacob fratris heli sine liberis defuncti vxorē ex mādato legis accipiēs genuit Joseph natura q̄dē germinis suū filiū: ppt qđ et scribit Jacob aūt genuit Joseph: sm̄ vo legis pceptū Heli efficit fili⁹ cui⁹ Jacob q: frater erat vxorē ad suscipiēdū fratris semē acceperat. Et per hoc Affrican⁹ inq̄t rara inuenit atq̧ integra gn̄atio et ea quā Mathus enumerat dicēs. Jacob aūt genuit Joseph: et ea quā Lucas cōpetēti obseruatōe designat dicēs q̄ putabat esse fili⁹ Joseph. q̄ fuit Jacob. Qui et ipē subsonāte eadē distinctiōe Heli esse filius putabat q̄ fuerat melchi: q: legalē hāc successionē q̄ velut adoptione quadam erga defunctos constat magis q̄ germinis veritatē cōpetenti satis designauit iudicio obseruans euāgelista: ne oīo in huiuscemodi successionibus genuisse aliquē noīaret per qđ digna distinctione nō descendens sed ascendens vsq̧ ad adā: et ad ipsum vsq̧ peruenit domi nū. De hac autē opinione ampliora videbis apud Eusebiū libro primo historie ecclesiastice cap. vi. si per ocīū lz. Beat⁹ quoq̧ Augustinus de genealogia Joseph aliter sentit i lib. questionū veteris et noui testamēti questione. lvj. ita infit. Nō est ambiguū patrē Joseph Jacob fuisse: ordo em̄ a dauid p Salamonē tramite suū tenēs recto cursu peruenit ad Jacob. cuius filius est Joseph. Heli autē filius Mathat: a dauid per Nathā filiū eiusdē dauid ordinē tenet vsq̧ ad tēp⁹ quo saluator aduenit vnde singuli euāgelistre a dauid singulorū fratrū generationū ordines psecuti quasi furtim fugam fecerūt: vt Matheus a dauid per salomonē descenderet ad Joseph. Lucas vero ab Heli qui tempore fuit saluatoris ascendit per traducē Nathā filii dauid et vtriusq̧.i. Heli et Joseph iunxit tribum ostendēs vnius generis esse vtrūq̧ vt cū Heli sociat Joseph non discrepare eos in generatione sed fratres ostendat. Ac per hoc non solum ipsius Joseph filiū esse saluatorē sed et Heli ipsa enim ratione q̄ ipsius Joseph filius dicitur saluator ipsa est et Heli: filius et ceterorum oim qui de eadē tribu sunt: hinc est q̄ dicit apostolus. Quorū patres et ex quib⁹ christus scd̄m carnem. Diuino etenim nutu permotus Lucas, est vt ab Heli per traducem Nathan ascenderet ad dauid: et per tharē patrem eius ascenderet Sem filiū Noe et adhuc super diluuiū perueniret ad Seth filiū Ade qui reddit⁹ erat pro Abel et eadem ratione faceret filium Ade saluatorem qua dicebat filius esse Joseph

Eusebius Augustin⁹.

et Heli suꝑ aũt adã trãscẽdẽs assignaret ante oẽm carnẽ christũ filiũ dei esse illð qð q̇busdã videt̃: q̃r Heli acceperat vxorẽ Jacob quõ lex mãdauit vt si q̇s mortuꝰ fuisset sine filijs acciꝑet frater aut ꝓpinquꝰ vxorẽ eiꝰ: ⁊ resuscitaret semẽ fr̃is sui. Et ita factũ vt Heli generaret Joseph Jacob cuiꝰ vxorẽ acceperat: ⁊ ꝑ hoc iũgi gñationẽ vt nõ im merito Joseph patrẽ habere Heli dicat̃. hoc inquit Augustinꝰ. nec

Augustinꝰ

probabile est nec ad vllã rẽ ꝓficit illð aũt qð supradictũ est ⁊ ꝑ generationẽ iũgit duos fratres filios vniꝰ ⁊ christum ostẽdit filiũ dei esse ante oẽm gñationẽ Euãgelista em̃ cum referret dicẽs. Et ip̃e iesus erat incipiẽs fere annoꝝ tringita filius sicut putabat̃ Joseph q̇ fuit Heli.i.iesus filius estimabat̃ Joseph. Et nõ solũ Joseph erat filiꝰ sȝ et Heli, nõ q̃r Joseph filiũ dicit Heli: sȝ eodẽ genere quo Joseph vocabat̃ filiꝰ esse iesus: ita erat etiã filiꝰ Heli ꝓpter qð fratrum filij erãt Joseph ⁊ Heli.i.Salomonis ⁊ Nathan filioꝝ Dauid vt per Dauid ascẽdẽs ad Abrahã ⁊ Noe ⁊ Seth ⁊ ad ip̃m Adam vt suꝑ Adã doceat esse christũ filiũ dei cũ em̃ dicit. Qui fuit filiꝰ Seth qui fuit filius Ade q̇ fuit filiꝰ dei: christũ vtiqȝ ita dicit Ade filiũ sicut dicebat̃ filiꝰ Joseph hec Augustinus. Nõ eedẽ ꝑsone sunt (inquit Ori-

Origenes.

genes) in gñatiõe saluatoris quãdo descẽdere dicit̃ ⁊ quãdo cõscendere. Qui em̃ inquit fecit eũ celis tibi descẽdẽtẽ: mulieres nõ quaslibet. Sed peccatrices: et quas scriptura rep̃hẽderat: introducit: q̇ vero baptisatũ narrat: nulliꝰ facit mulieris mẽtionẽ. i Matheo ergo in q̇t noiat̃ Thamar: q̄ cũ socero fraude cõcubuit: ⁊ Ruth moabitẽ nec de genere israel: et Raab q̄ vnde sũpta sit scire nequeo: et cõiũx Urie q̄ violauit mariti thorũ. Q̃r em̃ dñs nr̃ atqȝ saluator ad hoc venerat vt hominũ peccata susciperet et eũ q̇ nõ fecerat peccatũ ꝓ nobis mortuus est: ꝓpterea descẽdẽs inquit Origenes in mũdũ assumpsit pec

Origenes.

catoꝝ hoim vitiosorũqȝ ꝑsonã: et nasci voluit de stirpe Salomonis cuius peccata cõscripta: et Roboã cuius delicta ferunt̃: et de ceteris eiꝰ q̇bꝰ multi fecerũt malũ in ꝯspectu dei. Quãdo ṽo lauacro cõscendit: ⁊ scõs Ordo esse describit̃ nõ ꝑ Salomonẽ sȝ ꝑ Nathã nascitur qui eius arguit patrẽ suꝑ Urie morte ortuqȝ Salomonis. Sed in Matheo semꝑ gñationis nomẽ adiũgit̃ in Luca ṽo penitꝰ siletur In Matheo nõ est scriptũ incipiebat. in Luca ṽo q̃r de baptismate cõscẽsurꝰ erat incipiebat legit̃ scriptura referẽte. Et ip̃e erat icipiẽs. Quãdo em̃ baptizatus est: mysteriũ scðe generationis assumpsit vt tu quoqȝ priorẽ natiuitatẽ destruas: et in scða regeneratiõe nascaris: et tunc dicit̃ incepisse. Et quomõ populus iudeoꝝ quãdo erat i egypto nõ habebat initiũ mẽsiũ: quãdo vero regressus est in egypto tũc dicitur ad eũ: mensis iste initiũ mẽsiũ primus erit vobis de mensibꝰ anni sic q̇ nec dũ ẽ baptizatꝰ: nec cepisse narrat̃ hec Origenes. Dicet

forsitan aliquis quid est quod probet mariã matrem domini ex tribu et semine esse Dauid: cũ nõ ipsius genealogia: sed Joseph a Mattheo et Luca describatur respondeo: et idonei testis proferamus sermonem. Dicit enim angelus ad mariam inter cetera. Et dabit illi dominus deus sedẽ Dauid patris sui ⁊ regnabit in domo Jacob in eternum et regni eius nõ erit finis. Quomodo diceretur ab idoneo teste pater eius Dauid: si non esset maria ex semine Dauid.

¶ An sexta hora crucifixus est domin⁹: vt in Mattheo et Luca et Joanne legitur: an vero tertia vt dicit Marcus. Cap. vij.

In vno ore et ratione euãgeliste locuti sunt: quõ factum est vt tribus ducentib⁹. i. Mattheo Luca ⁊ Joanne: qz sexta hora crucifixus est dñs: Marcus ediuerso tertia hora crucifixum dicat saluatorẽ: respondet Aug. q̄ obscuris vera inuoluere nõ est bonum. Nam tres euãgeliste vnum sensum habuerunt. Marcus autem rem que ab illis p̄termissa fuerat voluit intimare sciens necessariam. Nec enim falli posset qui autorum exempla secutus ea que scripsit magna deuotione et industria didicit / et nec sine sancto spiritu fecit. Quid ergo ex hoc ostendere voluit debet absolui. Conuendum itaqz est: qz non a pilato sed a iudeis saluator crucifixus est. Quantum eniz ad leges romanas p̄tinuit / innocentem pronunciauit saluatorem. Ait eniz pilatus iudeis Ego nullam inuenio causam in eo. Et dicentibus illis. Crucifige euz respondit. Quid eniz mali fecit? Deniqz persistens et volens educere eum de manibus eorum calumniam passus est dicentib⁹ eis. Si hũc dimittis non es amicus Cesaris: omnis eñi qui se regẽ facit contradicit Cesari. Sic factum est vt traderet eum iudicio illorum: sententiam ergo non dedit Pilatus sed iudei. Deniqz premoniti sunt inquit a principibus sacerdotum vt dicerent. Crucifigatur. Hanc sentẽtiam tertia hora datam vult intelligi in qua assiduis vocibus perdurantes cum interuallo horarũ fere trium quibus itũ ⁊ reditum est ab herode crucifixerunt saluatorẽ. Ois eniz qui addicit̃ morte ex eo iam mortuus cõputatur quo sentẽtiã excepit. Manifestauit igit̃ Marcus: qz non in iudicis sententia saluator crucifixus est. Difficile enim est innocentẽ ꝓbare eũ: qui sententia iudicis punit̃. Discordare ergo se passus ẽ in verbo: vt doceret tertia hora ceptũ esse q̃d sexta hora impletum est: nõ legim⁹ sed ꝑsistente maliuolentia iudeorum. Augustin⁹.

¶ An demones cognouerint christum. Cap. viij.

Marci.j.d.
j.Corin.
ij.b.

I forsitan aliquis querat quō Marc⁹ euangelista demonia cognouisse ait ꝛ ꝓfessa esse iesum: ecōtra autem apl'us principes et potestates hui⁹ seculi neget cognouisse diuinitatem dn̄i iesu. Dicit em̄ inter cetera Marcus. Sciebant em̄ ipsum esse. Apl's vero quē nemo inquit principū hui⁹ seculi cognouit: si em̄ cognouissent nūq̄ dn̄m maiestatis crucifixissent: si demonia sciebāt: quō principes ignorabant: Quibusdā (inquit Aug.) videt̃ principes hui⁹ seculi maiores iudeorum significasse quasi iuxta qd̄ Petr⁹ apl's dicit. Scitis em̄ (inquit) fratres: q2 per ignorantiā gessistis hoc malū sicut et principes vestri. Ergo iudeorū erant principes non tñ hui⁹ seculi principes erāt. Unde ait. Uñi non seculi: quippe cū dixerint regē se habere Cesarē sub cuius fuerāt redacti potestate. Sūt aūt isti hi principes q̊s alio loco significauit apostolus dicēs. Nō est nobis colluctatio aduersus carnem et sanguinē: sed aduersus principes et potestates huius mundi aduersum tenebrarū harū rectores. Recte ergo querit̃. Si em̄ isti nō cognouerūt iesum: quō poterat fieri vt demonia agnoscerent eū. Sz aliud est qd̄ cognouisse in christo demones dicit: ꝛ aliud qd̄ huius seculi principes negat cognouisse. Nā demonia sciebāt ipsuz quidem qui per legē fuerat ꝓmissus. Omnia em̄ signa videbāt in eo que dixerant futura esse ꝓphete: vt q̄ ex semine Dauid de virgine vētur⁹ esset redemptor israel: misteriū aūt diuinitatis ei⁹ ignorabāt sicut et principes eorū. Deniq3 querit q̄uis captiose diabolus a saluatore dicēs. Si tu es filius dei ꝛc. videns em̄ aliqñ diuinā virtutē: aliquando hominis infirmitatē ambigens quid verū esset: torquebat̃. Concordant ergo scripture scd̄m ea que reuelata sunt: impossibile est enim discordare vnius spiritus viros.

Aug. in li. j. ve. et no. testamē. q. lxv.
Act3. iij. c.
Ephe. vj. b

An aliquis viderit deum. Cap. ix.

Genesis xxxij. b.
Esaie. vj.
Joan. j. b.
Augustin⁹

Uid est quod Jacob appellatus est hō videns deum ꝛ Moses vidit deū facie ad faciez: necnon ꝛ Esaias vidi (ait) deum sabaoth oculis meis. Contra aūt Joānes euāgelista: nemo vidit deū vnq̄: h̄ q̄tū videt̃ (infit Augu.) cōtrarium est: q̄tuz ad fidē vero pertinet deū oino nemo vidit vnq̄: neq3 patrē neq3 filiū. Qd̄ em̄ visus dicit̃ ad intelligētiam refert̃. Uisus est em̄ velut in imagine veluti nos cum imperatores nesciamus / videmus eos in figura non in veritate: ita et deus visus est vt intelligeret̃ de⁹ esse qui apparebat per rationē nō per substantiā: q2 in natura sua de⁹ videri nō pōt. Et vtuerius ꝓposite q̄stionis secreta pandam⁹ sensum euāgeliste explicare nitamur. Joannes

enim occultum aliquid prodere voluit qđ sciuit ad salutarē doctrinā
pertinere:idcirco. Deū inquit nemo vidit vnq̄ nisi vnigenitus filius
qui est in sinu patris ipse enarrauit:vñ Augustin⁹ tractatu. Ego sū
qui sum ait deus pater ⁊ filius et spiritussanctus natura propria in-
uisibilis est:apparuit aūt qñ voluit:nō vt est sed vt voluit cui seruiūt
oia:i igne apparuit nō est ignis:in sono apparuit nō est sonus: non
sunt hec deus sed indicāt deū:hec ille. Animaduertamus sensum euā
geliste vt eĩm verꝫ est q: ꝙ nemo vidit deū vnq̄ ostēderet filiū hoc enar
rasse docet quē falli vtiqꝫ impossibile est:q: in sinu patris est. Sinus
aūt patris quid est nisi affect⁹ in charitate veri patris ꝑ nature vnita
tē in filiū. Quāobrē nemo vidit deū nisi vnicus fili⁹:hec Joānes apo
stolus filiū dei audiuit dicentē inter alia:non q: patrē vidit quisq̄ ni-
si qui est a deo hic vidit patrē vt ergo ad condēnationē proficeret iu-
deoꝝ qui christū dei filiū audire nolebant vel credere ostendit euāge
lista hunc esse christū qui patribus apparuisset in deū:illū aūt qui pa
ter est nūq̄ videri nisi a filio:qñ eĩm deū patrem negat visum et deū
apparuisse patribus ꝓfitetur manifestare se vult dei fili⁹:q: ipē sem
per in deū visus a patrib⁹ est. Uide inter cetera dicit iudeis de patre
Neqꝫ vocē eius audistis aliquando:neqꝫ figurā eius vidistis. Ecce
non est contrariū:⁊ visum et inuisum esse deū. Deus (inquit Ambro
sius) ⁊ si abrahe visus est in forma humani corporis visus est quo.s. — Diuus am-
postremis tēporibus in hoīe venturus esse demōstraret. Et si filiū — brosius in li
dei visum a patribus approbamus sic vt non totum in illo qđ de⁹ est — bro de fide
videretur:sed dispōnes rerū futuraꝝ que suis quibusqꝫ tēporibus cō — cōtra arria
plenda erāt. In illo per imaginē cernerentur. Nā quis filiū dei vide — nos ca.viij.
re potuit anteq̄ cōspicabilē materiā sicut ei placuit assumpsit: vel ip-
sum hoīem induere dignatus est vides ergo per oīa heretice chara-
cteres diuinarum scripturarū in honore dei patribus ꝓostensos:nō
tñ ipsum deū vt est proprie reuelatū. Deniqꝫ dū moses oraret vt fa-
ciē dei pure videret quid ad illū cōtinuo de⁹. Nō poteris (inquit) vi
dere faciē meā non eĩm videbit homo faciē meam et viuet hoc ipso ꝙ
negatur aspectus charitas assignatur q̄ scꝫ tanta est quāta credenda — Exod .xx-
est que inuisibilis iudicaṫ. Cū ergo moses (qui et situm celi et ordi- — xiij.D.
nes mūdi:et elemētorum vices.totius deniqꝫ orbis ornamēta diges
serit) indicarit expresserit:cui ipse dñs testimoniū perhibuit dicens.
Nemo erit ex prophetis:vt seruus meus moses:cui facie ad faciem
os ad os locutus sum:deus tñ pure videri non potuit merito q̇dem
ꝓphetia oīm dignus:sed non vsqꝫ adeo vt intueri deum valeret:quia — Nūeri.xj.b
homo tātūmō esset. Nō enim sic humanis aspectibus reuelatus est:
vt tota i illo deitas appareret: sꝫ ad vicē speculi cū cōceptos intra lu
cem suā vult⁹ quasi ad plenā effigiem hoīs includit:ita maiestas ei⁹

preeūte fulgore intra id visum esse ꝙ imaginē veritatis nō ipsuz deū
ꝓpe demōstraret hec Ambrosius. Rursuz aliꝫ existimāt illos tres ce
Tres celos — los (ad quorū tertiū se raptū Paulus scribit) sumēdos esse scꝫ tri
ſm beatum — plicē diuina cognoscēdi gradū. Nēpe res diuinas cognoscit animus
Paulum. — hūanus pꝛio nature ⁊ rerꝫ corporeaꝝ cōtēplatōe ad quā viā philosophi
etiā nr̄e fidei exptes ꝑuenerūt. Et hoc primū est celū scd̓o fide ⁊ cete
ra credulitate eorū q̄ scriptura tradit esse credēda; quomō christiani
hāc degētes vitā deū agnoscūt. Et hoc scd̓m est celū. Tertio diuina
cognoscit anim⁹ p̄senti reꝝ intuitu ꝑ lumē glorie quomō beati in illa
celesti patria deū agnoscūt. Et h̓ tertiū ē celū. Ad qd̓ postremū rapt⁹
fuit (inquīt) Paul⁹: qꝛ ad id tertiū cognoscēdi deū gen⁹ diuio īdul=
tu ac numere ꝓuect⁹ extitit ⁊ isti⁹ opinionis videt̓ esse diuus Augu.
nā dicit libro .xij. De genesi ad litterā cap. xxvij. ⁊. xxviij. explicite ꝙ
Augustin⁹ — Moses ⁊ Paul⁹ viderūt essentiā diuinā sicut vident beati in patria
vn̄ dicit nō ꝑ speculū in enigmate ſꝫ facie ad faciē qd̓ de mose dictū ē
os ad os mūdo corde deū videbūt ꝑ speciē scꝫ qua de⁹ est q̄cquid est.
Et post pauca. Cur nō credam⁹ q̄tāto apostolo doctori gētiū rapto
vsqꝫ ad istā visionē voluerit demōstrare de⁹ vitā in qua post hāc vitā
viueret in eternū intelligēdū tn̄ ꝙ de hac visione ꝑfecta loquēs libro
eodē cap xxvj. et. xxvij. inquit in patria videbit̓ claritas dn̄i nō ꝑ vi=
sionē corporalē sicut in mōte sinai: nec ꝑ spiritalē sicut vidit Esaias ⁊
Esaias — Johānes in Apocaplipsi: ſꝫ ꝑ speciē nō ꝑ enigmata quātū ea hūana
Johannes. — mēs pōt capere scd̓m assumētis dei gratiā. Sic intelligendū inquit
arbitror qd̓ de mose scriptū est. Cōcupierat eñi videre deū: nō vtiqꝫ
sicut viderat in mōte vel in tabernaculo: ſꝫ in ea substātia q̄ de⁹ est nul
la assumpta corporali creatura q̄ sensib⁹ p̄sentet̓ aut sīlibus corporꝫ
ſꝫ ꝑ speciē suā quātū eā pōt capere creatura rationalis: ⁊ intellectua
lis. Sꝫ forsitā aliq̄s q̄rere posset. An q̄ viderūt deū scꝫ moses ⁊ Pau
lus ꝓ illo instanti quo viderūt diuinā essentiā fuerint beati. Respon=
dēdū est ꝙ sic nā scd̓m Augustinū .vij. de ciuitate dei: beatitudo essen
tialis ɔsistit in ꝑfecta visione diuine essentie accipiēdo beatitudinem
Questio — ꝓ actu: nō aūt accipiēdo ꝓ statu qꝛ ibi nō ꝑmāserunt. Rursum alius
quereret. Si discedēte tali visione recordabant̓ de visis. Respōdeo ꝙ
Alia q̄stio. — oīs visio ꝑfecta naturaliter relinquit ī memoria dispositionē aliquā
ꝑ quā de visis p̄teritis recordamur: ⁊ iō cū rō ista fuerat ꝑfectissima
nō apparet rō quare nō dimiserit dispositionē intellectualē ꝑ quā re
miniscerētur de visis ⁊ illa dispositio ꝑfectissima distinctissime ad me
moriā reducebat visa ⁊ ista aūt representātur ad modū speciei vnde
inquit. Nisi ɔcupitā ⁊ desideratā dei claritatē moses videre meruis
set nō in libro numeroꝝ diceret de⁹ ad aaron ⁊ mariā fratres ei⁹. Au=
dite verba mea. Si fuerit ꝓpheta inter vos in visione illius dn̄s co

gnoscar: et in somnio loquar illi: nō ita quō famul⁹ me⁹ moses in to
ta domo mea fidelis est: os ad os loquar ad illū i spē ⁊ nō p enigma
ta: ⁊ claritatē dñi vidit neqꝫ eñi hoc ₓm substantiā corporis q̄ carnis
sensibus presentat intelligēdū est. Nā vtiqꝫ sic loquebat ad mosez fa
cie ad faciē ɔtra in ɔtra. Qū tñ dixit ei ostēde mihi temetipm: ⁊ nunc
etiā ad ipsos quos obiurgabat: ⁊ q̄bus mosi meritū ita pferebat sic
loquebat p creaturā corporalē psentatā sensib⁹ carnis illo ergo mō
in illa spē qua deus est lōge ineffabiliter secretius ⁊ psentius loq̄tur
locutione ineffabili vbi eū nemo vidēs viuet vita ista qua mortaliter
viuit in istis sensibus corporis. Sed nisi ab hac vita quisqꝫ quodam
modo moriat siue oīno exiens de corpore siue ita aduersus ⁊ aliena
tus a carnalibus sensibus vt merito nesciat sicut Apostol⁹ ait vtrū in
corpore an extra corp⁹ sit cū in illā rapitur ⁊ subuehit visionez. Qua Apostolus
propter si hoc tertiū visionis genus qđ superi⁹ est: nō solū oī corpo
rali quo per corporis sensus corpora sentiūtur verūetiā oī illo spiri
tali quo similitudines corporū spū ⁊ nō mēte cernūtur tertiū celū ap
pellauit apostolus: i hoc videtur claritas dei cui vidēte corda mūdā
tur vñ dictū est beati mūdo corde qꝛ ipsi deū videbunt nō p aliquam
corporaliter vel spūaliter figuratā significationē tāq̄ p speculū i eni
gmate sed facie ad faciē qđ de mose dictū est os ad os p speciē scꝫ q̄
est de⁹ q̄cq̄d est quātulumcūqꝫ eū mēs que nō est qđ ipse est etiaz ab
oī corpore et ab oī terrena labe mūdana ⁊ similitudine corporis alie
nata ⁊ abrepta capere pōt a quo peregrinamur mortali ⁊ corruptibi
li onere grauati quā diu p fidē ambulamus nō p speciē ⁊ cum hic iu
ste viuimus. Cur aūt nō credamus q̄ tāto apostolo doctori gētium
rapto vsqꝫ ad istā excellētissimā visionē voluerit deus monstrare vitā
in qua post hanc vitā viuēdum est in eternū. Ego aūt visoꝝ vel visio
nū pter ista tria (iquit) genera aut corpore aut spiritu aut mēte vsqꝫ
adhuc vel nosse vel docere nō possunt sꝫ quot ⁊ quāte singuloꝝ gene
ra sint differentie vt in vno quoqꝫ aliud alio gradatiz superferatur
ignorare me fateor. Deniqꝫ q̄uis abrepto apostolo a carnis sensib⁹
in tertium celū ⁊ paradisum: hoc ipsum certe defuit ad plenam perfe
ctāqꝫ cognitionem reruz que angelis inest q̄ siue in corpe siue extra
corpus esset nesciebat hoc vtiqꝫ non deerit cum receptis corporibus
in resurrectione mortuorum corruptibile hoc induetur incorruptio
ne: ⁊ mortale hoc induetur immortalitate. Oia eñi euidētia erūt sine
vlla falsitate sine vlla ignorātia suis ordinib⁹ distributa ⁊ corporalia
spiritalia ⁊ intellectualia i natura itegra ⁊ beatitudie pfecta patꝫ igit
manifeste q̄ ipse Augustinus ponit illam noticiam Pauli fuisse in
tuitiuam et beatificam quia non ponit eam distare ab illa angeloꝝ
rum aut sanctorum nisi per hoc q̄ nesciebat an esset in corpore siue

extra corpus: qđ accidit noticie beatoꝝ vt scꝫ aliquid creatū cogno-
scant vt hr̄. lib. quinto cōfessionū. Notatu tñ dignū est ꝙ ipse Augu
stinus in libro questionū veteris et noui testamenti et in tractatu ego
sum qui sum et in expositione supra euāgeliū Johānis et in libro q̄-
stionū sup exodū q̄stiōe. cliiij. videt̄ sētire cū Ambrosio in libro de fi-
de contra arrianos vt supra dictū est et cū diuo Gregorio in lib. mo-
raliū ita scribens. Quādiu enim hic mortaliter viuit̄ videri p quasdā
imagines deꝰ pōt: sꝫ p ipam nature sue speciē nō pōt: et i hoc nō reci
piunt̄ isti diuini patres a recētioribus doctoribꝰ ⁊ oēs aliȷ̄ oppositū
clamant et scriptura mosi. Nūeri. xij. magis est pro eis: et cū illis ē
Augustinꝰ beatus Augustinus in. xij. lib. de genesi ad litterā vt dictū est ⁊ i lib.
de vidēdo deū vñ vr̄ Augustinus mutasse. sentētiam ⁊ vr̄ finalis sua
intentio fuisse que habetur in lib. de genesi ad litterā et in lib. de vidē
do deū: eo ꝙ lib. illos credit̄ postremo fecisse vnde in lib. de videndo
deuꝫ inquit. Quomō iā ipsa dei substātia videri potuerit a quibusdā
in hac vita positis ꝓpter illud qđ dictū est ad moysez. Nemo pōt fa
ciē meā videre ⁊ viuere: nisi qꝛ pōt hūana mēs diuinitus rapi ex hac
vita ad angelicā vitā anteꝙ̄ p istā cōmunē mortē carne soluat̄. Sic
eñ raptus est q̇ audiuit illic ieffabilia verba que nō lꝫ homini loqui:
vbi vsqꝫ adeo facta est ab huius vite sensibus quedā intētionis auer-
sio: vt siue in corpore siue extra corpus fuerit nescire se diceret: ita fit
vt illud verum fit qđ dictum est. Nemo pōt faciē meā videre ⁊ viuere:
qꝛ necesse est abstrahi ab hac vita mentē: qñ in illius ineffabilitatē vi
sionis assumitur: ⁊ non fit q̇busdā sanctis nondū ita defunctis vt se-
pelienda cadauera remanerent: etiā istā excellentiā reuelationis eiꝰ
ꝯcessam fuisse. Qđ existimo cogitasse illū q̇ noluit dicere. Sic appa
ruit mosi p speciē: non p enigmata: vbi etiā addidit dicēs. Et gloriā
dñi vidit hec Augustinus itaqꝫ hoc mō sensum oēm et imaginationē
supergressi Moses et Paulus lympido mētis obtutu in diuina cō-
tēplanda ferebant̄ tp̄e subleuationis animoꝝ ipsoꝝ in deuꝫ ꝓinde in
tertiū celū raptꝰ fuisse dꝛ Paulus. Nā tres illos celos interpretan-
dos putāt q̇dā scd̄m triplicē visionē: sensus videlicet imaginationis
⁊ intelligentie: vt primū celū intelligant rerū iudiciū mō quodā sensi
bili quo ita eas ꝯprehēdimꝰ vt aut sentiamꝰ aut sentire videamur vt
moses quē in rubo Scd̄m vero (qđ est imaginationis) celū reꝝ iu-
diciū intelligimus. Cū res ipsas ꝓinde atqꝫ apđ nos collocatas tan
ꝙ̄ in imagine contuemur: quēadmodū vsuuenire solet vel in excessu
mentis quaꝫ extasim Greci dicūt vel in somno cum non corpora sed
rerum imagines videntur vt rex Aegyptiorum dormiens: vaccas et
spicas in somno conspexit. Tertium autem scilicet intelligentie dicit̄
quando neqꝫ corpora: neqꝫ imagines corporuꝫ videntur: sed quadā

mentis serenitate iam fretus homo altius tollens intellectus acumen ad deum ingreditur.

¶ An spiritumsanctum habuerint apostoli tpe illo cum fuerint in terra cum dño. Cap.x.

Quia inter multa vt refert Augustinus euangelista dicit spiritus nõdum erat datus: qr iesus nõdum fuerat glorificatus ꝛ in alio loco. Si diligitis me ait pcepta mea seruate et ego rogabo patrem et alium paraclitum dabit vobis. vt vobiscum sit in eternum spm̃ veritatis quē mundus nõ põt accipere: qr non vidit nec cognoscit eum: vos videtis eum et cognoscitis: qr apud vos manet ꝛ vobiscum est. Quid est hoc negat datum spm̃ ante passionē: rogaturum autē se pmittit patrē: vt mittat eum. Item subiecit quia cum ipsis erat et manebat apud eos. Legit post resurrectionē autē insufflasse et dixisse eis. Accipite spm̃ sanctum: in pentecoste autē descēdisse legitur spiritussctūs in apostolos. Tantas video (inquit Augustinus) in hac causa pturbatiões, vt quid tenendum sit: nesciatur. in his oĩbus que pposita sunt nõ est vna causa. Breuiter enĩ singularum causarum significate sunt forme: qr vnus quidē est spiritus: sed dona habet multa Cum ergo legit spiritussanct⁹ intelligi debet ꝛ ei⁹ officium in quo sit significat⁹. Nã ꝛ cuz in eis erat et ventur⁹ erat non est falsum. Sed si non istud ad personã trahas: sed ad naturã. Alterum enĩ venturuz a pr̃e pmisit christus: vt qr indifferens est eoꝝ diuinitas in presentia christi non putet absens spiritussanctus et in aduētu: ꝛ in apparentia spiritussctĩ presens estimetur christus: ideo cum venturuz eum pmittit dicit. Vos videtis eũ quia apud vos manet et vobiscum est: vt securi essent apl̃i: quia post ascensionē dñi non minorē aut degenerē ad tuitionem habituri essent pastorem aut regē. Nam nõ est dubium non datum esse credentibus spm̃ nisi sicut euãgelista testat: postq̃ deuicta morte resurgens clarificatus est dñs: vt autē apl̃i presente dño virtutes facerent: potestas data est sicut et prius pphetis. Trium ergo officioꝝ forme spiritussancti in apostolis sunt ostēse. Quarum prĩa est hec que ad ius ecclesiasticum ptinet in regenerãdis vel ceteris officijs. Scda que pentecoste data est que est generalis. Non solum enĩ in apl̃os: sed etiã in oēs decidit spiritussanctus credētes. Tertia forma est que solis apostolis concessa est in signis ac virtutibus faciendis vsq3 dum fidei semina iacerentur ad crementum. Semina enim fidei virtutes per apostolos facte. Ipsi enim antistites positi sunt huius veritatis qui per signa et prodigia non irrationabilem esse fidem nostraz testarentur.

Ioã.vij.f.
Ioã.xiiij.b
Ioã.xx.e.
Ioã.ij.a.
Aug.li.ij. ve.ꝛ no.testa.q.xciij.
Ioã xiiij.b
Tres officiorum forme dono spiritussancti in apostolis.

Nulla eñ probatio maior est veritatis q̃ virtus: hec est eñ que omnem terrenā p̄biam accusat. Igitur spiritussanctus generaliter semel datur omnibus credentibus per quem filij dei esse probentur: dū manet in eis: in signis vero ꝛ pdigijs faciendis nō manet in homine: sed vocatus aduenit aut suggerit necessaria ꝛ recedit. Similiter ꝛ in traditione vel ordinatione de foris gratiam prestat: tuitionem etiam deferens deuotis fidei. Dicit aūt ad hec oīa diuus Augustin⁹ in libro de trinitate ꝛ vnitate dei cap. iiij. quia vnus spirit⁹ est: dona habens multa. Non esse dubium quin spiritussctūs cum eis esset: qꝛ vbi christ⁹ est spiritussanctus est: ꝛ qꝛ venturum spiritumsanctum a patre promiserat: christus in hoc nō defuit indifferēs eius diuinitas.

Augustin⁹

¶ De resurrectione ꝛ q̄ oīm hominū erit resurrectio ꝛ de his qui viui reperientur. Cap. xj.

Diu⁹ Ambrosius lib. de fide resurrectiōis. cap. x.

Tribus euidentius (infit Ambrosius) colligitur resurrectionis fides: quibus oīa cōprehendunt ratione vniuersitatis: exemplo / testimonio rei geste: qꝛ plurimi surrexerunt. Ratio euidens est: qꝛ cum oīs vite nostre vsus in corporis aīeq; consortio sit. Resurrectio autē / aut boni actus premium habeat: aut penā improbi: necesse sit corpus resurgere cuius actus expenditur. Quō enim in iudicium vocabit aīa sine corpore cū de suo ꝛ corporis contubernio ratio prestanda sit: resurrectio omnibus erit: sed ideo difficile creditur: qꝛ non nr̄m meritum sed dei munus est. Prima igitur resurrectionis fides vsus est mundi rerumq; status oīm generationum series / successionum vices / obitus / ortusq; signorum / diei et noctis occasus / eorumq; quotidie tanq̃ re diuina successio. Tēperamenti quoq; genitalis hui⁹ aliter ratio subesse non posset: nisi humores ipsius: quo oīa terrena generātur: q̃tū diuturni solis estus extorreret tantum rore nocturno: dispositio diuina repararet hec ille. Et vt diuus Augustin⁹ (inquit) Oīm hominū erit resurrectio ꝛ si oīm erit: ergo oēs moriuntur: vt mors ab Adam ducta omnibus filijs eius dn̄etur. Et maneat illud priuilegiū in dn̄o quod de eo specialiter dicitur. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Eius eñ caro non vidit corruptionē hanc rationem maxīa patrum turba tradente suscepimus. Uerum qꝛ sunt (inquit idem Augustinus) et alij eque catholici / ꝛ eruditi viri: qui credūt aīa in corpore manente immutandos ad incorruptionē ꝛ immortalitatē eos qui in aduētu dn̄i viui inueniendi sunt ꝛ hoc eis reputari p̄ resurrectione ex mortuis: q̄d mortalitatē immutatione deponant nō morte. Quolibet quis (inquit) acquiescat modo non est hereticus: nisi ex conten

Augu. libr. de ecclesiasticis dogmatibus capitulo. vij.
Ps̄. xv.
Act. ij. d.

tione hereticus fiat. Sufficit em̄ in ecclesia legere carnis resurrectio nem credere futuraꝫ de morte. Hec Augustinus: ⁊ paulopost inquit. Qđ auteꝫ dicimus de symbolo in aduentu domini viuos ac mortuos iudicandos non solū iustos ⁊ peccatores significari sicut Diodorus putat: sed ⁊ viuos eos qui in carne inueniēdi sunt credimꝰ: qui adhuc morituri creduntur vel immutandi sunt: vt alij volunt vt suscitati continuo vel reformati cum ante mortui iudicentur. Itaqꝫ aut peccatorum nostrorum supplicia pendemus / aut bene gestorum gratiam cō sequemur: resurgent (inquit Ambrosius) natura eadem iam stipendijs mortis honoratior. Deniqꝫ mortui qui in christo sunt resurgent primi. Deinde ⁊ nos qui viuimus inquit simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam christo in aera: et ita semper cum domino erimus illi primi: viuentes autem secundi illi cum iesu: viuentes per iesum: illis dulcior vita post requiem: viuentibus ⁊ si grata compendia: tamē ignorata remedia. Nihil est igitur quod in morte timeamus: nihil quod debeamus dolere: si aut natura repetenti vita que accepta est rependatur aut petenti impendatur officio in quo religionis cultus: aut virtutis vsus est neqꝫ enim quisqꝫ sibi vt sic maneret optauit Ioāni promissum estimatum est: sed non est creditum: verba tenemus sen tentiam deriuamus. Ipso in libro negat sibi: quod nō moreretur esse promissum: ne quem vana spes exemplo incesseret. Quod, si id velle spes insolens est: quanto insolentius est ꝙ non pretermoduꝫ accide rit vltra modum dolere. Quid si christus (vt aliqui volunt) nolit aliquos corpore dissolui: vt qui in aduentu forte eius viui reperientur ⁊ idem si sibi placeret de Enoch et de Helia ⁊ si quis alius in aduētuꝫ eius reseruetur. Nonne ergo qui tunc inuenientur viui / morienf: Nō hos exprimit oraculū Paulus: sed ꝙ rapianf obuiaꝫ christo in aera. Neqꝫ (vt Stapulēsis noster scribit) aduersatur articulo fidei nob is per spiritumsanctū relicto qui ait. Inde vēturus est iudicare viuos ⁊ mortuos: si viuos intelligimꝰ eos qui tunc viuēt et mortuos eos: qui ex mortuis resurgēt. Omnibus enim hominibus ad terminū mortis prefinitū venientibꝰ semel mori cōstitutū est. Quid miruꝫ si tūc cū ijs qui ad eū terminū nō perueniūt qui ex dei constituto preteriri nō pōt ob christi presentiam non mori dispensatum est. Duplex vero (inquit Origenes) intelligitur resurrectio: vna qua mente ⁊ ꝓposito ac fide cū christo a terrenis resurgimꝰ: vt celestia cogitemꝰ: ⁊ futura requiramus. Alia que generalis oīm erit in carne resurrectio: ergo que scđm mentē est ex fide resurrectio in his q̇ ea q̄ sursum sunt sapiūt: vbi christus est in dextera dei videf īpleta. Gn̄alis aūt illa carnis resurrectio q̄ ad oēs ꝑtinet adhuc futura est: qꝛ hec in priori illa in secūdo domini complebitur aduētu. Si aūt mortui sumus cū christo credimꝰ qꝛ etiā

Ambrosiꝰ libr. de fide resurrectionis cap. ix.

Iacobꝰ faber stapulēsis in ep̄laꝫ primam ad thessalonisenses capitulo. iiij.

Origenes ī epistolā ad romanos lib. v. a.

simul viuemus cum eo: scientes qr christus surgēs a mortuis iam non moritur mors illi vltra non dn̄abitur. Sed qr alibi lati⁹ de his disputatū est hic cōtrahemus sermonē id vnum eternuz patrē precantes: vt dn̄o in resurrectione occurram⁹ et in veste immortalitatis fulgida qua vestiet agnos suos illum cōcelebrare: et cum oib⁹ sanctis in euum sempiternum laudare possimus. Amen.

¶ An de⁹ sit inuisibilus ꝛ que differentia sit inter videre ꝛ cognoscere: et quomodo beati vident deum. Cap. xij.

Nihil inuisibile ꝛ incorporeum natura credēduz est preter solum deum. i. patrē ꝛ filium ꝛ spm̄ sanctum: qui ex eo incorporeus ꝛ inuisibilis dr: qr infinit⁹ ꝛ incircūscriptus ꝛ simplex ꝛ sibi oib⁹ modis sufficiens seipso ꝛ id ipsum. Et cum vbiqꝫ sit in semetipso inuisibilis ꝛ incorpore⁹ esse dinoscitur. Sed qualiter deus dicatur inuisibilis: ꝛ tn̄ Abraaz Moses Esaias Jacob ꝛ postremo Paulus aliqn̄ viderint. Vidit em̄ Esaias dn̄m sedentē sup tronum excelsum ꝛ eleuatum sub arbore mēbre qꝫ in nr̄a lingua interpretatur visio. Abraā ꝛ cōuiuiū dn̄o atqꝫ angelis exhibebat: ꝛ delectauit euz visio: ꝛ perspicacia Abrahe erat em̄ mundus corde: vt posset videre deum. Moses autē vidit dn̄m: vnde dicit dn̄s. Os ad os loquar ad eum in specie: ꝛ nō in enigmate: ꝛ gloriā dn̄i vidit. Et Paul⁹ rapt⁹ est in paradisum ꝛ audiuit arcbana verba que nō licet homini loqui: ꝛ Jacob appellat⁹ est homo vidēs deū hoc igitur modo visus est deus: quomō igitur inuisibilis deus dr non video. Erigite ergo fratres: erigite ad me aures: ꝛ ad dominū mentes dico charitati vestre forte in omnibus sanctis scripturis nulla maior questio / nulla forsitan difficilior inuenitur. Lumē ergo expositionis a domino requiramus. Hoc igitur q̄uis longe inferius q̄ꝫ dignus est (vtpote) pro infirmitate humane intelligētie visionem dei intelligentes quid sibi velit dei visio videamus. Sed reuera operosum foret ꝛ huic loco min⁹ accōmodū recēsere imp̄sentiaꝝ omnes autoꝝ sententias. De visione illa Pauli quando raptus est in paradisum. Si em̄ Apostolus qui huiusmodi in deum extasim passus est: non explicuit illius visionis misterium quis sufficiet ad rectam illius expressionem nisi sctō spū reuelante id fuerit edoct⁹. Quid tn̄ Origenes de visione

Origenes dei sentiat: et an videri possit deus: videam⁹ nēpe libro p̄rio de principijs seu perarchon capitulo primo inquit: vide si non etiam. Aposto

lus hoc idem ait cum de christo loquitur dicens. Qui est imago inui-
sibilis dei primogenitus omnis creature. Non enim (inquit: vt qui-
dam putant) natura dei inuisibilis est alicui et alijs visibilis est. Nõ
enim dixit Apostolus imago inuisibilis dei hoibus: aut inuisibilis
peccatoribus: sed valde constanter pronunciat de ipsa natura dei di-
cens. Imago inuisibilis dei: sed et Ioannes in euangelio dicẽs. Deũ
nemo vidit vnq̄ manifeste declarat omnibus qui intelligere possunt:
quia nulla natura cui visibilis sit deus: non quasi qui visibilis quidẽ
per naturam ⁊ velut fragilioris creature euadat: atq; excedat aspectũ
sed quoniã naturaliter videri impossibile est. Quod si requiras a me
(inquit) quid etiam de ipso vnigenito sentiam si non ipse quidem
visibiliter dicam naturam dei qui naturaliter inuisibilis est: ne ti-
bi statim vel impium videatur esse: vel absurdum rationem quippe
dabimus cõsequẽter. Aliud (infit) est videre: aliud est cognoscere: vi-
deri ⁊ videre corporũ res est: cognosci et cognoscere intellectualis na
ture est. Quicquid ergo propriũ corporũ est: hoc nec de patre est nec
de filio sentiendum. Quod vero ad naturã pertinet deitatis: hoc in-
ter patrem et filium constat. Deniq; etiam ipse in euangelio nõ dixit:
quia nemo vidit patrem: nisi filius: neq; filium nisi pater: sed ait. Ne-
mo nouit filium: nisi pater neq; patrẽ quis nouit nisi filius. Ex quo
manifeste iudicatur quod quicquid inter naturas corporeas videri et
videre dicitur hoc inter patrem et filium cognosere dicitur ⁊ cognosci
per virtutem scientie non per visibilitatis fragilitatem. Quia igitur
de incorporea natura et inuisibili: nec videre ꝓprie dicitur: nec videri.
Idcirco neq; pater a filio: neq; filius a patre videri in euangelio dici-
tur: sed cognosci. Quod si preponat (inquit) aliquis quare dictum
est. Beati mundo corde: quoniam ipsi deum videbunt: multo magis
etiam ex hoc (vt ego arbitror infit) assertio nostra firmabitur. Nam
quid aliud est corde deum videre: nisi mente eum intelligere: atq; co-
gnoscere. Frequenter enim sensibilium membrorum nomina ad ani-
mam referuntur: ita vt oculis cordis videre dicatur: id est cum virtute
intelligentie aliquid intellectualis conijcere: sic ⁊ audire auribus di-
citur cum sensum intelligentie profundioris aduertit sic et vti cũ possi
dentibus dicimus: cum mandit et panem comedit vite qui de celo de-
scendit. Similiter de ceteris vti membrorum officijs dicitur: que ex
corporali appellatione translata virtutibus anime coaptantur: sicut
et Salomon dicit sensum diuinum inuenies. Sciebat nanq; duo ge
nera esse sensuum vnum mortale/corruptibile humanum. Aliud ge-
nus immortale et intellectuale quod nunc diuinum nominauit. Hoc
ergo sensu diuino non oculorum: sed cordis mundi que est mẽs deus
videri ab his qui digni sunt: potest. Cor sane pro mente: id est pro in-

tellectuali virtute nominari in omnib⁹ scripturis nouis: ac veteribus
habnudantius iuenies: hec Origenes. Et rursus libro scdo eiusdē
periarchon capite quarto inquit Moses deum vidisse putand⁹ est
non carnalibus oculis eum intuens: sed visu cordis: ac sensu mentis
intelligens: ⁊ hoc ex parte aliqua manifestum enim est qꝛ faciem (in
quit) meam non videbis (scꝫ qui mosi responsa prebebat) sed poste
riora mea. Que vtiqꝫ cū eo sunt intelligēda sacramēto quomō intelli
gi conuenit dicta diuina abiectis profecto illis ⁊ spretis anilibus fa
bulis que de anterioribus dei ab imperitis posterioribusqꝫ fingunt
diximus enim (inquit) ꝙ aliud sit videre ⁊ videri ⁊ aliud nosse ⁊ no
sci vel cognoscere atqꝫ cognosci. Igitur videre ⁊ videri corporū res
est. qđ vtiqꝫ nec patri nec filio nec spiritusancto inter se inuicē compe
tenter aptabitur. Natura em̄ trinitatis modum visionis excedit his
qui in corpore sunt. Idem oībus reliquis creaturis qualitatem inter
se inuicem visionis indulgens incorporee nature ⁊ principaliter in-
tellectuali nihil aliud cōuenit nisi nosse ⁊ nosci sicut ⁊ saluator ipse ꝓ
nūciat dicens: quia nemo nouit filium nisi pater: neqꝫ patrē quis no
uit nisi filius: ⁊ cui voluerit filius reuelare manifestuꝫ est: ergo (inqt
Origenes) qꝛ non dixit nemo vidit patrē nisi filius: rursus idem Ori
genes homelia. ij. in Johannem inquit. Et vidimus gloriā eius qua
si vnigeniti a patre vbi vidisti (infit) beate theologe gloriam in-
carnati verbi: gloriam inhumanatā filij dei quomodo vidisti. Qua-
libus oculis perspexisti: corporalibus (vt opinor) in monte trāsfor
mationis tempore. Tunc enim tertius aderas testis diuine glorifi-
cationis presens eras (vt estimo) in hierusaleꝫ et audisti vocem pa-
tris filium suum glorificantem ⁊ dicentem. Et clarificaui: ⁊ iterum
clarificabo. hec ille. Et rursum omelia septima super numeros infit
Moses priusꝙ̄ acciperet Ethiopissam non est scriptum quia in spe
cie locutus sit ei deus ⁊ non ī enigmate. Sed vbi accepit Ethiopis-
sam: tunc dixit de eo deus. Oꝛ os ad os loquor ad eum in specie ⁊ nō
in enigmate modo enim cum Moses venit ad nos: ⁊ coniunctus est
huic nostre Ethiopisse: lex dei iam non in figuris ⁊ enigmatibus si
cut prius sed in ipsa specie veritatis agnoscitur. Et que prius in
enigmate designabantur nunc in specie ⁊ veritate complentur antea
in enigmate fuit baptismus in nube ⁊ in mari nunc autem in specie re
generatio est in aqua ⁊ in spiritusancto. Tunc in enigmate erat mā
na cibus: nunc autem in specie caro verbi dei est verus cibus: sicut
ipse dicit. Quia caro mea vere est cibus ⁊ sanguis meis ver⁹ est po-
tus. Sic ergo iam nunc Moses apud nos positus: et huic Ethio-
pisse coniunctus: vel ipse ad nos. vel deus ad ipsum non loquitur in
enigmate: sed in specie: his autem additur: et gloriam (inquit) dn̄i

vidit quando vidit Moses gloriam domini. Ego (inquit Origenes) tunc dico quando transformatus est dominus in monte et aderat ei Moses cum Helia: et colloquebantur ei et ideo recte in consequentibus adiungit et quare nō timuistis detrahere famulo meo mo si. Quid euidenter (infit) vtiqꝫ ad eos dictum dirigitur quia euāgelia quidem suscipere videntur: derogant autem Mosi et merito arguuntur: quia cum discant per euangelium ꝙ Moses vna cum Helia vidit gloriam domini: legi et prophetis nisi sunt derogare. Et idō nos non detrahamus Mosi: nec derogemus legi: sed simus non solum auditores legis sed et factores: vt cum ipso Mose conglorificari mereamur: hec Origenes Rursum homelia prima in Esaiā inquit propter mortem regis Osie post cuius interitum vidisse se ait visionez propheta. Que autem visio: vidi dominum sedentez super thronum excelsum: et eleuatum etc. Non omnis qui videt deum videt eum sedentem super thronum excelsum et eleuatum. Scio alium prophetam vidisse dominum et vidisse eum super thronuz sedentem: sed non excelsum: neqꝫ eleuatum differens scripturā Daniel dicit. Throni positi sunt: et non erat excelsus ille thronus et veniam vt sedeā ad iudicandum populum in valle Josaphat: ergo hic in valle sedit et in valle eum iudicaturus est quem est condempnaturus. Aliud autem est videre eum sedentem super thronum excelsum: et eleuatū. Et in micheа. Egredere et descendit deus. Et vt videat sodomam descendit. Descendens (ait) videbo si secundum clamorem eorum venientē ad me consummauerunt. Igitur deus aliquādo sursum aliquando deorsum iuxta dignitatē videtur negociorum. Uidi ego dominū (Esaias ait) sedentez super thronum excelsum et eleuatum: si video deum in his que hic sunt regnantem: non eum video super thronum excelsum et eleuatum. Si video eum regnantem celestibus virtutibꝰ video eum sedentem super thronum excelsum et eleuatū: sursum quo eleuatus est thronus eius plenaqꝫ est domus gloria eius non arbitror quia plena est domus gloria eiꝰ: hec que in terra est: domini est terra et plenitudo eius: plenitudinez autem glorie dei non inuenies in presenti sed si quis edificauerit templum deo videbitur gloria dei hec Origenes: beatus quoqꝫ Augustinus hipponensis episcopus a beatissimo Ambrosio post errorum tenebras et gentilitatis nebulas ad vere fidei lumen conuersus est vt .xciiij. sermo beati Ambrosij de baptismo Augustiniꝰ meminit. is diuinitus illustratus complura edidit opera syncere et vere theologie refertissima et preserrim librum de cognitione vere vite sacratissimum plane et preclarissimum in cuius .xxi. capite de deo ita inquit (. Solus omnipotens deus immortalitatem habet quia nullam recipit mutabilitatem, Hic etiā

Origenes in esaiam.

Augustini opinio cui magis adheret et fauet auctor ꝙ origini.

solus est inuisibilis qr nulli creature ad plenum intelligibilis. Nempe aie beatorum et angeli suo more nõ nostro eũ semper vident: non per inter ualla spaciorum sicut nos corporea videmus sed intra se et extra se i oi crea tura et extra omnẽ creaturã eũ cõspiciunt: nec vllo intellectus intuitu amplitudinẽ sue claritatis excedunt. Et qr nõ ita pleniter ab ipsis vt a seipso conspicitur vel intelligitur: iõ solus inuisibilis dicitur. Et paulo post. c. xliij infit. Tres visiones scz sensualis spiritalis et intellectua- lis a sapiẽtibus nõne sciunt. Sẽsualis quippe visio est cum colores et formas rerum exterius cernimus sed interius aliquid celari intelligimus: vt in litteris ĩtelligimus significãtiã. Scda visio spiritalis est: qua nõ res sed imagines rebus similes spiritaliter videmus sicut in somnijs solemus: et sicut Johãnes in apocalipsi et pphetas multa nouimus vi disse. Tertia vero visio intellectualis est cũ neqz res exterius neqz ima gines rerum interius sed ipsas substãtias prout vere sunt abstractis colo- ribus intellectu cõspicimus: et vniuscuiusqz qualitatẽ inter se differen tes rõne discernimus. Et hec visio tertiũ celũ vocatur: qr veritas rerum in hac quasi a stultis celatur. Et si apostolus in corpore est raptus: tũc ad corporeũ celũ scz ad firmamẽtũ est pductus. Si autẽ extra corpus qd magis videtur tũc vtiqz ad intellectuale celũ raptus creditur: in quo essen tiã deitatis sicut est et angelicas substãtias prout sunt nõ sensualiter qd nequit fieri nisi per corpus nec spiritaliter qr nõ fit nisi per imagines rebus similes sed veraciter qd nõ fit nisi ipo intellectu vidisse cognoscitur. An- geli vel iusti quadã sil'itudine celi nuncupantur: qr i secreto dei hũanis

Augustinus vsibus celantur et ecõtra: demones vel impij tenebre appellantur qr i tor mẽtis ac nobis occultantur hec. Augustinus rursuz in libro de aia et spũ capite. xxx. ait. Anima carne exuta viuit videt audit et oẽs sensus atqz igenia viuaciter tenet: vt pote pura subtilis cita et ppetua. Et si- cut deus vbiqz in semetipso est sic anima vbiqz quodammodo in se- metipsa est: ac per hoc ibi erit anima post corpus vbi erat agens in cor pore ibi deus est modo vbi erat priusqz mundus fieret: vbi etiam fo- ret si mundus desineret esse. incorporea est anima potest tamen ha- bere similitudinẽ corporis nõ corporalem sed corpori similem et cor poralium omnino membrorum cum de corpore egreditur. Sic autẽ ad spiritalia pro meritis fertur aut ad loca penalia similia corporibus qualia sepe demonstrata sunt his qui rapti sunt a corporis sensibus et mortuis similes iacuerunt cum et ipsi in seipsis gererent quandam similitudinem corporis sui: per quam possent ad illa ferri et talia simi libus sensibus experiri. Anime siquidẽ que in corporibus viuẽtes pdi lectionẽ visibiliũ corporalibus imaginibus afficiuntur a corporibus exeun- tes i eisdẽ imaginibus tormẽta patiuntur propterea cum corporalibus passio

nibus ibi teneri possunt: q2 a corruptione corporaliuz affectionũ hic mundate non fuerunt quã corpulentiã de carnis dilectione traxerunt. Quedã aũt aĩe in eisdẽ locis in quibus culpam cõmiserunt puniuntur: quedam vero abditis receptaculis vsqz ad vltimam resurrectiõez continentur: sicut digna est vnaquaqz requie vel miseria. Nostre vero delitie erunt cum ad eũ veniemus et videbimus eum sicuti est: atqz similes ei erimus. Tũc erit manifesta visio / plena cognitio / vera dilectio / firma coniũctio / societas indiuidua / similitudo perfecta / et vita beata in eternum: et vltra in perpetuas eternitates. Hec Augu. Et libro tertio de Symbolo ad Chathecuminos inq̃t nostre sacre littere qualem deũ predicent Paulum audite apl̃m: immortali inquit inuisibili incorruptibili soli deo honor et gloria non videtur deus noster oculis carnis: sed videtur oculis cordis / non videtur ad tempus: sed videtur in eternũ. Sed dicit paganus. Ostende mihi quẽ colis. Respõdeo. Ego quidem habeo etiam modo quez tibi ostendam: sed tu non habes oculos vnde videas. Beati enim ait saluator noster mũdo corde quoniam ipsi deum videbũt. Quapropter alibi cecinit Augustinus. Recedat amor presentis seculi: in quo sic nullus nascitur: vt non moriatur et succedat amor futuri seculi: in quo sic omnes viuificantur: vt deinceps non moriãt vbi nulla aduersitas turbat / nulla necessitas angustat / nulla molestia inquietat: sz perẽnis letitia regnat: si q̃ris quid ibi fit. Ubi talis et tanta beatitudo persistit. Aliter dici non potest nisi quicquid boni est ibi est: et quicquid mali est ibi nusq̃ est. Quod inquis illud bonuz est: quid me interrogas / a ꝓpheta et apostolo definitum est. Quod oculus inquit non vidit et auris nõ audiuit nec in cor hominis ascendit que preparauit deus diligẽtibus euz. Ad hanc felicitatem multis seculi diuitijs constipatus Dauid anhelabat cum diceret. Quid eniz mihi est in celo et a te quid volui super terram Dulcis regalibus dapibus abundans dicebat. Satiabor cum manifestabitur gloria tua: et rursum. Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum quãdo veniã et apparebo ante faciẽ dei: rursumqz. Heu me q2 incolatꝰ meꝰ ꝓlongatꝰ est. Hinc et Paulꝰ ait. Cupio dissolui et esse cũ christo: multo em̃ meliꝰ et in lib. soliloquiorũ aĩe ad deũ infit. Tu es quippe lumẽ: in cuiꝰ lumine videbimꝰ lumẽ: te. s. in te: in splẽdore vultꝰ tui: quando te videbimus facie ad faciem. Quid est videre facie ad faciem: nisi quod ait apostolus cognoscere sicut et cognitꝰ sum: cognoscere veritatem tuam: et gloriam tuam: hoc est cognoscere faciem tuã cognoscere patris potentiam: filij sapientiam spiritussancti clemẽtiam: ipsius summe trinitatis vnam et indiuiduã essentiã. Uidere em̃ faciem dei viui: hoc est summum bonum: gaudium angelorum atqz omnium sanctorum premiuz vite eterne: gloria spirituum / letitia sem-

August. de symbolo ad chatecuminos cap. iij lib. iij.

Aug. in li. de cõflictu vitiorꝫ cap. xxvj.

Aug. in li. soliloquiorꝫ aĩe capitulo. xxxvj.

piterna/corona decoris/brauium felicitatis/requies opulenta/pulchritudo pacis/intimū et eternū gaudiū/paradisus dei/hierusalē celestis/vita beata/plenitudo beatitudinis/gaudium eternitatis/pax dei: que exupat oēm sensuz. Hec ē plena beatitudo et tota glorificatio hoīs videre faciē dei sui/videre eum qui fecit celū/videre eū qui fecit eū/q̄ saluauit eū/et q̄ glorificauit eū/videbit eū cognoscēdo/amabit diligēdo/laudabit possidēdo. Visio ergo tua tota merces est totum premiū et totum gaudiū qđ expectam⁹. Hec eñi vita eterna: vt cognoscamus te solū verū deū. et quem misisti iesum christū. Porro Aug. in euangeliuz Joan. tractatu. cv. inquit. Si cognitio dei est vita eterna tanto magis viuere tendim⁹ q̄to magis in hac cognitiōe pficimus. Non aūt moriemur in vita eterna. Tūc ergo dei cognitio pfecta erit qñ nulla mors erit. Summa dei tūc clarificatio: qꝛ summa gloria ave teribus aūt gloria qua gloriosi hoīes dicunt ita est diffinita. Gloria est frequens de aliquo fama cū laude. At si homo laudat cū fame credit: quō de⁹ laudabit qñ ipse videbit ppter qđ scriptū est. Beati q̄ habitant in domo tua: in secula seculorū laudabūt te. Ibi erit dei sine fine laudatio: vbi erit dei plena cognitio et qꝛ plena cognitio: iō summa clarificatio. vel glorificatio. Hec ille rursuz in eplam Joan. tract. vij. ita cecinit. Deū nemo vidit vnq̄ res est inuisibilis: non oculo sꝫ corde credendus est: sed queadmodū si solē istum videre vellem⁹ oculum corporis purgaremus: vnde videri lux potest volētes videre deū oculum quo de⁹ videri pōt purgemus. Et vbi est iste oculus: audi euāgelium. Beati mundo corde: qm̄ ipsi deū videbūt. Sed nemo sibi pro cōcupiscentia oculorū cogitet deū. Facit eñ sibi aut ingentē formaz: aut magnitudinē aliquam inestimabilē: descendit per loca velut lucē istam quā videt: his oculis auget per cāpos q̄tū potest: aut facit sibi aliquem quasi venerabilis forme senem. Nihil horuz cogites: est qđ cogites si vis videre deū. Deus dilectio est/qualem faciem habet dilectio/qualē formā habet/qualē staturā habet/quales pedes habet quales manus habet. Nemo pōt dicere: habet tñ pedes: nā ipsi dicūt ad ecclesiā: habet manus/nam ipse pauperi porrigūt/nā habet oculos. Nam inde intelligit ille qui eget. Beat⁹ q̄ intelligit sup egenū et pauperē: Habet aures de quib⁹ dicit dñs. Qui habet aures audiēdi audiat. Nō sunt eñ mēbra distincta per loca sed intellectu totū simul videt. Qui habes claritatē habita et inhabitaberis: mane et manebit in te. Sꝫ vtrū corpalib⁹ oculis in patria deus videatur. Hoc in. xxij. lib. ca. xxix. de ciuitate dei idē ostēdit dicēs. Quāuis h nihil phibeat oculū cordis intelligi: de quib⁹ oculis ait apl's. Illuminatos oculos habere cordis vestri: ipsis aūt videri deū cum videt christian⁹ ambigit nemo: qui fideliter accipit qđ ait de⁹ ille magister. Beati mundo

In expositiōe in euāgeliū Joā. Augustini.
Glorie diffinitio.

Augustin⁹ in epistola Joānis tractatu. vij. d

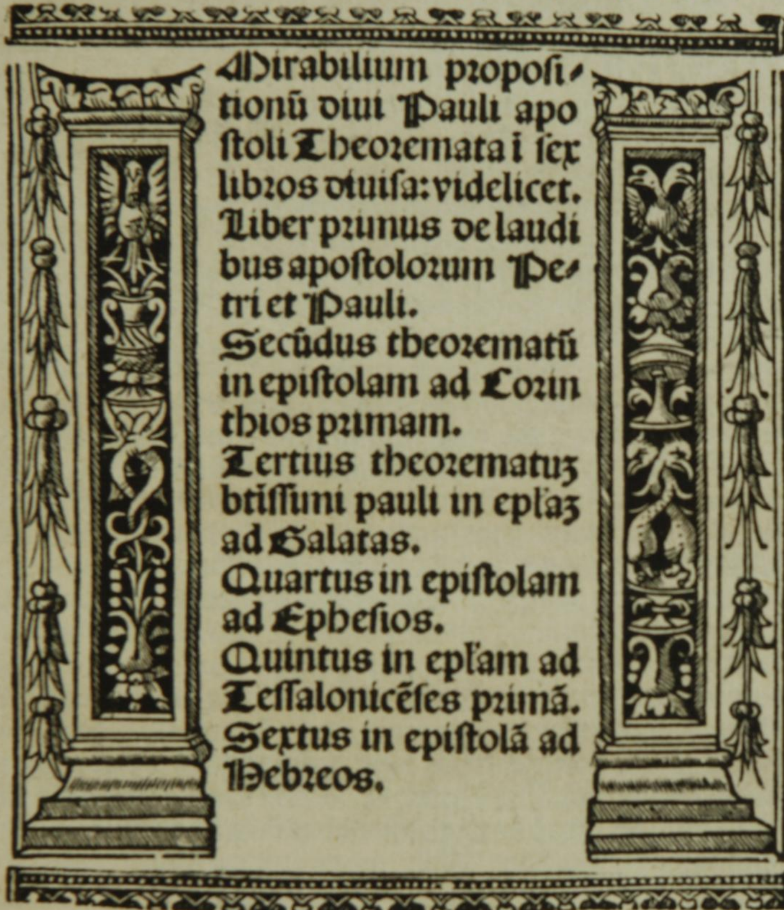
Augustin⁹

corde qm̄ ipsi deũ videbunt. Sed illud scriptũ est. Et videbit oīs caro salutare dei, Sine vlli⁹ nodo difficultatis itelligi sic pōt: ac si dictũ fuerit: et videbit oīs homo christum dei: qui vtiqȝ in corpore visus est et in corpore videbit: qñ viuos ꝛ mortuos iudicabit. Illud vero Job Et in carne mea videbo deũ: resurrectionē quidem carnis sine dubio ꝓphetauit: non tñ dixit per carneȝ meam. Qđ quidē si dixisset: posset deus christus intelligi qui per carnem in carne videbit. Nũc vero sic accipi pōt: in carne mea ero cũ videbo deum. Ibi vocabimus ꝛ videbimus: videbimus et amabim⁹: amabimus et laudabimus. Ecce qđ erit in fine sine fine. Nā quis ali⁹ noster est finis nisi ꝑuenire ad regnũ cuius nullus est finis. Videor mihi debitum ingentis huius operis adiuuāte domino reddidisse: quibus parum vel quibus nimiũ est mihi ignoscant: Quibus autē satis est: non mihi sed deo mecum cōgratulantes agant: vt vere vite et oī beate viuẽtium faciat nos deus participes: qui nos oēs ad summuȝ bonũ ꝑducat. Gloria ꝛ honor patri ꝛ filio ꝛ spiritui sctō oipotenti deo in excelsis in secula seculorũ Amē. Hoc vnũ protestans quod quicquid a me hic vel alibi dictũ est: tantũ assertum esse volo quantum ab ecclesia romana cōprobatur.

¶ Ad deum oratio.

Plenitudo legum et prophetarum:
ipse existēs christe deus noster: qui
adimpleuisti paternuȝ consilium.
Reple gratia et hilaritate corda nostra:
Nunc et semper ꝛ in secula seculorum.
AMEN

Secundum volumen.

Mirabilium proposi-
tionũ diui Pauli apo
stoli Theoremata i sex
libros diuisa: videlicet.
Liber primus de laudi
bus apostolorum Pe-
tri et Pauli.
Secũdus theorematũ
in epistolam ad Corin
thios primam.
Tertius theorematuꝫ
btissimi pauli in epl'aꝫ
ad Galatas.
Quartus in epistolam
ad Ephesios.
Quintus in epl'am ad
Tessalonicẽses primã.
Sextus in epistolã ad
Hebreos.

¶ Prologus Simphoriani châperij in librũ Mirabiliũ ꝓpositionũ diuisimi Pauli apostoli de laudib⁹ sctõꝝ aplõꝝ Petri ꝛ Pauli ad nobilissimũ atq; vndecunq; doctissimũ ꝛ in primis obseruãdissimũ dñm dñm Gasparez de turnone cũ Ualẽtinẽsez antistitẽ: tũ Diensis eccl'ie ꝓsulem.

Um super epistolas Beatissimi Pauli apostoli a veteribus theologis non paruz multa scripta sunt ad eandẽq; Pauli mentẽ explicãdam et propagandam nonnulli etatis nostre viri doctissimi et precipue Petrus marsus calaber ac Jacobus noster stapulensis validissimas ratiões scriptis mandauerunt: minime tamen alienum putaui si ꝓbatiões aliquas afferrem: quibus ꝓpositiones ille mirabiles Pauli probarentur: de quibus Petrus apostoloꝝ princeps .ij. petri. iij. capite inflexam valde ꝓpositionẽ sub hoc verboꝝ contextu lr̃arũ monumẽtis mãdauit: sicut ꝛ charissim⁹ frater noster Paulus ẽm datã sibi sapientiã scripsit vobis sicut ꝛ in oĩbus epistolis loquẽs in eis: de his in quibus sunt q̃dam difficilia intellectu: que indocti ꝛ inutiles deprauãt ꝛc. Id eñ cũ veritati ipsi⁹ christiane fidei nostre in vniuersum adstipulabit̃: tũ maxime ei qδ struere ꝓposuimus opi de laudib⁹ apostolorũ petri ꝛ pauli principiũ optimũ. Nã cũ oẽs beati apostoli parẽ gratiã apud dñm scititatis obtineant: nescio quo tñ pacto petr⁹ et paulus vident̃ pre ceteris peculiari quadã in saluorẽ fidei v̓tute ꝓcellere. Qd̃ quidẽ ex ipsi⁹ dñi iudicio possu[mu]s approbare. Nã petro sicut bono dispẽsatori clauẽ regni celestis [tra]didit paulo tãq̃ idoneo doctori magisteriũ eccl'iastice istõnis iniũxit scȝ vt q̃s iste erudierit ad salutẽ: ille suscipiat ad q̃etẽ: ꝛ q̃ꝝ corda paulus patefecerit doctrina verboꝝ eoꝝ aĩalib⁹ petr⁹ aperiat regna celorũ. Clauẽ eñ vt diu⁹ Ambro. refert quodãmõ a christo sciẽtie ꝛ paul⁹ accepit. Clauis ei dicẽda est qua ad fidẽ pctõrũ dura reserant̃ / mẽtiũ secreta pãdũtur: ꝛ q̃cq̃d intrinsec⁹ clausum tenet̃ in palã rationali manifestatiõe ꝓducit̃. Clauis inq̃ est q̃ ꝛ ꝯscientiã ad ꝯfessionẽ peccati apit: ꝛ grãz ad et̃nitatẽ misterij salutaris icludit. Ambo igit̃ claues a dño ꝑceperũt sciẽ iste ille potẽtie: diuitas immortalitatis ille dispẽsat sciẽtie thesauros iste lagit̃. Sũt eñ scientie thesauri sicut scriptũ est: In q̃ sũt oẽs thesauri sapiẽtie ꝛ scie abscõditi. Ergo btũs petr⁹ ꝛ paul⁹ eminẽt inter vniuersos aplõs ꝛ peculiari q̃dã ꝓrogatiua ꝓcellũt: verꝝ inter ipsos (infit Amb.) q̃s cui ꝑponat̃ icertũ ẽ: puto eñ illos eq̃les

Ambro. in sermone de natali sanctoꝝ apostolorũ petri ꝛ pauli.

esse meritis: quia equales sunt passione: et simili eos fidei deuotione
vixisse: quos simul videmus ad martyrij gloriam peruenisse. Non
enim sine causa factum putemus q̄ vna die: vno in loco: vni⁹ tyranni to-
lerauere sententiam vna die passi sunt: vt ad christum pariter perueni
rent vno in loco: ne alteri roma deesset sub vno psecutore: vt equalis
crudelitas vtrūq; ɔstringeret. Dies ergo pro merito: locus ꝓ gloria
persecutor decret⁹ est pro virtute. Cui⁹ aūt meriti sint beatissimi Pe
trus ꝛ Paulus hinc possumus intelligere. Qd̄ cum dn̄s orientis re-
gionem ꝓpria illustrauerit passione: occidētis plagā ne quid minus
esset vice sui apostolorū sanguine illuminasse dignat⁹ est. Et licet illi⁹
passio nobis sufficiat ad salutē. Tn̄ etiā horum martyriū nobis con-
tulit ad exemplū. Sed videam⁹ causam quare ista ꝑpessi sunt. s. quod
inter cetera mirabilia etiā magnū illum Simonez orationib⁹ suis de
aeris vacuo precipitati ruina ꝓstrauerunt. Exitus vero apostolorum
de hoc seculo q̄ beatus fuerit: nemo est qui nesciat. Nā prima hec in
illis beatitudo est: q̄ ambo vna die passi esse noscunt. s. vt quos vna
fides seruitio deuinxerat: vna dies martyrio coronaret. Deinde ipsa
passio licet diuersa ī singulis fuerit: tn̄ quāta referta est gratie sancti-
tate: naz Petr⁹ crucis sicut saluator exitū tulit ꝛ a dominice deuotio-
nis similitudine nec morte discret⁹ est. s. vt quē imitabatur fide: imita-
Ambrosi⁹ retur et passione. De Pauli vero ceruice (vt diuus Ambrosi⁹ refert)
cum euz persecutor gladio ꝑcussisset: dicitur fluxisse lactis magis vn-
da q̄ sanguinis ꝛ mirum in modū sanctum Apostolū baptismi gra-
tia in ipsa sede extitisse splendidum potius q̄ cruentū. Quequidē res
in sancto Paulo stupenda nō est. Quid enim mirum si abundat lacte
Cori. iij. a. nutritor ecclesie: sicut ipse ad Corinthios ait. Lac vobis potum dedi
non escā: hec est plane repromissiōis illa terra quā patribus nostris
deus promisit dicendo. Dabo vobis terram fluentem lac ꝛ mel. Nō
enim de hac terra locutus est qui manentibus aquis cenū inuoluit lu
tumq; ꝑmiscet: sed de illa terra Pauli ꝛ similium Pauli: que iugiter
purum suaueq; distillat. Que enim Pauli epistola non melle dulcior
est lacte candidior: que epistola tanq̄ vbera ecclesiarū populos enu-
triunt ad salutem. De ceruice ergo apostoli pro sanguine lac manauit
legimus in ipso: qm̄ caro ꝛ sanguinis regnum dei non possidebunt.
j. Cori. j. Igitur iam Paulus possidet regnū: qm̄ caret et sanguine: qui impe
dire dicit regnaturum. Adhuc ergo Paulus in terris positus etiā in
regni celestis substantiā transformat. De Paulo dicit diu⁹ Augusti-
Augustin⁹ in tractatu ꝑl. cxxx. nus q̄ q̄uis ex ꝑsecutore factus fuerit ꝑdicator abundātiorē tn̄ gra-
tiam cōsecutus est in omni labore apostolico q̄ ceteri apostoli: vt ma
gis ostenderet deus suū esse quod dat non hois. Quō solent medici
potentiā artis sue in desperatis ostendere. Sic dn̄s noster iesus chri

stus medicus et saluator noster: indesperato qui persecutor ecclesie fuit ostendit magnitudinem artis sue: vt non solum eum christianum faceret sed et apostolum: nec tantum apostolum. Sed sicut ipse dixit vt plus omnibus laboraret. Excellentissime ergo gratie fuit: et videtis fratres quomodo in ecclesia Pauli epistole vigent: magis quam coapostolorum eius. Alij enim non scripserunt: sed tantum locuti sunt in ecclesia. Nam que proferuntur ab errantibus sub nomine ipsorum: quia non sunt ipsorum improbantur: nec acceptantur ab ecclesia. Alij autem qui scripserunt: nec tantum nec tanta gratia scripserunt: cum ergo esset magne gratie et magna dona meruisset a deo quid dicit: propter magnitudinem autem reuelationum ne extollar etc. Quare dicit Origenes Uide Paulum qui ab hierusalem in circuitu vsque ad illyricum repleuit euangelium dei: audi ipsum dicentem. Quanta mihi acciderunt Iconio listris / quanta in ephe̅so / quoties cesus / et quoties lapidatus est / quoties pugnauit ad bestias: sed permansit vsquequo exuret altitudinem. i. vsquequo in totius orbis terre latitudinem ecclesias collocaret: sed hec de Paulo pro capite epithoma sufficiat: quapropter sacerrime presul et omnes qui in hoc volumine ordinata diuini loqui Pauli lecturi sunt Theoremata oratos esse velim vel obnixissime: vt non tam Paulum ipsum quam Pauli intelligentiam et intelligentie indultorem attendant. Et tanto minus cum comentarios forte quoscumque legunt: humanos attendere debent autores si spiritualis vite / verique animi pastus percipiant indicia: sed intelligere debebunt desuper et ima secundantem virtutem / verumque agnoscere autorem: agnitumque sequi quanta valebunt animi puritate atque pietate. Ad eum enim his solis accendit passibus: qui omnia operatur in omnibus. Admitte igitur humanissime pater Paulum hospitem intromitte christi preconem christi ad omnium gentium vitam legatum super mundanum oratorem Quem insuper si sacro pectoris tui armario condideris / conditum seruaueris / seruatum ruminaueris / digesseris / coxeris / te dubio procul in vero beatitudinis tramite collocabit. Beniuole ergo theoremata accipias rogo: et ex consuetudine et humanitate tua et legas et emendes: meque tuum et velis et memineris. Ualeas felix / feliciterque viuas. Apud Nanceium primarium Lotharingie oppidum Decimotertio kalendas Julias. M.ccccxiij.

Cori. xv.

Origenes super genesim homelia. xiij. L.

Sancti Damasi episcopi de laudibus Pauli apostoli.

Iamdudum Saulus procerum precepta secutus
Cum domino patrias vellet preponere leges.
Abnueret sanctos christum laudasse prophetas.
Cedibus assiduis cuperet disserpere plebem
Cum lacerat sancte matris pia federa cecus
Post tenebras verum meruit cognoscere lumen
Tentatus sensit: possit quid gloria christi
Auribus vt dominum vocem lucemq; recepit
Composuit mores christi precepta secutus.
Mutatus postq; placuit de nomine Paulus
Mira fides rerum subito trans ethera vectus
Noscere promeruit: possint quid premia vite:
Conscendit ratus martyr penetralia christi.
Tertia lux celi tenuit paradisus euntem:
Colloquijs domini fruitur / secreta reseruat
Gentibus et populis iussus predicere vera
Profundum penetrare maris noctemq; diemq;
Visere: cui magnum satis est vixisse latentem
Verbera / vincla / famem / lapides / rabiemq; ferarum
Carceris eluuiem: virgas tormenta chatenas /
Naufragium lachrymas / serpentis dira venena /
Stigmata non timuit portare in corpore christi.
Credentes docuit: possent quo vincere mortem.
Dignus amore dei viuit per secla magister.
Versibus his breuiter fateor beatissime doctor
Paule tuos Damasus volui monstrare triumphos.

¶ Mirabiliũ propositionũ theoremata beatissimi Pauli apl'i: de q̃d⁹ beatus Petr⁹ apostolorũ princeps. ij. Petri. iij. capite infleṙãvalde ꝓpositionẽ sub h' vbor̃ cõtextu lr̃ar̃ monumẽtis scripsit: sicut et charissim⁹ frater nr̃ Paulus ſm datã sibi sapiẽtiã scripsit vobis sicut ⁊ in oĩbus ep'lis loquẽs in eis: de his in q̃b⁹sunt q̃dã difficilia intellectu: q̃ indocti ⁊ inutiles deprauant sicut ⁊ ceteras scripturas ad suã ipsorũ ꝑditionẽ ⁊c. cũ enodatiõib⁹ dñi Simphoriani champerij Lugdunẽſ. ex varijs theologorum sententijs.

¶ Vulgata editio.

Paulus iesu christi seruus vocatus apostolus segregatus in euangeliũ dei q̃d ante ꝓmiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo qui factus est ei ex semine Dauid ſm carnẽ qui predestinat⁹ est filius dei in v̓tute ſm sp̄m sanctificatiõis ex resurrectiõe mortuorũ.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Paulus seruus iesu christi vocatus apostolus segregatus in euãgelium dei q̃d ꝓmiserat ꝑ ꝓphetas suos in scipturis sanctis de filio suo facto ex semine Dauid ſm carnẽ definito filio dei in potestate per spiritum sanctitatis ex resurrectione a mortuis.

¶ Expositio.

Paulus qui antea fuit Saulus Giscalis oppido in iudea ort⁹ beniamina tribu patria a romanis bello capta cum parẽtib⁹ Tharsum q̃ Cilicie est: migrauit mox hierosolimis operam dedit Gamalieli Mosaice legis peritissimo. Origenes tñ Paulũ binominũ fuisse sensit ⁊ q: hebre⁹ erat nomẽ hebreũ habuisse Saulũ q: v̓o ciuis roman⁹ ẽt nat⁹ nomẽ romanũ illi prio ⁊ hebreo satis vicinũ habuisse Paulũ vt ⁊ de Joãne Marco euenit immo de vtrisq̧ ĩ actis apl'orũ legit̃. Sunt enim vt plerisq̧ asserũt Joãnes ⁊ Saulus hebrea. Marc⁹ vero ⁊ Paul⁹ gẽtilitia: vt Marc⁹ regulus Marc⁹ Antoni⁹ Paulus sergi⁹ paulus emili⁹. Apud veteres nr̃os diuo Ambrosio teste rõne noĩa ꝯponebãt̃: vt Jsaac ꝓpt̃ risum ⁊ Jacob ꝓpter calcaneũ: ita ⁊ iste ꝓpter inq̃etudinẽ Saulus est nũcupatus. Postq̄ aũt credidit ex Saulo Paulũ se dicit: hoc ẽ imutatũ: et q: Saulus ſm supradictũ sensũ inq̃etudo seu tẽtatio interp̄tat̃ hic cũ ad fidẽ christi accessit Paulũ se dicit. i. quasi ex tẽtatore factũ quietũ humilẽq̧ vel paruulum: ⁊ q: pax est fides nostra. Cũ prius eñ tentationes et inquietudine iudaismi dei seruis inferret: post ipse tentationes passus est: propter spem quam ante amore iudaismi negaret. Paulus latina lingua modicus interpretat̃ greca quietus. Alij vero dicunt q̄ dictus est paulus a primo spolio q̃d cõtulit ecclesie a Paulo: videl3 Sergio ꝓcõsule: quẽ apud Ciprũ cõuertit ad fidẽ. Btũs

Origenes

Diu⁹ Ambrosius.

Augustin⁹ i lib. de spũ ⁊ littera.

Ex tractatu Augustini. ps. lxxij.

quoq; Augustin⁹ dicit ꝙ nõ ob aliud hoc nomẽ Paulus elegit nisi vt se ostenderet paruũ tãꝙ minimus apostoloꝝ multũ ꝯtra supbos ⁊ arrogantes ⁊ de suis operibus p̃sumẽtes hinc ⁊ ip̃e p̄rio saul⁹ post ea Paulus idest primo supbus postea humilis. Saul em̃ vñ dictũ est nomen Sauli: nostis quia rex superbus ⁊ infrenis fuit nõ quasi iactantia aliqua nomẽ sibi mutauit apostolus: sʒ ex Saulo factus est Paulus ex supbo modicus. Audi quomõ fuerit Saulus: ⁊ quomõ sit Paulus qui fuit prim⁹ (inquit) blasphemus: ⁊ ꝑsecutor ⁊ iniuriosus. Audisti Saulũ audi ⁊ Paulũ ego em̃ (infit) sum minim⁹ apostolorũ quid est minimus: nisi ego sum Paulus ⁊ sequit̃ qui nõ sum dignus vocari apostolus quare: quia fui Saul⁹. q̇d est fui Saulus. ipse dicat q̄ꝛ ꝑsecutus sum (inquit) ecclesiã dei: sʒ gratia dei: ait sum quod suʒ abstulit sibi oẽm excellentiam suã minimus iã in se grãdis in christo. Et alio loco ego suʒ nouissim⁹ apostoloꝝ ⁊ minimus ⁊ nouissim⁹ tãꝙ fimbria de vestimẽto dñi quid tã exiguũ ꝙ fimbria hac tñ tacta mulier a fluxu sanguinis sanata est. In modico isto magnus erat in minimo grãdis habitabat. Et tãto minus a se magnuʒ excludebat ꝙ̃to magis minor erat sed se dicit sanũ iesu christi. At qua

Ex Augustino i sermone de apostolo paulo

significatione snmit̃ hic seruus arbitror ꝓpemodũ ĩ ea qua vtuntur Plato ⁊ Aristoteles ceteriq; philosophi: neq; em̃ paulus philosophie aut cuiusuis hũane discipline expers fuisse videt̃ aut ignarus verũ in diuĩa spiritussanctus eum cunctis fecit eminẽtiorẽ: in sacris em̃ litteris ille est beniamim adolescẽtulus in mẽtis excessu philosophi eũ vocare solent seruũ qui nõ suus sʒ oĩno alteri⁹ sit q̇ nõ sibi viuit nõ sibi operat̃ nõ sibi generat sʒ dño itaq; cũ oĩum hominũ liberrimus Paul⁹ se seruũ dñi nostri iesu christi dicit: testat̃ se nõ esse suũ sʒ oĩno iesu christi se nõ sibi viuere sʒ iesu christo vere viuẽtiũ vite nõ sibi operari nõ sibi fideles filios generare sʒ christo dño. Et hec christi seruitus oẽm superat libertatẽ quid est ꝙ in vulgata edtione dicitur. Qui ꝑdestinat⁹ est filius dei ⁊c. Audi ipsum alibi apostolũ scim⁹ (inq̃t) q̄m̃ diligẽtibus deũ oĩa cooperant̃ in bonũ hijs q̇ scd̃m ꝓpositũ vocati sunt sancti quos em̃ prescíuit ⁊ p̃destinauit cõformes fieri imaginis filij ei⁹: vt sit primogenit⁹ in multis fratrib⁹. Quos aũt predestinauit illos ⁊ vocauit nisi forte (infit Augustin⁹) ipsum predestinatũ dicere formidabimus: q̄ꝛ de nobis tãtũ vt efficiamur ꝯformes imaginis ei⁹ hoc dixisse videt̃ apostol⁹. Quasi vero quisq̃ regulã fidei fideliter intuens filium dei negatur⁹ est p̃destinatũ: eum negare hominẽ nõ potest recte quippe d̃r nõ predestinatus scd̃m id qđ est verbuʒ dei deũ apud deũ. Ut q̇d em̃ predestinaret̃ cũ iã esset qđ erat sine initio sine termino sempitern⁹: illđ aũt predestinãdũ erat qđ nõdũ erat vt sic suo tẽpore fieret queñadmodũ ante oĩa tẽpora predestinatũ erat

Ex tractatu Augustini in euãgeliũ secũduʒ Johannem

vt fieret. Quisq̃s igit̃ dei filiũ p̃destinatũ negat: huc eundẽ filiũ hoĩs negat scd̃m hãc ergo p̃destinationẽ etiã clarificat⁹ est anteq̃ mundus esset: vt esset claritas eius ex resurrectione mortuorũ apud patrẽ eius ad cuius dexteram sedet.

Theorema secundum.

¶ Uulgata editio.

¶ Reuelat̃ eñi ira dei de celo sup oẽm ipietatẽ ⁊ iniusticiã hominuꝫ eoꝝ q̃ veritatẽ dei iniusticia detinẽt: q꜡ q̃ notũ est dei: mãifestũ est in illis de⁹ eñi illis manifestauit: inuisibilia eñi ipsi⁹ a creatura mundi p ea que facta sunt, intellectu conspiciuntur.

¶ Intelligentia Ex greco.

¶ Reuelatur eñi ira dei de celo super omnẽ impietatem ⁊ iniustitiã eoꝝ hoĩum q̃ veritatẽ in iustitia detinẽt: q꜡ noticia dei manifesta est in eis deus eñi manifestauit. Nõ inuisibilia eius a cõditiõe mũdi opib⁹ ipsis intellecta conspiciuntur idest sempiterna eius potestas ac diuinitas: vt sint inexcusabiles.

¶ Expositio.

Sicut eñi in illo q̃ credit iusticia dei reuelat̃ ita ⁊ in eo q̃ nõ credit impietas ⁊ iniustitia reuelat̃. Ex ipsa eñi (inquit Ambrosius) celi fabrica iratus illi deus videt̃. Iddirco eñi tã pulchra astra cõdidit: vt ex his quãtus ⁊ q̃ admirabilis creator eoꝝ est possit agnosci: et solus adorari vñ scriptum est in psalmo. Celi enarrãt gloriã dei: et opa manuũ ei⁹ annũciat firmamẽtũ p naturalẽ ergo legẽ: reũ facit gen⁹ humanũ potuerũt eñi id p legẽ nature apprehẽdere fabrica mũdi testificãte auctorẽ deũ solũ diligẽdũ: qd̃ Moses litteris tradidit: sꝫ impij facti sunt nõ colẽdo creatorẽ: ⁊ iniustitia in eis apparet dũ videtes dissimulãt a veritate: non faciẽtes vnũ deũ: ira illa dei de celo: gladi⁹ fames pestis ⁊ huiusmodi vltrices plage: vt p esaiã dicit̃ inebriatus est in celo gladius meus ⁊ p hieremiã. Ecce ego mittã in eos gladiũ ⁊ famẽ ⁊ pestẽ. Noticia dei manifesta est ex mundi fabrica: vt eñi de⁹ q̃ natura inuisibilis est etiã visibilibus possit sciri: op⁹ factũ est ab eo qd̃ opificẽ visibilitate sua manifestaret: vt p certũ incertũ possit sciri: vt per hoc qd̃ ceteris impossibile est ille esse de⁹ oium crederet̃ q̃ hoc opus fecit: ait ⁊ Salomõ de sapiẽtib⁹ mũdi: si eñi tantũ potuerunt scire vt possint estimare scl̃m quõ ipsi⁹ mũdi dñm ⁊ creatorẽ nõ facilius inuenerũt: sꝫ quos arguit (inquit Augustin⁹) Salomõ nõ cognouerũt per creaturã creatorẽ: quos aũt arguit apl̃us cognouerunt sꝫ grãs non

Diuus Ambrosius.

Ps. xviij.

Esaias.

Sap. xiij. b

Augustin⁹ in expōne quarūdā ꝓpōnū ex epistola ad romanos.
Act.xvij.f.

egerūt: ⁊ dicētes se esse sapiētes stulti facti sunt: ⁊ ad colēda simulacra deciderūt: nā sapiētes gētiū ꝙ iuenerint creatorē manifeste idem apl'us cū atheniēsib⁹ loqref ostēdit: cū eñ dixisset: q₂ in ipo viuim⁹ ⁊ mouemur ⁊ sum⁹ addidit: sicut ⁊ q̇dā ſm vos dixerūt hac aūt intētione pri⁹ arguit ipietatē gentiū vt ex hoc ꝓbet etiā ad grām posse ptinere ꝯuersos iiustū. est eñ vt penā subeāt ipietatis ⁊ premiū fidei nō accipiāt. Quid eñ (inq̄t Origenes) tā tetrū tā obscuꝝ tāq₃ tenebrosum ꝙ gloriā dei ad corpalē ⁊ corruptibilē hūane forme effigiē vertere: vt moris est his q̄ simulacra venerant̄ diuine maiestatis eminētiam volucribus ⁊ quadrupedibus et serpentibus exequare.

Origenes i expōne ad romanos.

¶ Theorema tertium.

¶ Uulgata editio.

¶ Per legē eñ cognitio peccati nūc aūt siue lege iustitia dei manifesta est: testificata a lege ⁊ ꝓphetis iustitia dei ꝑ fidē iesu christi in oēs ⁊ sup oēs q̄ credūt ī eū nō eñ ē distictio: oēs eñ peccauerūt ⁊ egent glīa dei: iustificati gratis ꝑ grāȝ ipsi⁹ ꝑ redēptionē q̄ est in xp̄o iesu.

¶ Intelligentia ex greco.

Nota ꝙ lex nō erat sufficiens sine gratia.

¶ Per legē eñ cognitio peccati: nunc autē iustitia dei sine lege manifesta est testificata a lege ⁊ ꝓphetis iusticia aūt dei ꝑ fidē iesu christi in oēs ⁊ sup oēs q̄ credūt: nō eñ est distinctio. Oēs enim peccauerunt: ⁊ egent gloria dei iustificati gratis per gratiaȝ ipsius per redēptionem que est in christo iesu.

¶ Expositio.

Augustin⁹ i expōne ad romanos.

Uod aūt dicit apostol⁹. Q₂ nō iustificabit̄ in lege oīs caro corā illo ꝑ legē eñ cognitio peccati: ⁊ cetera hm̄oi: q̄ q̇dā putāt in cōtumeliā legis obiiciēda sollicite satis legēda sunt vt neq₃ lex ab aplo iprobata videat̄ neq₃ homini arbitrū liberꝝ sit ablatū. itaq₃ q̄ttuor istos ab Augustino scriptos grad⁹ hoīs distinguam⁹: ante legē sub lege sub gratia ī pace ante legē seq̄mur ꝯcupiscētiā carnis: sub lege trahimur ab ea sub grā nec seq̄mur eā nec trahimur ab ea in pace nulla est ꝯcupiscētia carnis: ante legē ergo nō pugnamus: q₂ nō solū ꝯcupiscim⁹ ⁊ peccamus: ſ₃ etiā approbamus peccata sub lege pugnamus ſ₃ vincimur: fatemur eñ mala esse cū vtiq₃ nolum⁹ facere: ſ₃ q₂ nōdū est grā supamur. In isto gradu ostēdit̄ nobis quōmō iacem⁹: ⁊ dū surgere volumus ⁊ cadim⁹ graui⁹ affligimur: inde hoc dr̄: lex subintrauit: vt abūdaret delictū. Inde est ⁊ qđ nūc positū est ꝑ legē cognitio pctī: nō eñ ablatio peccati est: q₂ per solā gratiā aufert̄ pctm̄: bona ergo

Ro.iiij.d.
Ro.iij.c.

lex qr ea vetat q̄ vetāda sunt: ⁊ ea iubet q̄ iubēda sunt. Sed cū quis-
q̄ illā viribus suis putat iplere nō p grām liberatoris sui: nihil ei p-
dest illa p̄sumptio: immo etiā tātū nocet vt vehemētiori peccādi desi- Ro.iiij.C.
derio rapiat ⁊ in peccatis etiā p̄uaricator inueniat: vbi em̄ non ē lex:
nec p̄uaricatio sic ergo iacēs cū se q̄sq₃ cognouerit p seipsu₃ surgere
nō valebit iploret auxiliū liberatoris. Nō in ipso desiderio prauo: s₃
in nr̄a ↄ̄sensione peccamus adhoc valet: qđ dicit idē apostol⁹: nō re-
gnet peccatū in vr̄o mortali corpore ad obediēdū ↄcupiscētijs eius:
hic em̄ ostēdit esse desideria q̄b⁹ nō obediēdū peccatū i nobis regna Ro.vi.c.
re nō finimus: s₃ q̄m̄ ita desideria carnis de carnis mortalitate nascū
tur quā trahim ex prio peccato primi hoīs: vn̄ carnaliter nascimur:
nō finientur hec nisi resurrectiōe corporis imutata illā q̄ in nobis p-
mitti meruerim⁹: vbi pfecta pax erit quam in quarto gradu consti-
tuimus: ideo autem perfecta pax qr nihil nobis resistit nō resistēt̄ib⁹
deo hoc est qđ dicit apostolus corp⁹ q̄dē mortuū est ꝓpter peccatū:
spiritus autem vita est propter iustitiam: per fidem autem abolitio. Ro.viij.b.
Ideo sequenda est fides. Que est hec lex iterum videamus: per quā
dicit cognitum esse peccatum: ⁊ cognitu₃ quomodo: videmus enim
(inquit Ambrosius) veteres nō ignorasse peccatu₃: quia ⁊ Ioseph in
carcere missus est licet per calūniam ⁊ pincerna ⁊ pistor Pharaonis Diu⁹ Augu
causa peccati quomodo ergo latebant peccata. Triplex quidem lex stinus.
est: ita vt prima pars de sacramento diuinitatis sit dei secunda aute₃
que congruit legi naturali que interdicit peccatum. Tertia vero le-
gis factoru₃ idest sabbata neomenie circuncisio ⁊c. hec est ergo lex na-
turalis que per Mosem partim reformata: partim auctoritas eius
firmata in vitijs cohibendis cognitum fecit peccatum: non quod la-
teret sed ostendit peccata que fiunt non impune futura apud deum:
ne forte quis ad tempus euadēs legē illusisse putaretur. Hoc est er-
go quod lex ostēdit. Nunc vero sine lege iustitia dei manifestata est
testimonium habens a lege ⁊ prophetis apertum enim est: quia iu-
stitia dei sine lege apparuit sed sine lege sabbati ⁊ circūcisionis ⁊ neo
menie ⁊ vindicte non tamen sine sacramēto diuinitatis dei et ne hoc
forte contra legem factum putaretur: adiecit iusticiam dei testimo-
nium habere ex lege ⁊ prophetis. Cum vero dicit testificata a lege
⁊ prophetis Mosi legem designat. Quod si adhuc tibi minus ple-
num putatur esse quod diximus. Addemus etiā que dicit Origenes Origenes i
si tibi videtur: q eadem lex sit de qua dicitur. Nunc autem sine lege epistola ad
iustitia dei mānifestata ē: q̄ est et illa: de q̄ ait: testificata a lege ⁊ ꝓphe Ro.cap.iij
tis: hec quide₃ q̄ sine lege manifestata est nō accipit testimoniū legis
si autē accipit testimonium legis. non ergo sine lege manifestata est
Qđ cum (inquit) insolubile sit: nec aliqua possit ratione cōuelli dicens

dum est iusticiam quidem dei manifestari a christo iesu prebēre ei testimonium nō lege nature: que adhuc est vtiqꝫ exigua et parua: sed lege Mosi nō ea que ſm litterā: sed que ſm spiritū est. De qua idē dicit apostolus: quia lex spiritalis est. Lex ergo et prophete testes sunt iusticie dei: que iusticia per fidez iesu christi manifestatur in oēs credētes. In quibus nulla est distinctio vtrū ex iudeis an ex gentibꝰ credāt vide (inquit) qꝛ manifestat de iusticia dei nō vnā posuit causam tātūmodo fidei: sed legē posuit et ꝓphetas: qꝛ neqꝫ fides (infit) sola sine lege ꝛ ꝓphetis manifestat iusticiaꝫ dei: neqꝫ rursus lex ꝛ ꝓphete sine fide. Alterū ergo beret ex altero: vt fit ex vtroqꝫ ꝑfectio. Nulla inquit distinctio est inter iudeos et grecos: cū ꝯstet ex equo oēs sub peccato factos esse: ꝛ nunc iustitia dei legis ꝛ ꝓphetarū testimonijs fultā per fidem iesu christi equo oībꝰ datā: ex eo ꝙ oēs sub peccato facti fuerāt alieni. Vñ Ambrosius inquit hoc gñaliter accipiendū esse qñ ait: nō est distinctio. Oēs em̄ (infit) hic cōprehendit etiā ꝛ sanctos: vt ostenderet nihil ꝓfuisse legē sine fide. Sic em̄ lex data est: vt fides esset in lege q̄ futurā speraret salutē. Quāobreꝫ mors christi oībus ꝓficit: qꝛ ꝛ hic in seculo quid credendū ꝛ obseruādū est docuit: ꝛ de inferno eripuit oēs: Nā in Adam oēs (si ꝯseruati non fuerint ut de gloriosa virgine dr) peccauerūt. Oēs em̄ vt Aug. scribit peccauerūt siue in Adā siue in semetipsis ꝛ egēt gloria dei: vniuersa igit̃ massa penas debet. Et si omnibus debitū dānationis supplicium redderetur: non iniuste procul dubio redderetur.

Aug. in li. de natura ꝛ gratia.

Theorema quartum.

Vulgata editio ꝛ greca eedem sunt.

Ro. v.

Vsqꝫ ad legē em̄ peccatū erat in mūdo: pctm̄ aūt non imputabat̃ cum lex non esset: sed regnauit mors ab Adā vsqꝫ ad Mosem etiā in eos qui nō peccauerūt in similitudinē preuaricatiōis Ade qui est forma futuri. Lex aūt subintrauit: vt abūdaret delictū vbi aūt abūdauit delictū sup̄abūdauit gratia: vt sicut regnauit peccatū i morte ita ꝛ grā regnet ꝑ iusticiā in vitā eternā per iesum christum dn̄m nostrum.

Expositio.

Diuus Ambrosius

Putabunt em̄ se hoīes apud deū peccare sed non apud hoīes. Nec em̄ inquit Ambrosius lex naturalis penitꝰ obtorpuerat / qꝛ nō ignorabāt: qꝛ qđ pati nolebāt: alijs facere nō debebāt. Lex naturalis semꝑ ē nec ignorabat̃ aliqñ: sed putabatur ad tempus tm̄ autoritatē habere: nō ꝛ apud deuꝫ reos facere. Ignorabat̃ em̄ qꝛ iudicaturus est deus

genus humanuz: ac per hoc non imputabat peccatū: quasi peccatum nō esset apud deum: incuriosum deū asserentes. At vbi autem lex data est per Mosem manifestum est curare deum res humanas: ⁊ nō impune his futurum qui male faciētes: quacūq₃ ex causa in presenti euadunt. Lex enī naturalis tres habet partes. Prima est: vt agnitus honoretur creator nec eius claritas et maiestas alicui de creaturis deputetur. Scđa autez pars est moralis: hoc est vt bene viuatur modestia gubernāte. Congruit enī homini habēti noticiā creatoris: vitā suaz lege frenare ne frustretur agnitio. Tertia vero pars est docilis vt noticia creatoris dei et exemplum morū ceteris tradat: vt discāt quēadmodum apud creatorem meritum collocatur. Hec est vera christiana prudētia. Qđ autē ait vsq₃ ad legem peccatū in mundo fuit. Intelligendum est vt scribit diuus Augustinus quousq₃ veniret gratia. Cōtra enim dictum est qui arbitrant per legem auferri potuisse peccata. Dicit aūt Apostolus manifestata esse peccata per legem: nō aūt ablata cum dicit peccatum aūt non deputabat/cum lex non esset. Nō enī ait/non erat: sed non deputabat: neq₃ cū lex data est/ablatum est: sed deputari cepit: id est apparere. Non ergo (inquit) putemus vsq₃ ad legē ita dictū esse: quasi iam sub lege non esset peccatū: sed sic dictum est vsq₃ ad legē: vt totum legis tp̄s annumeret vsq₃ ad finem legis qđ est christus. Regnauit autez mors (infit Origenes) que per peccatū fuerat ingressa vsq₃ ad Mosem: hoc est vsq₃ quo lex pmansit in eos q̄ peccauerūt sm̄ similitudinē peccati Adam per quē mors ipsa accepit ingressuz: qui Adam forma futuri est: non sm̄ qđ preuaricatus est: sz sm̄ hoc q̄ sicut per ipsum mors ita per nouissimū adam vita ingressa est in hunc mūdum: ⁊ sicut per illū in oēs hoies condēnatio: ita et per christum in oēs hoies iustificatio. Quod autē ait. Lex subintrauit vt abundaret delictū ipso verbo satis significauit: vt Augustinus scribit nescisse iudeos qua dispēsatiōe lex data sit. Nō enī data est q̄ posset viuificare: q₂ gratia viuificat per fidem: sed data est lex ad ostēdendū quātis q̄q₃ artis vinculis peccatoꝝ cōstricti tenerētur qui de suis viribus adimplendā iustician presumebāt. Sic abundauit peccatū cuz ⁊ cōcupiscentia ex prohibitiōe ardētior facta est et peccātibus cōtra legē preuaricationis crimen accessit. Qđ intelligit qui sm̄ graduz in illis quattuor gradibus cōsiderat Apostolus legē in mēbris positaz resistentē legi mentis. Hanc ergo (infit Origenes) nunc legē membrorū posuisse in hoc loco videt apostolus quē subitrasse dicit vt abūdaret peccatuz. Nam ⁊ ipse sermo quo vsus est plenissime videt hec (inquit) iudicare. Aliud nāq₃ est intrare: aliud subintrare sicut aliud ducere ⁊ aliud subducere/aliud trahere ⁊ subtrahere. Subintrare nanq₃ hoc indicat: cū alio ingresso sub obtentu alius ingreditur. In

Tres partes legis naturalis.

Augustin⁹ in expositione ep̄le ad Ro.

Augustin⁹ in eodē ad Roma.

Origenes

qua ratione ostenditur quod sub obtentu legis naturalis quam legem mentis nominauit apostolus: que lege dei consentit: orta sit lex membrorum: que desideria carnis suggerēs et captiuum hominem ducēs libidini: ac voluptatibus inquinatum facit ideo abundare peccatum. Sic ergo lex subintrauit vt abundaret delictum: sed vbi abundauit inquit peccatum/superabundauit gratia ꝛ in presenti loco cum dixisset abundasse peccatum: sermone dignissimo vsus est ꝙ abundantiam vinceret/ꝛ supabundantiam poneret. Supabundauit aūt gratia christi eo vt non solū a preteritis peccatis absolueeret hoīez. verū etiā cōmuniret a futuris. Si quidē duo quedā regna ostēdit in hoīez vnū quo peccatum in morte regnauit: aliud quo gratia super iusticiā regnet in vita. Et vt diuus Ambro. scribit apostolus ostēdit quid ꝑuenerit data lege: nō q̄d lex fecerit. Quō (inquit) legis vitio crescebāt peccata: que cōminaꝛ ne peccetur: sed subintrasse dꝛ vt abūdaret peccatum: verū est qꝛ quasi ꝓfutura intrauit ꝛ cū humilitate: postea aūt cepit dn̄ari eis quibꝰ p̄ceperat ne peccarēt et peccabūt. Ostēdere em̄ cepit lex abundantiam peccatorum: cunqꝫ interdixerat plus fiebāt ꝙ facta erant. Igitur hoc modo vt abūdaret dilictū data est lex. Commendās em̄ apostolus fidē per quā vtiqꝫ peccata delētur: legē dixit fecisse vt abūdarēt peccata: qꝛ (inquit) non data est: vt abolerenꝛ peccata: sꝫ vt abūdarēt: dū ꝛ añ legē peccatores ostēdit ꝛ post legē reos oēs tenuit. Manifestū aūt est: qꝛ cuꝫ abūdaret peccatū supabūdauit gr̄a dū donū dei venit ex ꝓmissione: ꝛ oīa peccata cōtexit: vt diaboli inuidia nihil se ꝓfecisse doceat. Superabūdauit ergo gratia: qꝛ peccatū ad tp̄s regnauit: gr̄a autē in eternū. Dei em̄ regnū est gratia regnāte: sicut diaboli regnum erat peccato regnare.

Ambrosiꝰ

Theorema quintum.

¶ Uulgata editio.

¶ Sine lege em̄ peccatū mortuū erat. Ego autem viuebā sine lege aliq̄ñ: sed cū venisset mandatū peccatum reuixit.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Sine lege em̄ peccatum mortuū erat: sed cum venisset mādatum peccatum reuixit.

¶ Expositio.

Stendit que latebant peccata: ꝛ que impune futura nō essent apud deū. Quo cōperto hō factꝰ est reꝰ: ꝛ iō non videtur gratias agere legi. Quis enim libenter habeat eum qui sibi penā imminere annūciat: legi autem fidei gratias agit: qꝛ qui per legeꝫ Mosi reꝰ factus est per

legē fidei recōciliat⁹ est deo: q̄uis ⁊ illa iusta ⁊ bōa sit ostēdere etem imminēs piculū bonū est. Sed huic magis gr̄as agit p quē ereptus de piculo: viuit cū aūt dix. t sine lege peccatū mortuu erat duplici genere vt scribit diu⁹ Ambrosi⁹ itelligēdū est yt ⁊ diabolū i peccato sciat significatū: ⁊ hoc ipsū peccatū qd vocaf peccatuz. Mortu⁹ em̄ dicif fuisse diabol⁹: q: cessabat ad illusiōe hoīs ante legē sed erat q̄si quietus: secur⁹ em̄ erat de possessione ei⁹. peccatū mortuū esse dixit. quia putabaf q̄ nō iputaref apd deū: iō apud hoiem mortuū erat: quasi impune peccaref. Nā nō latebat peccatū: s3 ignorabaf hoc q: deus iudicatur⁹ est. Quid cū data lege māifestū est reuixisse peccatū. Quare reuixit: nisi q: ante vixerat ⁊ postea desidia hominuz mortuū estimatū est cū viueret putabaf em̄ nō imputari peccatū cū iputaref: viuēs ergo p mortuo habebaf. Qd aūt ait ego aūt viuebā aliq̄ñ sine lege q̄d est sine lege vixisse: cū lex semp fuerit: nisi q: sine timore dei homo viuebat securus q̄ nō esset de⁹ iudicatur⁹ actus hūanos nō dixit (inquit Origenes) nō habebā: s3 dixit nesciebā tāq̄ q̄ esset q̄dem ignoraref tñ: q: esset ɔcupiscētia. vbi aūt venit rō ⁊ lex naturalis locū cū nobis ꝓcessu etatis inuenit docere nos cepit q̄ eēnt bona ⁊ ꝓhibere a malis hoc ergo est duz dicit nō ɔcupisces qd ante nesciebamus ab ipsa didicim⁹ malā esse ɔcupiscētiā legē illā de qua dicit: q: cōcupiscētiā nesciebā nisi lex diceret. non concupisces. Origenes.

Theorema sextum.

¶ Vulgata editio ⁊ greca similes sunt.

¶ Quod impossibile erat legi in quo infirmabaf per carnē de⁹ filiū suū mittēs in similitudinē carnis peccati ⁊ de peccato dānauit peccatū in carne: vt iustificatio legis ipleref in nobis q̄ nō scd̄m carnē ambulamus: sed secundum spiritū.

¶ Expositio.

Cum in superiobus tot leges noīauerit: dixit enim ⁊ legem mentis: ⁊ legem spiritus vite: econtrario quoq̄ legem in membris esse: ⁊ legem mentis: ⁊ legem peccati cognominauerit: hic nunc de qua harum lege dicat Nā quod impossibile erat legis in quo infirmabatur per carnem (non est parue deliberationis eligere credit tamen Origenes q̄ legem Mosi et hic sicut ⁊ in alijs in duas partes apostolus diuidat: ⁊ aliud in ea carnem: aliud spiritum nominat ⁊ illam quidē obseruādā (ait) que scd̄m litterā gerit sensum carnis appellat: sicut dixit de hmōi iudeis frustra inflatos sensu carnis sue. Illam Origenes. legis mosaice due ꝑtes

vero que accipitur ſpiritaliter ſpiritū nominat: ſicut ⁊ alibi dicit: littera occidit ſpiritus viuificat. In hoc ergo loco (inquit) qi d dicit impoſſibile legis ⁊ in quo infirmatur per carnē: intellectus qui ſecūdū litteram eſt accipi pōt ipſe enim impoſſibilis erat ⁊ infirmus: ſi ſm carnem: ideſt ſm litteram ſentiretur. Quid enim (infit) tam impoſſibile ꝙ ſabbati obſeruatio ſm litterā legis. Iubet enim non exire de domo ſua nō mouere de loco ſuo: nihil oneris leuare. Que qꝛ impoſſibilia videntur iudei qui ſecundum carnem legis obſeruant inepta quedam ⁊ ridicula cōmentātur quibus impoſſibilitatē legis farcire videātur lex ergo ſpiritus vite (inquit Ambroſius) ipſa eſt lex fidei nam ⁊ Moſi lex ſpiritalis eſt: quia prohibet peccare: nō tamē vite: quia reis mortis peccata remittere non poteſt vt viuificet mortuos: lex vero peccati eſt: quam in membris dicit habitare que ſuadere nitur aduerſa: lex vero mortis Moſi lex eſt: quia mortificat peccatores. Nā et in alia epiſtola inter cetera dicit de auctoritate legis. Si miniſtratio mortis formata in lapidibus fuit in gloria non ergo mirum (inquit) ſi lex ſpiritalis dicatur ⁊ lex mortis: cum ⁊ euangeliū eodem modo ſit: dicit enim alio loco inter cetera. Aliȷ̄s odor vite ad vitā: aliȷ̄s odor mortis ad mortem. Videam⁹ nunc quid interſit cum dicitur lex ſpiritalis ⁊ lex ſpiritus. hoc itereſt quia idcirco dicitur lex ſpiritalis quia p̄cepta dat per que nō peccetur: quia qui non peccat ſpiritalis vocatur: emul⁹ ſuperiorum celeſtium lex autem ſpūs propterea vocatur: quia deus cuius fides eſt ſpiritus eſt: illis ergo verba ſunt: hic res illic que dei ſunt: hic deus ipſe maniſeſtiſſime hic apoſtolus docet vt diuus Auguſtinus auctor eſt eadem ipſa precepta legis propterea non impleta: quoniam quibus data erat lex ante gratiam dediti erant carnalibus bonis: ⁊ ex his beatitudinem acquirere cupiebant: neqꝫ metuebant niſi cū talibus bonis imminebat aduerſitas: et ideo cum ꝑ illa temporalia turbarentur facile recedebant a preceptis legis: infirmabatur ergo lex non implendo quod precipiebat: non ſua culpa: ſed per carnem ideſt per eos homines qui carnalia bona appetendo non amabant legis iuſtitiam ſed et temporalia commoda preponebant. Et iō liberator dn̄s noſter ieſus chriſtus ſuſcipiendo mortalem carnem hoc eſt ſimilitudinem carnis peccati carni em̄ peccati mors addicta eſt: at vero illa mors domini dignatiōis fuit non debiti: ⁊ tamen hoc quoqꝫ apoſtolus peccatum vocans ſuſceptionem mortalis carnis ꝙuis non peccatricis ideo quia immortalis tanꝙ peccatum facit cum moritur: ſed de peccato inquit cōdēnauit peccatum in carne. Id em̄ egit mors domini ne mors timeret: ⁊ ex eo iam non appeterentur temporalia bona: nec metuerentur tēporalia mala: in quibus carnalis erat illa prudentia in qua impleri

Marginal notes:
Lex ſpiritalis.
Lex peccati.
ij. Co. iij. b.
Lex ſpiritalis.
Lex ſpūs.

legis prece a non poterant. Hac autem prudentia in homine domi nico distin et ablata iusticia legis impletur: cum scdm carnem non ambulatur: sed scdm spiritum. Unde verissime dictum est. Non veni soluere legem sed implere: plenitudo ergo legis charitas: et charitas eorum est qui scdm spiritum ambulant: hec enim ad gratiam pertinet spiritussancti. Quando enim nō erat charitas iusticie sed timor: lex nō implebatur. Beatus quoqꝫ Ambrosius sic exponit autoritatē apostoli. Misso ergo deus christo de peccato damnauit peccatum: hoc est peccatum: peccato ꝓprio damnauit. Christus enim cum a peccato crucifigitur: quod est sathanas peccauit peccatum in carne corporis saluatoris. Quo facto dānauit de⁹ pctm̄ in carne ibi vtiqꝫ vbi peccauit Matt.v.b. Ro.xiij.c. Diuus Ambrosius

¶ Theorema septimum.

¶ Vulgata editio eadem cum greca.

¶ Quos presciuit et predestinauit conformes fieri imaginis filij sui: vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: quos autem predestinauit hos et vocauit/ et quos vocauit/ hos et iustificauit: quos autem iustificauit: illos et manificauit. Ro.viij.f.

¶ Expositio.

Stos quos p̄sciuit futuros sibi deuotos ipsos elegit ad promissa premia capescenda: vt hi qui credere videntur et nō permanent in fide cepta: a deo electi negentur: qꝛ quos de⁹ elegit apud se ꝑmanent. Est enim vt diuo Ambrosio placet q̄ ad tp̄s eligitur: sicut Saul et iudas nō de p̄sciētia sꝫ de p̄nti iusticia cōsortes fieri imaginis filij sui hoc dicit: qꝛ ideo predestinantur in futurum seculum: vt similes fiant filio dei recte christus primogenit⁹ dr̄ qui ante omnē creaturā non factus: sed nat⁹ est: ad cuius exemplum deus homines in filios sibi adoptare dignat⁹ est et primogenitus in regeneratione christus est et primogenitus ex mortuis: cuius natura ignoratur. Est et primogenitus post victoriam ascendēs in celos. Primogenitus igitur in omnib⁹ frater noster dr̄: qꝛ homo dignatus est nasci. Dn̄s vero est qꝛ de⁹ noster est: sicut dicit propheta Hieremias. Hic est de⁹ nr̄: quos aūt predestinauit illos et vocauit. Vocare est cogitantem de fide adiuuare: aut cōpungere cū quē sciat audire. Supra dixit quos p̄sciuit hos p̄destinauit: et nunc addit: quos aūt p̄destinauit illos et vocauit et q̄s vocauit hos et iustificauit: vide (inquit Orige.) in quā absurdā sentētiā decidāt: hi qui prescientiam dei non accipiūt tm̄: quasi qui et que postmodū futura sunt ante prenoscant: inuenitur (inquit) fm̄ hoc postea nō presciſſe deus quos De predestinatione Ambrosi⁹ Hieremias Origenes

non predestinauit ⁊ rursum si ad cõmunem referat intelligentiã: hoc quod dicit q2 quos vocauit illos ⁊ iustificauit: ingentẽ fenestrã pate faciamus his qui negãt esse in hoĩs potestate vt saluus fiat. Aiũt enĩ Si deus quos presciuit illos ⁊ predestinauit ⁊ quos p̃destinauit illos ⁊ vocauit: ⁊ quos vocauit illos et iustificauit: nihil culpe habent hi qui non iustificantur: quia nec vocati sunt/nec predestinati/nec precogniti. Cum etiaȝ illud aperte nobis aduersatur q̃ non omnes qui vocantur etiam iustificantur. Nam ⁊ Judas apostolus vocatus est: sed non est iustificatus: q2 ⁊ si iustificatum eũ cõtendat aliquis eo tẽpo quo vocatus est: non est certe glorificatus. Sed ⁊ illi de quibus dicit apostolus: q2 naufragauerunt a fide vocati quidem fuerunt: sed non sunt iustificati ẜm euãgeliȷ̃ parabolas illi ad quos missi fuerãt serui ⁊ excusauerant se: vocati fuerunt/sed non sunt iustificati: ⁊ ille qui ingressus cõuiuium regis non habuit vestem nuptialem vocatus est: sȝ non est iustificatus in presenti loco (infit Origenes) constat apostolum scd̃m scripture sacre consuetudinem posuisse sermonẽ cognoscendi: vt illos ostenderet precognitos a deo: in quib⁹ sciẽs quales essent amorem suum deus affectumq̧ posuisset: scd̃m etiam illud quod scriptum est. Cognouit dominus eos qui sunt eius. Cunq̧ vtiq̧ quantũ ad istam communem scientiam pertinet dominus non solum eos qui sui sunt: sed eos qui erant a se non ignoret: sed cognouisse eos dicitur hoc est in dilectione habuisse sibiq̧ sociasse. Ita ergo quos presciuit deus illos ⁊ p̃destinauit/et quos p̃destinauit illos vocauit/et quos vocauit illos ⁊ iustificauit. Quare Origenes infert quod neq̧ in p̃scientia dei vel salutis vel perditionis nostre causa cõsistit/neq̧ iustificatio ex sola vocatione pendebit/neq̧ glorificari de nostra penitus potestate sublatum est. Nam ⁊ si (inquit verbi gratia) fingimus deũ nõ p̃noscere aliq̃d futurũ sine dubio erat: q̃d ita vt putat Judas proditor fact⁹ est: ⁊ hoc ita futurũ ꝓphete p̃dixerũt nõ ẜ q2 ꝓphete p̃dixerũt idcirco ꝓdidit Judas: sed q2 futur⁹ esset ꝓditor ea q̃ ille ex ꝓpositi sui neq̃tia gestur⁹ erat p̃dixerunt ꝓphete: cũ vtiq̧ Judas in ꝑtãte habuisset vt esset similis Petro ⁊ Joãni si voluisset: sȝ elegit pecunie cupiditatẽ magis consortiȷ̃ gloriam. Et hanc eius voluntatem futurã preuidentes ꝓphete libroꝝ tradiderunt monumẽtis. Ut aũt scias nõ prescĩetia dei vnicuiq̧ salutis causa poni: sed in ꝓposito ⁊ actib⁹ suis Uide Paulũ verentẽ ne forte cũ aliȷ̃s predicauerit ipse reprob⁹ efficiat: macerare corp⁹ suũ: ⁊ subiȷ̃cere seruituti Hoc aduersus eos qui nobis huiusmodi questiones obiȷ̃ciunt. Potest queri (infit Augu.) vtrũ omnes qui vocati sunt iustificentur: sed alibi legim⁹. Multi vocati: pauci aũt electi. Tamen q2 ipsi quoq̧ electi vtiq̧ vocati sunt ẜm ꝓpositum ad prescientiam ⁊ predestinationẽ dei pertinet: nec prede

Notatu dignum de p̃destinatiõe

Notatu dignum

Augustin⁹ i expositiõe propositionũ ad Ro.

Mat. xx. b.

ſtinauit aliquem: niſi preſciuit crediturum eſſe cunctorum vocationez quos ⁊ electos dicit. Multi enim non venerunt cum vocati fuerint. Nemo autem venit qui vocatus non fuerit. Quos preſciuit deus vt diuus Ambroſius ſcribit aptos ſibi: hi credētes permanent: quia aliter fieri nō poteſt: niſi quos preſciuit deus ipſos ⁊ iuſtificauit: ac per hoc et magnificauit illos: vt ſimiles fiāt filio dei. De ceteris quos nō preſcijt deus: non eſt illi cura in hanc gratiam: quia non preſcijt: ac ſi credant aut eligantur ad tempus: quia videntur boni: ne iuſticia contempta videatur/non permanent vt magnificentur: ſicut et Judas: aut illi ſeptuagintaduo ſecunde elapſis. Qui electi poſt ſcandalum paſſi receſſerunt a ſaluatore: preſcius itaqꝫ deus/male illos voluntatis futuros: non illos habuit in numero bonorum: quamuis dicat ſaluator: vt idem Ambroſius inquit illis ſeptuagintaduobus diſcipulis: quos elegerat ſecunda claſſe qui ab illo poſtea receſſerunt. No- Luce.x.d.
mina veſtra ſcripta ſunt in celo. Sed hoc propter iuſticiam qꝛ hoc eſt Joā.vj.G.
iuſtum vt vnicuiqꝫ pro merito reſpondeatur. Quia enim boni erant electi ſunt ad miniſterium et erant ſcripta nomina illoruz in celo propter iuſticiam: ſcdm preſcientiam vero in numero erant malorum. De iuſticia enī de⁹ iudicat non de preſcientia: hinc et apoſtolus Joānes Joā.ij.c.
de huiuſmodi.lxxij.ait. Ex nobis exierunt: ſed non fuerunt ex nobis: ſi enim fuiſſent ex nobis permanſiſſent vtiqꝫ nobiſcum. Non eſt perſonarum acceptio in preſcientia dei. Preſcientia enim eſt qua diffinituz Diffinitio p̄
hz qualis vniuſcuiuſqꝫ futura volūtas erit/in qua māſurus eſt: ꝑ quā deſtinatio-
aut damnetur/aut coronetur. Deniqꝫ quos ſcit in bono māſuros fre- nis ſm Am
quenter ante ſunt mali: et quos malos ſcit permanſuros aliquotiens broſium.
prius ſunt boni: vnde ceſſat querela: quia deus acceptor perſonarum non eſt. Nā et Saul ⁊ Judas ſcarioth ante fuerunt boni dicente ſcriptura de Saul. Erat vir bonus et non erat illo melior in filijs iſrael: ⁊ de Juda ſcarioth dicit Petrus apoſtolus. Qui ſortitus eſt ſortem miniſterij huius in ſignis et prodigijs faciendis: quomodo miniſterium ſalutare ſortiretur: niſi eſſet bonus hec ille.

¶ Theorema octauum.

¶ Uulgata editio.

¶ Moſi enim dicit. Miſerebor cui miſertus ſum: ⁊ miſericordiam preſtabo cui miſerebor. Igitur non volentis/neqꝫ currentis: ſed miſerantis eſt dei. Dicit enim ſcriptura Pharaoni: qꝛ in hoc ipſum excitaui te: vt oſtendā in te virtutem meam et vt annuncietur nomen meū in vniuerſa terra. Ergo cui vult miſeretur: ⁊ quem vult indurat.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Mosi enim dicit. Miserebor cuius misereor et miserebor quem misereor ⁊c.

¶ Expositio.

Diu⁹ Ambrosius
Iserebor (inquit) eius cui misertus ero: hoc est (infit Ambrosius) eius miserebor: cuius prescius eraȝ quod misericordiam daturus essem: sciens conuersurum illū et permansurum apud me et misericordiam p̄stabo ei: cui misericordiam prestitero: id est ei misericordiā dabo quem presciȷ post errorem recto corde reuersurum ad me: hoc est dare illi cui dandum non est: neqꝫ non dare illi cui dandum est: vt eum vocet quem sciat obaudire. Uocare est auteȝ compūgere ad recipiēdum fidem: igitur non volentis ⁊c. recte dicit: qꝛ non in voluntate petentis: sed in dātis arbitrio debere esse qđ poscitur. An em̄ dandū sit dantis debet iudicio p̄esari. Nā Saul peccās cum petiȷsset veniā: nō accepit: at contra Dauid peccās: ⁊ ignosci sibi veniam postulans cōsecutus est. Ex hoc vtiqꝫ dantis dei et non dantis iudicium sequēdū est: qꝛ non iniuste iudicat: qui omnes saluos vult manēte iusticia. Inspector enim cordis scit petentem: an hac mente poscat vt mereatur.

Origenes Unde illud apostoli. Non volētis neqꝫ currētis ⁊c. ſm origenē ita accipiendum est sicut Dauid dicit in psalmo. Nisi dn̄s edificauerit domum in vanum laborauerunt qui edificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem frustra vigilat qui custodit eam: in quo ostendit non qꝛ is quis domum edificat nihil agat ⁊ ociosus sit, et ita eam edificet dn̄s: sed ipse quidem q̄ntum est in homine vim solicitudinis ⁊ laboris expendat sicvt obstaculis oībus amotis opus perueniat ad perfectū. Cum ergo hec doceatur ꝙ homo quidem laborem impendat ⁊ solicitudinem. Deus autem successum operi tribuat: ⁊ effectum pium ⁊ religiosum est ideo ⁊ bonū: quod in se est operis summa deo magis q̄ꝫ homini putare. Sic ⁊ cū Paulus plantabat et apollo rigabat deus rigare dicitur incremētum. Et additur itaqꝫ neqꝫ qui plātat: neqꝫ qui rigat est aliquid: sed qui incrementum dat deus. Itaqꝫ ergo etiā (infit) in p̄senti loco possumus dicere. Itaqꝫ neqꝫ qui currit est aliquid: neqꝫ qui vult: sed cui effectum dat deus. Qui em̄ vult ⁊ qui currit hec vidētur esse qđ est ille qui plantat: ⁊ eum qui rigat nihil dicit esse apostolus: non quod nihil agant: sed quod ad cōparationē dei qui incrementū dat operi vel effectum illi nihil esse dicatur: sed ⁊ hoc quod dicitur ad pharaonem: qꝛ ad hoc ipsum te suscitaui: vt ostendā virtutem meam quale sit videamus. Hoc enim dicit vt diuo Ambrosio placet

q: cū pharao qđ nomē regū erat apud egyptios: sicut ⁊ apud romanos imperatores ⁊ reges augusti appellantur. Hic ergo pharao cū tantis malis esset reus vt viuere non deberet: nunꝗ futurus bonus ne se aut merito viuere/aut deum quem sepe fallendum censebat: ad vindictam dandam impotentem putaret: audit a deo. Ad hoc te susci taui ⁊c. vt in hoc cetere gentes adijcerent non esse alium deū preter hunc qui iudeorum erat ⁊ factus est christianorū. Quis (inquit) ⁊ illi christiani fuerint: ⁊ nos nunc sumus iudei propter iudam ex quo christus est ꝯm carnem: q: iudei veteres sperando futurum christum redēptorem/christiani erant. Ad hoc enim seruatus est Pharao vt multa signa ⁊ plage ostenderentur in illum quasi iam mortuū. Suscitatus autem dictus est: quia cum apud deum mortuus esset: modicum tp̄s accepit vt viuere videretur: vt esset in cuius penam ⁊ varia tormentorum genera vsq ad mortem: oēs qui sine deo erant metu territi. Hūc solum deum esse cum admiratione maxima faterentur: a quo he vindicte sunt. Hoc etiā gñe āttiq medici i hominib⁹ morte dignis vl' mortis sententiam consecutis requirebant quomodo ꝓdessent viuis que in homine latebant apertis his cognoscerent causas egritudinis: vt pena morientis proficiat ad salutem viuentis. vt Galenus in libro de anathomia viuorum ⁊ Cornelius celsus in libris de tuenda valitudine scriptis tradiderunt. Quod autem dicit cui vult miseretur: ⁊ quem vult indurat: ex his que in Exodo scripta sunt videtur assumere. Ibi enim dicit. Indurabo cor Pharaonis vti ne dimittat populum. Indurabitur cor Pharaonis: vt Origenes scribit hoc modo. Noluit deus subitam et plenam dare in eum vindictam. Quamuis enim esset consummate malitie tamen per patientiam suam / nec ipsi facultatem conuersionis excluserat: ⁊ ideo primo leuioribus tum etiā paulatim ingrauescentibus in eum verberibus vtatur. Sed quod deus gerebat per patientiam: ex hoc ille indurabatur ad contemptū maiorem sibi iram recondens: ita vt ad ipsum dici cōueniat illud quod scribit apostolus. An diuitias bonitatis et longanimitatis cōtēnis ignorans: quoniam patientia dei ad penitentiam te adducit? Scđm duriciam autem tuam ⁊ cor impenitens thesaurisas tibiipsi iam in die ire Non ergo (inquit) quem vult deus indurat: sed qui patienter obtēperare noluerit induratur. Superfluum ergo est quod dicis apostolo tu qui aduersaris. Quid ergo adhuc queritur? voluntati enim eius quis resistit voluntati quidem dei certuz est quod nullus obsistat: sed voluntatem eius iustam rectamqz esse scire nos conuenit. Attēde q̄d dicit: vt boni enim aut mali simus nostre voluntatis est. Malus autem ad cuiusmodi verbera et bonus ad cuiusmodi gloriaz destinetur voluntatis est dei.

Nos sumus iudei scđm Ambrosiū propter iudam a quo christus ꝯm carnem.

Galenus Celsus

Origenes

Theorema nonum.

¶ Uulgata editio et greca parum distant.

¶ Dedit illis deus spiritum compunctionis: oculos vt non videant et aures vt nō audiant vsqꝫ in hodiernū diem: et Dauid dicit Fiat mē/sa eorum coram ipsis in laqueum et in captionez et in scandalum: et in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum ne videant: et dorsum eorum semper incurua.

¶ Expositio.

Uod enim dicit fiat mensa eorum in laqueū et in captio
Origenes nem et in scandalum: in captione in psalmo non habet scriptum / neqꝫ vt vult Origenes in. lxx. interpretum exemplarib⁹ / neqꝫ in hebreorum. Et rursum in psalmo habet. Fiat mēsa eorum coram ipsis in laqueum. Apo/stolus non habet coram ipsis: quid mensa eorum nisi libri eorum: ex quibus credunt se legere pastum anime operibus legis semper insi/stere volentes. Sed ceci non vident ad gratiam dei confugiendum. Ideo libri eorum sunt eis in laqueum et scandalum semper incuruati incedentes ad ima: id est legis opera respicientes nunqꝫ dorsum ad sublimia erigunt que sunt ex fide iesu christi: qui venit in hunc mundū ad saluandum quod perierat: dei misericordia et gratia. Sed nunqd cecitas: incuruatio / et casus eorum ad hoc a deo permissus est: vt me/reant. O qꝫ ineffabilis dei bonitas et incomprehensibilis miseratio:
Diuus Ambrosius. quam ipsi ceci fugiunt. Mosem ideo (infit Ambrosi⁹) maledicit ma lorum quia illic solent decipi innocentes. Dolo enim vocantur ad con uiuium vt perimantur: quia sic et Ammon filius Dauid deceptus est a fratre suo Absalon. Et malignus Holofernes per epulum sanctaz iudith putauit se posse decipere. Et in mensa scelerati Herodis ser/uierunt maligni in caput Joannis prophete: Mensa autem domini scdm omnes scripturas que ante aduentum domini erant: quib⁹ cre/dita sunt eloquia domini et omne quod appellatur vetus testamentū mensa est israel. In qua mensa si quis volebat edere verbum dei ap/positis sibi legis et prophetarum sermonibus pascebatur: et hanc pu
Origenes tat Origenes esse mensaz de qua dicit Salomon. Si sederitis cena re ad mensam potentis diligenter intellige que apponunt tibi et mit/te manum tuā: sciens qr talia te parare oportet. Sed et saluator vbi dicit. Cū māducaueritis et biberitis ad mensam meā: quid aliud mē sa eius intelligimus: nisi vbi dignos et eos qui capere possunt ver bum sapientie et rerum sciētiā docere. Hoc in puerbijs Salomon de sapientia protestatur dicens. Sapientia edificauit sibi domū et sup/

posuit septem columnas imolauit victimas suas miscuit in crathera vinum suum et parauit mensam suam. Omnis ergo scriptura mensa est sapientie.

Theorema decimum.

Uulgata editio.

Quis enim cognouit sensum dñi / aut quis consiliarius eius fuit / aut quis prior dedit illi / ꝛ retribuetur ei. Quoniã ex ipso et ꝑ ipsum ꝛ in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula seculorũ. Amen. Roma. xi.

Intelligentia ex greco.

Quis enim nouit mentem domini: aut quis cõsiliarius eius fuit / aut quis prelargitus est ei / ꝛ retribuetur illi: qꝛ ex ipso ꝛ per ipm̃ ꝛ in ipsum sunt omnia: ipsi gloria in secula. Amen.

Expositio.

Hoc in Esaia scriptum habet. Manifestũ est solũ deũ esse qui nouerit oĩa consilia ꝛ hunc vnum esse qui nulli⁹ egeat: qꝛ ab ipso sunt oĩa: ac per hoc consiliũ eius a nullo / nec cõprehendit / nec metitur: vides quõ in vltimis ostendit ꝙ in oĩbus que supradixit segregauerit mysteriũ trinitatis: sicut etiã in presenti loco qð ait. Qm̃ ex ipso ꝛ per ipm̃ ꝛ in ipso sunt oĩa: cõuenit vt scribit Origenes illis dictis que idẽ Apostolus in alijs memorat locis cũ dicit vn⁹ de⁹ pater: ex quo oĩa ꝛ vnus dominus noster iesus christus per quẽ omnia ꝛ iterum spiritu dei dicit reuelari oĩa: ꝛ per hec designat (inquit) in omnibus esse prouidentiam trinitatis. Ita ꝛ cum dicit altitudo diuitiarum patrẽ ex quo oĩa dicit esse significat: ꝛ sapientie altitudinem christum qui est sapientia eius. Ostendit ꝛ scientie altitudinẽ spiritũ sanctũ. qui etiam alta dei nouit. veruntamen quod dicit ex ipso hoc ipsum quod sumus indicat per ipsum aũt ꝙ per eius prouidentiam in vita. In ipso vero ꝙ perfectio oĩs ꝛ finis in ipso erit tũc cũ erit deus oĩa in oĩbus ꝛ tunc ipĩ gloria in secula. amẽ. Non ergo dicas duos aut tres deos: sed vt Augustinus dicit ipã trinitatẽ vnũ deũ: nõ vt eadẽ trinitas simul possit aliqñ pr̃ / aliqñ fili⁹ / aliqñ spũssanct⁹ dici: sicut sabelli⁹ heretic⁹ credit: sꝫ vt pr̃ nõ nisi pr̃: ꝛ fili⁹ nõ nisi fili⁹: ꝛ spũssctũs: nõ nisi spũssctũs: ꝛ hec trinitas nõ nisi vn⁹ de⁹: qꝛ ꝛ cũ dixisset Apostol⁹. Ex q̃ oĩa / ꝑ quẽ oĩa i q̃ oĩa: trinitatẽ ipãꝫ isinuasse credit: nec tñ subiecit ipis gl'a sꝫ ipĩ gl'a trinitas hec vn⁹ de⁹ ex q̃ oĩa ꝑ quẽ oĩa. Ita pr̃ ꝛ fili⁹ ꝛ spũssctũs ꝛ singulis quisqꝫ horũ plena substãtia: ꝛ siml' oẽs vna substãtia pr̃ nec filius nec spũssctũs / fili⁹ nec pr̃ / nec spũssctũs / spũssctũs nec pr̃ nec fili⁹ sed

Origenes.

Augustin⁹ in tractatu ps. v.

Aug. lib. i. de doctrina christiana.

pater tantum pater/⁊ filius tantum filius/⁊ ſpirituſſanctus tantum ſpirituſſanctus/eadem maieſtas eadem poteſtas: in patre vnitas/in filio equalitas: in ſpiritusancto vnitatis equalitatiſq; concordia. Et tria hec vnum/omnia propter patrem equalia omnia propter filium connexa omnia propter ſpiritumſanctum. Jungit autem apoſtolus in fine. Amen. Ut intelligamus per illum ad iſtam beatitudinē veniēdum: de quo ſcriptum eſt in Apocalipſi. Hec dicit q2 eſt amen.

¶ Theorema vndecimum.

¶ Uulgata editio conuenit cum greca.

Ad Roma nos. xiiij. ¶ Beatus qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat: qui autē diſcernit ſi manducauerit damnatus eſt: q2 non ex fide. Omne autem quod non eſt ex fide/peccatum eſt.

¶ Expoſitio.

Um aliquid facis/ſiue comedis/ſiue bibis/ſiue q̇cq̄ꝙ alind probas: id eſt facere aut omittere tētas. Beatū te dicit apoſtolꝰ ſi ex plenitudine fidei te nō iudicas male agere/aut non dubitas/aut heres peccare in eo ipo quod tentas vnūquemq; ꝓprio iudicio vt diuꝰ Ambroſius ſcribit cenſet condemnandum apoſtolus: qui qđ dicit non debere ſe facere facit: ⁊ hūc beatū qui non aliud facit ꝙ ſibi vtile ꝓbat. Et qui iudicat non edendum et edit/dānatus eſt. Jpſe enim ſe damnat qñ id qđ ſibi inutile aſſerit/facit. Nō vtiq; ex fide edit: qui edendū negat et edit. Recte eñi apoſtolus peccatū appellat: qđ aliter fit ꝙ ꝓbatum eſt: qm̄ romani in lege inducti erant: aduenientibꝰ aūt qui rectius crederent queſtiones mouerent de edenda carne ⁊ nō edenda. Et horum pars qui edendam et non probandam diceret melior videtur: quia omnia munda valde ſunt infirmos dicit qui edendam negarent: ſiue ex iudeis ſiue ex gentibus: et remitti illos in propoſito cordis ſui. Nec enim obeſt non edere: aut prodeſt erga deum edere: ne ꝙuis ratione aſtricti per quod tamen cum ſcrupulo ederent/delinquerent. Apoſtolus vero dicit. Siue manducatis/ſiue bibitis: ſiue aliud quid faciatis: oīa ad gloriam dei facite. Sed requirat aliquis (inſit Origenes) ſi heretici que faciūt: q2 ſm̄ hoc qđ credūt/faciūt ex fide facere credant. An q2 fides apud illos mala eſt: oē qđ faciūt peccatū ſit ꝓnunciandū: q2 non ſit ex fide: ⁊ puto (inquit) illorū credulitatē appellari magis ꝙ fidē. Sicut eñi pſeudo ꝓphete falſo noīe interdū ꝓphete appellant: ⁊ falſa ſcientia/ſcia; dr: ⁊ falſa ſapientia/ſapiētia abuſiue nomīatur: ita ⁊ hereticorum credulitas: falſo nomine

Ambroſiꝰ

Origenes

fides appellatur: vnde (inquit) videndum est ne forte etiam si quid boni operis apud illos geri videtur: quia non fit ex fide: conuertatur in peccatuz. Est interdum et castitas que non est ex fide eorum dumtaxat qui attendunt spiritibus seductoribus et doctrinis demonioruz in hypocrisi falsa loquentium cauteriatam habentium conscientiam/ prohibentium nubere: et abstinentium se a cibis quos deus creauit. Est ergo et falsa fides eorum qui circa fidem naufragauerunt. Est et falsa sapientia huius scilicet mundi: et principium huius mundi que destruetur. Sicut enim pyrate solent in mare in locis vadosis occultisq; scopulis per obscurum noctis lumen accendere quo nauigantes sub spe fugiendi ad portū salutis ad naufragia praeditiōis inuitēt ita et istud lumen false sapientie: vel false fidei: a principibus mundi et spiritibus aeris huius accenditur non per quod euadant: sed per qđ pereant homines mundi huius fluctus et vite pelagus nauigantes. De his (inquit) pyratis dicebat et Job. Sagitte pyratarum ei[9] super me venerunt: et ob hoc nimirum etiam ipse Paulus apostolus dicit: quia et ipse sathanas transfigurat se sicut angelum lucis. Propterea nauigantes vite huius vndas: non omni lumini: id est nō omni sapiētie credere debemus: sed sicut monet apostolus probate spiritus qđ ex deo sunt: et ideo debemus indesinenter precari auxilium domini: et sperare q; ipse eripiet nos de laqueo venantium: vt et nos dicamus q; aia nr̄a sicut passer erepta est de laq̄o venantiū. Laqueus cōtritus est et nos liberati sumus. Et sicut ex libro sententiarum psperi habetur. Omnis infidelium vita peccatum est: et nihil bonū sine summo bono. Ubi enim deest agnitio eterne et incōmutabilis veritatis falsa virtus est etiam in optimis moribus. Prosper.

Liber secundus theorematum in epistolam ad Corinthios primam.

Theorema primum.

Uulgata editio.

Erbum enim crucis pereuntibus quidem stulticia est: ijs autē qui salui fiunt: id est nobis dei virtus est: scriptū est enim. Perdam sapientiam sapientiū et prudentiam prudentiū reprobabo. Quod stultū est dei: sapiētius est hominibus et qđ infirmum est dei: fortius est hoib[9].

Intelligentia ex greco.

¶ Sermo enim crucis his qui pereunt stultitia est: nobis aũt q̇ saluamur potestas dei est. Scriptum est ẽi perdam sapientiã sapientũ ⁊ prudentiam prudentũ reprobabo. ¶ Stultitia dei sapientior est hominibus ⁊ infirmitas dei fortior est hominibus.

¶ Expositio.

Diuus Ambrosius

Anifestum est: q̄ꝛ quibus crux christi stultitia est: ĩ perditione sunt: Inferne enĩ morti nõ sunt erepti: ⁊ his q̇ credunt dei virtus est. Credunt ẽi (Ambrosius inquit) nõ infirmitatẽ esse crucẽ christi / sed virtutez. Intelligentes mortem victã esse in cruce: cuius signũ qui habent / salui sunt: q̄ꝛ ab illa teneri nõ possunt. Perdat enĩ sapiẽtiã sapientiũ dũ que ille negat posse fieri facit. Reprobat autẽ intellectũ prudentiũ cũ deum quẽ incuriosum dicunt: aggressum ꝓbat ea que stulta putant: vt dei filius incarnatus / de virgine crucifigeretur pro humana salute quod factũ vere testatur virtute / non verbis. ⁊ his dictis tam iudeos ꝙ gẽtiles inuehit: q̄ꝛ iudeorũ scribe ⁊ legis doctores deũ filiũ dei habere stultũ putant credi. Simili modo ⁊ gentes istud risui deputant. Sed iudei q̄ꝛ hoc non tã aperte in lege significatũ est diffidunt. Gentiles vero q̄ꝛ mundi ratio non istud recipit: (nihil ẽi dicit posse fieri sine cõmixtione) stultũ iudicant conquisitor tamẽ seculi hic est: qui a cõstellationibus agi mundũ: ⁊ duodecim signis ortus ⁊ occasus fieri decernit calculis nihil oĩo sine horuz motu putans posse fieri. Et stulta facta est sapientia huius mũdi: putans ẽi se sapere inuenta est ĩprudens. Quod enim impossibile iudicabat: possibile declaratũ est. Nõ

Augustin⁹ ex lib. de ciuita. dei. x.

enim deus vt scribit diuus Augustinus suaz ex eis perdit ⁊ reprobat quã ipse donauit sapientiã: sed quã sibi arrogant qui non habent ipsius. vnde cõmemorato isto prophetico testimonio sequitur ⁊ dicit Apostolus. vbi sapiens: vbi scriba: vbi conquisitor hui⁹ seculi. Nõne stultã fecit deus sapientiã huius mundi. Nam qm̄ in sapientia dei nõ cognouit deus per sapientiã deũ: placuit deo per stultitiã p̄dicatiõis saluos facere credentes. Qm̄ quidẽ iudei signa petũt: ⁊ greci sapiẽtiã q̄runt. Nos aũt (inquit Apostol⁹) p̄dicam⁹ xp̄z crucifixũ iudeis quidẽ scandalũ: gentib⁹ aũt stultitiã: ipsis vero vocatis iudeis ⁊ grecis / xp̄z dei virtutẽ ⁊ dei sapientiã qm̄ stultũ dei / sapienti⁹ est hoĩb⁹: ⁊ ĩfirmũ dei forti⁹ est hoĩbus: hoc quasi stultũ ⁊ infirmũ / tãꝙ sua virtute sapiẽtes / fortesq; ꝯtennũt. Sed hec est gratia q̇ sanat infirmos nõ su-

Ex sermõe Augusti. de lect. euãge.

perbe iactantes falsam btitudinẽ suã: sed humiliter poti⁹ verã miseriam cõfitentes: ⁊ si q̄ris. Qui sunt isti: forte illi sunt / q̇ multũ de deo disputãtes falsa dixerũt. Inflati doctrinis suis / deũ inuenire ⁊ cognoscere mĩme potuerũt ⁊ ꝓ deo (cui⁹ est icõp̄hẽsibilis ĩuisibilisq; substãtia)

putauerunt deum esse aerem etherem deum esse solem.

¶ Theorema secundum.

¶ Uulgata editio ꝛ greca conueniunt.

¶ Loquimur dei sapiētiā in ministerio que abscōdita est quā prede- stinauit deus añ secula in gloriā nostrā: quā nemo principiū huius se- culi cognouit si ei cognouissent: nunꝗ dominū glorie crucifixissent si- cut scriptū est. quod oculus non vidit/nec auris audiuit/nec in cor ho- minis ascendit: q̄ preparauit deus his qui diligunt eū. Nobis autē reuelauit deus ꝑ spiritū suum: spūs enī oia scrutatur: etiā ꝓfunda dei. i. Cor. ii.

¶ Expositio.

Anifestum est non esse sapientiā hanc principū huiꝰ mū- di qui destruūtur ab illa. Christianitas enī errores quos- bi inseruerunt excidit. i. ydolatriā auariciam ꝛ cetera vi- cia: sicut dixit iohānes apostolꝰ ꝓpter hoc venit filiꝰ dei vt solueret opera diaboli. Occultū ergo sensum manife- stare se missū testatur quē neqꝫ principes neqꝫ ptātes scirēt: neqꝫ mū- dus audierit: ac ꝑ hoc stultū putari: qꝛ incognitū est. Esse autē ratio- nale ꝛ salutare teste virtute: cui oīs intentio cedit ratiocinationis hu- mane. Abscondita est ergo vt diuus Ambrosius scribit dei sapientia/ Ambrosi- dñi non in verbis: sꝫ in virtute est: non humana rōne possibilis: sꝫ spūs us. efficacia credibilis. Usqꝫ adeo enī vera est sapiētia ꝛ cū deo semꝑ fuisse declarat: vt ante secula p̄destinata in gloriā nostrā dicatur q̄ credimus prescius enī deus errores futuros in mundo quē erat facturus: hoc de- creuit ad ꝯfusionē illorū qui sibi stultitiā sapiētiā facturi erant: ad no- strā aūt gloriā qui credituri eramus ꝛ credimus. Nisi ipse esset ꝛ filiꝰ hoīs propter formam serui quam accepit: qui est filius dei propter formā dei in qua est non dicere (inquit Augustinꝰ) apostolus de prin- Aug. in lib. cipibus huius seculi. Si enim cognouissent: nunꝗ dñm glorie cruci- prio de tri. fixissent: et forma enī serui crucifixꝰ est. ꝛ tamen glorie dominus crucifi- xus est. Talis enī (inquit) erat illa susceptio que deū hominē faceret et hominē deum. Nā ecce diximus: qꝛ ꝓꝫ id quod deꝰ est glorificat suos scd̄m hoc vtiqꝫ qđ dñs glorie est. ꝛ tamē dñs glorie crucifixus est: qꝛ recte dicitur ꝛ deus crucifixꝰ non ex virtute diuinitatis: sed ex īfirmita- te carnis. In xp̄o enī solo/gloria nr̄a est: ꝛ in eo solo gloriari opꝫ q̄ ad oīm gloriā a deo prediffinitꝰ est. Et nō in se/sed in eo paulꝰ gloriatur ꝛ vbiqꝫ docet eē gloriādū. Et si herodes rex pylatꝰ ꝛ principes iudeo- rū cognouissent eū eē deū: nūꝗ eū crucifixissent. deꝰ enī erat: sꝫ (vt ait Esaias ꝓpheta) vere deꝰ absconditꝰ: pricipes huiꝰ scl'i nō solū hoīes

accipiẽdos iudeorum ac romanorum, opinatus est diuus Ambrosius: sed & hos principes ac potestates / aduersus quos nobis colluctatio est spiritualia nequitie in celestibus: quia consilio ac voluntate illorum crucifixus est christus. Deniqȝ post tentationes diabolus recessit ait vsqȝ ad tẽpus. Et ipse dominus princeps inquit huius mũdi venit: & in me inuenit nihil. Principes ergo huius seculi per ignorantiam dominum maiestatis crucifixerunt. Nã iudeorum princeps quomodo principes huius seculi possunt intelligi qui erant subiecti regno romano: et neqȝ romanoꝝ principes crucifixerunt christũ: qꝑpe cũ dixerit Pilatus. Nullã causam mortis iuenio in eo: vnde & manus lauit dicens iudeis. Innocẽs ego sum a sanguine iusti hui⁹: vos videritis. Ea de causa motus Tertulianus in apologetico suo cõtra gentes capite. xxi. circa finem in fauorem Pilati ita scribit. Oĩa sup christo Pilatus & ipse iam ꝓ sua cõscientia christianus Cesari tunc Tyberio nunciauit: sed & Cesares credidissent sup christo: si aut Cesares nõ essent seculo necessarij / aut si & christiani potuissent esse cesares: hec Tertulianus que q̃uis in fauorem christianoꝝ scripserit: tñ qꝛ talia de Pilato nusq̃ alibi scriptũ inuenerim illi credendũ esse nõ censeo. Pilatus eñi quem vite finẽ meruit seipsum ꝓpria interfecisse manu apud grecorũ romanorũqȝ historias Eusebius inuenisse retulit. Hi ergo principes (inquit Ambrosius) crucifixerũt dñm quos triũphauit libere in semetipso: q̃uis dicat Marcus euãgelista de demonibus. Sciebãt eñi christũ ipm esse iesum. Scierũt quidẽ ipsuȝ esse: sed qui in lege promissus erat. Mysteriũ tñ ei⁹ quo filius dei est: nesciebant: hoc etiã petrus apostolus ad populũ iudaicum dixit. Scio fratres: qꝛ per ignorantiã egistis hoc malũ: sicut & principes vrĩ: non tamen hui⁹ seculi. Si ergo ꝑ ignorantiã serui occiderunt dñm: pctm̃ eis ascribi nõ debet. Sed nõ licet ignorare: & q̃uis dñm esse nescirẽt: tamen quia rem impiam faciebãt: non erant nescij. Domin⁹ tamẽ maiestatis crucifixus dicitur cũ mori nesciat. Sed qꝛ verbũ caro factum est. i. dei fili⁹ incarnat⁹ est: hõ factus est: ipsi ascripta est mors: qꝛ iudei nõ vtiqȝ carnẽ ꝑsecuti sunt: sȝ eũ qui operabatᷓ ꝑ carnẽ: ac ꝑ hoc q̃uis dñs maiestatis mortem ignoret: q̃tũ tñ ad iudeorum votuȝ pertinet & ad principẽ huius seculi dominũ occiderũt in carne. Et si principes huius seculi deum hoĩem factũ non intellexerunt q̃to magis hoĩes. Sed si verba offendiculũ vel scãdalũ faciebãt: virtutib⁹ tñ & signis fides non debuerat denegari. Infirmitati eñi & ignorãtie humane virtus debuerat ꝑponi: & credi q̃ humane rõni ipossibile videbatᷓ: idqȝ diligentibus deum. i. credentib⁹ ꝑparauit domũ: de quo loquitᷓ apl's per Esaiam prophetam dicens. Quod oculus non vidit / nec auris audiuit / nec in cor hominis ascẽdit que ꝑparauit deus diligentib⁹ se

Ambrosi⁹
Luce. iiij. b
Joã. xiiij. d
Luce. xxiij. b.
Matt. xxvij. c.
Magnus Tertulian⁹
Diuus Ambrosius

Oculus (inquit Augustinus) non vidit) quia non est color: auris: non audiuit/ quia nō est sonus: in cor hominis non ascendit/ quia non est terrena cogitatio. Sic intelligite quod oculus nō vidit: nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit que preparauit deus diligentib⁹ se. Adhuc (inquit) quid hoc si queris a me: illum interroga qui habitare cepit in te. Dico tñ et ego hoc enim querimus quid deus ꝓprium seruet bonis: si bona tanta largitur et malis ꝛ bonis ꝛ cū dicerez: qđ oculus non vidit: nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit: non desunt qui dicant Putas quid est. Ecce quid est qđ seruat deus solis bonis: quos tñ ipse fecerit bonos. Ecce quod est breuiter preciū nr̄m definitū est per ꝓphetā. Ero illorum de⁹: ꝛ ipsi erunt mihi in plebs. Ero illorum deus precium nobis seipsum ꝓmisit. Quare aliud si inueneris melius. Si dicerem promisit aurum gauderes: se promisit ꝛ tristis es. Si diues deum non habet quid habet: nolite aliquid a deo querere nisi deum gratis amate: gratis amabitis: si solum deum ab illo desiderabitis. Nolite timere inopiam. Dat se nobis: ꝛ sufficit nobis. Dat seipsum nobis: ꝛ sufficit nobis. Philippum apostolū audi in euangelio. Domine ostende nobis patrem ꝛ sufficit nobis. Augustin⁹ in sermone de natali ad martyꝛ

¶ Theorema tertium.

¶ Vulgata editio.

¶ Omnino audit inter vos fornicatio: et talis fornicatio qualis nec inter gentes: ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis non magis luctum habuistis vt tollatur de medio vestruz qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore: presens autē spiritu: iā iudicaui vt presens eum qui sic operat⁹ est. In nomine domini nostri iesu christi congregatis vobis ꝛ meo spiritu cū virtute dn̄i nostri iesu tradere huiusmodi hominem sathane in interitum carnis vt spiritus saluus sit in die domini nostri iesu christi. j. Cori. v.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Oino audit in vobis fornicatio: ꝛ talis fornicatio q̄ neqꝫ in gētib⁹ noiatur: vt vxorem patris sui quispiā habeat. Et vos inflati estis: et non magis ingemuistis vt tolleretur e medio qui hoc facinus admisit. Ego enim vt absens corpore: presens autē spiritu: iam tanq̄ presens iudicaui eum qui hoc sic operatus est: vt in nomine domini nostri iesu christi condolentibus vobis et spiritu meo tradere cum potestate domini nostri iesu christi eum ipsum sathane in interitum carnis vt spiritus saluus fiat in die domini iesu.

¶ Expositio.

Ognito opere fornicationis illius pellendum illū fuisse de cetu fraternitatis apostolus volebat: publice eniz nouercam suam loco vxoris habebat: in qua re neqꝫ testibus opus erat/neqꝫ tergiuersatione aliqua poterat tegi crimen. Jdeo dicit absens facie: presens autem autoritate spiritus qui nusquam abest. Quoniam omnis carnalis voluptas a diabolo est: ac per hoc cum huic voluptati remittitur: traditur

Ambrosius sathane. Caro enim diuo Ambrosio teste hoc habet in natura: vt intereat. Anima ergo cum se iungit desiderio eius infirmans spiritalez suū vigorem simul interitum patitur: itaqꝫ si hic correptus stupri admissi erubesceret eiectum se non interiret penitentia subsequente. Nā omnium consensu ⁊ presentia: sed ⁊ virtute dn̄i iesu: id est sentētia: cuius legatione fungebatur apostolus abijciendum illuz de ecclesia: cū eijcitur traditur sathane in interitum carnis. Et anima eniz ⁊ corpus interemit quando que contra legem sunt/fiunt Sed in hac aliter causa interitus carnis homini deputatur. Quanquam enim omnia peccata carnalem hoīem prestant: hoc tn̄ specialiter desiderium carnis est: qđ sordibus maculatam aīam cum corpore tradit gehenne: qz victa aīa libidine carnis fit caro: sicut ⁊ corpus recte gubernatū spiritale appellatur. Animus tamen est: qui aut victus illecebris totū hominē carneū facit: aut in vigore nature sue manens carni prestat: vt spiritalis dicatur. Tradi cōtaminatum supradictū sathane: vt spiritussanctus saluꝰ sit in hoībus ecclesie in die iudicij. Nisi enim (infit Ambro.) eiectus esset: non fieret saluus spūs ecclesie in die iudicij. Deserebat enim oēs contaminationis causa: vt in die dn̄i nudi a spiritusancto inuenti audi

Mat.vij.d. Ro.viij.b. Ephe. iiij.g. rent a iudice dn̄o. Recedite a me nō noui vos: sicut dicit ad romanos. Si quis autem spiritum christi non habet: hic non est eius: ⁊ in alia epistola. Nolite ꝯtestare spiritum sanctū dei. Si eniz contristatur/deserit: ⁊ nō erit saluꝰ: nō vtiqꝫ sibi qui impassibilis est: sed nobis quibꝰ datus est. vt per illum dei filij esse probemur. Res eniz que amittitur

Aug. in lib. contra faustum. salua non est: non vtiqꝫ sibi que vbicūqꝫ sit necesse est/fit: sed ei a quo amittitur sic plane ⁊ non crudeliter autore diuo Augustino tradidit hominem apostolus sathane in interitum carnis vt spūs saluus sit in die

Hec vero Augustinus in libro de sermōe dn̄i in monte. domini iesu: tradidit/et alios vt discerent non blasphemare. Et si heretici nolūt hic mortem intelligere (fortassis enim incertum est) qualibet vindictam per sathanā factā ab apostolo fateantur. Qđ non eum odio: sed amore fecisse manifestat illud adiectū: vt aīa salua sit percutiens in quam illum tradens eum potestati demonis: vt corpus quo male vsus fuerat visibiliter torqueretur in exemplū aliorum: ⁊ ne aīa dei imago: que male conscia facti fuerat: periret ineternuz. Quis eñi non deterreretur a ꝑpetrando aliquo scelere si videret aliquē ob simile

perpetratum domino obsessum iam miserabiliter torqueri.

¶ Theorema quartum.

¶ Vulgata editio.

¶ Omnia mihi licent: sed non oīa expediunt: oīa mihi licent: sed ego sub nullius redigar potestate. ¶ Et alibi. Omnia mihi licent: sed nō oīa expediunt. Omnia mihi licent: sed nō omnia edificant. i. Cori. vj.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Omnia in mea sunt potestate: sed non omnia cōducunt: omnia in mea sunt potestate: sed ego sub nullius redigar potestate. ¶ Omnia in mea sunt potestate: sed non omnia conferūt: omnia in mea sunt potestate: sed non omnia edificant.

¶ Expositio.

I possum⁹ euitamur inter id qđ lз: τ qđ nō lз atq̄ ideo nō expedit aliq̄ certo fine distiguere: ea mihi videnť licere ƀm mentē Augu. τ nō expedire: q̄ p iusticiā quidē (q̄ corā deo est) pmittunť: sed ꝓpter offensionē dominū/ ne ob hoc impedianť a salute vitanda sunt. Ea vero nō licere: τ iō nō expedire que si ipsa iusticia vetanť: vt facienda non sint etiā si ab eis qb⁹ i notitiā fuerint plata/ laudenť. Qđ si ita est: ideo nō nisi illicita ꝓhibenť a dño: vt ea q̄ i. licita sunt/ τ nō expediūt: nō legis vinculo: sed libera dilectiōis beneficētia caueanť. Scđm vero traductionē grecā aliter exponi potest apostol⁹: vt nr̄ Stapulēsis scripsit Nā τ erat in potestate apl̄i τ elluen cibocq̄ τ potu refarcire ventrē et crapula distēdi τ fornicari: τ cetera id gen⁹ q̄ carnis sunt: sed sub nullius taliū redactus est potestate. Qz roni spūiq̄ herebat: τ qui heret spiritui deo heret: τ qz etiā illa nō cōducūt. Nā; τ escas q̄ ad ventrē sūt τ vētrē qui est ad escas: vtraq̄ de⁹ destruet. Hec aūt opinio videť vulgari facilior: qz Augustino testāte inter id qđ illicitū est: τ iō nō expeditt: atq̄ id qđ licitū ē/ nec tñ expedit q̄d interſit aliq̄ vniuersali regula definire difficile est. Citi⁹ eñ quisq̄ dixerit omne qđ fieri nō expedit: pctm̄ est. Oē aūt peccatū illicitū ē. Oē ergo qđ nō expedit illicitū est. Et vbi erunt illa que licita esse/ sed nō expedire apl̄s dixit: si oē qđ nō expedit licitū non est. Quapropter qz verū dixisse apl̄m dubitare non possumus: τ aliqua peccata esse licita dicere non audemus. Restat fabrum nostrū Stapulensem opinionem suā sup petrā stabilisse: vel vt dicam⁹ cū Aug. τ Ambrosio τ aliis apud quos vulgata editio firmatur τ recipiť aliquid fieri quod non expedit: τ tñ si licitum est: non esse eccatū: q̄uis qm̄ non expedit/ non sit vtiq̄ faciendū. Qđ si absurdū

Ex Augustino in lib. ad polētiū.

Faber Stapulensis.

videtur: vt aliquid fiat quod non expedit et dicatur non peccasse qui fecerit. Intelligendum erit hoc ex consuetudine rationis esse absurdũ que ita late patet: vt etiam iumẽta q̃uis rationis expertia: tñ plerũq̃ dicamus debere vapulare cum peccant. Peccare autem proprie non est: nisi eius qui vtitur rationali voluntatis arbitrio. Quod in omnibus mortalibus animantibus non nisi homini est diuinitus attributum. Sed aliud est cum proprie loquimur: aliud cũ verba ex aliis rebus transferendo vel abutendo: mutuamur igitur si apostoli mentem reperire voluerimus: q2 verum dixisse Paulum non ab homine sed a deo apostolum dubitare non possumus: et aliquid ex nobis asserere non audemus. Restat vt dicamus cum stapulensi intelligentiaz ex greco esse catholicã aut aliquo certo fine distinguere: vt iam dictũ est inter id quod licet ⁊ quod non licet: atq̃ ideo non expedit. Illa enim Augustini distinctio excogitata pie: sed ad litterã forte violenta. Gloriari itaq̃ merito fabro nostro debemus: qui ad nostraz ⁊ posterioꝝ doctrinam tot immortalia ediderit monumenta ⁊ precipue quod epistolas Pauli latinas fecerit/ ⁊ nunc intelligentiam ex greco/ nũc vulgatam taxat interpretationem. Scimus enim qua nocte densissima hec latuerint. O beata non tãtum quam inhabitas ciuitas: sed et oĩs gallia que tali decorata est viro: qui eo maiorib⁹ dign⁹ est preconiis: q̃ eloquentiam philosophicam que sub gothorum vandaloruz ⁊ hunoruz tpa perpessa fuerat gallia: immo (quod multo deterius) optime littere que ante illa calamitosa secula maximo erant flore formauerit quo excellentius est animos ciuium: q̃ menia condere.

Stapulensis doctrina.

Theorema quintum.

Vulgata editio ⁊ greca similes.

i. Cori. vi.

Omne peccatum quodcunq̃ fecerit homo extra corp⁹ est: qui autem fornicatur in proprio corpore peccat.

Expositio.

t videatur apostolus in tantũ exaggerare voluisse fornicationis malum vt in comparatione hui⁹ fornicationis: cetera extra corpus habenda esse dixerit. Quecũq̃ peccata solo hoc tantũmodo fornicationis malo in corpus proprium peccare dixerit: quia vt Augustinus scribit maiore libidinis ardore (quo superior nullus est) voluptas ipsi⁹ corporis tenet seruuz: efficitq̃ captiuũ. Hec dicta sint de speciali fornicatione huius corporis: q2 non solũ fornicatio in sacris litteris specialiter: sed etiã generaliter arguitur et nominatur ⁊ illa est etiam ge-

Diuus Augustinus

gnalis aie hūane qua nō adherēs q̄sq̧ deo: adheret mūdo. vñ Johā nes dicit. Si q̄s dilexerit mūdū: dilectio p̄ris nō est i eo. Et apostol⁹ Jacobus dixit. Adulterari nescitis q2 amicitia hui⁹ mūdi / inimica est deo. Ostendit hic apostolus vt diuus Ambrosius scribit grauissimū esse peccatum: q2 et hoc omne deperit corpus. In ceteris aūt peccatis portio perit: non totū. Totum ei corpus vir est τ mulier: q2 portio vi ri est mulier. Quicūq̧ eni aliud peccatū admiserit / extra se peccat for nicarius vero in carnē suam peccat. Age si laqueo vitā finiat: aut fer ro se trucidet: non in corpus suū videtur peccare. Sed in aīam cuivim facit: fornicari aūt corporale delictū est: quod τ corpus ꝯtingit τ aiaȝ Non ei sine desiderio carnis: q2 habet τ caro propriū motum: aīa cō cupiscit vt peccet in carnem: q̄uis sine anima nihil possit. per id ergo ꝙ in carnē que ex se est: peccat ad originē enī retulit. In corpus suum dicitur peccare vt desinet a fornicatione quasi sibi parcēs. Quibusdā iterum videtur: q2 qui fornicatur ideo in corpus suum dicitur peccare q2 ecclesie mēbrum est: τ se contaminans in ecclesiā peccat cuius mē brum est. Qui ergo ecclesie mēbrum est. dicendū est illi cū fornicatur: q2 non sibi / sed in ecclesiā peccat. porro aūt dicit apostolus: q2 qui for nicatur per id ꝙ i portionē suā delinquit: in corpus suū peccat. Cete ra peccata τ si per corpus generant̄ non tamen vt diuus Ambrosius ait aīam ita carnali cōcupiscentia faciunt obstuptā τ obnoxiam quē admodū cōmisceri facit aīam cum ipso corpore vsus libidinis agens in opere carnalis fornicationis: q2 in tantuȝ agglutinatur aīa corpori vt in ipso momento nihil aliud cogitari homini liceat aut intendere: q2 ipsam mentē captiuā subdit ipsa summersio τ absorbitio libidinis τ concupiscentie carnalis.

Ambros⁹ (margin, beside "In ceteris aūt peccatis")

Ambros⁹ (margin, beside "ra peccata τ si per corpus")

¶ Theorema. vj.

¶ Vulgata editio.

¶ Cum liber essem ex omnibus omniū me seruū feci vt plures lucri facerē. Et factis sunt iudeis tanq̄ iudeus. vt iudeos lucrarer. his qui sub lege sunt quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege) vt eos qui sub lege erant lucrifacerem his qui sine lege erant tanq̄ sine lege essem (cū sine lege dei non essem) sed in lege essem christi vt lucri facerē eos qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus: vt infir mos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum. vt omnes facerē sal uos. Omnia autem facio propter euangeliū: vt particeps ei⁹ efficiar. i. Corin. ix.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Cum enim liber essem ex omnibus meipsum: in omnibus seruum feci vt plures lucrifacerem: his qui erãt sub lege quasi sub lege: vt eos qui sub lege erãt lucrifacerem: illegitimis quasi illegitimus cum non essem illegitimus deo/sed legitimus christo: vt lucrifacerem illegitimos: factus sum ĩfirmis velut infirmus: vt infirmos lucrifacerẽ. Omnibus oĩa factus sum: vt omnino quoslibet saluos facerem. Hoc autẽ facio propter euangelium: vt particeps eius efficiar.

¶ Expositio.

Eruum autem sic se omnium factum dicit dum semper humilitatem similem omnium mente imbecillium exhibuit: vt eos per patientiã firmaret ad salutem futurã cõfouens animos illorum qui aut peccabant: aut res diuinas tardius sequebantur vt non aspere ferrent reprehẽdi se. Et non videtur quasi simulasse: vt omnibus fieret omnia: quod solent adulatores facere/sed non ita est. Uir enĩ diuin⁹ ⁊ medicus spiritalis sciens omniũ causas ⁊ vulnera: magna industria cõfouet illos ⁊ compatitur. Cũ omnibus enim hominibus quedam habemus cõmunia. Factus est ergo iudeis quasi iudeus: qꝛ (vt diuo Ambrosio placet) propter scandalum illoꝝ circuncidit Thimotheũ: ⁊ purificatus ascendit templum: ne occasionem per eũ acciperent blasphemãdi. Rem ergo fecit que iam cessare deberet: sed fecit/scd̃m legem. Nã ⁊ consensit illis legem esse a deo ⁊ prophetis: ⁊ exinde illis ostendit christũ hunc esse q̇ promissus est: vt assensus eius haberet effectuꝫ: hi qui sub lege sunt samaritani noscuntur. Legem enim solam accipiunt id est quinqꝫ libros moysi. Sunt aũt ex origine persarum ⁊ assirioꝝ quos rex assirioꝝ sublatis filijs israel in captiuitatem posuit ad icolenda loca samarie: ideo ⁊ ignem colunt more persarum. His ergo apostolus dum non negabat legem esse a deo: fiebat quasi sub lege: sed ex ea illis mitti vel miti verbo christum intelligendum tradebat: sicut ⁊ samaritana illa que dixit ad dominũ. Scio qꝛ messias venit docta per legem. Diuus quoqꝫ Aug. dicit quod aliud est esse sub lege/⁊ aliud in lege. Aliud sine lege. Sub lege carnales iudei. In lege spiritales iudei ⁊ christiani. Unde illi seruauerunt moreꝫ illum patrium sed onera insolita credentibus gentibus non imposuerũt. Et ideo nec illi circuncisi adduxerũt preputiũ nec isti prepuciati circuncisi sunt Sine lege autem gentes que nondum crediderunt quibus tamen se apostolus congruisse testatur per misericordẽ ꝯpassionẽ: nõ ꝑ versipelleꝫ simulationẽ (id est vt eo modo subueniret ⁊ carnali iudeo vel pagano/quomodo sibĳpse si hoc esset subueniri voluisset) portans

Ambrosi⁹. (margin, beside "munia. Factus est ergo iudeis")

Qui sunt samaritani. (margin, beside "christũ hunc esse")

Joã. iiij. d. (margin, beside "cut ⁊ samaritana")

Augustin⁹. (margin, beside "cta per legem")

vti[que] eorum infirmitatem in compassionis similitudine nō fallens in mendacij fictione hec ille. Cū iudeis in cibo & potu / & in omnibus que tamen euāgelio obesse non possent / se similē faciebat: vt iudeos xp̄o acquireret. Cū gentibus in cibo & potu & alijs se etiā similez faciebat: vt gregi xp̄i associaret gentes. Et carne infirmis erat vt qui carnis infirmitate circundatus esset cū esset spiritualis: quatenus ipsos ad spiritū proueheret. Omnibus se vbi peccatū non esset conformabat: vt oēs saluos faceret / & ob hoc insuper vt particeps esset euāgelij. Hec est enī merces: quā ex his oībus expectat. Et vt beat⁹ Ambrosius scribit. Dū assentit illis paulus: id est gentilib⁹ iuxta physicā vt rationē. Mundū factū a deo & que in eo sunt: & aīam esse immortalē. & ab ip̄o nos originē habere (Ita ei in actis apostolo[rum] ait. Et sicut quidā ex vobis dixerunt: ipsius ei & genus sumus) sic fiebat quasi sine lege: per quod subintroducebat illis xp̄m ip̄m esse quem deus ad iudicandū mundū p̄elegit: & ipsum esse p[er] quē oīa fecit & infirm⁹ factus est / dum propter fratres infirmos a licitis abstinet: ne illis scandalum generet. Et hoc fuit viri prudentis & spiritalis: vt oibus oia factus: propositum tñ religionis non excederet: q[uia] vbi cessit: ad hoc cessit vt proficeret: & nec aliud fecit q̄[uam] lex mandauit. Diuus Ambrosius.

Theorema.vij.

Vulgata editio & greca conueniunt.

Vir quidē non debet velare caput suū: q[uonia]m imago & gloria dei est. j. Corin. xj
Mulier autē gloria viri est non enī vir ex muliere est: sed mulier ex viro: etenim nō est creatus vir propter mulierē: sed mulier propter virū Ideo debet mulier velamen habere supra caput suū: & p[ro]pter āgelos.

Expositio.

Quamuis vna substātia sit vir & mulier: tñ q[uia] vir caput est mulieris: anteponēdus traditur: vt per causam & traditionē maior sit: non per substātiā. Inferior ergo mulier viro est. Ex eo ei est ac per hoc obnoxia videt[ur] mulier viro: vt imperio ei⁹ subiecta sit. honorificentiā & dignitatē viri obstare dicit ne velet caput. Imago ei dei non congruū est vt veletur abscondi ei non debet. Stapulensis vero n[oste]r sic paulum exponit Stapulēsis vir & angeli imediate creati sunt a deo: & ideo nullū velamen in huius rei simbolo debet habere vir cū connectitur ad deū / non secus ac angeli. At mulier non solū propter virū habere d[ebet]: s[ed] ē[tiam] p[ro]pter angelos: superbia ei esset si creationē suā angelis faceret equam. cum hanc potestatē habeat mediante viro vir immediate fact⁹ est a deo imago et

similitudo dei/ad eius gloriā: mulier vero mediante viro quasi vela-
mine/inter eā ⁊ deū posito medium ei vt interstitiū ⁊ velamē quoddā
est. vir eni est prima ⁊ immediata gloria dei: mulier mediata ⁊ secūda
⁊ imediata gloria viri/⁊ ipsius viri gratia facta. Hec ille. Diuus ta-
men Ambrosius aliter apostolū exponit cui magis adberēdū censeo
Ambrosi⁹. Et si patrie multū debeamus veritatē tn̄ oibus anteponendā censeo
quā magnā ⁊ pre omnibus fortiorē esse sacre affirmant litere. Dis
ij. esdre. iiij nāq3 terra veritatē inuocat: celū etiā ipsam benedicit: ⁊ oia opera mo-
uentur ⁊ tremunt eā: ⁊ non est cū ea quicq̄ iniquū. Dicet fortitā aliqs
nonne tuus faber veritatē bic sectat⁹ est. Cui respōdebim⁹ fabrū/nec
veritatē impugnare: sed eā tueri nōnunq̄ vero ipsam subticuisse: verū
(vt inquit Horatius) quādoq3 bonus dormitat Homerus. ⁊ iuxta
illud varonis. Nemo vn⁹ oia potest scire. Faber per angelos spiritua
les substantias apostolū intelligere affirmat Ambrosius vero. Ange
los epos dicit. sicut docetur in apocalipsi iobānis. Et q2 vtiq3 boies
sunt: q̄ non corriperent plebē arguūtur: ⁊ quod rectū est/in illis lau-
datur. Mulier ergo idcirco debet (iquit) velare caput: q2 nō est ima
go dei sed vt ostendatur subiecta. Et q2 preuaricatio per illaz incboa-
ta est: boc signi debet babere. vt in ecclesia propter reuerentiā episco-
palem non babeat caput liberū/sed velamine tectū. Nec babeat po-
testatem loquendi: q2 episcopus personā babet xp̄i. Quasi ergo ante
iudicez: sic ante ep̄m: q2 vicarius dn̄i est: propter reatus originē subie
cta debet videri. Multum ei distat inter gloriam dei ⁊ gloriā viri. vir
enim ad imaginem dei factus est: non mulier. Hec est autē imago dei
in viro: q2 vnus deus/vnum fecit bominē: vt sicut ab vno deo sunt oia
ita essent ⁊ ab vno bomine omnes bomines: vt vnius dei inuisibilis:
vnus bomo visibilis imaginē baberet in terris. vt vnus deus in vno
bomine videretur autoritatem vnius principij conseruare ad confu-
sionem diaboli: qui sibi neglecto vno deo: dominiū ⁊ diuinitatem vo
luit vsurpare. Quod propbeta Ezecbiel significat. Et apostolus idē
Ait enim: ita vt in templo dei sedeat ostendēs se quasi sit deus. Si vir
solum imago sit dei ⁊ non mulier. Quid dicem⁹ ad bec: si pro sua per
sona/mulier adimplet imaginem trinitatis: cur ea detracta de latere
viri/adbuc ille imago dicitur: aut si ⁊ vna persona bominis ex tribus
potest dici imago dei. sicut in ipsa summa trinitate ⁊ vnaqueq3 psona
deus est: cur mulier non est imago dei. Nunc propterea caput velare
precipitur q̄ ille: quia imago est probibetur. Sed videndum vt diuo
placet Augustino quomodo non sit contrarium quod dicit apostolus
(non mulierem sed virum esse imaginem dei) bnic quod scriptum est
in Genesi. Fecit deus bominem ad imaginem dei fecit eum masculū

τ feminam (fecit eos τ benedixit eos). Ad imaginem quippe dei naturam ipsam humanam factã dicit / que sexu vtroq; completur. Nec ab intelligenda imagine dei separat feminam: credo illud ergo esse quod iam dixi cum de humane mentis natura agerem mulierem cum viro suo esse imaginem dei vt vna imago sit tota illa substantia. Cum autem ad adiutoriam distribuitur (quod ad eam ipsam attinet) non est imago dei quod autem ad virũ solum attinet imago dei est: tã plena atq; integra quã in vnũ coniuncta muliere hec Augustinus.

¶ Theorema.viij.

¶ Vulgata editio τ greca non differunt.

¶ Primũ quidem conuenientibus vobis in ecclesiam: audio scissuras esse inter vos τ ex parte credo. Nam oportet τ hereses esse, vt et qui probati sunt manifesti fiant in vobis. j. Corin. xj

¶ Expositio.

Ereticorum genus callidum: non spiritu sapientie: sed impatientie quo solent hereticorum feruere primordia τ pacem perturbare sanctorum. Iuxta illud apostoli. Oportet τ hereses esse τc. Unde etiam dictũ est filius eruditus sapiens erit imprudente autem ministro vtetur. Multa quippe (Augustinus inquit) ad fidem catholicã pertinẽtia dum hereticorũ callida inquietudine exagitãtur vt aduersus eos defendi possint τ considerantur diligentius: τ intelliguntur clarius τ instantius predicantur τ ab aduersario motu questio docẽdi existit occasio. Sed mal⁹ frater in filio suo (hoc est in opere suo) puer est id est seruus fratrũ suorũ: cũ ad exercitationẽ patiẽtie vel ad profectũ sapiẽtie scienter vtuntur malis boni. Scio inquit Ambrosius nonnullos mente corruptos versutia diaboli dicentes: oportet hereses esse: non vtiq; voluit nec optauit: sed q2 fint: futurum dixit paulus: sicut τ dñs. Oportet inquit venire scandala: τ oportet filium hoĩs pati: prescius ꝙ iudas proditor erat futurus. permittit deus interdum scismata τ hereses in vobis esse: vt probi manifesti fint in vobis vt enĩ aurum cui ignis nihil adimit sed quod reddit illustrius probũ esse cognoscitur τ minime adulterium: sic qui inter scismata τ hereses non concutitur sed firm⁹ in ecclesie traditionibus perseuerat ille probat⁹ est fidelis.

Aug. in lib. xviij. de ciuitate dei.

Diu⁹ ãbro.

¶ Theorema.ix.

¶ Uulgata editio cum greca conuenit.

i. Cori. xiiij

¶ Qui loquitur lingua: oret vt interpretetur. Nā ſi orē lingua: ſpiritus meus orat mens autē mea ſine fructu eſt. Quid igitur faciendum eſt. Orabo ſpiritu orabo ⁊ mente. pſallam ſpiritu: pſallam ⁊ mente.

¶ Spiritus prophetarum: prophetis ſubiectus eſt.

¶ Expoſitio.

Um qui linguis loqui deſiderat: orare debere vt accipiat donū interpretandi vt proficiat ceteris ſtudium eius. Manifeſtū eni eſt ignorare animū noſtrum ſi lingua loquatur quā neſcit ſicut aſſolent latini homines grece cātare oblectati ſono verborum: neſcientes tñ quid dicant

Ambroſiꝰ.

Spiritus aūt vt diuo Ambroſio placet q̇ datur in baptiſmo ſcit quid oret animus dū loquitur: aut perorat lingua ſibi ignota. Meus aūt qui eſt animꝰ ſine fructu eſt. Quē enim pōt habere fructū qui ignorat que loquatur: cū quis hac lingua loquitur quā nouit: tā ſpiritu ꝙ mēte orat: qꝛ non ſolum ſpūs eius quē dixit datum. In baptiſmo ſcit q̇d

August. de Geneſi ad litteraꝫ, xij.

oratur. ſed ⁊ animꝰ ſimili modo: ⁊ de pſalmo nō ignorat. Hic aūt ſpiritus vt ſcribit diuꝰ Aug. a mēte diſtinguit euidentiſſimo teſtimonio Si eni orauero (inquit apoſtolus) lingua ſpūs meus orat: mens autem mea infructuoſa eſt. Quare (inſit) apparet magis ad mētē pertinere prophetiā: ꝙ ad iſtū ſpiritū qui (mō quodā proprio vocatur ſpiritus) vis aīe quedā: mēte inferior vbi corporaliū rerū ſimilitudines exprimūtur. Itaqꝫ magis ioſeph propheta q̇ intellexit q̇d ſignificarent ſeptem ſpice ⁊ ſeptē boues: ꝙ pharao q̇ eas vidit in ſomnis. Illius ei ſpiritus informatus eſt vt videret huius mēs illuminata vt itelligeret. Ac per hoc in illo erat lingua / in iſto ꝓphetia: qꝛ in illo rerum imaginatio: in iſto imaginationū iterpretatio. In li. de eccle. dogmatibus ita ſcribit Aug. Non eſt tertius in ſubſtantia hoīs ſpiritus ſicut

Auguſtinꝰ.

didimus contēdit: ſed ſpūs ipſa eſt aīa pro ſpiritali natura. Anima vero vocatur ꝙ ad viuificandū animet corpus. Tertiū vero ab apoſtolo cū aīa ⁊ corpore inducitur ſpiritū gratiā ſpiritusſancti eſſe intelligimus quā orat apoſtolus vt integra perſeueret in nobis ne noſtro vitio aut minuatur aut fugetur a nobis: qꝛ ſpiritusſanctꝰ effugiet fictū. Cum aūt dicit apoſtolus ⁊ ſpūs prophetarū ꝓphetis ſubiectus eſt. Hoc dicit qꝛ vnus atqꝫ idem ſpiritus eſt qui tā prophetis futura dicentibus ꝙ his qui reuelant ſcripturas infundit ſe pro ratione ⁊ qua

Diuus Ambroſius.

litate cauſarum idcirco dixit (inſit Ambroſius) ſubiectus eſt prophetis vt ingenia accenderet ac ſpe ꝙ ſpiritus conatus adiuuet. Deſiderio (inquit) optimo ad dei res enarrandas ſubuenit vt impleat boni propoſiti voluntatē, Nam ⁊ de ſaluatore idem dictum eſt. bibant au-

tem de spiritali sequente petra: petra autẽ erat christus. hoc est τ subiectum esse quod τ sequi. Sequebatur enim vt humanis suffragijs deficientibus adesset ad auxiliũ tribuenduȝ. Ita τ spiritus subiectus dicitur vt conatus bonos adiuuet: cum suggerit. Subiectus enim videtur qui cepta alterius perficit.

¶ Theorema.x.

¶ Vulgata editio eadem est cum greca.

¶ Cum autem subiecta fuerint illi omnia tunc τ ipse filius subiectus erit illi qui subiecit sibi omnia vt sit deus omnia in omnibus. i. Cor. xv.

¶ Expositio.

ilius secundũ dispensationem carnis subiectus erit secũdũ autem diuinam hypostasim τ dei formam: cũ patre regnans super omnia vt filius dei qui deus est: in omnibus sit omnia in deo deus τ regnans super omnia. Qui filium dei patri equalem non esse contendunt solent vsurpare familiarius hoc testimonium. Non enim posset eis error oboriri palidius nomine christiano: nisi de scripturis non intellectis. Dicunt enim. Si equalis est quomodo subiectus eris. Quod vtiq; simile est illi euangelice questioni. Si equalis quomodo maior est pater ipse enim dominus ait. Quoniam pater maior me est. Regula catholice fidei vt beatissimus Augustinus scribit sic se habet: vt cuȝ Iohã. xiiij. aliqua in scripturis dicuntur de filio ꝙ sit minor patre: scḋȝ susceptionem hominis intelligantur. Cum vero ea dicuntur quibus demõstratur equalis s̃m quod deus est accipiantur. Apparet ergo queãdmodum dictum sit: τ pater maior me est ego τ pater vnum sumus: τ deus erat verbum τ verbum caro factum est τ non rapinam arbitratus est esse se equalem deo τ semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Deus autem omnia in omnibus dicitur vt nemo eoruȝ qui ei coherent amet aduersus eum suam propriam voluntatem: manifestum sit oibus quod ideȝ apostolus alio loco dicit. Quid aũt habes quod non accepisti. Omnia in oibus (insit Ambro.) est deus pr̃: hoc est: vt Diuus Ambrosius. omnis creatura vnum sentiat vna voce omnis lingua celestium τ terrestrium τ infernorum confiteatur vnũ esse deum ex quo sunt omnia Cum ergo dixit omnia in omnibus: hoc significauit: quia ex ipso

sunt: et in ipsis est. Ex ipso quia ab ipso creata sunt. In ipsis quia omnium confessione vnus erit deus. Si autem dixisset vt sit deus in omnibus intelligeretur in oibus quidē esse: sed per affectū aut cōmunē sensum: non tamen ea ipsa ex ipso esse. Cū autē dicit faber quod filius dei q̄ deus est: in oibus sit oia in deo deus et regnans sup oia et in creaturis creatura et deo subiectus vt creatura sed que omnis creature caput puto fabrū cum propositiuo et nicolao de Cusa et antiquis theologis xp̄z et creatorē et creaturā posuisse: sed cū christus sit nomen suppositi et persone supponens pro persona secūda trinitatis non videtur dici posse creatura sed creator solū. Nā dixit ipse anteq̄ abrahā fieret ego sum. Illa enim humana natura ꝑm quā christus est homo nec est xp̄s nec creator sed est natura assumpta a deo ꝑm quā dei filius homo dicitur

Dei filius xp̄s creator non creatura dicitur.

Cusanus cardinalis op3 ip̄m tale ita deū eē mente cōcipere vt sit et creatura ita creaturā vt sit et creator. creatorē et creaturā absq3 confusione hec ille ca. iij. de docta ignorantia

Theorema. xj.

Uulgata editio.

Omnes quidē resurgemus: sed nō oēs immutabimur. In momēto in ictu oculi in nouissima tuba (canet enim tuba) et mortui resurgēt incorrupti et nos imutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionē et mortale hoc induere immortalitatem.

Intelligentia ex greco.

Non oēs quidem dormiemus: oēs aūt immutabimur in indiuisibili in ictu oculi in nouissima tuba clanget enim et mortui resurgēt incorruptibiles et nos imutabimur. Oportet enim corruptibile hoc iduere incorruptibilitatē: et mortale hoc induere immortalitatem.

Expositio.

Greci codices vt venerabilis beda scribit sic habēt. Oēs quidē dormiemus non tn̄ oēs immutabimur. Istā cōmutationē in melius sine dubitatiōe oportet intelligi: quia oēs et iusti et iniusti resurrecturi sunt. s3 sicut dn̄s in euāgelio loquitur: qui bene fecerūt in resurrectionē vite: q̄ male egerunt in resurrectionē iudicij: iudiciū appellās penā sempiternam. Sicut in alio loco: qui nō credit inq̄t: iam iudicatus est. Proinde illi q̄ ad iudiciū resurrecturi sunt nō cōmutabuntur in illā incorruptelā q̄ nec doloris corruptionem pati pōt. Illa nāq3 fideliū est: atq3 sctōrū. Isti vero perpetua corruptiōe cruciabūtur: quia ignis eorū nō extinguetur et vermis eorū non morietur. Quid sibi (inquit Augu.) vult ista distinctio et mortui resurgent incorrupti et nos imutabimur: nisi quia oēs icorrupti resurgent: s3 ex his iusti etiā imutabunt in illā incorruptelam cui oīno nulla possit nocere corruptio ac ꝑ hoc qui in eā non commutabūtur:

incorrupti quidē resurgent integritate mēbrorū: sed non corrūpendi dolore penarū cū audierint: ite in ignē eternū qui paratus est diabolo τ angelis eius. A quo auditu malo iustus nō timebit. De illa vero cō mutatione iustorū cū dixisset τ nos imutabimur tāq̄ quererem⁹ quo modo istud fiat: vel qualis ista cōmutatio futura sit adiungit τ dicit. Oportet ei corruptibile hoc induere icorruptionē τ mortale hoc idue re imortalitatē. Dicet forsitā aliqs cōtra fabrū greci codices vt beda refert sic habent. Oēs quidam dormiemus quare ergo posuit faber. Non oēs quidē dormiemus. Respondebit ipse in exemplaribus gre cis sic esse τ verbis apostoli consonuz. Nā apostolus ex reuelatione dñi alio loco dicit. hoc ei vobis dicimus in verbo dñi: q2 nos qui viui mus qui residui sumus in aduentu dñi non perueniemus eos qui dor mierunt τc. ij ergo qui viui rapientur non morient. Nā mors separa tio corporis τ aie est: aduentus aūt dñi in momētaneo instāti erit qđ ipse idem dñs expressit dicens. Sicut eni fulgur exit ab oriente τ pz vsq3 ad occidentē ita erit τ aduentus filij hoīs. Et resurrectio in mo mento in indiuisibili enim: vt hic inquit apostolus in ictu oculi in no uissima tuba mortui resurgent incorruptibiles: diuus quoq3 Ambro sius dicit. q oēs hoīes resurgent: sed soli qui regnaturi sunt in gloriā mutabuntur: siue ita (inquit). Oēs resurgem⁹ qui in aduentu christi mortui inueniemur nō oēs imutabūt q̄ i corpe sint repti: q2 sci soli bea titudinis gloriā cōsequēt nouissim⁹ aduēt⁹ itelligit xpi. Mortui aūt vel peccatores intelligendi sunt: qui etiā viuentes mortui esse dicūtur vt ad penā aut immortales vt absq3 aliqua mēbrorū diminutione re surgant vel certe (inquit) simpliciter oēs mortuos resurgere dicit: et solos sanctos cū his q̄ viui iusti inuenti fuerint in gloriam immutari vt euacuatis causis mortis p diuinā victoriā ac si absorpta nō pereat.

Responsio pro fabro.

Ambrosi⁹.

¶ Tractatus secundus libri Theorematū bea tissimi Pauli in secundā epistolam ad Corinthios.

¶ Theorema primū.

¶ Vulgata editio τ greca conueniunt.

¶ Alijs quidem odor mortis in mortē: alijs autē odor vite in vita m.

¶ Expositio.

Hoc dicit apostolus: q2 incredulis pdicatio crucis christi odor mortis est. Audiētes (inquit Ambro.) verbū dei sic accipiunt quasi pestē ex qua oritur mors: τ necesse est vt iuxta fidē illorū fiat eis. verū q2 fides sermo auditus dei nuncius est salutis eterne τ fm fidem illorum continget eis. Siue ergo in his qui pereūt: siue in his qui salui fiūt: xpi bonus

Diuus ambrosius.

odor deo erant apostoli: q2 sinceriter & sine adulatione predicabant Qui ei nō credebant ipsi sibi laqueū circundabāt his liberis sicut dicit dñs ad Ezechielē prophetā. Tu predica: si te audierint lucraberis aīas eorū: si quo minus ipsi sibi viderint: tu tñ liberaris a perditione eorū: bonus odor xpi est predicatio veritatis quē odorē in vitā capit qui in euāgelio bonis morib⁹ seruit & cōgruit mortem incurrit cuius ab his q̄ bene loquit̄ vita dissentit. q̄ cōditio vt prosper scribit etiā auditores abstringit: cum recta predicatio ab alijs per incredulitatē audiitur in mortem ab alijs per fidem suscipitur in salutem.

Eze. iij. e.
Ex lib. sen. prosperi.

Theorema secundum.

Uulgata editio eadem cum greca.

ij. Corin. v. Recōciliamini deo. Nam eū qui nō nouit peccatū pro nobis peccatū fecit: vt nos efficeremur iusticia dei in ipso.

Expositio.

In peccato quippe dictū est: q2 hoc ipsum qđ pro peccato offerebat̄ peccatuz vocabat̄. vnde illud est apud apostolū de xpo dño. Eum qui nō nouerat pctm̄ pro nobis peccatū fecit. Deus pr̄ scz eum filiū pro nobis fecit peccatū. i. sacrificiū pro peccato. Sic ergo agnus in holocaustomata. vt ipm̄ pecus esset pctm̄. i. sacrificiū fieret pro pctō sicut de ariete quod seq̄tur in saluatore dicit: tanq̄ ipm̄ sit salutare. cum sit sacrificiū salutaris qđ postea repetendo manifestat. Nā & illud ꝑ peccato dicit qđ prius dixerat insalutare. Qđ eni (vt Aug. scribit) dixisse cōmemoras qm̄ xps cuz peccator nō esset pctm̄ pro nobis fecit lege (inquit) diligenti⁹: & ne forte mendosuz incurreris codicē aut latinus interpres errauerit grecū inspice & inuenies nō xpm̄ pro nobis fecisse peccatū: sed a patre deo ipm̄ xpz factū esse peccatū. i. sacrificiū ꝑ peccato. Nō ergo fecit ipē peccatū: sed eū pro nobis deus pr̄ peccatū fecit: hoc est vt dixi sacrificiū pro pctō. Si eni recolas vel relegas: inuenies in libris veteris testamēti peccata appellari sacrificia pro pctis. hō vt diuus Ambro. scribit fact⁹ est xps causa peccati: quē non tangebat sors neq̄ dignitas nasci hominē. ꝑpter qđ autē oīs caro sub pctō est: ideo fact⁹ caro: factus est pctm̄. Et qm̄ oblatus est pro peccatis nō immerito pctm̄ fact⁹ dicit̄: q2 & hostia in lege q̄ ꝑ pctis offerebat̄ pctm̄ nūcupabat̄. vt nos essem⁹ iusticia dei ī ipō qui pctm̄ nesciebat dicente Esaia. Qui peccatū non fecit nec dolus inuentus est in ore eius: quasi peccator occisus est: vt peccatores iustificaret apud deū in christo.

Aug. lib. ij. cōtra maximianum.
Ambros⁹

Theorema. iij.

Uulgata editio & greca parum differunt.

ij. Cori. xij. Scio hoiez ī xpo ante āños quattuordeci (siue ī corpe nescio: si

ue extra corpus nescio: de⁹ scit) raptū eū ipsum vsq3 in tertiū celū: et scio eius ipz hoiez (siue in corpore siue extra corp⁹ nescio de⁹ scit) q raptus fuit i paradisuz: et audiuit ineffabilia verba: q nō licet homini loqui.

Expositio.

Quid est quod dictū est: audiuit ineffabilia verba q non licet homini loq: hoc sane puto qd talia erant verba illa et talis eor modus: qualia et quomodo mortalis hō pferre non posset his se raptū (vt scribit Ambrosi.) dicit apls. i. hinc vsq3 ad tertiū celū: deinde i paradisum celestē: in quo latroni dicit dns: q futur⁹ esset cū eo imparadiso iquit patris: illic vbi et ciuitas dr eē hierusalē mr nra. Quid ergo mirū si post resurrectionē corp⁹ iam expiatū atq3 tenuatū factū immortale futurū credat in celis: qn non dubitat apls adhuc mortale corp⁹ potuisse leuari ad celos et tolli in paradisum dei pris celestē: pro hmōi homine: id est q iā dignus est deo. vt ex hoc experiref gloriari se dicit. et nō vult aperte dicere: qr de se loquif ne laudare se videaf. Et iohannes apls cū de se sciaf loq: hic est ait discipls quez diligebat iesus. q et recubuit in cena supra pectus eius ne gloriose de se affari videref. Augustinus mouet quomō ipsa dei substātia videri potuerit a qbusdā in hac vita positis pter illd qd dictū est ad moysem. Nemo pōt faciē meā videre et viuere nisi qr pōt humana mēs diuinit⁹ rapi ex hac vita ad āgelicā vitā: antequā p ipam omunē mortē carne soluaf. Sic ei rapt⁹ est q audiuit illic ieffabilia verba q non licet homini loq: vbi vsq3 adeo facta est ab hui⁹ vite sensib⁹ qdā intentiōis auersio vt siue in corpore siue extra corp⁹ fuerit. i. vtrū sicut solet fieri vehemētiore extasi mens ab hac vita in illā vitā fuerit alienata manente corpis vinculo an oino exolutio facta fuerit qualis i plena morte otingit nescire se diceret. Ita fit vt et illd verū sit qd dictū est. Nemo pōt faciē meā videre et viuere: qr necesse est abstrahi ab hac vita mētē qn i illi⁹ ieffabilitatē visiōis assumif et nō sit incredibile qbusdā sctis nōdū ita defunctis: vt sepeliēda cadauera remanerēt: ēt istā excellētiā reuelatiōis fuisse pcessaz. Si celū primū recte accipim⁹ hoc oē corporeū gnali noie qcqd ē sup aquas et terrā. Scdz aūt in similitudine corpali qd spū cernif sicut illd vn aialib⁹ pleni⁹ i extasi petro disc⁹ ille summissus est. Tertiū vero qd mēte cōspicif ita secreta et remota et oino arrepta a sensib⁹ carnis atq3 mundata vt ea q in illo celo sunt et ipaz dei substātiā verbūq3 deū p qd fctā sunt oia: i charitate spūscti ieffabilit valeat videre et audire nō icōgruēter arbitramur et illd esse aplm raptū. et ibi fortassis eē padisum padisor. Si eni aie bone leticia in rebus bonis est i oi creatura quid ea leticia prestātius que in verbo dei est per quod facta sunt omnia.

Liber tertius Theorematū beatissimi Pauli in epistolam ad Galatas.

¶ Theorema primū.

¶ Uulgata editio ꝛ greca omnino similes sunt

Gala.j. ¶ Paulus apostolus non ab hominibus neq̧ per hominez sed per iesum christum ꝛ deum patrē qui suscitauit eū a mortuis ꝛ qui mecuȝ sum oēs fratres ecclesijs Galatie gratia vobis ꝛ pax a deo pr̄e nr̄o ꝛ dn̄o iesu christo qui dedit semetip̄m pro pctis nr̄is: vt eriperet nos de p̄nti seculo nequā s̄ȝ volūtatē dei ꝛ p̄ris nr̄i cui ē gl̄a ī s̄cl̄a s̄cloꝝ. Amē

¶ Expositio.

In hac epistola ad eos scribit qui iam cōmoniti erāt au toritate illoꝝ qui ex iudeis erant ꝛ ad obseruationes le gis cogebāt ceperāt ei eis credere tāq̄ paulus aposto lus non vera predicasset ꝙ eos circuncidi noluisset. Et ideo sic cepit. Miror ꝙ sic tā cito trasferimini ab eo q̄ vos vocauit in gloriā xp̄i in aliud euangeliū. Hoc ergo exordio cau se q̄stionē breuiter insinuauit: q̄q̄ ꝛ ipsam salutationē cū dicit se apo stolū nō ab hominib⁹ neq̧ per hominē qd̄ in nulla alia epistola dixis se inuenitur satis ostēdit ꝛ illos q̄ talia p̄suadebant non esse a deo sed ab hominib⁹ ꝛ ceteris ap̄lis quātū ad auctoritatē testimonij euange lici pertinet imparē se haberi nō oportere: quādoquidē non ab hoīb⁹ neq̧ p̄ hoīem sed p̄ iesum xp̄m ꝛ deū patrē se apostolū nouerit hāc au tē epistolā vno volumine exposuit diuus Augustinus in quo illud qd̄ (Augustin⁹ retracta. c. xxij.) dicit priores ergo apostoli veraces q̄ non ab hoībus sed a deo per ho minē missi sunt p̄ iesum xp̄m s̄ȝ adhuc mortale verax etiā nouissimus apostolus qui p̄ iesum christū totū iam deū post resurrectionē ei⁹ mis sus est p̄pter imortalitatē (vt p̄rio retractationū lib. scribit) dictuȝ est totū iam deū quā post resurrectionē habere cepit: nō propter diuini tatē s̄p̄ immortalē a qua nūq̄ recessit: in qua tot⁹ deus erat ꝛ t̄n̄ moritu rus adhuc erat. Hunc aūt sensum sequentia manifestāt adiūxi (inq̄t) dicens priores sunt ceteri apostoli per iesum christum adhuc ex parte hominem id est mortalē. Nouissimus paulus apostol⁹ per christum iam totū deū id est ex omni parte immortalē hoc eni (infit) dixi expo nens quod ait apostolus non ab hominibus neq̧ per hominem: sed per iesum xp̄m ꝛ deū patrē: quasi iā iesus xp̄s nō sit hō. Sequit̄ ei q̄ suscitauit eū a mortuis vt hinc appareret cur dixerit: neq̧ per hominē. proinde propter imortalitatē iam nūc nō homo xp̄s de⁹ propter sub stātiā vero nature humane ī qua ascēdit in celū ēt mediator dei ꝛ hoīȝ homo xp̄s iesus: q̄m sic veniet quomō eū viderūt q̄ viderūt euntē in celū Diuus quoq̧ Ambrosius dicit apostolū se non ab hominibus electū ꝛ missum ad predicandum testatur sicut erant quidam qui electi ab ap̄lis mittebant̄ ad ecclesias roborādas. Neq̧ sicut alij q̄ a iudeis

Notāter di cit aug. q̄ q̄a si iā non sit hō: q̄ꝛ vere ē xp̄s hō ꝛ de⁹ s̄ȝ quasi videt̄ tātuȝ quātū scd̄m q̄ homo.

mittebantur ad disturbandas ecclesias quos pseudo apostolos vocat sed a filio dei missum se: quem in hac causa idcirco hominez negare videtur: qꝛ precepta quasi deus dedit: non quasi homo: ꝛ quem elegit diuino iudicio elegit per quod idoneũ/ꝛ firmũ se predicatorem significat: qꝛ multo vtiqꝫ melior est quẽ deꝰ elegit: ꝙ quẽ homo: neqꝫ ei per hominem sicut arbitrabantur/de christo qui hos cogebant circũcidi: sed ꝑ iesum christum id est sed per eum/qui deus ꝛ hõ est. Quod statim aperit apostolus cũ dicit: ꝛ deum patrem qui suscitauit eum a mortuis: hoc dicto duas hereses damnauit: ꝛ Manichei ꝛ fotini: qꝛ manicheus christum hominẽ negat ꝛ nõ negat crucifixum: ꝛ fotinus christũ deum esse non cõcedit: ꝛ tamen ipsum corpus suum excitasse a mortuis negare non audet: vt manicheus cũ crucifixũ non negat stulte eni eum hominem non fateri videatur ꝛ fotinꝰ impietate quadam deum negare quẽ seipsuz a mortuis excitasse fatetur. Legit eni dixisse dñm. Soluite templũ hoc ꝛ ego tribus diebus excitabo illud hoc autem dicebat de templo corporis sui. Igitur ipse excitans se a mortuis corpus suuz significabat se a mortuis excitasse ꝛ nihilominus tamen a patre suo dicitur excitatus. propterea ꝙ omnis virtus filiĳ de patre est: vt gesta filiĳ facta sint patris: ex quo sunt omnia.

¶ Theorema secundum.

¶ Uulgata editio.

¶ Cum autem venisset cephas anthiochiã in faciẽ ei restiti: qꝛ reprehensibilis erat. Prius eni quã venirent quidã a Iacobo cũ gẽtibus edebat. Cũ autẽ venissent: subtrahebat ꝛ segregabat se timens eos q̃ ex circũcisione erant. Et simulationi eiꝰ cõsenserunt ceteri iudei: ita vt ꝛ barnabas duceretur ab eis in illã simulationẽ. Sed cũ vidissem ꝙ non recte ãbularent ad veritatẽ euangeliĳ: dixi cephe corã oibus. Si tu cũ iudeus sis gentiliter viuis ꝛ nõ iudaice: quomodo gẽtes cogis iudaizare: nos natura iudei: ꝛ non ex gẽtibus pctõres/sciẽtes aũt ꝛc. Gala.ĳ.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Cum aũt venit petrus anthiochiã in ꝑsona ei restiti: qꝛ deprehensus erat. Nã priusq̃ venirent quidã ab Iacobo: cũ gentibꝰ edebat: cũ aũt venissent: subducebat ꝛ separabat seipm timens eis qui erant ex circuncisione. ꝛ cũ eo simulabant ꝛ reliqui iudei a deo vt ꝛ barnabas corũ simulatione/simul abstineret. At vero qñ vidi ꝙ non recte ãbularent ad veritatẽ euangeliĳ dixi petro corã oibꝰ. si tu cũ iudeꝰ sis gẽtiliter viuis ꝛ non iudaice: nos natura iudei ꝛ nõ ex gentibus peccato-

res: scientes q̄ non iustificatur hō ex operibus legis sꝫ solū per fidē.

¶ Expositio.

Ost concordiam societatis ⁊ honorificentiā primatus quā sibi inuicem per gratiā dei detulerunt nūc interue-niente causa sed in solicitudinem ecclesie in faciē (iquit) illi restiti. Quid est hoc: nisi in presenti ei contradixi. Et qua causa subiūxit dicens. qꝛ reprehensus erat reprehē-sus (inquit Ambrosius) vtiqꝫ ab euāgelica veritate: cui hoc factum aduersabatur. Nam quis eoꝝ auderet petro primo apostolo (cui cla-ues regni celoꝝ dn̄s dedit) resistere nisi alius talis qui fiducia electio-nis sue sciens se non imparē constanter improbaret quod ille sine con-silio fecerat. Vi oēs iudei vt idem Ambrosius scribit qui cōsenserūt simulationi Petri ⁊ Barnabe bone fidei fuerunt: sed propter scan-dalum illorum qui veniebant ab iacobo: erant enim emulatores legis qui ⁊ legē ⁊ christum equo iure venerarentur: quod contra fidei disci-plinā est: presentibus eis non cōmiscebantur gentibus. Timebāt eni impetum audacie eorū qui emulabantur legem. Quod si solū fuisset non erat reprehensibile: sed in quo erratū est in subiectis ostēdit. Nā ⁊ ipse vtiqꝫ cessit animositati ⁊ audacie iudeorum timens ne per hoc (quod facile est) surriperet scandalum: qd̄ difficile sedaretur: qꝛ ⁊ s̄m legem purificauit se coactus ⁊ timotheū circūcidit inuitus. Non eni aliq̄d petro fuisset erroris si presentibus iudeis dissimulasset a genti-libus timens scandalū. Sed hec tota causa reprehensionis est: quia aduenientibus iudeis ab iacobo: non solū segregabat se ab eis cum q̄bꝰ gētilit vixerat: sꝫ ⁊ ꝯpellebat eos iudaizare cā timoris illoꝝ vt q̄d horum verū esset ignorarent gentiles. Sciebant eni ipsum secū non quasi iudeū vixisse post autē audiētes ab eo: qꝛ iudeoruꝫ instar sequē-dum erat: hesitabant vtiqꝫ quid esset veruꝫ. Si enim hoc verum erat vt iudaizarēt: ip̄m preuaricatorē tenebant qꝛ gentiliter vixerat. Si au-tem illud melius erat ⁊ verū vt simpliciter viuerent: euersio erat gen-tilium per eius ignauiā quibus adempto bono res laboriosa ⁊ ieffi-cax tradebatur apostolus aūt paulus qn̄ ad horā cessit: nō hoc ⁊ sua-sit: scd̄ꝫ rem superfluā ⁊ inanē facere clamitabat propter furorē iudeo-rum. Cui quidē rei non succubuisset: nisi causa interfuisset: qua auda-cia iudeoruꝫ plurimū se iactaret. Erat aūt timotheus filius mulieris iudee: patre autē greco: vnde factū est. vt infans s̄m legē minime circū-cideretur. Insidiabantur ergo exploratores si eū qui iudeus natura erat incircuncisum assumeret quod illicitū putabāt gn̄i iudeorū: occa-sionē querentes qua eum euersorē tenerēt legis: hac cā ad horā cessit furori eorū. Qd̄ aūt paulꝰ petro corā oibꝰ hoc dixit / necessitas coegit

vt oēs (infit Augustin⁹) illius obiurgatione sanarent. Nō enim vtile erat errorem qui palā noceret in secreto emēdare huc accedit φ infirmitas τ charitas petri cui ter a dño dictū est: amas me: pasce oues meas: obiurgationē talē posterioris pastoris pro salute gregis libentissime sustinebat. Nā erat obiurgatore suo ipse q̄ obiurgabatur mirabilior τ ad imitandū difficilior. Facilius est ei videre q̄d in alio corrigas atqz id vituperando vel obiurgādo corrigere q̄ videre quid in te corrigendū sit libenterqz vel p te ipm nedū per aliū: adde posteriorez adde corā oībus. valet aūt hoc ad magnū humilitatis exēplū: q̄ maxima est disciplina christiana: humilitate ei conseruat charitas. Nā nihil eā citius violat quā superbia. Et ideo dñs non ait. Tollite iugū meū τ discite a me q̄m quatriduana de sepulchris cadauera exuscito atqz oīa demonia de corpib⁹ hoīz morbosqz depello τ cetera hmōi: sz Tollite (iq̄t) iugū meū τ discite a me: q: mitis sū τ hūilis corde. Alibi vero dicit Aug. Si hoc fecit petrus qō facere debuit mētitus est paulus φ eum viderit non recte ingredientē ad veritatē euangelij quisqs ei facit quod facere debet recte vtiqz facit: τ ideo falsum de illo dicit q̄ dicit eū non recte fecisse qō eum nouit facere debuisse. Si aūt verum scripsit paulus verū est φ petrus non recte ingrediebatur ad veritatē euangelij. Ego quidē (Augustinus infit) illud petrū sic egisse credo vt gētes cogeret iudaizare hoc ei lego scripsisse paulū quē mētitū esse nō credo τ iō nō recte agebat hoc petr⁹: q: erat ɔtra euāgelij veritatē vt putaret q̄ credebāt i xpm se sine illis veterib⁹ sacramētis saluos eē nō posse. hoc ei ɔtendebāt āthiochie q̄ ex circūcisiōe crediderāt ꝓide (inq̄t) nūc q̄sq̄s xpianoꝝ (q̄uis sit ex iudeis) silr ea celebrare voluerit: tā q̄ sopitos cineres eruēs nō erit pius deductor vel baiulus corporis: sz ipius sepulture violator paul⁹ neminē aliū apostoloꝝ tūc viderat nisi iacobū fratrem dñi. vidit ei iacobū hierosolimā: q: illic erat cōstitutus ab apl'is eps: q̄ τ ipē vt scribit diuus Ambro. prius fuerat incredulus: sicut dicit euāgelista. Q: nec fratres ei⁹ inq̄t adhuc credebāt. In eū. hic iacob⁹ (infit) fili⁹ fuit iosepb: q̄ iō frater dñi appellat⁹ ē: q: τ iosepb pr̄ ei⁹: τ iā dñi pr̄ nuncupat⁹ est. Sic ei dicit Maria ad iesū i Luce euāge. Quid fecisti nobis fili. Et ei τ ego τ pr̄ tu⁹ mesti τ tristes q̄rebam⁹ te. Et i euāge. ioban. dt pbilipp⁹ ad natbanael. Quē scripsit moyses i lege τ pphete. Inuenim⁹ iesū a nazaretb filiū iosepb hoc ergo mō (isit) dict⁹ ē dñs frater iacobi τ ceteroꝝ: q̄ τ fili⁹ nūcupabat iosepb. Quidā ei ducti isania hos veros dñi fr̄es de maria natos ipia assertōe ɔtēdūt: cū iosepb nō veꝝ ei⁹ pr̄ez dicāt appellatū. Si ei hi veri erāt fratres ei⁹: τ iosepb erit ver⁹ pr̄: q: qui dixit pr̄ez ei⁹ iosepb idē τ dixit τ fratres ei⁹ iacobū τ ceteros hec ille. Diu⁹ ysidor⁹ septio etbimologiarū cap. ix. scribit φ iacob⁹ fili⁹ zebedei fr̄ iobānis: q̄ post ascēsionē dñi ab herode māifestat occis⁹ τ iacob⁹ alphei ob distictionē

Diuus Augu. i expōe epl'e ad ga. Jo. xxj. e.

Mat. xij. b. Diu⁹ Aug. i epl'a ad diuū hieroni. Alibi in eadē epl'a ad hieronimū.

Ambro. in expōe epl'e ad gala. c. j

Luce. j. g.

Johan. ij.

Hec ābrosij opinio de btō iacobo ɔtra illos ē qui dicūt iosepb iuuenē fuisse cū virgine matre dñi τ φ permāserit virgo in euuz.

Isidori opinio de iacobo fr̄e dñi.

prioris cognominatus: cognomentum ambo a patre sumpserunt: vt primus dicatur filius zebedei: et secundus filius alphei iacobus alphei dicitur minor qui in euangelio frater domini nominatur: quia maria (inquit) vxor alphei: soror fuit matris dñi: quã mariã cleophe Ioãnes euangelista cognominat: a patre siue a gentilitate familie: aut quacunque alia causa ei nomen imponẽs. Alpheus aũt hebreo sermone in latinũ exprimitur millesimus siue doctus: huic primũ credita est hierosolimitana ecclesia. Ipse enim et basilius cesariensis episcopus cuius claritas per totum orbẽ refulsit. In scripturis nobis adaiderũt misse celebrationẽ. vt ex consilio habetur remensi. Que fuerit de Iacobo alphei verior opinio incertũ est id enim ex authore reperire difficile est: neque eius rei Ambrosius et ysodorus authores esse potuerũt tot annos post Iacobum minorem scribentes. Augustinus tamẽ lib. j. locutionis Isidoro conuenit.

Basilius cesariensis.

Diuus Augustinus.

Theorema tertium.

Uulgata editio et greca conueniunt.

Gala. iij.

Quicunque enim ex operibus legis sunt sub maledicto sunt. scriptũ est enim. Maledictus oĩs qui non permanserit in oĩbus que scripta sunt in libro legis vt faciat ea. Qm̃ aũt in lege: nemo iustificatur apud deum manifestum est: quia iustus ex fide viuit: lex autẽ non est ex fide sed qui fecerit ea viuet in illis. Christus nos redemit de maledicto legis: factus pro nobis maledictus: quia scriptum est. Maledictus omnis qui pendet in ligno: vt in gentibus benedictio abrahe fieret in christo iesu vt promissionem spiritus accipiamus per fidem.

Expositio.

Ui sub lege agunt: sub maledicto sunt quia trãsgressores legis sunt pctores. Scriptũ est in deuteronomio. Maledictus oĩs qui non permanserit in omnibus que scripta sunt in libro legis vt faciat ea: quia si quid legis preterisset aliquis: maledictus haberetur. Et tanta mãdata sunt vt impossibile sit seruari ea. Unde et Petrus apostolus in actibus apostolorum ait. Quid imponitis iugum fratribus quod neque patres nostri neque nos potuimus portare. Negligenti enim et superbo populo hec data erant vt per omnem conuersationem legem haberẽt Ac per hoc recedendũ a lege docet: ne iusticia per fidem quesita deperat. Nõ enim est ex fide lex. Nam vt diuo Ambrosio placet nihil mãdat credendum omnia enĩ eius manifesta sunt vt seruans legem viuat

Si quo minus necesse est plectatur: q: q sciuit vitandũ admisit põt opponi (inquit) e diuerso τ dici. Si i lege nemo iustificatur: quid est vt maledicatur qui aliquid preterit legis: verũ est: q: nemo per legem iustificatur sed apud deũ. Iustificatur autem apud mundũ vt securus sit in vita presenti. Si aũt apud deũ iustificari vult vt illi ad meritum proficiat i die iudicij dei sequatur fidẽ. Alioquin hic securus reus erit in futurum prodest ergo lex: sed que in tabulis scripta est. Nã cetera vt oneri essent data sunt. Et qm̃ nemo poterat implere legem: rei erãt omnes maledicto legis: vt vindicaret in eos. Christus autem homo natus oblatus a patre pro nobis redemit nos a diabolo. Morti eni volenti offerens illũ pro his qui maledicto legis erant obnoxij. Maledictum illum fecit vt Ambrosi. scribit hoc modo sicut in lege hostia pro peccatis oblata peccatũ nũcupabatur propterea pro maledictis oblatus factus est maledictũ. Nã τ a iudeis factus est maledictũ dũ quasi peccator occiditur. Ideo non dixit factus est pro nobis maledictus: sed maledictũ. His enim qui propter peccatũ proprium morti offerebatur maledictus fiebat. In sua eni causa moriebatur. Et si prius aspicias videbis christũ maledictũ eorum factum a quibus occisus est. Crux ei saluatoris peccatũ τ maledictum est iudeorũ: quia scriptũ est: maledict⁹ oĩs qui pendet in ligno hoc moyses dixit in deuteronomio de reis mortis vt sufficeret suspensis in ligno illic esse vsq; ad vesperã: τ deponi vsq; ad sepulturã: q: suspensus moriebatur in ligno ne diutius si esset suspẽsus maius haberet opprobriũ mors eius q deberet τ fieret macula genere eius, si amplius mors eius publicaretur. Ac per hoc saluator innocens suspensus in ligno non est maledictus: sed maledictũ illorũ a quibus suspensus est. Quantũ tamen ad iudeos pertinet quasi peccatorẽ illũ occidendũ pylato offerẽtes maledictum illum fecerunt vt quasi reus occideretur cum esset innocens: q: dignus morte: maledictus est iuxta legẽ. Uidentes ei multos aggregari doctrine eius. zelati sunt dicentes. Ecce totus mũdus abijt post illum ac per hoc pro nobis occisus dicitur. Et duplici genere pro nobis. Cũ enim putat illum occidi debere ne doceret nihil pfecerunt: q: τ doctrina eius creuit τ mortem euacuauit in passione sua. Descendens enim ad inferos genus hominum liberauit qua causa et occidi se permisit sciens pro nobis esse contra diabolum: vt in gentibus benedictio abrahe fieret in xp̃o iesu: vt benedictionẽ spiritus accipiamus per fidem. Et hoc dicit q: exprobratis τ maledictis iudeis: cum sibi de iusticia legis blandirentur occiso saluatore quasi sabbati violati reo promissionis benedictio abrahe transitum fecit ad gentes per fidem christi iesu. Unde dicit dominus iudeis. Tolletur a vobis regnum τ dabitur genti facienti fructus eius. Diuus Augustinus in

Moyses.

Io.xlj.c.

Math. j. a.

expositione epistole ad Galatas sic apostoli dictū exponit. Christus
nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum: quia
Deute. xxj. scriptum est. Maledictus omnis qui pēdet in ligno. Que sententia
spiritaliter intelligentibus sacramētum est libertatis. Carnaliter au-
tem sentientibus si iudei sunt iugum est seruitutis si pagani aut here-
tici velamentū est cecitatis. Nam et quidā nostri minus in scripturis
eruditi sententiam istam nimis timentes et scripturas veteres debita
pietate approbantes: non putant hoc de dño esse dictum sed de iuda
traditore eius. Aiunt enim propterea nō esse dictū. Maledictus oīs
qui figitur in ligno sed qui pendet in ligno: qr non hic dñs significa-
tus est sed ille qui se laqueo suspendit. Nimis (inquit) errāt nec attē-
dunt se contra apostolū disputare qui ait. Christus nos redemit de
maledicto legis factus pro nobis maledictum. Qr scriptum est: ma-
ledictus oīs qui pēdet in ligno. Qui ergo pro nobis factus est male-
dictum ipse vtiqꝫ pependit in ligno id est christus qui nos liberauit a
maledicto legis vt nō iam timore iustificaremur in operibꝰ legis sed
Gala. iij. b. fide apud deū que non p timorē sed p dilectionē operat. Spūs enim
sanctꝰ qui hoc p moysen dixit vtrūqꝫ preuidit vt et timorē visibilis pe-
ne custodirentur qui nondū poterāt ex inuisibili fide viuere: et ipse ti-
morē istū solueret suscipiendo quod timebat qui timore sublato do-
nū dare poterat charitatis. Nec in hoc q maledictꝰ est appellatꝰ q pē-
det in ligno cōtumelia in dñm putanda est. Ex parte qppe mortali pe-
pendit in ligno. Mortalitas aūt vnde sit notū est credentibus: ex pe-
na quippe est et maledictio peccati primi hominis quā dñs suscepit
et peccata nostra ptulit corpore suo per lignū. Si ergo diceret mors
maledicta est nemo exhorresceret. Quid aūt nisi mors dñi pependit
in ligno vt mortē moriendo superaret eadē igitur maledicta que victa
est. Itē si diceretur peccatū maledictū est: nemo miraretur. Quid aūt
pepēdit in ligno nisi peccatū veteris hoīs quod dñs pro nobis in ipa
carnis mortalitate suscepit: vnde nec erubuit nec timuit apostolus di-
cere peccatū eum fecisse pro nobis addens: vt de peccato condēnaret
peccatū. Non enī et vetus homo noster simul crucifigeretur: sicut idē
apostolus alibi dicit nisi in illa morte dñi peccati nostri figura pēde-
ret vt euacuetur corpus peccati vt vltra non seruiamus peccato. In
eius peccati et mortis figura etiā moyses in heremo super lignū exal-
tauit serpentem persuasione quippe serpentis homo in dānationem
mortis cecidit. Itaqꝫ serpens ad significationē ipsius mortis conue-
nienter in ligno exaltatus est: in illa enim figura mors dñi pēdebat in
ligno. Nec propter aliud ille serpens eneus factus erat nisi vt permā-
sure passionis dñi fidem significaret. Etiā vulgo quippe dicunt enea

quorum numerus manet: nunc aũt tanq̃ enea permanet crucis fides vt cum alij moriantur alij nascantur ipsam tamen sublimã permanere inueniant quam intuẽdo sanentur. Nõ igitur miruȝ si de maledicto vicit maledictum qui vicit de morte mortem: ⁊ de peccato peccatum: de serpente serpentem. Maledicta autem mors: maledictum peccatum maledictus serpens: ⁊ hec omnia in cruce triumphata sunt. Maledictus igitur omnis qui pendit in ligno. quia ergo non ex operibus legis sed ex fide iustificat christus credentes in se: timor maledictionis crucis ablatus est.

Theorema.iiij.

Vulgata editio ⁊ greca conueniunt.

Dies obseruatis ⁊ menses ⁊ tempora ⁊ annos. Timeo vobis ne aliquomodo frustra laborauerim in vobis efficiamini vt ego: quia ego vt ⁊ vos. Gala.iiij.

Expositio.

Vulgatissimus enim est error gentilium vt vel in agẽdis rebus vel in expectandis euentibus vite ac negociorum suoruȝ ab astrologis ⁊ chaldeis notatos dies ⁊ mẽses ⁊ annos ⁊ tempora obseruent. ⁊ non solum gentiles annos ⁊ menses obseruant sed ⁊ iudei vt Augustinus scribit seruiliter obseruant dies ⁊ menses ⁊ annos ⁊ tempora in carnali obseruatione sabbati ⁊ neomenie ⁊ mense nouoruȝ: ⁊ septimo quoq̧ anno quem vocant sabbatum sabbatorum. Que enim erãt vmbre futurorum iam adueniente christo in superstitione remanserunt cũ tañq̃ salutaria obseruarentur a nescientibus. Et alibi inquit quis estimaret q̃tum peccatum sit dies obseruare ⁊ menses ⁊ annos ⁊ tempora sicut obseruãt q̃ certis diebus siue mẽsib⁹ siue annis volũt vel nolũt aliqd ĩchoare eo q̧ scd̃ȝ vanas doctrinas hoĩȝ fausta vel infausta estimant tempora nisi magnitudinem ex timore apostoli pensarem⁹ qui talibus ait: timeo vos ne forte sine causa laborauerim in vobis. Eos enim (vt alibi idem Augustinus scribit culpat) qui dicunt non proficiscar quia posterus est: aut q̄ luna sic fertur: vel proficiscar vt prospera cedant: q̄ ita se habet positio siderũ. Non agant hoc mense cõmercium: q̄ illa stella mihi agit mensem vel agam: quia suscepit mensem Non plantẽ hoc ãno vineã: quia bissextus est non, autem quisq̃ sapiens arbitratur obseruatores tẽporũ reprehendendos q̃ dicunt. Non pficiscar hodie: q̄ tẽpestas exorta est aut nõ nauigẽ: q̄ sunt hyberne reliq̄ e ãt tp̃s seminãdi ẽ q̧ hibrib⁹ autũnalib⁹ terra satiata ẽ vl' si q̃ forte

Diu⁹ Aug. sup epistolã ad Galat.

Augustin⁹ in lib. enchiridion.

Augustin⁹ in lib. ad ianuarium, l.

alij naturales effect⁹ circa motũ aeris ⁊ humoris ad variãdas tẽporũ qualitates in siderũ ordinatissima ꝯuersiõe notati sunt de q̃b⁹ dictũ est cũ cõderent. Et sint in signis ⁊ tꝑibus ⁊ in dieb⁹ ⁊ annis. Dies obseruãt (inquit Ambrosi⁹) q̃ dicũt crastino ꝓficiscẽdũ nõ est post crastinũ enĩ nõ dꝫ al' q̃d inchoari: ⁊ sic solẽt magis decipi hi colũt mẽses q̃ cursus lune ꝑscrutãtur: dicẽtes vt puta septima luna frumenta cõfici nõ debẽt: noua iterũ luna seruũ emptũ vt puta domũ duci non oportet: ⁊ ꝑ hec facili⁹ solẽt aduersa ꝓuenire. Tẽpora vero sic obseruãt cũ dicũt hodie veris initiũ est festiuitas est post cras vulcanalia sunt: ⁊ talia iterũ aiũt posterũ est: domũ egredi nõ lꝫ. Annos sic colũt cũ dicũt kalendis ianuarijs nouus est annus: quasi non quotidiani impleant sꝫ vt anni illius recolãt memoriã bifrontis: hac supstitione vtũtur q̃lõge debet esse a seruis dei: si enĩ deus ex toto corde diligat ipõ ꝓpitio nulla dꝫ esse formido: neqꝫ suspitio harũ rerum prospere enim potest cedere quicquid simpliciter sub dei deuotione fit.

Theorema quintum.

Vulgata editio ⁊ greca parum distant.

Gala. v. Si aũt fratres ego adhuc circũcisionẽ ꝓ̄dico q̃d adhuc ꝑsecutionẽ patior ḡ sublatũ ẽ scãdalũ crucis vtinã ⁊ ãputent ĳ q̃ disturbãt vos

Expositio.

Apertũ est qđ dicit: nõ enĩ quasi inimicus a iudeis habebat ⁊ nõ desinebãt a ꝑsecutione eius qꝛ circũcisionẽ iã nõ stare docebat. Deniqꝫ iudeis cõpellentib⁹ ⁊ sepe numero falsas accusationes cõtra eũ deferẽtibus obliquũ iudicẽ vidẽs coactus appellauit cesarẽ ergo euacuatũ est scandalum crucis: scandaluꝫ erat iudeis ꝓ̄dicatio crucis: qꝛ sabbatum ⁊ circuncisionem euacuabat. Si autem admitteret circũcisionem non esset scandalum ⁊ pacifici essent nobis iudei. Nam dicebant de saluatore. non est homo a deo qui sabbatum non custodit. Quid autem dicit inquit Augustinus: euacuatum est scandalum crucis: sententiaꝫ illã repetit: si ex lege iustitia ergo christus gratis mortuus est: sed hic quoniam scandalum nominat in memoriaꝫ reuocat propterea maxime in christo passos esse scandalum iudeos: qꝛ istas carnales obseruationes quas pro ipsa salute se habere arbitrabant cum sepe animaduertebant preterire atqꝫ cõtemnere hoc ergo ita dixit ac si diceret sine causa ergo christum cum ista contemneret scandalizati iudei crucifixerunt: si adhuc eis pro quibus crucifixus est talia persuadentur et adiecit elegantissima ambiguitate quasi sub specie

Augustinus in expõne ad galathas.

Galat. ij. d.

maledictionis benedictionem dicens: vtinam abscindantur qui vos conturbant. Non tantum inquit circuncidantur sed abscindant. Sic eni͂ fiunt spadones propter regnu͂ celoꝝ ꝛ carnalia seminare cessabu͂t.

¶ Liber quartus Theorematum in epistolam ad Ephesios.

¶ Theorema.j.

¶ Uulgata editio ꝛ greca similes.

¶ Benedictus deus ꝛ pater dn̄i nostri iesu qui benedixit nos i͂ omni benedictione spirituali in celestibus in xp̄o sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutione͂ vt essemus sancti ꝛ immaculati in co͂spectu eius in charitate. Qui predestinauit nos in adoptionem filiorum per iesum xp̄m in ipsum sc͂dm propositu͂ voluntatis sue in laude͂ gl͂ie sue. Ephe.j.

¶ Expositio.

AB eterno elegit nobis duces nostros anteq̄ iaceret mu͂di exordia qui sancti ꝛ immaculati ante deum essent dei ꝛ hominu͂ charitate fla͂mantes vt per eos oe͂s homines adoptarentur in filios dei in christo dn̄o proprio ꝛ consubstantiali filio ꝛ per christum per eum pater operatur om̄ia presciens deus (infit Ambrosius) omniu͂ scit qui credituri essent in christum. sicut dicit ad Romanos. Quos presciuit ꝛ vocauit nos: no͂ solum ex iudeis sed etiam ex gentibus. Quos ergo deus vocare dicitur perseuerant in fide: hi sunt quos elegit ante mundu͂ in xp̄o: vt sint inco͂taminati cora͂ deo in charitate: hoc est vt amor dei sanctam illis faciat conuersationem. Nemo eni͂ melius alicui obtemperat q̄ qui ex charitate obsequitur. Et dicit decreuisse deu͂ vt credentes in christum adoptarentur deo in filios vt caput ipsorum sit christus verus dei filius sed de predestinatio͂e satis dixim᷒ libro.j. Theoremate septimo. Diu᷒ Ambrosius.

¶ Theorema secundum.

¶ Uulgata editio ꝛ greca conueniunt.

¶ Unus deus ꝛ pater omnium qui super oe͂s ꝛ per omnia ꝛ in oi͂b᷒ nobis vnicuiq; autem nostrum data est gratia sc͂dm mensuram donationis christi propter q̄ dicit. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem dedit dona hominibus. Ephe. iiij.

¶ Expositio.

Nus debet esse & animus populi: qz hec que enumerat vnitatis sunt. Concordant enim in oibus patrem tamē deum: qz nulli debet ꝙ est: super oia esse dixit: & per oēs Ideo per omnes qz ex eo omnes: & necesse est vt super hec oia sit que ex eo sunt. Et in oibus nobis id est fidelibus. In nobis est enim per confessionē: qz eum fatemur & qz spiritū suum dedit nobis per quē sine dubio in nobis est: in paganis non est qz pater christi negatur esse ab illis. Et ne qz diuersa in hominibꝰ dona sunt putarentur officere vnitati hoc purgat nō esse vt contrariū qz in donis officiorum diuersitas est non nature. Vnicuiqꝫ autē tantum dicit dari gratie: quantum donare dignatus fuerit dñs: non tamē sine equitatis mensura qz vnicuiqꝫ pro viribus tribuet vt tantum hauriat
ps. lxvij. d. quantum sitit. Scriptum est in psalmo. Ascendens in altum captiuā
Diuus Ambrosius, duxit captiuitatem dedit hominibus. Dona tamen hec (infit Amb.) post triumphos cepit largiri vincens est enī mortem exaltatus in cruce sicut ipse: ait enim. Cum exaltatus fuero a terra oia traham ad me expoliauit inferos cum captiuos quos ex preuaricatiōe ade aut proprijs captos peccatis in conditione tenebat abstulit consentientes sibi & ascendens inde in celos induxit. Ex quibus aliquanti resurgentes in corporibus multis apparuerunt ad testimoniū euicte mortis vt qui forte christi resurrectionem credituri non essent ex horum resurrectione quos mortuos scirent rei fierent hos enim viderunt quos cognoscerent dudū vixisse quāuis captiui inuiti & alieni ducantur: saluator tamen & suos duxit & voluntarios. Apparētia enim sua dū lacessit desiderantes liberari cepisse illos dicitur. Qd autem ascendit q̄d est nisi qz etiam descendit in inferiora terre. Ex sentētia enim tenebātur apud inferos q̄ sententia saluatorē tenere nō poterat qz vicit peccatū.

¶ Theorema tertium.

¶ Vulgata editio & greca nō differunt.

Eph. iiij. ¶ Nolite ꝯtristare spiritū sanctū dei: i q̄ signati estis i die redēptōis.

¶ Expositio.

Luce. xv. b

Um bene agimus gaudet in nobis spiritussanctus datus nobis videns monita sua proficere vtilitatibus nostris sicut dictum est a dño. Ita gaudium erit in celo in vno peccatore penitētiā agente. Gaudet ergo spiritussanctus in salute nostra non sibi qui (vt diuus Ambrosius scribit) non indiget letitia ita econtrario si obedientes ei nō fue

ritus contristatur: qz non habet profectum in nobis vult eni nos per tinere ad vitam. Non tamen sic contristatur vt patiatur: quippe cũ im passibilis sit. Sed cum eum contristatum dicit nostri causa hoc signi ficat: qz deserit nos eo ꝙ leserimus eum ↄtennendo monita eius. Cõ tristatio itaqz eius: indignitas nostra est que filio nos dei prohibet appellari. Ipse est enim spiritussanctus qui significat filios dei ma nens in nobis.

¶ Tractatus secundus libri quarti theorematũ in epistolam ad philippenses.

¶ Theorema primum.

¶ Vulgata editio ꝛ greca similes sunt.

¶ Hoc enim sentite in vobis quod ꝛ in christo iesu qui cum in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse se equalem deo: sed semetipsũ exinaniuit formã serui accipiens in similitudinem hoĩz factus ꝛ habi tu inuentus vt homo humiliauit semetipsum factus obediẽs vsqz ad mortem: mortem autem crucis. propter quod ꝛ deus exaltauit illũ: et donauit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine iesu om ne genu flectatur celestium terrestrium ꝛ infernorum ꝛ omnis lingua confiteatur: qz dñs iesus christus in gloria est dei patris. Philip. ij.

¶ Expositio.

Um dominus noster in hunc mundũ venit non que sua sunt considerauit sed que aliorum ꝛ que nostra futura erant bona. Et qui natura dñs erat omnium venit non dominari sed seruire natura seruis. Filius (inq̃t) homi nis non venit ministrari sed ministrare christus semper in forma dei erat. qz imago est inuisibilis dei. Sed apostolus (vt di uus Ambrosius scribit) de dei filio cum incarnatus homo factus est: tractat dicens. hoc sentite vobis quod ꝛ in christo iesu id est de deo et homine: qui cum in forma dei esset inter homines vtiqz conuersat⁹ ge stis ꝛ operibus apparebat esse deus forma eniz dei nihil differt a deo Ideo in forma ꝛ imago dei appellatus est vt intelligeret non ipse: pa ter esse deus: sed hoc esse quod deus est hic ergo non rapinaz arbitra tus est eẽ se parẽ deo. Sciẽs ei in forma dei se eẽ: nõ furatus est vt di ceret. Ego ꝛ pater vnũ sumus. Et alibi propterea inquit ꝑseq̃bantur

iudei iesum: qꝛ non solum soluebat sabbatum: sed ꝛ patrem sibi proprium dicebat deum: equalem se faciens deo. Iure ergo exequauit se deo. Ille enim arbitratur rapinã qui se parem facit ei a quo inferior est. Sed vt humilitatis legem doceret iudeis se comprehendentibus non solum non repugnauit: sed semetipsũ exinaniuit hoc est potestatem suam ab opere traxit: vt humiliatus ociosa virtute infirmari videretur formã serui accipiens: dum tenetur ꝛ ligatur ꝛ verberibus agitur vsq; ad crucẽ: factus obediens patri cui se equalem sciebat. Non sibi defendit equalitatẽ sed subiecit se. Hanc patientiã ꝛ humilitatẽ imitari nos docet vt non solum coequalibus non nos anteponamus verũetiã inclinemus nos: auctoris nostri secuti exemplũ. Formã tamen (infit Ambro.) dei nõ accepisse dicitur sed esse in forma dei Serui autem formã accepisse: dũ quasi peccator humiliatur. Serui autẽ ex peccato fiunt: sicut Chã filius Noe qui primus merito nomen serui accepit Duas in se naturas christus verissime habet diuinam ꝛ humanã diuina forma dei humana vt stapulẽsis noster scribit forma hominum est: diuina veritas est humana diuina imago ꝛ similitudo: diuina archetypus ꝛ exemplar humana figura. Non enĩ mihi (infit Ambrosius) sicut quibusdã videtur sic formã serui accepisse dũ homo natus est. Uide enim quid dicat: hoc sentite in vobis quod ꝛ in xp̄o iesu id est deo ꝛ homine. Ante incarnationem enim aut christus potest dici: aut iesus: qꝛ simul ambo nomina ꝛ hominis filium ꝛ dei filium significant. Nam ante natiuitatem quid dicit inter cetera petra autem erat christus. Et non tentemus christum sicut quidam tentauerũt vbi ergo aut deum aut hominem vult significare scriptura vnũ e duobus ponit aut iesum aut christum. Dei enim filius homo natus sic in forma dei erat: qꝛ cum homo videretur opera dei faciebat vt in gestis rebus appareret deus esse qui tantum homo esse a iudeis putabatur. Opera enĩ formã significabãt vt qꝛ opera eius nõ vtiq; hominis opera sunt: hic qui in opere vel forma dei erat: deus intelligeretur forma enim dei quid est nisi exemplũ: ꝙ deus apparet dum mortuos excitat surdis reddit auditum leprosos mundat ꝛ alia. Quomodo autẽ homini similis factus dicitur si homo tãtũ erat. Et qua ratiõe habitu repertus vt homo est: si non esset ꝛ deus nisi qꝛ cum anteꝙ se inclinari permitteret semp iudei virtute visus sit postea infirmatus. In habitu hominis repertus est. Nã in monte vtiq; quasi deꝰ apparuit: ꝛ in mari pedibus ambulans non solũ homo: sed ꝛ deus visus ꝛ intellectus est. Deniq; qui erant in naui quid dicũt: vere filius dei est hic. Ista ergo virtute cessante velut homo visus est. Ideo enim dicit: quasi: vt illud significet: qꝛ ꝛ deus est. Infirmitatis enim causa deum dicit similẽ factum hominibus ꝙ in subiectis aperit dicẽs: humiliauit semet-

Diuus Ambrosius.

ipsum factus obediens vsq3 ad mortem mortem autē crucis. hic est vn de habitu repertus est vt homo retinens enim virtutem suam ne ap-pareret in eo: vt homo visus est ꝛ occisus qui mori nescit.

¶ Theorema .ij.

¶ Vulgata editio.

¶ Itaq3 fratres mei charissimi ꝛ desideratissimi gaudium meū ꝛ corona mea: sic state in domino charissimi Euchodiam rogo ꝛ sinticheē deprecor idipsum sapere in dño. Etiam rogo ꝛ te germane compar: adiuua illas que mecum laborauerunt in euangelio cum clemente et ceteris adiutoribus meis quorum nomina sunt in libro vite. Philip. iiij.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Quare fratres mei dilecti ꝛ desiderati gaudium ꝛ corona mea sic state in domino dilecti enodiam rogo etiam sintychen rogo idem sentire in domino: etiam rogo ꝛ te ingenua coniunx: adiuua eas que certauerunt mecum in euangelio cum clemente ꝛ ceteris cooperatoribus meis quorum nomina sunt in libro vite.

¶ Expositio.

Quod vulgata editio dicit ꝛ te germane compar videtur potius paulus ad mulierem loqui q̄ ad virum quod ex eo quod continuo subiungitur intelligi potest: vt cui tā q̄ mulieri mulieres cohabitatrices cōmendat adiuuandas. Et clemens alexandrinus: ꝛ eusebius ꝛ pars bona grecorum: hunc locum intelligunt de propria vxore pauli quā tam familiariter ꝛ ex affectu alloquitur paulus. Sed huic interpretationi multi forsitā reclamabūt ꝛ maxime ex dictis diui Ambrosij prime ad corinthios septimo ex illo textu pauli. Dico autē non nuptis ꝛ viduis bonū est illis si sic permaneant sicut ꝛ ego. Non diceret inquit Ambrosius. bonū est in nuptis vt sint ꝛ ego nisi esset integer in corpore. Nec diceret (inquit) omnes homines volebam esse sicut meipsum. Si habuerit vxorem ꝛ hoc dixit virgines esse noluit: sed absit. Sic ei (insit) a puericia spiritu seruiuit: vt huius rei studium non haberet. Quippe cum iuuēculus anticipatus sit a gratia dei postq̄ dixit vnūquodq3 proprium donū3 habere a deo ostendit in qua re melius est esse propē̄sio rem: q2 in eo adiuuatur quis quod videtur auiditate mentis appetere: hec ille ꝛ alibi dixit oēs apostolos preter iohannem ꝛ paulū vxores habuisse. Item ꝛ alius ex dictis Hieronimi ad eustochiū3 de virginitate seruanda reclamabit ad quē scribens ait de virginib9 (inquit Apostolus) preceptum domini non habeo. Cur. Quia ꝛ ipse vt esset Diuus pater Hiero.

virgo nō fuit imperij sed proprie voluntatis. Et in eodē loquit neqꝫ enim audiendi sunt qui eum habuisse vxorez ꝯfingunt hec sacer Hieronimus non negauerim beatissimum Paulū virginem fuisse ꝛ magnum ac eximiuz virginitatis preconem fuisse propter quod et iconij vincula ꝛ carceres perpessus est. Sꝫ ex autbore: id reperire difficile est neqꝫ eius rei Ambrosius ꝛ Hieronimus autbores esse potuerunt tot annos post Pauli memoriam scribentes: sed nonne Paulus inter virgines se locat cum ad corinthios: velim autem omnes homines esse tanꝙ ꝛ meipsum. Et cum rursum dicit: dico autem ijs qui sine vxore sunt ꝛ ijs que vidue sunt bonū ipsis est si maneant quēadmodum et ego: non aperte. Nam vt stapulensis scribit in primo loco loquitur de ijs qui vxores habebant: qui secundum virginitatē similes Paulo esse non poterant: sed in hoc duntaxat ꝙ et si thorum habentes perpetuo propter orationem iuge dei seruitium et christi regis eterni imitationem continerent: ꝛ vt Paulus ab omni muliebri contactu propter eadem abstinebat. Et in secundo loco loquitur de ijs qui sine vxoribus sunt quod celestibus conuenit ꝛ viduis ꝛ de mulieribus que celibes sunt ꝛ vidue: sic igitur ex his locis non habemus ꝙ se magis inter virgines locet quam inter continentes in thoro ꝛ inter celibes ex thoro ingenue tamen fateor Ambrosiuz ꝛ Hieronimum illius sententie fuisse Paulum videlicet vxorez non habuisse: sed qui oppositum tutantur: inficias ibunt: se confingere Paulum vxorem habuisse. Nunq̄d nō audiendus Paulus: qui id dicere (vt ipsi delucide ostēdūt) videtur: nōne audiēdus diuinus ignatius qui ꝛ Paulo coetaneus ꝛ qui Paulum vidit in carne: qui inter coniugatos in epistola ad philadelphienses collocat Paulū. Quid igitur faciemus: tribuemus Ambrosio ꝛ Hieronimo libenter Paulū castitatis amatorem virginem fuisse. At non tam facile vxorem non habuisse maiorum reclamante autboritate: ꝛ id quoqꝫ facientiuz: nō absqꝫ ratione dictum autem illic hieronymi vel Ambrosij neqꝫ maiorum autboritatem neqꝫ oculatorum testium fidem qualis (nullo inficiente) diuinus fuit ignatius neqꝫ scripture rationem habere videntur: sed potius suasiunculam arbitrariam ac oratorum dicendi modum: voluit insuper clemens Alexandrinorum episcopus Eusebius et greci fere omnes Paulum proprie vxoris non tacere memoriam. cui mulieres alias commendat ꝛ maxime vt ijs sit auxilio que in euāgelio laborauerunt. Quam in hac valefactione epistole ad philippēses cum ceteris salutat subiungens quid in noua ex greco intelligentia legere poteris ecclesia enim matrimonia non damnat: sed subijcit non abijcit sed dispensat sciens in domo magna non solum esse vasa aurea ꝛ argentea: sed etiam lignea et fictilia. Demū beatus ignatius

Diuus ignatius.

in quinta epistola paulo ante citata eãdem comprobat sententiã: scilicet nuptias honorãdas esse nõ reprobãdas. Non detrabo (inquit) ceteris beatis q̃ nuptijs copulati fuerunt: quorũ nunc memini. Opto enim deo dignus ad vestigia eorũ in regno ipsius inueniri sicut abrabam Isaac ꝛ iacob sicut Joseph ꝛ Esaias ꝛ ceteri prophete: sicut petrus ꝛ paulus ꝛ reliqui apostoli qui nuptijs fuerunt sociati.

¶ Tractatus tertius libri quarti in epistolã ad Colossenses.

¶ Theorema.j.

¶ Uulgata edito ꝛ greca similes.

¶ Qui est imago dei inuisibilis primogenitus omnis creature quoniam in ipso condita sunt vniuersa in celis ꝛ in terra visibilia ꝛ inuisibilia siue throni siue dominationes siue principatus siue potestates omnia per ipsum ꝛ in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes ꝛ omnia in ipso constant. Collo.j.

¶ Expositio.

Filius imago est patris sed consubstantialis imago ne qui filiũ ꝓprie dixeris quod cõsubstantiale nõ fuerit et speciali etiam consubstantialitate. Neq̃ enim imaginẽ tuam in speculo filium diceres: q꞉ ꝛ si sit naturalis imago non tamen consubstãtialis. Est igitur filius dei imago patris ꝛ consubstantialis imago. Et vt diuus Ambrosius scribit Inuisibilis dei imago visibilis esse non potest alioquin nec imago. Quod enim inuisibile est pingi non potest: nec enim visibilis potest inuisibilem videre. Aut enim corpus est quod videtur aut figura aut aliqua informata substantia quam fert acies oculorum totum tamen corpus est. Deus aũt qui ab his omnibus alienus est quomodo potest imaginẽ habere visibilem. Sed ideo sic dicitur vt talis filius intelligatur qualis est pater: vt q꞉ de ip̃o est: ꝛ nihil distat ab eo in diuinitate nature imago eius dicatur ꝛ forma ne alius deus a perfidis crederetur q̃uis noĩe ipso hoc contineatur. Ideo ei verus dei filius dicitur: vt de ipso esse credatur. Sed ꝓpter malã intelligentiã etiã hoc additũ est: vt imago eiꝰ dicat꞉: vt cũ apparet licet in figura humana: aut certe in igne: vt ad moysem nõ ip̃e pater intelligatur esse sed filius ꝛ per id q̃d imago eius d꞉ nihil ab eo distare credat꞉. vñ dicit ad philippũ: philippe q̃ me videt: videt ꝛ p̃rẽ: quo tu dicis: oñde nobis p̃rẽ

non credis quia ego in patre: ꝛ pater in me est: hec est vnitas et substantialitas patris ꝛ filij vt inuicem sint: vt qui videt filium: videat et patrem intellectu certe operum diuinorum viderunt filiuꝫ non carnalibus oculis: que operatus est filius: dixit esse patris vt vnitatem: virtutis ostenderet. Eodem genere visus est et Jacob vnde nomen accepit israel: id est videns deum propter hoc ergo imago dictus est inuisibilis dei: vt ipse esse intelligeretur qui per intellectum visus est deus. Ante omnem creaturam: genitum filium non creatum testatur apostolus: vt secerneret natiuitatem eius a creature factura. Et vt hoc penitus clarescat subiecit. Quia in ipso condita sunt omnia in celis: ꝛ in terra: hoc est vt omnium potentia in eo esse credatur: ꝛ de eo perfecta dum omnia fiunt per ipsum hoc est caput esse totius creature quia ab ipso vt sint esse ceperũt. Ideo autẽ que ab ipso facta sunt per ipsum facta dicuntur quia adhoc natus est vt faceret creaturam: hoc est fecisse in eum et per eum erat enim in deo qui processit de deo ita vt vnus esset deus: ac sic fit vt neqꝫ diminutio sit patris: neqꝫ profectus filij dum nascitur. Ante omnes (Ambrosius inquit) sic est qꝛ hic solus de deo patre natus est: de ingenita vtiqꝫ substantia dei: hec autem virtute eius quam per generationeꝫ habet a patre subsliterũt: non vt communio eis substantie sit cum eo. sed ex nihilo nutu dei patris filio agente ceperunt in ipso cuncta constant: quia sine eo nihil sunt: nisi enim huic fuerint subdita errore deuia: quasi perditiõi fient obnoxia. Ante omnia enim natus est de deo vt cuncta crearet que non erant. Iterum autem accepta carne de virgine natus est: vt peccatum qꝫ ex virgine Eua intrauerat in mũdum aboleretur. Natus ergo ꝛ mortuus resurrexit: vt que primum fecerat: postea iterũ recrearet: quia per errorem fuerunt velut mortua: vt semper in omni vita sit primus ꝛ princeps secũdum dei formam dictum est ante omnes colles genuit me. i. ante omnes altitudines creaturarũ. Et ante luciferum genui te. i. ante omnia temporalia ꝛ tempora secundum autem formam serui vt scribit diuus Augustinus. dictũ est dñs creauit me in principio viarũ suarum: qꝛ ƀm formã dei dixit ego sum veritas et ƀm formam serui ego sum via. Quia ei ipse est primogenitus a mortuis iter facit ecclesie sue ad regnum dei ad vitam eternam cui caput est ad immortalitateꝫ etiam corporis. Ideo creatus est in principio viarum dei in opera eius: secundum formam enim dei principium quod et loquitur vobis in quo principio fecit deus celum et terram secundum autem formam serui sponsus procedens de thalamo suo secundum formam dei primogenitus omnis creature et ipse est ante oẽs ꝛ oĩa illi ꝯstant scḋꝫ formã serui ꝛ ipẽ est caput corporis eccl'ie.

Augu. lib. primo ꝺ trenitate.

Theorema secundū.

Vulgata editio parum distat a greca.

Hoc autem dico vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonum Nam et si corpore absens sum: sed spiritu vobiscum sum gaudens et videns ordinem vestrum et firmamentuz eius que in xp̄o est fidei vr̄e. Collo. ij.

Expositio.

Commouet ne in malorum colloquijs et astutia iniquitatis: sensus eorum traduceretur: qr sapientes mundi arte quadam et minutijs disputationū irretire gestiūt simpliciū aīas vt ratione mundanarum rerum abstrahant eos a spe que est in christo. vnde (vt diuus Ambrosius scribit) apostolus spiritu se illic adesse dicit vt reuerentiam eius ante oculos habentes abstinerent se ab huiusmodi hominibus. Si enim spiritus Helisei prophete vidit fraudem giezi euntis ad naamā syrū vt acciperet sub nomine eius que illi mandata non fuerant: et descendentem prōpto animo naamā eius plus dedisse q̄ fuerat postulatus quāto magis apostolus ea q̄ dixit poterat in spiritu videre. Maior enim gratia fuit in apostolis q̄ in prophetis. Et vt promptiores illos faceret circa traditionem euangelij gaudere se dicit in dispositione conuersationis illorum vt scientes vnde deo placeatur: in eo fierēt firmiores per quod digni effecti ad vtilitatis profectū fidei sue addiscerent sensum. Respondendū est hominibus qui calūniari libris nostre salutis et eruditionis affectant: vt quicquid ipsi de natura rerum veracibus documentis demonstrare potuerunt ostendamus nostris litteris non esse contrarium quicquid autem de quibuslibet suis voluminib' in nostris litteris id est catholice fidei contrariū protulerūt aut aliqua etiam facultate ostendamus. Atq̧ vt Augustinus scribit ita teneamus mediatorē nostrum in quo sunt omnes thesauri sapiētie atq̧ sciētie abscōditi vt neq̧ falsae philosophie loquacitate seducamur neq̧ false religionis superstitione terreamur. Ambrosi⁹. Augustin⁹.

Liber quintus theorematum beatissimi pauli in primam epistolam ad Tessalonicenses.

Theorema primum.

Vulgata editio et greca conueniunt.

Hoc enim vobis dicimus in verbo domini: qr nos qui viuim' qui residui sumus in aduentu dn̄i non preueniemus eos qui dormierunt. j. ad tes. iiij.

Qm̄ ipse dn̄s in iussu ⁊ in voce archangeli ⁊ in tuba dei descendet de celo: ⁊ mortui qui in christo sunt resurgent primi deinde nos qui viuimus qui relinquimur simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam christo in aera: ⁊ sic semper cum domino erimus.

¶ Expositio.

Ipse enim christus dn̄s voluntate patris quasi primus angelus dei cū exercitu celesti: sicut cōtinetur in Apocalipsi Joannis apostoli: descendet de celo ad gerēdum bellū noīe dei ꝯtra antichristū. Quo extincto iussu eius
Josue. v. d. resurgēt mortui. Est ēm̄ vt ip̄e dixit ad iesum filiū naue
Diuus ambrosius. dux ⁊ princeps exercitus dn̄i. ꝓpter qđ (infit Ambrosius) archāgelus dr̄. Cū aūt in tuba dei descēdet: de⁹ est: q2 vtrūq ꝯtinēt scripture: sicut in exodo. quē angelū in flamma apparuisse Mosi legimus: sta
Exo. iij. b. tim ipsum in subiectis esse deū agnoscim⁹: idest filiū dei: dicēte eadē scriptura. Et ascēdēs inquit Moses auertit se q2 nō potuit cōsiderare in faciē dei. Dux aūt ⁊ princeps iō q2 caput oīm est: q2 ꝑ ipsum oīa sed nōne q̇ tūc inuenient viui moriētur: nō hoc exprimit oraculū: sꝫ ꝙ rapientur obuiā christo in aera neq aduersat articulo fidei nobis ꝑ spiritūsanctū relicto q̇ ait inde ventur⁹ est iudicare viuos ⁊ mortuos: si viuos intelligimus eos q̇ tūc viuent: ⁊ mortuos eos q̇ ex mortuis resurgent omnib⁹ ēm̄ hominib⁹ ad terminū mortis prefinitū veniētib⁹ semel mori cōstitutū est: q̇d mirū: si tūc cū ijs q̇ ad eum terminū nō ꝑueniūt qui ex dei constituto preteriri nō pōt ob christi p̄sentiā nō moti dispensatū est. Beat⁹ tn̄ Ambrosius scribit ꝙ in ipso raptu mors ꝓueniet ⁊ quasi per soporem vt egressa anima in momēto reddatur cū ēm̄ (inq̇t) tollentur moriētur: vt ꝑueniētes ad dn̄m p̄sentia dn̄i recipiant aīas q2 cū dn̄o mortui esse nō possunt. De resurrectiōe mortuoꝝ ita scribit diuus Augustin⁹ oīm ēm̄ hominū erit resurrectio: si oīm erit ergo oēs moriūtur vt mors ab Adā ducta oībus filijs ei⁹ dominet. Uerꝫ (inq̇t) q2 sunt ⁊ alij eq̄ chatholici ⁊ eruditi viri q̇ credunt anima in corpore manente immutandos ad incorruptionem ⁊
Augu. li. de ecclesiasticis dogmatibus. immortalitatē eos qui in aduentu domini viui inueniendi sunt: ⁊ hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis ꝙ mortalitatem immutatione deponant non morte. Quolibet quis acquiescat modo non est hereticus nisi ex contentione hereticus fiat sufficit enim in ecclesia legere carnis resurrectionem et credere futuram de morte.

¶ Theorema secundum.

¶ Uulgata editio.

¶ Spiritum nolite extinguere prophetias nolite spernere. Omnia autem probate quod bonuz est tenete ab omni specie mala abstinete vos. Ipse autem deus pacis sanctificet vos per omnia. vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela /in aduentu dñi nostri iesu christi conseruetur. ¶ Ad te.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Spiritum nolite extinguere: prophetas nolite contemnere. Omnia autem examinate bonum retinete. Ab omni specie mali abstinete Ipse autẽ deus pacis sanctificet vos omnino consummatos & integer spiritus vester & anima & corpus sine reprehensione seruẽtur in aduẽtum domini nostri iesu christi.

¶ Expositio.

On extinguamus spiritũ si quis habet fidem spem d'lectionem deuotionem que sunt spiritussancti dona: extinguere non debemus quin potius si possumus augere: gratie enim dei in quocunque reperiantur magnifaciẽde sunt & deus venerandus in illis prophetias non contemnamus. Nam prophetie sunt ad edificationem & qui prophetias contẽnunt spiritum dei contemnũt prophetie authorez qui scrutatur profunda dei & loquitur per prophetas misteria & prophetie que maxime contẽnẽde nõ sunt: ee sunt maxime quas vet' & nouũ continẽt testamẽtũ: & plene sunt lucis xpi: tã preteritorũ quam futurorum tẽporum. Oia (inquit Amb.) que dicantur probanda monet apostolus: & quicquid sobrie & benedictũ fuerit retinendum. Quecunque enim apostolorum & ipsius domini dictis congruunt ea benedicta habenda sunt & retinenda ab his autem que inimica fidei videntur abstinendum. Solent enĩ spiritus immundi fallaciter quasi per imitationem dicere bona: & inter hec subinducere praua: vt per hec que bona sunt: accepto ferantur & mala: vt quia vnius spiritus dicta putantur non discernantur abinuicem: sed per id quod licitum est commendetur illicitum autoritate nominis non ratione virtutis. Solent enim sub apostolorum nomine & ipsius dñi nefanda docere & aduersa ideoque oia probanda monet: quia non possunt eloquia dñi eẽ diuersa vel vt traductio greca habet. Oia examinãda sunt. hinc ẽ vñ & iohannis apostoli epla. Nolite inquit oi spiritui credere sed probate spũs si ex deo sunt quia si multa bona dicat: in aliquo aũt quod sit dei aduersum est probat sciat nõ esse spũssctũs. Nihil ei erroris in spũ sancto poterit reperiri. Dixit ergo apls vt oia examinemus: & quod verũ bonum fuerit & vera prophetia: retineamus sunt ergo tentanda oĩa probanda examinanda & si non sufficis examinare: aliorum te crede examini quos dei timor & amor agit & neque quam varia curiositas & examinatione (vt par erit & de' dabit ficta) si bonũ reperis iuxta apli sententiã Diuus Ambrosius.

retine: ſin minus repelle. Nam hic pericula ſunt multi horroris ⁊ for midinis pleniſſima. Item ab omni ſpecie mali abſtineamus: ſpecies mali non eſt ſpecies ſed eſt informitas qui igitur hoc iubet ab omni informitate nos abſterret ⁊ omne peccatum vetat. Quippe cum om-nia que habet pater filij ſint hunc ſanctificare nos optat apoſtolus vt nos illuſtret pietate clementie ſue ⁊ omne votum noſtrū dirigat ī per-
Ambroſi⁹. fectione vt integer ſit ſpiritus datus nobis. Tunc enim (inſit Ambro ſius) integer eſt ſi bone vite ſtudeamus animā habentes mundam ⁊ corpus ſine querela: vt totus homo ſit perfectus poteſt enim corpus mundum eſſe ⁊ anima inquinari per malum cogitatum ideoqꝫ ſpiri-tum in homine mundum dicit eſſe debere. Si autem mala vita vel co gitatio intercedat non erit integer ſpiritus qꝛ deſerit hominem pecca tis obnoxium. Dum enim diſſentit anima ⁊ corpus: ꝙuis ſine ſenſu ſit alieni ab illo efficiuntur: ⁊ velut perdens eos non erit integer ſpūs ad hoc enim datur homini vt maneat ⁊ ſit quaſi caput eius. Integer ergo non erit: qꝛ perdit mēbra dum recedit ab eo homo ea agens que odit ſpirituſſanctus. An vero ſpiritus anima ⁊ mens differant ſatis a nobis libro ſecundo de mirabilibus ſacre ſcripture ⁊ in primo theo rematum libro dictum eſt.

¶ Theorema tertium libri quinti in ſecundam epiſtolam ad Theſſalonicenſes.

¶ Vulgata editio ⁊ greca eandem intelligentiam habent.

ij. ad teſ. ij. ¶ Rogamus autem vos fratres per aduentū domini noſtri ieſu xpi ⁊ noſtre congregationis in ipſuz vt non cito moueamini a veſtro ſen ſu neqꝫ terreamini neqꝫ per ſpiritum neqꝫ per ſermonem: neqꝫ per epi ſtolam tanꝙ per nos miſſam: quaſi inſtet dies dñi. Ne quis vos ſedu cat vllomodo. Quoniam niſi venerit diſceſſio primū ⁊ reuelatus fue-rit homo peccati filius perditionis qui aduerſatur ⁊ extollitur ſupra omne quod dicitur deus aut quod colitur ita vt in templo dei ſedeat oſtendens ſe tanꝙ ſit deus: nunc retinetis ꝙ cum adhuc eſſem apud vos hec dicebā vobis: ⁊ nūc q̄d detineat ſcitis vt reueleť i ſuo tēpore.

¶ Expoſitio.

Auli hec eſt reuelatio de aduentu antichriſti obſcura et velata. Et duos antichriſtos (vt ſtapulenſi noſtro pla-cet) nominibus prime ⁊ ſecūde beſtie ſancta reuelat Io annis apocalipſis: prima beſtia iam venit: ⁊ ille fuit ma humetes qui apparuit ſub heraclio ⁊ cuius facta adhuc durant: breui per dei miſericordiam funditus interitura. Secunda

bestia nondum apparuit de qua magis videtur loqui apostolus: sed non prius veniet vt diuus Ambrosius scribit dominus q̄ regni romani defectio fiat, et appareat antichristus qui īterficiet sanctos: reddita romanis libertate sub suo tamen nomine: sciēs enim venturum dominum ad se comprimendum nomē eius sibi vsurpabit. Et vt regnum eius verum esse videatur: attrahet secum qui simul cum eo peccant: ita vt in domo domini in sede sedeat christi: et ipsum deum se asserat: non filium dei: vnde in euāgelio ad iudeos dominus ait. Ego veni in nomine patris mei et non me recepistis si alius venerit in nomine suo illum accipietis. Quamobrem ex circuncisione aut circuncisum illum venire sperandum est: vt sit iudeis credendi fiducia illi: itaq͡ꝫ cum tessalonicensibus scribit apostolus: docet omnes in re huiuscemodi cautos esse debere: Et hoc supesse dicit vt reueletur ille q̄ ante dominum venturus est vt iam speretur et dominus venturus est quod supra quasi sub velamine factus est: dicēs nisi prius venerit defectio quam regni romani abolitionem superius intelligendam diuus Ambrosius memorauit: vt cum defecerit et venerit antichristus, tunc aduentus domini imminere credatur. Mysteriuz iniquitatis a Nerone inceptū est qui zelo idolorum et apostolos interfecit instingante patre suo diabolo vsq͡ꝫ ad Diocletianum et nouissime Julianum qui arte quadam et subtilitate ceptā persecutionem implere nō potuit: qꝛ desuper concessum non fuerat: his em̄ ministris vtitur sathanas vt interim sub turba deoꝝ ad seducēdos hoīes vni⁹ veri dei manifestatiōe illudat: quādiu steterit regnū romanū hoc est qd̄ dicit: donec in medio fiat. Sed de antichristo satis a nobis dictum est libro quarto de religione christiana.

¶ Tractatus secūdus libri quinti theorematū in epistolam ad thimoteum primam.

¶ Theorema primum.

¶ Uulgata editio et greca eandem habent intelligentiam.

¶ Hoc preceptum cōmēdo tibi fili timothee secundū p̄cedētes in te pphetias: vt milites in illis bonā militiā habēs fidē et bonā cōscientiā. Quāquidē repellētes circa fidē naufragauerūt ex q̄b⁹ hymene⁹ et alexāder quos tradidi sathane vt discant non blasphemare. j. ad Thi. j.

¶ Expositio.

Ui fidē spnit proculdubio male est ɔsciētie. Aut eni hypocrita pdicat aut apt' blasphem' sicut erāt hymene' ⁊ alexāder q (vt dino Amb. placet) deserētes fidē naufragi facti sunt. id est nudi veritate aut primati vita. Quid est enī veritas nisi vita. Quos tradidisse se dicit sathane vt emēdarent cā blasphemie. Traditio autē hec est: qr ɔmotus apl's blasphemijs eoꝝ sentētiā protulit in eos. Diabolus autem q ad hoc paratus est vt auersos a deo accipiat in potestatem audita sententia corripit eos. vt intelligerent hac causa se penis astringi quia blasphemauerant. hinc est vnde in euangelio dictum est inter cetera: iam noli peccare ne quid tibi deterius contingat ostendens causa peccati aliquando infirmitates inferri corporibus. Et quia ministro diabolo
Johā. v. c.
fiūt declarauit dominus dicens. Inter multa hec autem cum sit filia
Lu. xiij. d.
abrahe quā alligauerat sathanas decem ⁊ octo annis non oportuit solui a vinculo die sabbati. De hymeneo autem ⁊ Alexandro qp eos
Chrisosto.
tradidit sathane. Chrisostomus excommunicationem ⁊ resecationez a corpore christi intelligit: ita vt nulla cum eis fidelium esset cōmunio nulla spiritualium suffragiorum participatio. Et hec est citra interitū ⁊ vexationem carnis ⁊ occulta sathane traditio. Illa autem que fuit Corinthij incestuosi manifesta fuit cum interitu ⁊ vexatione carnis terrifica. Et id non vt perirent: sed vt ex hac deiectione a sanctorū societate discerent non blasphemare nō male loqui de christo ⁊ eius fide ⁊ resipiscentes dignāqꝫ penitentiam agentes iteruz insererentur corpori christi a quo qui separatus est vt ouis a grege separata ⁊ presente lupo ilico est sub lupi potestate ita ⁊ ille continuo est sub sathane potestate: A cuius morsibus solus christus eripit qui ⁊ nos semp protegat defendat eripiat rex seculorum in omnia secula benedictus.

Theorema. ij.

Vulgata editio ⁊ greca eandem intelligentiam habent.

j. Timo. ij.
Hoc enim bonum est ⁊ acceptum coram saluatore nostro deo qui omnes homines vult saluos fieri ⁊ ad agnitionem veritatis venire vnus enim deus vnus ⁊ mediator dei ⁊ hoim homo christus iesus.

Expositio.

I deus vtiqꝫ qui omnipotens dicitur omnes homines saluos vult fieri cur non impletur eius voluntas. Sed in omni (inquit Ambrosius) locutione sensus est condi tio latet. Unde dicit petrus apostolus. Omnis scriptu ra indiget interpretatiōe. Uult enim deus oēs saluos fieri sed si accedant ad eum. Non enim sic vult vt nolentes saluentur sed vult illos saluari si ꝛ ipsi velint. Nam vtiqꝫ qui legem omnibus dedit nullum excepit a salute. Nunquid non medicus idcirco propo nit in publico: vt omnes se ostendat velle saluare si tamen ab egris re quiratur. Non est enim vera salus si nolēti tribuatur nec gaudere po test impercepta salute qui inuitus si tamen fieri potest accepit medici nam: vt non dicam qꝛ medicine effectum habere non potest: nisi ad il- lam eger animū commodauerit: quia hec medicina non est corpora- lis sed spiritalis que neqꝫ dubijs proficit neqꝫ inuidis. Fides est enī que dat salutem quā nisi mens tota susceperit voluntate non solū ni- hil proderit sed ꝛ oberit. Fidei etenim gratia hanc habet potestatē vt deuotis sibi diuinam infundat medelam: indeuotis vero conferat morbum per quem totus homo intereat. Dei ꝛ christi vnam signifi- cat voluntatem in saluandis hominis vnde deum patrem: qꝛ ab ipso est omnis auctoritas vnum esse fatetur ꝛ vnum mediatorem dei ꝛ ho minum christum iesum. Missus enim a patre factus arbiter recondi- liauit deum ꝛ homines reformando eos ad agnitionem eius. Qui- enim vnus est pater ꝛ filius non persona sed indifferenti natura vt ar biter esset dei ꝛ hominum filius dei assumpta carne homo natus est: vt mediator dei ꝛ hominum homo esset christus iesus id est non sine diuinitate: quia in deo homo erat ꝛ deus in homine vt ex vtroqꝫ esset mediator ꝛ vtrumqꝫ reconciliaret in se primum hoc fecit. Non enim (infit Ambrosius) poterat vnitatem dei custodiens mediator dei et hominum vocari quasi alius esset deus qui dissidentem hominem a deo in gratiam reuocaret sed homo qui legem datam non preteriret factus est arbiter inter eum qui peccauit: ꝛ inter illū qui peccare igno rat vt hic ignosceret ꝛ homo decetero in dei fide maneret.

Diuus Am brosius.

¶ Theorema tertium.

¶ Uulgata editio ꝛ greca eandem habent intelligentiam.

¶ Precipio tibi coram deo qui viuificat omnia ꝛ christo iesu qui testimonium reddit sub pontio pylato bonam confessionem vt serues mandatum sine macula irreprehensibile vsqꝫ in aduentū domini nostri iesu christi quem suis temporib' ostēdet btūs ꝛ solus

potens rex regum & dominus dominantium qui solus habet immortalitatem & lucem inhabitat inaccessibilem quem nullus hominũ vidit sed nec videre põt. Cui honor & imperium sempiternum. Amen.

Expositio.

Ipse solus deus omnium est entitas & omniũ vita qui oĩbus dat esse: & omnibus qui viuunt dat viuere: q̃ misit filiũ suũ in terris & cõfessionẽ bonã testat' est q̃ oĩm est viuificator sub põtio pylato. Rex sum ego (inquit) ego in hoc nat' sum & ad hoc veni in mũdũ: vt testimoniũ ꝑhibeã veritati: oĩs qui est ex veritate audit vocẽ meã. Solus est enim ipse qui propriam & a nullo habet acceptam beatitudinem atq; potẽtiam dominatum & regnum necnõ inmmortalitatẽ. Hec omnia habet pater: similiter & filius a patre. Lumen autẽ inaccessibile solius patris est: q2 (Ambrosius infit) nulli vnq̃ apparuit quem vidit nemo hominum nec videre potest: non q2 aliud lumen filij sit: quippe cu3 in psalmo scriptum sit. Et in lumine tuo videbimus lumen hoc est lumẽ patris esse in filio sed q2 (inquit) nemo videt patrem ac per hoc inaccessibile habitat lumẽ. Non est (vt idem Ambrosius scribit) ordo alicui videndi patrem nisi christo qui de deo est: hic vidit deum. Fili' autem q2 omnia ipse agit & apparere dicitur & videri. Illud ergo peculiare patris est quod supradictum est. Cui honor & potestas eterna. Si modum querimus infit Augustinus quomodo locutus sit deus certissime tenere debemus deum aut per suam substantiam loqui aut per sibi subditam creaturam: sed per substantiam suam non loqui nisi ad creandas oẽs naturas ad spirituales vero atq; intellectuales nõ solum creandas sed etiam illuminandas cum iam possunt capere locutionem eius qualis est in verbo ei' quod in principio erat apud deũ & deus erat verbum per quod facta sunt omnia. Illis autem qui eum capere non possunt cum loquitur deus non nisi per creaturam loquitur aut tantummodo spiritualem siue in somnis siue in extasi in similitudinem corporaliũ aut etiam per ipsam corporalem dum sensibus corporis vel aliqua species apparet vel insonant voces per hoc enim vt alibi scribit videri ab homine non potest per quod videt homo corpore corporea nã si & mentibus priorũ esset inaccessibilis non diceretur accedite ad eum & illuminamini. Et si mẽtibus piorum esset inuisibilis non diceretur videbimus eum sicuti est.

Theorema quartum in secundam ad timo. Epistolam.

Vulgata editio & greca eandem habent intelligentiam.

¶ In magna domo non ſolū ſunt vaſa aurea ⁊ argentea: ſed lignea ⁊ fictilia: ⁊ quedam quidem in honorem: quedam autē in contumeliam. Si quis ergo emundauerit ſe ab iſtis erit vas in honorem ſanctificatum ⁊ vtile domino ad omne opus bonum paratum.

¶ Expoſitio.

Diceret quiſpiam quomodo deus inter ſuos: quoſdā qui nominant nomē eius indigne (⁊ ſi neqꝗ deberet) quomodo inq̄ tales iniuſtos mēdaces ⁊ vaniloquos ſuſtinet: huic queſtioni ſatiſfacit Paulus ⁊ ſignificauit in eccleſia diuerſos eſſe hoīes. Quoſdam bonos ⁊ ſummos viros: quos in auro intelligi vult quoſdam bonos tantum: quos in argento deſignat. Alios vero non bonos quos vaſa lignea ⁊ fictilia appellat: quod nulli ambiguū putat diuus Ambroſi⁹. Nā (inquit) in corinthiorum hoc eccleſia probat frequens ſermo obiurgantis apoſtoli. Nunc autem in eccleſia noſtra palam eſt: et in tēplo hieroſolymis in quo typus erat eccleſie manifeſtis lectionib⁹ approbatur. Erant enim ibi ſaducei: ex quorum radice erant hymeneus et philetus. De quorum praua ſententia cum apoſtolus eſſet locutus: ſtatim hoc ſubiecit: vt nō eſſet mirabile in eccleſia videri homines diſſentientes. Nam ⁊ in corinthiorum eccleſia quidam erant qui diſſentientes reſurrectionem negabant inſanus tamen nouatianus vt errori ſuo blandiatur. aliter hoc intelligendum tradit: vt domus magna totus mundus ſignificari credatur: quia habet dominū diuerſitatē cum conſtet apoſtolum exemplo vſum domus diuitis ⁊ opulentis: q̄ quāuis copioſa ſit: habeat tamen vaſa lignea ⁊ fictilia ⁊ teſtacea hoc modo in eccleſia quanꝗ ſancta dicatur: habet tamen ⁊ vicioſos ⁊ praua ſentientes. Quos contumelia dignos oſtendit: non tamen perituros: ſed purgandos per ignem: quia domui ex aliqua parte neceſſaria ſunt. Nouatianus autem eleuatus ſuperbia vt eccleſie ſue veritatem ⁊ ſanctitatem generalem defenderet hoc modo intelligendum decreuit quaſi eccleſia penes ipſum ſit: ⁊ cūctos habeat purificatos propter illas cauſas quibus nos innocētes accuſat. Sed quid op⁹ erat hoc loco de mundo aliquid dicere: aut vt quid affirmaret mundū domum magnam ſignificans. Nam dicit dominus apoſtolis: non eſtis de mundo: ego autem elegi vos. Quomodo igitur intra mūdū concludendi ſunt qui negantur de mundo eſſe. Et idem apoſtolus. Quo inquit mihi de his qui foris ſunt iudicare: nā in vna domo omnes ſub vno ſunt nomine vno enim domini ſui nomine cenſentur omnes. Mundus autem diuerſe profeſſionis cōtinet homines: ita vt diſpares profiteantur ſe habere deos et dominos: non ergo domum magnam mundi dixit: ſed eccleſiam: in qua omnes ſub vnius domini

Diuus ambroſius.

sunt nomine. Dum dicit apostol⁹. Si quis ergo purgauerit &c. Alis heresis fraude sua cōuincitur que asserit animas quasdā natura esse malas que ad bonum cogi non possint cū hic dicat apostolus posse malos immutari in bonum & sordidos purificari: poterāt enim hymeneus & philetus mundare sensum suum si voluissent vt fierēt vas sanctificatum preparatum in honorem.

¶ Theorema quintum.

¶ Uulgata editio.

ij. Tim. iiij.

¶ Penulam quam reliqui Troade apud carpum veniens affer tecum & libros: maxime autem mēbranas.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Phelonem quem dimisi Troade apud carpum veniens affer et libros: maxime autem mēbranas.

¶ Expositio.

Phelonem memoriale sui voluit alicui ante mortem relinquere. Lucam secum habebat. Marcum mandat & obnixe mēbranas que apud carpum virum sanctissimū (de quo diuinus Dionysius in celesti hierarchia mentionem facit) erant deferri. Sed ad quid nam nisi vt illas Luce & Marco electis a spiritusancto diuinis scribis eas relinqueret ad reponendū sanctum euangeliū. Apostolus vt diuus Ambrosius scribit natura iudeus fuit: & nec quicq̄ habuit alienum. Unde ergo illi penula. Sed quia (inquit) erat a tarso quos constat in societatem romanorū receptos: vt decetero appellarentur ciues romani idcirco necesse est eos & curiam habere. In quā more romanorum penulati conueniant. Quicunq̄ enim illo tempore cum muneribus obuiā exissent romanis immunitate perpetua donati ciues romani & fratres eorum nuncupabantur teste eodem apostolo: potest ergo fieri vt si non suam quia totum se legi dederat patris sui haberet penulam. Diffiniunt grāmatici penulam significare id genus indumēti quod dum pluit vesti superinduitur. Igitur dū pluit penula opus est. Si non pluit nullus eius est vsus. Nisi fortassis propter officiū & curiam more parisiensum doctorum penulati conueniant.

Ambrosi⁹.

¶ Theorema sextum.

¶ Uulgata editio eandem cum greca habent intelligentiam.

¶ Priscillam et Aquilam et Onesiphori domum Erastus remansit corinthi: trophimum autem reliqui infirmum mileti. ij. Tim. iiij.

¶ Expositio.

Quila et priscella diuo Ambrosio authore sunt apud quos hospitatus operabatur manibus apostolus. Onesiphorus autem hic est: cuius testis est in prima epistola. Quid est (infit) vt presente apostolo qui mortuos excitabat. Trophimus infirmaretur: sed signa (inquit) propter incredulos facta sunt. Et quia ex diuersis causis meritum collocatur apud deum: vt siue qui in tribulatione siue in egritudine deo gratias agit nec aduersa parte suffragium querit vt proficiat meritis apud deum propter imbres autem et frigora commonuit vt autumno ad se veniret.

¶ Theorema septimum in epistolam ad titum.

¶ Vulgata editio et greca eandem habent intelligentiam.

¶ Stultas autem questiones et genealogias et contentiones et pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles et vane. hereticum hominem post vnam et secundam correptionem deuita: sciens quia subuersus est qui eiusmodi est et delinquit cum sit proprio iudicio condemnatus. Ad titum. iij.

¶ Expositio.

Tultas has questiones appellat que salutis effectum non habent neque aliquam tribuunt scientie peritiam ad vtilitatem. Quomodo edificat qui clamosos et contentiosos et victorie ambitiosos facit hunc defendendo illum aggrediendo vt pro victoria certetur non pro veritate. Et mirum est eos qui circa ea que sunt legis diuine solum questionarium ad disciplinam elegerunt modum non legisse preceptum pauli ad titum stultas questiones et genealogias et contentiones et pugnas legis deuita. Nam inutiles et vane sunt hereticum hominem post primam correptionem deuita. Sunt enim heretici diuo Amb. teste qui per verba legis legem impugnant proprium enim sensum verbis astruunt legis vt prauitatem mentis sue legis autoritate commendent. Sciens enim impietas autoritatem multum valere fallaciam sub nomine eius componit vt quia res mala per semetipsam acceptabilis esse non potest bono nominis commendetur. Idcirco huiusmodi homines vt inexcusabiles sint semel corripi oportere. Frequentius enim correpti exercitatiores fient in malo. Cogere autem illos videtur qui sepe corripit vt solicitiores fiant ad perditionem multorum ideo dimittendos vt negligentiores effecti soli sorde depereant.

¶ Liber sextus Theorematũ beatissimi Pauli apostoli in epistolam ad Hebreos.

¶ Theorema primũ.

¶ Uulgata editio ⁊ greca eandem habent intelligentiam.

Hebre. vj. ¶ Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati gustauerunt etiam donũ celeste ⁊ participes facti sunt spiritussancti gustauerunt nihilominus bonum dei verbum virtutesq3 seculi venturi ⁊ prolapsi sunt rursus reuocari ad penitentiã recrucifigentes in seipsis filiũ dei ⁊ exemplum ignominie facientes.

¶ Expositio.

Diuus Augustinus in li. de fide et operibus.

Ipsa ab egyptijs separatio significat disceptionẽ a peccatis quã baptizandi profitentur. Ad hoc eni (vt Augustinus scribit) profitentur quod a petro dictuz est. Agite penitentiam ⁊ baptizetur vnusquisq3 vestrum in nomine dñi nostri iesu christi. Tanq̃ diceret. Recedite ab egypto per mare rubruz transite: vnde ⁊ in epistola que ad Hebreos inscribitur cum eorum qui baptizantur cõmemorarentur initia posita est ibi penitentia ab operibus mortuis. Sic enim dicit. Ideoq3 remittentes initij iesu verbum in consummatione respiciamus non iterum iacientes fundamentuz penitentie a mortuis operibus ⁊ fidei in deum lauacbri doctrine impositionis manuum resurrectionis etiam mortuorũ ⁊ iudicij eterni. Hec igitur oĩa pertinere ad initia neophitorũ satis aperteq3 scriptura testatur. Quid est autem a mortuis operibus penitentia nisi ab his q̃ oportet mortificari vt viuamus: iaciebãt Hebrei post perpetrata delicta iterũ fundamenta fidei penitentie baptismatis ĩpositionis manuuz ⁊ reliquorũ ac si nunq̃ prius baptizati fuissent ⁊ de nouo venissent ad fidei ⁊ christi cognitionem resurrectionis carnis ⁊ eterni iudicij quod proinde eternuz dicitur ꝙ qui eo iudicabũtur siue ad vitam siue ad mortẽ sic in eternũ sunt mãsuri. Uerũ id facere non debebant sed ad perfectionẽ ferri quã adipiscimur si a tẽpore regenerationis nõ scđm carnem sed scđm spiritum viuimus. Quid est q̃ semel illuminati sunt: certe q̃ semel baptizati hoc eni a maioribus nostris photismatũ hoc est illuminationum sacramentũ dicit. Celeste donum gustauerunt qui iustificationez a peccatis acceperũt participes spiritus facti sunt qui inserti corpori xp̃i iam spũ xp̃i viuere ceperunt. Gustauerunt bonũ verbũ dei qui euangelio christi pasti sunt. Gustauerunt ⁊ potestates futuri seculi qui corpus ⁊ sanguinez xp̃i per que futurũ seculũ possideri potest sumpserunt qui ⁊ charism

ta aliqua spiritussancti acceperunt. Et quod sequitur non dicitur simpliciter impossibile renouari ad penitentiam sed impossibile renouari ad penitentiam recrucifigentes in seipsis filiũ dei τ exemplũ ignominie facientes quod facerent certe: qui post baptismalẽ illuminationem lapsi per iteratum baptisma lapsuum penitentes se renouari putarent. Nã per baptisma cõmorimur cõsepelimur τ conresurgimus christo: quod nõ nisi semel accidere potest. Nã semel mortuus semel sepultus semel resurrexit dñs. Nonne magnũ ignominie exemplum. In secundo baptismate secundo crucifigere xpm: quasi semel crucifixus mortuus sepultus non suffecerit redimere mundũ. Non igit iteranda penitentia in multitudine baptismatũ quasi in multitudine passionum christi τ sepulturarũ. Sed age si post baptismũ est lapsis penitentie locus: quisnã ille est si non sit per ablutionis lauacrũ. Est ꝓculdubio penitentie locus. Nã si non esset non tradidisset apostolus incestuosum fornicarium sathane in interitum carnis vt spiritus eius saluus fieret in die dñi. Confitemini ergo (inquit Iacobus) alterutrum peccata vestra: τ orate pro inuicẽ vt saluemini quasi is qui infirmus erat inductis sacerdotibus si in peccato erat confessionẽ fecisset. qui modus visus est facilior τ vniuersalior ad omnium salutem. Nã vicarij xpi simplices quosdã adiuuant ad confessionem faciendam / τ pro ipsis orant qui alioquin neq̨ se confessione accusare scirent neq̨ orare. Insuper τ humane aut si opus est etiam seuere corripiunt hortãtur τ docentur τ hoc in secreto quasi solus audiret christus: sed de his amplius. lib. ij. de mirabilibus sacre scripture.

Hec oĩa latius tractãtur. li. ij. de mirabilib⁹ sacre scripture capite de blasphemia et tu lege.

Theorema. ij.

Vulgata editio τ greca eandẽ habent intelligentiã.

Hic enim melchisedech: rex salem sacerdos dei summi qui obuiauit abrahe reg̃ esso a cede regum τ benedixit ei: cui τ decimas omniũ dimisit Abraham primũ quidẽ q̃ interpretatur rex iusticie: deinde aũt est rex salem quod est rex pacis sine patre sine matre sine genealogia neq̨ initium dierum neq̨ finem vite habens assimilatus autem filio dei manet sacerdos imperpetuum.

Ge. xiiij. d. Heb. vij. a.

Expositio.

E Melchisedech legimus in libro geneseos de Melchisedech etiam similimodo est in epistola data ad Hebreos. Et vt apostolus significaret quis intelligẽdus esset per Melchisedech adiecit sine dubio enĩ ait. Qđ minimũ est a meliore benedicitur. Quod quidẽ (vt di-

nus Augustinus scribit) non vtiq3 ad traditionem retulit officij ec
clesiastici. Quis enim (inquit) ambigeret regulam traditionis dñi
ce qua benedicuntur subiecti a domino meliorem esse his qui benedi
cuntur ab ea: domini enim misterium in his verbis que ipsuz cõple
ctuntur ac memorãt operatur persone autem eius propriũ meritum
τ potentiam voluit demonstrare. Quis ergo hic τ quantus est ad cu
Augu. li. ius comparationem minor dicitur Habraam: quem constat in omni
j. veteris et bus fidelibus signũ habere testimonij nobilitatis ac fidei habet effi
no testa. q̃ melchisedech inquit Augustinus benedictionem natura τ substãtia
Gñe. cix. a. liter quem dicit scriptura summi dei sacerdotem τ per voluntatẽ dat
benedictionem igitur (infit) per hoc apparet melchisedech vltra ho
minem esse: qr non erat vnde melior esset q̃ Abraham nisi sola prece
dat illum natura. Natura enim impassibilis beatitudinez per substã
tiam habet: humana autez necessitas beatitudinem acquirit per ge
sta. Quia enim perfectionem diuinitatis non habet per exercitium τ
colluctationem proficit vt melior fiat: cuz plus vincit q̃ vincitur. Si
enim sic ageret (quod impossibile est inquit) vt nunq̃ peccaret: me
lior deo fieret: quod absit. Quia natura q̃ potest peccare sicut τ non
peccare: si semp vinceret: illi nature preponẽda erat que ideo nõ pec
cat qr impassibilis est. Non enim magnum videretur non peccare qr
non potest magnificum autem si tamen posset peccare non peccaret
hoc ergo interest inter substantiam dei τ hominis: quia dei substan
Gene. xiiii. tia beata semper est securitate inuincibilis eternitatis sue: hominis au
tem substantialiter beata fit per laborem. Nam et natura homi
num quamuis per laborem beatitudinem consequitur non erit ta
men intacta neq3 deerunt ei cicatrices. Quomodo enim fieri po
test vt sepe congressa / et aliquotiens victa, non sit vulnerata: im
passibilis autẽ semper intacta illesa inuiolabilis manet igitur nõ mi
nimus diceretur Abraham ad melchisedech nisi potior esset natura
melchisedech q̃ Abraam. Nam hec que diximus ingenij esse forte vi
dentur. Si autem legem respiciamus plurima adhuc τ potiora dicẽ
tur: hic enim Melchisedech rex salez sacerdos dei summi qui obuia
uit Abrahe regresso a cede regum: qui τ benedixit eum: primum qui
dem interpretatur rex iustitie: deinde rex Salez quid est rex pacis si
ne patre sine matre τ sine genealogia: neq3 initium dierum neq3 finẽ
vite habens: similatus autem filio dei manet sacerdos imperpetuuz
Et vt hec locis quibus significauerat commẽdaret deo adiecit: vide
tis ait quantus sit hic cui decimas dedit Abrahaz de primitiuis prin
ceps patrum: vt enim qua potentia τ quanta melchisedech sit osten

dit laudat Abraã dicẽs. Qr princeps patrũ est: hoc est ceteris omni bus melior Abraam sed minimus ad Melchisedech. Nonne mani festum est (inquit Augustinus) hunc hominem non esse sed meliorem Quid est enim quod dicit de eo: quia res pacis est ꝛ rex iustitie pro pius accedite ꝛ videte. de longe enim solem videntes lucernam puta tis: ꝛ argentum aspicientes estimatis stannum potest aliquis homi num dici rex pacis atqꝫ iustitie pax enim hominibus predicatur simi liter ꝛ iustitia: hic autem ideo rex pacis ꝛ iustitie dicitur vt ab eo iusti tia ꝛ pax originem habere noscatur. Non enim super ipsum esse dici potest quod ab ipso regitur. Nam homines iustitia magistra ꝛ pa ce erudiuntur ad deum promerendũ. Hec ergo que hominuꝫ magi stra est melchisedech habet regem. Quantum ergo melior est homi ne melchisedech quando gubernatrix hominum sub ipso est: hoc est regẽ esse regum. Itaqꝫ cum rex iustitie ꝛ pacis dicitur auctor eorum esse significat vt quomodo domin' Jesus auctor vite est: ita ꝛ Mel chisedech auctor iustitie est ꝛ pacis. De melchisedech dicat quia rex iustitie ꝛ pacis est. Qua ratione secernatur non intelligo puto enim (inquit Augustinus) nihil differre quantum ad rem pertinet regem pacis a deo pacis. Rex enim dei est iustitia: ꝛ qui preuaricatur eũ re' sit dei iudicio. Melchisedech autem sacerdos dei summi ad benedi cendum Abraam apparuit ad presagium futurorum sanctorum. Qr benedictio danda erat in futurũ plebi dei per antistitem fere dei: quẽ dicimus sacerdoteꝫ: hic ergo melchisedech precursor apparuit sacra ti futuri filij dei: quia precedit ad obsequium qui ordine sequens: nõ ergo admiranda sint que diximus de melchisedech: quando scriptu ra ad confusionem obstrepentiuꝫ plus addat ꝛ dicat post omnia essẽ laude digna vt confundat maliuolos ait: similatus autẽ filio dei ma net sacerdos in perpetuum. Similis aũt dei filio non potest esse nisi sit eiusdem nature. Et quid (inquit Augustinus) incredibile videtur si melchisedech vt homo apparuit cum intelligatur tertia esse persona si enim christus qui secunda persona est frequenter visus est in habi tu hominis quid ambigitur de his que dicta sunt legimus etenim in psalmo. Quia tu es (inquit) sacerdos ineternum secundum ordineꝫ melchisedech: hoc nemo nostruꝫ dubitat ad christi pertinere personã quia eodem genere sacerdos est christus ineternum quo ꝛ melchise dech. Sed summ' sacerdos est christus melchisedech secundus hec est Augu. opinio de melchisedech. Alij vero vt Amb. Nico. lirensis stapulensisqꝫ ꝛ ceteri authores dicũt Melchisedech figurã eẽ xpi iõ

Augu. opi. de Melchi sedech.

Diu' ãbro. De lira. Stapulẽsis

simphoniam christi & melchisedech inquiunt hic diuinus inserit apo-
stolus. Neq; nomen patris neq; matris neq; genealogia Melchise
dech in eloquijs ponitur neq; initium dierum eius neq; finis ꝙ chri-
stus scdm humanitatem patrem non habuit ꝙ scdm diuinitatem non
haberet matrem ꝙ eius diuina Genesis sit incognoscibilis genera-
tionem (inquit) eius quis enarrabit & ꝙ humanā eius genealogiam
sacra texere non proprie deberent eloquia. Nam que texitur proprie
ioseph est genealogia non christi. Genealogia enim eius fuisset a vir
gine deducta serie: in dauid & iudam texenda: sed moris non erat he-
breorum a muliere texere genealogiam non scribitur (dicunt) princi-
pium neq; finis dierum melchisedech: q2 christus manet in eternu3 ne
q; reuera principium neq; finem dierum habens patri coeternus quē
admodum ipse dicebat iudeis. Amen amen dico vobis: anteq̄ abra-
ham fieret ego sum. Sed reuera operosum foret & huic loco minus
accommodum recensere impresentiarum omnes authorum sententias
de summo illo sacerdote melchisedech de quo meminit ad Hebreos
apostolus. Neq; satis constare nobis potest: quenam illarum sit cete
ris preferenda. Itaq; veram esse scripturam fateri debemus eius au
tem intelligentiam aut lectione consequi aut precibus a deo impetra-
re. Sed de melchisedech latius diximus libro primo cap. x. de mira-
bilibus sacre scripture ad quem locum lectorē mittendū consulo.

¶ Theorema tertium.

¶ Vulgata editio.

Hebre. xi. ¶ Est autem fides sperandarum substantia rerum argumentum nō apparentiu3 in hac enim testimonium consecuti sunt senes fide intelligimus aptata esse secula verbo dei: vt ex inuisibilib9 visibilia fierēt.

¶ Intelligentia ex greco.

¶ Est autem fides eorum que sperantur substantia rerum que nō videntur argumentū. In hac eī testimoniu3 acceperunt seniores. Fide intelligim9 pfecta secla verbo dei: vt ex nō apparētib9 fctā sint q̄ vidētur

¶ Expositio.

Alius enim fide fulget: vt abraam alius castitate lucet: vt Joseph. Alius nihilominus mansuetudine: vt homo dei moyses. Item vero alius constantia: atq; tolerantia vehementium dolorum sicut admirabilis Job. In eo autem vbi dicitur abrahe: quia fides ei reputata est ad iusticiam fides perfecta declaratur. Sicut enim / vt Origenes

cribit scientiam et prophetiam ex parte dicit apostolus. Et rursum dicit esse perfectam in eo cum scribit ex parte scim⁹ ꝛ ex parte prophetamus. Cum venerit autem quod perfectum est destructur ea que ex parte sunt ita ꝛ fidem possumus intelligere esse aliquando ex parte ꝛ aliquādo perfectā. Et in euāgelio dicitur dn̄e auge nobis fideꝫ. Et ipse apostolus cum dicit: si habeā omnē fidē ita vt montes trāsferaꝫ. Omnē cū dicit ex partib⁹ totā docet esse compositaꝫ: sꝫ cū ad scripturas redeo non oībus credentibus inuenio (infit) ꝙ fides ad iusticiā reputetur deniqꝫ scriptum est de filijs israel: qꝛ crediderunt deo et famulo dei mosi. nec tn̄ additur quod de Abraā scriptū est. qꝛ reputatū est illi ad iustitiā ob hoc arbitratur Origenes ꝙ nō illis erat sicut in Abraā ex multis partibus fidei in vnū coaceruata perfectio que mereretur ad iustitiā reputari similiter (inquit) dici pōt ꝛ de alio qꝛ fidē dei habet: sꝫ non secundum scientiam si ignoret qꝛ fides sine operib⁹ mortua est: ꝛ qꝛ fides dei non in solis verbis est: que interdū ab alio cōposita vel scripta discuntur: sed in affectu mentis. Talē quondam habuit illa q̄ dixit si tetigero fimbriā vestimēti eius salua ero. Si q̄s ergo nō ita habeat fidē vt ex actib⁹ suis bonis q̄ credit ostēdat: pōt ꝛ ad ipsum dici qꝛ fidē dei hꝫ sed nō scd̄m sciētiā pōt ꝛ de alio (infit) dici qꝛ charitatē dei hꝫ sed nō scd̄m scientiā: ꝛ iō dāda est precipue opa sciētie. ne res nobis infeliciter accidat vt in fide positi frustremur a fide: zelū habētes bonoꝝ decidamus a bonis. Vis aūt scire qꝛ potest q̄ scientiā nō hꝫ euanescere in fide. Audi ipsum Paulū q̄busdā dicētē nisi sine cā credidistis. Accidit ergo sine causa credidisse his q̄ sciētie operā nō dant vt in eo quod crediderūt ēt intellectū veritatis accipiāt. Sꝫ nūc videamus si quid etiā secreti cōtineat sermo: sunt multa vt idē scribit Origenes: ꝛ diuersa studia litteraꝝ in hoc mūdo ꝛ videas ꝙ plurimos incipiētes a grāmaticis ediscere carmina poetarū cōmediarūqꝫ fabulas tragediarū: vel cōmētitias: vel horrificas narrationes historiarū lōga ac diuersa volumina: tum deinde trāsire ad rethoricam atqꝫ ibi omnē fucū eloquētie querere: post hec venire ad philosophiam perscrutari dialecticam. sillogismorum nexus inquirere: mensuras geometrie pertentare: astrorum leges ac stellarum cursus perscrutari: omittere quoqꝫ nec musicam: ꝛ sic per oēs istas erudiri tam diuersas: ꝛ varias disciplinas in quibus nihil de dei voluntate cognouerunt multas quidem sed peccatorum diuitias congregauerunt. Videat autē vnū de ecclesia imperitū quideꝫ in verbo atqꝫ eruditione: sed fide: ac timore dei repletum: qui propter timorē dei in nullo audet delinquere: sed veretur omnino aperire os suum ne forte sermo malus procedat de ore eius. ꝛ obseruet etiam in minimo delinquere: a quibus obseruare se non potest ille qui diues est in

In epistolaꝫ ad rom. lib. x.

Origenes in homelia. iij. in psal. xxxvj.

huiusmodi sapientia. Nos igitur sibi conferens sermo diuinus (ait) melius est modicum iusto: super diuitias peccatorum multas vt sunt diuitie peccatorum sapiētia huius mundi in qua diuites sunt ⁊ abundantes in eloquentia: nec tamen se per hec continere preualēt a peccato. Modicum autē iusti est qui habet fidem tanꝗ granum sinapis modicam: sed viuidam ⁊ vehementem: per quam communit: ⁊ continet a peccato. Melius est ergo modicum fidei iusto super diuitias peccatorum multas: quas habent in eloquentia ac sapientia huius seculi que destruitur. Et si quidem ille sit imperitus ⁊ idiota: sed fidelis ⁊ timens deum: melius est modicum illud fidei huic iusto super diuitias peccatorum multas: quas ex huius seculi sapientia cōpararunt: super autem istos est qui diues est in verbo dei: et scientia veritatis: idest qui secundum apostolum diues est in omni verbo: et in omni scientia: ⁊ nihilominus diues est in operibus bonis. Maiores autem nostri omnes concordanter asserunt fidem initium esse intellectus. In omni eni facultate quedam presupponuntur vt principia prima que sola fide apprehenduntur: ex quibus intelligentia tractandorum elicitur omnem enim ascendere volentem ad doctrinam. credere necesse est. his sine quibus ascēdere nequit. Ait eni Esaias nisi credideritis non intelligetis. Fides vt Nicola' cusan' scribit est in se complicans omne intelligibile: intellectus autem est fidei complicatio. Dirigitur igitur intellectus per fidē: ⁊ fides per intellectū extenditur vbi igitur non est sana fides nullus est verus intellectus. Error principiorum ⁊ fundamenti debilitas: qualem conclusionem subinferant manifestum est. Nulla autem perfectior fides ꝗ ipsamet veritas que iesus est: quis non intelligit excellentissimum dei donuz esse rectam fidem Iohannes apostolus ait fidem incarnationis verbi dei nos in veritatem ducere vt dei filij efficiamur ꝗpropter hanc finalem cōclusionem subinfert dicens. hec quidem scripta sunt vt credatis: quoniam iesus est filius dei.

Nicola' de cusa cardialis li. iij. ca. xi. de docta ignorantia.

Theorema secundum.

Vulgata editio ⁊ greca eandem habent intelligentiam.

Hebre. xij. Ne quis fornicator sit: aut prophanus vt Esau: qui propter vnā escam vendidit primitiua sua. Scitote enim quoniam et postea cupiens hereditare benedictionem: reprobatus est. Non enim inuenit penitentie locum: ꝗꝗ cum lachrimis inquisisset eam.

Expositio.

Esau de via veniens deficiebat inedia: et in tantum famis rabie precipitatus est ut primatus suos lentis cibo distraxerit. Et que fuerunt gentes ut Origenes scribit. Genus fuerunt Esau filii Isaac fratris Jacob genus tribus progenies: provincie regiones. Nam sicut Jacob multitudinem genuit gentes israelitarum et iudeorum: ita Esau multitudinem genuit gentium qui appellabantur idumei. Et quia ad huc erat memoria Abraham: et ysaac: ipse Esau dei erat cultor: quod quamquam enim in nonnullis violaverit: attamen eandem dei culturam filiis suis tradidit merito plerique ut idem scribit Origenes idumeorum cultores dei fuerunt. et aliquanti valde religiosi sicut Job vel amici eius qui venerunt ad eum. Cognominate namque sunt quedam idumeorum regiones arabia in cuius arabie finibus manebat Job nam et uxorem de arabia accepit: ut pote eiusdem generis existentibus arabicis. Nunc sane periit idumeorum et nomen: et lingua: et omnes arabi nominantur atque omnes syriace loquuntur. Isaac ut divus Ambrosius scribit seniori filio dixerat: ut cibum deferret sibi: et acciperet benedictionem: sed dum ille moram facit: et cibum agrestem et forensem requirit frater iunior domesticum detulit ex ovium grege. Esau ergo reprobatus est non tamen simpliciter reprobatus. Nam et benedictionem: sed inferiori loco et possessionem accepit neque ad illum locum valuit ei penitentia. licet cum multis lachrymis fuisset habita. Quid in filiis Isaac indies et in filiis christi accidit et multi ob intemperantias et impuritates precipuum hereditatis locum perdunt quem si postea querunt hereditate reprobati sunt non simpliciter: sed ad eum locum neque penitentia multis continuata lachrimis eum obtinet benedictionis locum verbi causa virgo es et ad multa tempora mente et corpore incontaminatus vixisti in fide filii dei irreprehensibilis si perseveras precipua benedictio et hereditas dabitur tibi eritque locus tuus cum virginibus retinebisque primogenitorum christi integrum ius. Si autem te malus abstulerit error et cum muliere te inquinaveris pro modica et feda voluptate precipuam hereditatem perdidisti quam post modum precipue volens reprobatus es: et quantumcunque penitentiam egeris et lachrimas fuderis: locum illum non invenies et sors tua non erit inter virgines. Si tamen penitentiam egeris non simpliciter reprobatus eris: sed benedictionem pariter et hereditatem ut Esau accipies sed non eo loco quo et prius. sunt enim in celesti hereditate loco multa mansionesque multe. Et Isaac possessiones locaque multa habebat. Si autem te non peniteat benedictione privabere et hereditate. Neque enim si Esau non penituisset et fudisset lachrimas benedictionem a patre fuisset consecutus: hec enim olim in figura accidebant.

¶ Theorema quintum.

¶ Uulgata editio ⁊ greca eandem habent intelligentiam.

Hebre.xiij ¶ Doctrinis varijs ⁊ peregrinis nolite abduci. Optimum eſt ei gratia ſtabilire cor non eſcis que non profuerunt ambulantibus in eis.

¶ Expoſitio.

Uemliber non eſſe gnauũ ad humanã philoſophiã literaſqꝫ gentilium capeſcendas voluit apoſtolus temperandũ ergo eſt a plurimis ⁊ ſui huceqꝫ ſue nocenda mẽſura. Multa quippe hominũ genera tractare eas abſqꝫ incõmodo non poſſunt. Alij in fide vacillant aut eiꝰ habitum a deo imbecillum habẽt ⁊ infirmum vt ſi ea adirent que noſtre aduerſantur fidei facile decipulam incurrerent veluti rationes Ariſtotelis de motus eternitate. Auerrois de vnitate. Alexandri de corruptibilitate intellectus quedam platonicorũ placita que quãq̃ a noſtris iãpridem exploſa ſunt nihilominus ſuperno lumine nõ oportune admiſſo in eorum tenebris facile calligarẽt. Ceterum nec ſeneſcẽdum in philoſophorum cõmentarijs medicis ipſis eſt atqꝫ theologis. Theologos omnes recte eos appellauerim qui litteris ſacris incũbunt: vt deum cognoſcant venerantur colant eiuſqꝫ placitis obſequãtur alijſqꝫ ſint adiumento. Multos tamen non eo inficias dari poſſe ad priſtina ſtudia radius aut relaxãdi animi gratia aut rememorãdi que obliti ſumus: aut cõponendi operis alicuius aut alioquopiã genere iuuandi ſe ⁊ alios eis porro in primis cauẽdum qui enarrare Ariſtotelem ingrediuntur cauendum inquã cum huiuſcemodi negocia periculoſiſſima ſint his qui in obeũdo eo munere hallucinantur. Cũ ob diſtortos diſcentium affectus, Tum ob contumelias quibus ſe riuales (quos concurrentes vocant) afficiunt. Quo vitij genere ſatagunt captare fauorem ignari vulgi: cuius a deo corruptum iudicium vt eum ad ſtẽtoris ĩuidiã vociferat exq̇ſitioreſqꝫ calũnias iactat doctiorẽ credat quare fit vt multi dũ parare ſibi aut excogitare argumenta deberent enixe querant quaſdam hiſtrionum geſticulationes nouaſqꝫ aduerſarium vilipendendi formas vt aſtantibus imperitis riſum excutiant ⁊ ei qui contra aut oppoſuerat aut reſponderat pudorẽ ſi nature mitis ſi rigide ⁊ effrene furorem ⁊ inſaniam. Et mirum eſt eos qui circa ea que ſunt legis diuine ſolum queſtionarium ad diſciplinã elegerunt modũ non legiſſe peceptum pauli ad titum ſtultas queſtiões ⁊ genealogias ⁊ contentiones ⁊ pugnas legis deuita ⁊ q̃ vtilis eſt pius ⁊ proficuus iuxta apoſtolica precepta recte inſtituendi ⁊ docendi modus: tã ille contentioſus ⁊ (vt ſic dicam) queſtionarius inutilis impius ⁊ vanus inutilis dico: qꝛ non edificat. Impius vero qꝛ ad deũ

non eleuat non liquefacit animas: vanus quia finem non assequitur
que est ꝯsummata dilectio ⁊ vite eterne fruct⁹. Q̄ŏ si quis sit sophi-
sta ⁊ verborum pugnas amans: feriendus est apostolica sententia in
humanis disciplinis secte sunt ⁊ bone ⁊ male ⁊ he parui momēti sunt
⁊ periculi bone: eorum qui vicinius adherent authorib⁹ vt meliores
crediderim. Medicos q̄ Galeno ⁊ hippocrati ⁊ peritiores geome
tras: q̄ adherēt euclidi. Doctiores arithmeticos: qui Jordano ⁊ ni-
chomaco: philosophos qui Platoni ⁊ Aristoteli in ijs in quibus fi-
dei nostre non contradicunt ⁊ ita de reliquis: praue autem eorum q̄
sua pro alienis tradiderunt: ⁊ longissime ab authoribus absunt: sic
peruersus Martinum: ⁊ euangeliorum ⁊ epistolarum penitus refu
tabat quicquid sue secte non erat astipulatiuū vt igitur in humanis
ita in diuinis secte contingunt: ⁊ bone ⁊ male ⁊ heutraq̄ ex parte ma
gni sunt momenti: aut ad salutem: aut ad eterne perditionis pericu-
culum: bone autem quando deo herent ⁊ diuine acquiescunt intelli-
gentie: male vero: quando adeo secantur. Et diuine (que spiritus
sancti est) aduersantur intelligentie: saduceorum secta peruersa erat:
sed ⁊ Esseorum ⁊ pharisaeorum: quo ad plurimos: secta bona. Naȝ
prophete secta Essei aut pharisei fuerunt ⁊ Nathanael: secta phari-
seus. de quo saluator ait. Ecce vere israelita in quo dolus non est: ve
rum vt stapulensis noster recte scribit quandiu quippiam a fundamē
to non est sectum. non tam sectum q̄ vnitū dicitur. Quod autē ab ijs
que fundamento herent sectum est procul abiectum omnino sectum
est ⁊ non coniunctum. Idcirco vera secta non tam secta q̄ non secta di
citur qui enim illius sunt herent deo qui fundamentum est ⁊ intelligē
tie spiritus. Non igit̄ secti sunt sed vniti ⁊ herentes. Sed mala secta
(eadem enim est ⁊ falsa) omnino secta est. Cum autem dicit aposto-
lus bonum enim est gratia confirmari cor. Gratia que confirmat cor
doctrina christi est. Cibi in quibus qui ambulauerunt nō profecerūt
varie doctrine ⁊ peregrine que dei sermonem non continent sed po-
tius illi aduersantur. Nam (vt scriptum est) non in solo pane viuit ho
mo sed in omni verbo quod procedit ex ore dei. Nulla porro est do-
ctrina vt diuus Augustinus scribit falsa que non aliqua vera intermi
sceat vera ergo (inquit) falsis inordinate permixta in vna disputatio Augustin⁹
ne vel narratione hominis tanq̄ in vnius corporis colore apparētia in lib. q̄stio
significant lepram tanq̄ veris falsisq̄ colorum locis humana corpo- num euan-
ra variantem atq̄ maculantem. Hi autem tam vitandi sunt ecclesie vt gelij. ij
si fieri potest longius remoti magno clamore christum interpellant
sicut isti decem qui steterunt a longe ⁊ eleuauerunt vocem dicentes.
Jesu preceptor miserere nostri. Nam ⁊ quod preceptorem vocant
quo nomine nescio vtrum quisq̄ dominum interpellauerit pro me-

dicina corporali satis puto significare lepram falsam esse doctrinam quam bonus preceptor absterget.

¶ De assidua dei deprecatione.

Uper his vero omnibus bonis gratias tantarum rerum auctori agamus deo. Glorificemus Paulum: per quē ista completa sunt: oremus etiam vt ipsi quoq; eisdem perfruamur bonis. At nos precari debemus: vt hanc nobis a christo impetret gratiam quo in epistolis eius proficere possimus ad dei honorem & gloriam & sic in spirituali intelligētia proficere: vt lux sacrarum litterarum: per eam nobis infulgeat & christus in thesauris sapientie sue cum sanctis omnibus spiritualiter a nobis celebret. gratia & misericordia do. no. Je. christi per quem & cum quo gloria patri cum sancto spiritu in secula seculorum Amen

¶ Peroratio.

Ec habui de tenui facultate mee penurie que diuturne amicitie nostre & mutue charitatis officio dederim plura scio dici potuisse & copiosius et elegantius: sed parcendum fuit aurium fastidio. Tu presul sacratissime ex ingenij tui fertilitate ac copia: & laboris tui opera ac industria conquires plura atq; meliora: que his nostris adiuncta tibi: & mihi ad celestem patriam esse poterunt pro vehiculo. Vos etiā o clarissimi scriptores: qui vitam terrenam & mortalem adhuc agitis interpello oro obtestorq; si quid minus vestris meritis ingeniis: vel lucubrationibus dignum in hoc opusculo peregimus: non voluntati: sed imperitie nostre ascribatis: veniā quā petimus nō denegātes.

¶ De epistolis catholicis quas nostri canonicas vocant & cur non exposuerit illarum theoremata author.

Quanq̄ Pauli theoremata a veteribus theologis ali-
quando expoſita ⁊ declarata ſint ad eaſdē q̄ Pauli
epiſtolas interpretandas ⁊ propagādas nonnulli eta
tis noſtre viri doctiſſimi validiſſimas ratiōes ſcriptis
mandauerunt: minime tamen alienum putaui author
tate beatiſſimi petri ſecūda petri tertio capite motus ſi probationes
aliquas afferrez quibus et ipſamet propugnaretur fides ⁊ expugna
retur impietas. Sed ſi humana curioſitas quo in numero magna
pars vrbanorum omneſq̄ pene litterarum cupidi ſunt forſitan que-
ſierit quonam pacto tu champeri pauli theoremata tātummodo ex-
poſuiſti cum et in epiſtolis catholicis quas noſtri canonicas vocant
plura contineantur theoremata et tamen ea intacta reliquiſti. Non
eo inficias immo ingenue fateor plura in illis theoremata reperiſſe.
Etenim in earum lectione me profeciſſe plurimum libera voce fateor
Sed quoniam vt inquit poeta. Non omnia poſſumus omnes. Ea-
rum epiſtolarum expoſitionem poſteris relinquo vt de ſua vena ad-
dant: vbi ego defatigatus deſtiti. Ceterum ⁊ id annotare hic non fue
rit ſuperuacuum ꝙ ſeptem ille epiſtole ſanctorum quattuor apoſtolo
rum Jacobi Petri Joannis ⁊ iude recto ⁊ apto nomine nuncupan
tur catholice id eſt vniuerſales ꝙ non ſcribantur ad aliquam particu
larem eccleſiam aut ſingularem hominem quemadmodum epiſtole
beati Pauli: ſed indifferenter ⁊ promiſcue ad totum credentium in
chriſtum cetum vniuerſamq̄ chriſtianorum congregationem excepta
ſecunda ⁊ tertia epiſtola Johannis. Scriptorum autem imperitia
factum eſt (vt nonnulli viri eruditiſſimi coniectant) ꝙ commutatis
aliquibus mediarum ſyllabarum litteris pro catholicis vulgo cano
nice dicantur epiſtole cum non canonice ſed catholice ſint appllande
Quocirca animo noſtro tenacius hereat vera eſſe catholicarum epi-
ſtolarum theoremata eorum autem intelligentiam aut lectione conſe
qui aut precibus a deo impetrare. Si enim Joannes apoſtolus qui
in cena domini ſupra pectus recubuit non explicuit ſuarū epiſtolaruz
Theoremata ⁊ myſteria quis ſufficiet ad rectam eorum expreſſionez
niſi ſpiritu ſancto reuelāte id fuerit edoctus quare illud ſapientis ani
mo noſtro tenacius hereat. Sicut qui mel multum comedit non eſt
ei bonum: ſic qui ſcrutator eſt maieſtatis opprimetur a gloria.
Rurſum alio loco. Altiora te ne queſieris et fortiora te ne ſcru-
tatus fueris: ſed que precepit tibi deus / illa cogita ſemper / et
in pluribus operibus eius ne fueris curioſus. Non eſt enim tibi ne-
ceſſariuz ea que abſcōdita ſunt videre oculis tuis. In ſuperuacuis re
bus noli ſcrutari multiplicter ⁊ in pluribus eius operibus non eris
curioſus plurima ei ſuper ſenſuz hominū oſtēſa ſunt tibi. Multos ei

supplantauit suspitio illorum: ꝛ in vanitate detinuit sensus illorum. Neqꝫ aliud signant in genesi homines illi turrim confusionis edificare volentes cuius culmen pertingeret vsqꝫ ad celũ: sed inducta linguarum varietate ꝛ diuisione incepto desistere coacti q̄ꝫ eos qui inaccessa diuinitatis arcana rimari audent ꝛ arduum conscendũt ethera plerũqꝫ in confusionem errorum ꝛ barathrum impietatis decidere solitos proinde salubriter nos monet apostolus nõ altũ sapere nec plus sapere q̄ꝫ oportet: sed sapere ad sobrietatem. Et idem monet Damascen⁹ nos limites diuina cognoscendi a summa deitate definitos trãscendere non debere. Relinquo igitur posteris eam prouinciam vt de sua vena addant vbi ego defatigatus destiti.

Damascenus, li. j. c. j.

¶ Ex epistola beati Jacobi apostoli Theoremata.

¶ Theorema primum.

Capitu. j.

¶ Nemo cum tentatur dicat: quoniam a deo tentor. Deus enim intẽtator malorum est. Ipse autem neminem tentat vnusquisqꝫ vero tentatur a concupiscentia sua: abstractus ꝛ illectus.

¶ Theorema secundum.

Cap. ij. Istud theorema declaratur a diuo Augustino. lib. ij. de origine anime et de sententia Iacobi ad hieronimum.

¶ Quicunqꝫ autem totam legem seruauerit: offendat autem in vno factus est omnium reus. Qui enim dixit non mechaberis dixit ꝛ non occides. Quod si non mechaberis occides autẽ: factus est transgressor legis. Sic loquimini ꝛ sic facite sicut ꝑ legem libertatis incipientes iudicari.

¶ Ex epistolis beati Petri apostoli Theoremata.

¶ Theorema primum.

Pria pe. ij. Esa. xxviij. psal. lxxvij. Math. xxj. Mar. xij. Luce. xx. Actu. iiij.

¶ Dulcis est dominus ad quem accedentes lapidem viuum ab hominibus quidem reprobatum a deo autem electum ꝛ honorificatum ꝛ ipsi tanq̄ꝫ lapides viui superedificamini domus spirituales sacerdotium sanctum: offerentes spirituales hostias acceptabiles deo per iesum christum propter quod continet scriptura. Ecce pono in syon lapidem summũ angularem probatum electum preciosum: ꝛ qui crediderit in eum non confundetur. Vobis igitur honor credentibus non credentibus autem lapis quem reprobauerunt edificãtes hic factus est in caput anguli ꝛ lapis offensionis ꝛ petra scandali. His qui

offendunt verbo nec credunt in quo et positi sunt. Exo.xix. Osee.ij. Roma.ix. Roma.xiij

❡ Theorema secundum.

❡ Nemo autem vestrum patiatur quasi homicida aut fur aut maledicus aut alienorum appetitor. Si autem vt christianus non erubescat glorificet autem deum in isto nomine quoniam tempus est vt incipiat iudicium a domo dei. Si autem primũ a nobis quis finis eorum qui non credunt dei euangelio. Et si iustus quidem vix saluabitur impius et peccator vbi parebunt, Itaque et hi qui patiuntur scd̃m volũtatem dei fideli creatori cõmendent animas suas in benefactis. Gala.v. Prima petri.iiij. Prouer.xi.

❡ Theorema tertium ex secunda Petri epistola.

❡ Omnis prophetia propria interpretatione non fit. Nõ eni volũtate humana allata inest aliquando prophetia sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Scd̃a pe.i. ij.Ti.iij.

❡ Theorema quartum ex eadem epistola.

❡ Nouit enim deus pios de tentatione eripere: iniquos vero in diẽ iudicij reseruare cruciandos. Scd̃a pe.ij

❡ Theorema quintum ex eadem.

❡ Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione domini nostri et saluatoris iesu christi his rursus implicati superantur: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius eniz erat illis non cognoscere viam iusticie quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo quod istis traditum est sancto mandato. Contingit enim eis illud veri prouerbij. Canis reuersus ad suum vomitum: et sus lota in volutabro luti. Scd̃a pe.ij et Joã.viij.

❡ Theorema sextum ex eadem epistola.

❡ Vnũ vero hoc non lateat vos charissimi: quia vnus dies apud dñz sicut mille anni et mille anni sicut dies vnus. Non tardat dominus pro missionem suam sicut quidem existimant sed patienter agit propter vos nolens aliquos perire sed omnes ad penitentiam reuerti. Adueniet autem dies dñi vt fur in quo celi magno impetu transient elemẽ ij. petr.iij. et Ezo.xij. j.Tessa.v. Apoca.iij.

ria vero calore soluentur.

¶ Theorema septimum.

ij. petri. iij. ¶ Charissimi hec expectantes satagite immaculati et inuiolati ei inueniri in pace et domini nostri iesu christi longanimitate salutem arbitramini sicut et charissimus frater noster paulus scdm datam sibi sapientiam scripsit vobis sicut et in omnibus epistolis loquens in eis de his in quibus sunt quedam difficilia intellectu que indocti et inutiles deprauant sicut et ceteras scripturas ad suaz ipsorum perditionē.

¶ Ex epistolis beati Johannis apostoli Theoremata.

¶ Theorema primum.

j. Johā. ij. ¶ Si quis diligit mundum non est charitas patris in eo. Quoniaz omne quod est in mundo concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et superbia vite que nō est ex patre: sed ex mūdo est. Et mūdus transit et concupiscentia eius. Qui autem facit voluntatē dei manet ineternum. Filioli nouissima hora est. Et sicut audistis qz antichristus venit nūc antichristi multi facti sunt vnde scimus quia nouissima hora est.

¶ Theorema secundum.

j. Johā. iiij. ¶ Charissimi si deus dilexit nos: et nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo vidit vnq̄.

¶ Theorema tertium.

j. Johā. v. ¶ Omne quod natum est ex deo vincit mundum: et hec est victoria que vincit mundum fides nostra. Quis est autem nisi qui credit quoniam iesus est filius dei. Hic est qui venit per aquam et sanguinē iesus christus. Non in aqua solum sed in aquaz et sanguinem. Et spiritus est qui testificatur quoniam christus est veritas. Quoniam tres sunt qui testimonium dant in celo pater verbum et spiritussanctus et hi tres vnum sunt.

¶ Theorema quartum.

j. Johā. v. ¶ Qui scit fratrem suum peccare peccatum nō ad mortem petat et dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Et peccatum ad mortem non

pro illo dico vt roget quis omnis iniquitas peccatum est et est peccatum ad mortem.

Uide solutionẽ huius theorematis .li.ij.tra.ij.cap.v.de mirabilib⁹ sacre scripture et i augu.lib.j.retractationũ cap.xix.

¶ Theorema primũ ex epistola beati iude apostoli.

¶ Cum michael archangelus cum diabolo disputans altercaretur de moysi corpore non est ausus iudicium inferre blasphemie sed dixit Impe et tibi deus. Ue illis qui in via cayn abierunt ꝛ errore balaam mercede effusi sunt ꝛ in cõtradictione chore abierunt.

¶ Theorema secũdũ ex epistola beati iude apostoli.

¶ Prophetauit autem septimus ad Adam Enoch dicens. Ecce venit dominus in sanctis milibus suis facere iudicium contra omnes ꝛ arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorũ quibus impie egerunt: ꝛ de omnibus duris verbis que locuti sunt cõtra deum peccatores impij hi sunt murmuratores querulosi scdm desideria sua ambulantes ꝛ os eorum loquitur superbiam mirantes questus causa.

Cõsiliator medic⁹ dictus petrus d ebano differẽtia .c.j. sui cõsiliatoris asserit Enoch fuisse quẽ dicũt hermetem trimegistũ seu mercurium illi tamẽ credendum non censeo.

¶ Oratio ad sanctos dei apostolos.

Felices sancti dei christi apostoli vos obsecro per ipsum vos rogo qui vos elegit. vos porte pulcherrime que in magnã surrexistis altitudinẽ intercedite ꝛ orate constãter atq; indesinẽter pro nobis miseris multumq; negligentibus peccatoribus. Sumus nãq; valde fragiles: ꝛ nullius virtutis homũciones animalia vẽtris ꝛ carnis mancipia in quibus vix aliquid virtutis vestigium apparet. Orate dominum orate pijssimi orate omnia agmina sanctoꝝ ꝛ vniuersi cetus beatoruz vt vestris precibus meritisq; adiuti salua naue ꝛ integris mercibus peruenire mereamur ad portuz perpetue salutis ꝛ quietis ꝛ continue pacis ꝛ nunq̃ finiende securitatis. Amen.

¶ Tertium volumen.

Mirabile religiõis christiane propugnaculum in lib. quattuor partiales partitum.

Primus apologeticus aduersum gentes.

Secundus in iudeos.

Tertius contra hereticos.

Quart⁹ aduersus Mahumetenses.

¶ Oratio ad deum.

Christe domine verbū patris / iesu domine / iesu pie / iesu bone / qui mori dignatus es ꝓpter peccata nostra ⁊ resurrexisti propter iustificationem nostram qui venisti in hunc mundum peccatores saluos facere: rogo te per indulgentissima misericordie tue viscera emenda gentilium vitam: meliora illorum actus: compone mores: tolle de iudeis incredulitates ⁊ emenda fidem. Tolle de hereticorum mente quod tibi displicet: ⁊ Mahumetensium insaniam tolle de mundo: ⁊ da ipsis quod nosti tibi placere ⁊ christianis ꝓdesse. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine nisi tu solus: tu es deus omnipotens infinite pietatis qui iustificas īpios ⁊ viuificas mortuos propter peccatum: tolle ergo de inimicis legis tue quicquid tibi displicet in ipsos. Imperfecta enim ipsorū plurima vident oculi tui mitte quelso manū pietatis tue in illos: ⁊ tolle ab illis q̇cq̇d offendit oc'los pietatis tue in ipsis: vt fiat vnū ouile ⁊ vnus pastor. Scribe digito tuo in pectore meo dulcem memoriam tui melliflui nominis nulla vnq̄ obliuione delendam. Scribe in tabulis cordis mei voluntatem tuā ⁊ iustificationes tuas vt te immense dulcedinis dominum ⁊ precepta tue religionis semper ⁊ vbiq̄ habeam pre oculis meis.

Amen.

Domini Simphoriani châpe- rij Lugaunensis de religione christiana cōtra Gētiles iudeos hereticos ⁊ Mahumetēses aurei libri quattuor.

Quid religio. Cap.j.

Religio vt Marcus tulliꝰ inquit est que superioris cuiusdam nature quam diuinam vocant curam ceri moniamqꝫ affert. Plutharcus vero dicit religionem esse diuinarum rerum scientiam a philosophis appellatā. Masurius Sabinus scribit religiosum esse id quod propter sanctitatem aliquem remotum ac sepositum sit a nobis a relinquendo dictum. Ostendit enim religiosum locum esse a populi communione separatum difficultate adeundi. Lactantius a religando religionem dictam asserit hac conditione inquit gignuntur vt generati nos deo iusta obsequia prebeamꝰ hunc solum nouerimus. Hunc sequamur hoc vinculo pietatis obstricti deo ⁊ religati sumus vnde ipsa religio nomen accepit non vt Cicero interpretatus est a relegando. Augustinus vero a religēdo religionē dici existimat cū inq̄t hunc eligētes vł potius reeligētes amiseramꝰ ei negligētes hūc ꝙ̄ reeligentes vnde ⁊ religio dicta perhibetur. Religio igitur ⁊ si ab alijs aliter diffiniatur vt; vere ita pie esse dicatur quedā hominum per pia opera cum deo religatio hec sanctitatis nexu pietati iungitur que eadem est: ⁊ dei optimi maximi agnitio mouet pietas sanctitatēz: sanctitas religionem: religio vtrāqꝫ amplectitur: ac quodāmodo religat: primū igitur omniū deū intelligit humana pietas: eiusqꝫ ꝯtēplat naturā q̄ supra q̄ꝫ dici possit eximia est ⁊ excellens hunc animi conceptū excipit sanctitas omnesqꝫ humane mentis rationes in eo quem quoquo modo nouit amando deficit vnde postrema illa oritur piorum operum ratio mandatorūqꝫ obseruatio quam religionem dicimus: hec virtus tam hominis propria est: tam huic animali omnium nobilissimo conueniēs tam deniqꝫ appetibilis vt nulla sit omnibus terris gens tam fera tam morum et rerum expers que si non probabilem non tamen aliquaz sibi finxerit religionem. Eteni quid olim fuit in terris simplicius indis: etiopibus vanius: scitarum gente rigidius: mēdacius grecis atqꝫ egiptijs Arabibus molliꝰ: afris perfidiꝰ: quid Getulis incultius: hispanis leuiꝰ: bellaciꝰ gallis. Quid horridiꝰ germanis. Quid getis mitiꝰ: truculētius sarmatis: sꝫ in tā varijs humanaꝝ gētiū affectibꝰ tāta corporꝝ

Cice. lib. ij. artis ve.
Plutarchꝰ et pauli emilij vita.
Masuriꝰ. Sabinus.
Lactātius. lib. iiij.
Augustinꝰ li. x. de ciuitate dei.

animorumqꝫ discrepātia cultus ⁊ morum diuersitate vna oībus fuit
religionis cura: ⁊ velut ingenita quedam appetentia quo contingit
vt barbare gentes inculte sine legibus sine moribus omnis pene hu
manitatis expertes: qr diu veritas in oculto fuit aut certe paucis no-
ta. Alie alios sibi deos commente sint aut aliunde acceptos pertina-
citer colere perseuerauerunt. Ceterum idem affectus in causa fuit: vt
nihil ab initio in tota vita aut sanctius in causa fuit aut venerabiliꝰ ar-
bitrati sint mortales his qui diuinarum rerum interpretes essent aut
sacrarum cerimoniarum ministri: sic india bragmagnas mirata est.
Antiquorū misteria. Magos assyria. Sacerdotes egyptius iudei prophetas. Druydas
Galli atqꝫ alij alios quos sapiētum etiam appellatione quisqꝫ sua vo
ce dignati sunt: cum omnis fere eorum meditatio in diuinarum rerū
contemplatione sita esset: vnde ipsis gentibus sua cuiqꝫ est religio or
ta aut certe nō mediocriter aucta vnde mercurius trismegistus leges
egyptijs tradidit in mercurium zoroaster bactrianis persisqꝫ in oro-
Gentium et antiquorū leges. masim. Moses iudeis rectissime in patrem totius nature deum: mi-
nos cretēsibus in iouē carondas: carthaginēsibus in saturnū: lycur
gus lacedemonijs: in appolinem Draco ⁊ solon atheniēsibus in mi
neruam: Numa pōpilius romanis in egeriā. Druides sine Sarōni
de gallorū sacerdotes: in mercurium Appollinem martem iouem ⁊
mineruam xamolchis scithis in vestam: plato magnesijs ⁊ siculis
iouem ⁊ appollinem Macometh arabibus: in gabrielem christi
vero apostoli ⁊ euangeliste in patrem ⁊ filium ⁊ spiritū sanctū rectis
sime tradiderunt. Hec est vera religio quam christiana pietas colit
omnium que vnq̄ fuerunt queqꝫ sunt hodie aut esse poterunt siue cō-
trouersia sanctissima longeqꝫ verissima q̄ verissimus auctor vel ipsa
potius veritas instituit sanxit pieqꝫ colendam tradidit hanc ergo vt
teneas hortor ⁊ moneo hec enim lex vite via est in celum recta: ⁊ q̄ bre
uissima ad illa sempiterna bona que oculus non vidit nec auris audi
ps̄. cxvij. uit. Alie vero leges ambages sunt ⁊ fabulationes sicut dicit ps̄. Nar
p̄. cxlvij. rauerunt mihi iniqui fabulationes: sed non vt lex tua ⁊. p̄. cxlvij. Non
fecit taliter omni nationi ⁊ iudicia sua non manifestauit eis. In nomi
ne iesu vt ipse predixerat sunt eiecta demonia sunt curati morbi mor-
tui suscitati ydola confracta templa destructa ⁊ demū predicata p to-
tū orbē veritas orthodoxa. Hoc apostoli: hoc martyres: hoc sancti
confessores inuocato christi nomine: non in angulis sed palā coram
principibꝰ regibus ⁊ populis in aperto fecerunt. Nulla iā natio nul
la mundi pars nisi forte alique apud antipodes si tamen vsq̄ sunt an
tipodes vel alie insule nobis ignote sint in quas nondum christi fama
transierit ydolatrie seruit. Et quis hanc per orbem sparsit doctrinam
Et quis dogma hoc per insulas per mare per terrā seminauit. Nēpe

illi de quibus Dauid dixerat pro patribus tuis.hoc est pro patriarchis ꝛ prophetis nati sunt tibi filij idest apostoli qui sunt a xpo ī patrū antiquorum locū subrogati. Et alibi in omnē terram exiuit sonꝰ eorꝫ: ꝛ in fines orbis terre verba eorum. Nā dū Thomas parthos ꝛ indos: Matheus ethiopiam: Johānes asiam: Petrus potū Galathiam capadociam Paulus greciam ꝛ illiricū. Et ambo scꝫ Petrus ꝛ Paulus Romā ꝛ italiā die noctuqꝫ docēdo perambulabant pulsa sunt ex tēplorū adytis simulachrisqꝫ demonia tēpla euersa: statue comminute are contrite.

¶ Quomodo ante christum idolatrie populus seruiuit. Caput.ij.

Reges olim fuerunt qui ob regalez memoriā coli apud suos postmodum etiam in morte ceperūt: inde illis instituta templa: inde ad defunctorum vultus per imaginem detinendos expressa simulachra. Nam ꝛ immolabant hostias ꝛ dies festos dando honore celebrabant Inde posteris facta sunt sacra: que primis fuerāt assumpta solatia. Nam vt videamus an stet hec apud singulos veritas verum me illū nefarium ydolorum cultum a christiana religione: abhorrentē diffusius edoceamus: tametsi ea res narratu ardua est: quo non paruam antiquorum fuisse: dementiam cognosces legimus venerem a siculis colonis plurimum honoratam. Erat nempe in erice sicilie monte excelso veneris templum singulari veneratione cultum mulieruꝫ suo ministerio dicaturum frequentia refertuꝫ: quas ꝛ ex sicilia ꝛ externis regionibus multi locarant: ꝛ vt Diodorus siculus auctor est. Butes sicilie rex ex venere ericē filium sustulit. Hic vero ob maternū genus in summa gloria habitus vrbem condidit in alto loco a se denominatam: eiusqꝫ in arce veneri matri templum posuit multum donarijs ornatum. Quid Paphiam cypri vrbem memorem: vbi templuꝫ insigne admodum veneri sacratum affirmat Virgilius ipsa Paphū sublimis abit sedesqꝫ reuisit Leta suas vbi tēplum illi centumqꝫ sabeo Thure calent are certiqꝫ recentibus halant libici Jouem ammonem arenarium coluerunt. Ferunt liberum patrem per libie deserta exercitum duxisse vniuersa iam deuicta Asia: qui cum siti admodum laboraret: implorasse a Joue patre suo auxilium dicitur eo facto apparuisse ei extemplo arietem quem dum fugientem insequitur peruenisse illo duce ad fontem amenissimum: quapropter desiderio potitum existimasse arietem illum fuisse Jouem: eiqꝫ templū mire magnitudinis in harena constituisse: et deū vocasse ammonem seu

[Margin notes: Venus a siculis honorata. / Diodorus siculus. / Venus paphia. / Virgiliꝰ in primo eneidos / Jupiter Ammon.]

arenarium. Ferunt itidem dianam dictimaz vocitatam. Agnosiacis populis honoratam eiqz constructum templũ in mõte quod dictimũ nuncuparunt habuit pariter ephesi templum egregium ducentis viginti annis a tota asia factum in solo palustri ne terre motuz sentiret centum viginti septem colũne. In eo templo fuerunt a singulis regibus constructe sexaginta pedum altitudine: inter quas triginta sex celate fuerunt miro artificio. Fuit preterea illi tẽplũ in taurica regione ad quod vt scribit seruius yphigenia delata est regnante illic thoante rege vbi diane sacerdos effecta cuz deam de more humano sanguine placaret. Orestem fratrẽ agnouit qui carendi furoris gratia cũ amico pilade colchos petierat et cũ his occiso thoante simulachruz sustulit aretiãqz detulit: sed cuz postea romanis crudelitas displiceret q̃q̃ immolarentur ad laconas est diana translata vbi sacrificij consuetudo adolescentulorum verberibus seruatur Raumusia quã fortunam dicunt a Rhaumi vrbe euboye a cecropijs religiosissime culta fertur ab athemẽsibus pallas: vnde et athene vrbs palladis dicitur. Ferũt enim poete inter neptunum Mineruãqz fuisse discordiam vter athenis nomen imponeret delata est ad ionẽ contentio que vtrumqz terrã percutere iussit et ex cuius pulsu omen melius oriretur. Ille vrbi nomẽ daret. Neptunus terrã tridente percussit vnde natus est equus pallas hasta et continuo oliua orta est: Cum vero equus bellum portenderet oliua pacem pallas vrbi nomen dedit quibus conuenit Horatius. Sunt quibus vnum opus est intacte palladis vrbem carmine perpetuo celebrare et vndiqz deceptam fronti preponere oliuã. Tradũt etiam appollinem apud rhodum licie insule vrbem cultum fuisse in qua solino auctore nunq̃ celum a deo nubiluz est vt sol non sit. Unde et nonnunq̃ ea vrbs plebea vocitatur. Excolitur apud hortigiam egei maris insulam latona que alio vocabulo delos dicitur: sed hortigia solino teste cognominata est qꝫ in ea primum vise sint coturnices quas greci hortigias vocant in ea siquidem insula latona eodem partu a Ioue ꝯpressa dianã et appollinẽ pepit iuno a cartaginẽsibꝰ i maximo honore fuisse perhibetur. A samijs similiter apud quos adoleuit et ioui nupsit. O siris apud egyptios in maxima veneratione habitus est. Hic iouis fuit ex Niobe filius cum phoroneo auo in argiuorum regno succederet egyleum fratrem achaie regno prefecit ipse vero maioris glorie cupidus ad egyptios. Usqz transfretauit quos cũ suo submisisset imperio isidem inachi filiã matrimonio sibi copulauit. Rudes eius loci homines multa edocuit quamobrem diuinos ab illis adeptus est honores sed tãdem cum antiphone fratre occisus laniatusqz esset et ab vxore yside diu eius mẽbra quererentur nec inue

Diana a cretẽsibus honoratur.

Diana taurica.

Horatiꝰ in carminum.

Rhamisia fortuna.

Appollo rodius.

Osiris egyptius.

niri possent irascebatur in egyptios: quem demum cum competisset ad illum sepeliendum abatbum inaccessaʒ insulam elegit ⁊ cū ocide egyptijs apparere cepisse bos instar numinis putauerunt illū. Osirim esse: ⁊ vt deum adorare ceperūt commutatoq; nomine illū apim vocauerunt bouem vnde Tibulus te canit atq; suum pubes miratur Osirim barbara nemphitem plangere docta bouez. Reliqui ūt suo rū dogmatū monumentis poete Cybelem deorū matrem a phrigijs honoratam illa auctore seruio saturni vxor prius ops appellata a cibele phrigie mōte cybele cognominata est. Colebat etiā olim Bacchꝰ marie in boetia ꝫ̄n pnaso, vcʒ ⁊ i trada creditusq; est idē esse q̄ ⁊ appollo ⁊ Dionysius cuius sacra orgia ⁊ bachanalia dicebantur illi caprum sacrificabant: q̄ vitibus quarum bacchus dicitur fit inuisus roma iouem panomphaeum seu cui omnium voce sacratur maximo honore afficiebant cui templum in arce capitolina seu tarpeia struxerat: ad quod triumphantes ducere solebant ioui taurum candidum sacrificantes fuit focis parua grecorum regio appollinis delphici oraculo famosa in ea enim ciuitas est delphi. Ubi ditissimum appollini tēplum sacrum erat in quo responsa dabantur. Fuit etiam chaonia regio europe in qua Dodanam siluam poetarum carminibus percelebreʒ fuisse dicunt. Fuit illic templū ioui dodoneo sacrum in quod duas columbas celo descendisse ferunt veteribus solitas insidere quercubus e quibus responsa postulantibus ab illis dabantur. Quid cumanam campanie vrbem prope baias ad tierhenum mare humili colle si tam memorem quam venientes a chalcide euboie vrbe ad nouas sedes comparandas primitus condiderunt cui propinquus est subterraneus thalamus sibille vaticinatricis que cum erithea esset ab italis cumana dicta est quod illic eius oracula darentur diceret forsitam aliquis. Quonam pacto humanas voces formare valebant ydola. Dixerim facile fallacem hominum versutiam vtpote sacerdotum id effecisse dicentium scilicet se ab appolline recepisse quod ipsi futurū putarent sicut babillonij sacerdotes mentiebātur deum suum carnes noctu deuorare quas ipsi auferebant vt apud danielem legitur. Aut certe fuerunt inferni spiritus aues illas vel ydola inhabitantes q̄ huiuscemodi sermones amphibologicos ex prophetarum eloquio aut ex celestium corporum influxu vt astrologi somniant aut ex auiū garritu euomebam. Nos ergo dilectissimi quibus donatum est credere in iesum nec solē credamꝰ deū vel regē celi nec mare aut nescio queʒ regē eius neptunū quē fingit vanitas non veritas nec terrā ⁊ plutonē sʒ credimꝰ in deū patreʒ oīpotentē vniuersoꝝ creatorē regē celoꝝ. Qui

Quo pacto ydola humanas voces formare.

enim cuncta: qr voluit de nihilo fecit ipse regit que fecit. Gentilium dij quia commemorati sunt ideo dij non sunt: quia et comprehendi et videri his oculis possunt. Ceteros autem vt aurelius Augustinus auctor est quos vani vane colunt Jouem Saturnum Martem Junonem mineruam venerem et cetera portenta non nomina bona sed nomina mala homines mortales fuisse etiã eorum littere clamant qui talibus erroribus delectantur. Nostre autem sacre littere qualem deum predicent paulum audite apostolum: imortali inquit inuisibili incorruptibili soli deo honor et gloria. Non videtur deus noster oculis carnis sed videtur oculis cordis non videtur ad tempus sed videtur in eternum: sed dicit paganus. Ostende mihi quem colis: Respondeo Ego quidem habeo etiam modo quem tibi ostendam sed tu non habes oculos vnde videas beati enim ait saluator noster mũdo corde: quoniam ipsi deum videbunt. Cor immundum et tenebris obuolutũ peccatorum et deum querit videre lux lucet in tenebris sed tenebre eã non comprehenderunt. Nunquid quid quia cecus non videt ideo lux nõ lucet. Si nosses o infidelis dicere deo vero. Illumina oculos meos videres nobiscum nunc per speculum in enigmate vt possis videre facie ad faciẽ. Si ex opib⁹ intelligeres artificẽ ex creatura cõijceres creatorem. Si expauesceres in te: quia non totum capis te agnosceres deum qui fecit. Credimus ergo deũ immortalem et inuisibilẽ non illum quem vos infideles deum fingitis simul et adulterantem et tonantem: sed deum verum totius mundi fabricatorem atque rectorem.

Aug. li. iij. de symbolo ad [illegible]thecu[illegible]mos. c. iij

Quod figmenta Druidum que nonnulli mystice volunt intelligi non sint curanda. Cap. iij.

Non enim audiendi sunt errores Druidum superstitionum qui mercurium Appollinem Martem Jouem et Mineruam deos esse finxerũt. Refellit eos Cesar quo nescio vtrum apud Romanos quisque talium rerum doctior vel curiosior esse possit. Dicit enim. lib. vj. de bello gallico plures a celtis statim deos. Apud eundem enim ita legimus In omni gallia eorum hominum: qui aliquo sunt numero atque honore genera sunt duo. Nam plebs pene seruorum habetur loco: que nihil habet per se: nullo adhibetur consilio: plerique cũ aut ere alieno: aut magnitudine tributorum aut iniuria potentiorum premuntur: sese in seruitutem dicãt nobilibus in hos eadẽ sunt iura que dominis in seruos. Sed de his duobus generibus alterum est Druidum alterum equitum illi rebus diuinis inter sunt sacrificia publica ac priuata procurant religiones interpretantur ad hos magnus adolescentium numerus discipline causa concurrit magnoque hi sunt apud eos hono

Galli sacerdotes apud cesarem.

re. Nam fere de omnibus controuersijs publicis priuatisq; constituunt ⁊ si quod est admissum facinus si sedes facta: si de hereditate de finibus controuersia est ijdem discernunt premia penasq; constituũt Si quis aut priuatus aut publicus eorũ decreto non steterit sacrificijs interdicunt. Hec pena apud eos est grauissima quibus ita est interdictum ij numero impiorum ac sceleratorum habentur: ijs omnes decedunt: aditum sermonẽq; defugiunt ne quid ex contagione incõmodi accipiant neq; ijs petentibus ius redditur neq; honos vllus communicatur his autem omnibus druidibus preest vnus qui summam inter eos habet authoritatem hoc mortuo: aut si quis ex reliquis excellit dignitate succedit aut si sunt plures pares suffragio druidum. Nonnunq̃ etiam de principatu armis contendunt ij certo anni tempore in finibus carnutuz: que regio totius gallie media habetur. Cõsidunt in loco consecrato huc omnes vndiq; qui controuersias habẽt conueniunt eorũq; iudicijs decretisq; parent. Druides a bello abesse consueuerunt: neq; tributa vna cum reliquis pendunt militie vacationẽ omniumq; rerum habent immunitatem tantis excitati premijs: ⁊ sua sponte multi in disciplinam conueniunt ⁊ a propinquis parentibusq; mittuntur magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur: itaq; nõ nulli annos viginti in disciplina permanent neq; fas esse existimat ea litteris mandare: cum in reliquis fere rebus publicis priuatisq; rationibus grecis litteris vtantur. In primis hoc volunt persuadere non interire animas: sed ab alijs post mortem transire ad alios atq; hoc maxime ad virtutem excitari putant: metu mortis neglecto. Multa preterea de syderibus atq; eorum motibus: de mundi ac terrarũ magnitudine de rerum natura de deorum immortalium vi ac potestate disputant ⁊ iuuentuti tradunt.

Galli grecis litteris vtuntur.

Anime immortalitas

Natio est omnium gallorum admodum dedita religionibus atq; ob eam causam qui sunt affecti grauioribus morbis quiq; in prelijs periculisq; versantur: aut pro victimis homines immolant aut se immolaturos vouent: q pro vita hominis nisi vita hominis reddatur non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur publiceq; eiusq; generis habent instituta sacrificia. Deum maxime Mercurium colunt post hũc Appollinem ⁊ martem ⁊ Iouem ⁊ mineruam de his eandem fere: quam relique gentes habent opinionem. Appollinez morbos depellere. Mineruam operum atq; artificiorum initia tradere Iouem imperium celestium tenere Martem bella gerere hec Cesar de gallorum sacerdotibus sentit. Eadem ferme Pomponius mela de gallorum misterijs scripsit vnde libro tertio de situ orbis ita infit. habent galli ⁊ facundiã suam magistrosq; sapientie. Druides hi terre mũdiq; magnitudinez ⁊ formam: motus celi ⁊ syderum ac quid dij velint scire profitentur. Docẽt multa nobilissimos gentis clam ⁊ diu vicenis annis in specu: aut

Mercurius
Apollo.
Mars.
Iupiter.
Põponius mela de gallorum sacerdotibus.

abditis ſaltibꝰ vnum ex ĳs que pꝛecipiūt: vt vulgus effluit: videlicet
vt foꝛent ad bella melioꝛes eternas eſſe animas vitāqꝫ alteraꝫ ad ma
nes itaqꝫ cū moꝛtuos cremant ac defodiūt: apta viuentibus olim ne

Diodorꝰ ſiculus

gocioꝝ, rō etiā ⁊ exactio crediti deferebat ad inferos erantqꝫ qui ſe
in rogos ſuoꝝ velut vna victuri libenter immitterent hec ille Diodo
rus vero ſiculus li. vj. antiquitatū ſuarū de gallis inquit Galli acuti

Bardi melodiaꝝ poete

ſunt ingenio ⁊ ad doctrinā minime alieni. Sūt ⁊ apud eos melodia
rum poete quos appellāt bardos hi cum oꝛganis veluti cū lyꝛa can
tant hos laudantes alios vituperantes. philoſophi quoqꝫ ac theolo

Galloꝛum philoſophi

gi quos vocāt Sarōnidas pꝛecipue ab illis colūtur. vtūtur inſuper
diuinatoꝛibus qui apud eos cū ſacrificĳs futura pꝛedicent. plurimi
exiſtimentur: omni eis obtēperāte plebe. Eſt apud eos moꝛis nullū
abſqꝫ philoſopho ſacrificiū facere. Exiſtimant. n. per diuine nature
conſcios ſacra fieri opoꝛtere tanq̄ dĳs pꝛopinquioꝛes hoꝝ interceſ
ſione bona ab dĳs cēſent petenda quoꝛū cōſilio ⁊ pace ⁊ bello fruū
tur: poete vero tanti apud eos ſunt: vt cū extructa acie exercitus edu
ctis enſibus iactiſqꝫ iaculis ꝓpinquāt non ſolum amicis: ſed hoſtes
quoꝛū eoꝛū interuentu a pugna concreſcāt: ita apud gallos ira cedit

Galloꝝ moꝛes

ſapiētie. Et mars reueretur muſas. Increuit enim apud eos pytha
goꝛe ſentētia: qua dixit animas hominum eſſe immoꝛtales: rurſuſqꝫ
eas defunctis coꝛpoꝛibus poſt certum tempus in alia coꝛpoꝛa reuer
ſuras ob hanc cauſam in defunctoꝛum pyꝛaꝫ epiſtolas ſcriptas qui
dem conĳciunt: tanq̄ eos moꝛtui ſint lecturi. Quidam adeo moꝛ
tem contemnūt ⁊ pugnent nudi hec ille. Sed hec adeo multa eo ten
dunt: vt quum alĳs moꝛtaliū alia deſint vite argumenta. Religio ta
men perpetua ſit humanitatis comes. Agitarunt vitam barbaroꝛuꝫ
quidā ſine feminis. Agitarunt ⁊ amazones ſine viris fueruntqꝫ ple
riqꝫ ſine moꝛibus: ſine diſciplina ſine legibus: alĳ non menia: non ci
uitatem vllam habuerunt: multi ne commertia quidem aliarum gen
tium noꝛunt aliqua quidem pertinaciter refugerunt nudi agitabant
troclodite ⁊ garamantes. Ethiopum quidem aurum ⁊ gemmas co
tempſere: nullus tamen vnq̄ ſine religione fuit: aut quia noluit eſſe
aut quia non potuit ſed hi fere omnes falſoꝛum deoꝛum: cultoꝛes eē
deſierunt ⁊ iam ⁊ ritus omnino diuerſus ab eo qui olim fuit. Genti

Tertulianꝰ in apologetico aduerſus gentes. ca. xvj.

lium quondam deoꝛuꝫ cultoꝛes galli fuere vt cetere gentes: nunc ve
re pietatis obſeruantiſſimi: viuebant tum populi quiſqꝫ ſibi viuebāt
⁊ ciuitates pauci reguli in tota gente nunc regis imperium late om
nia tenet quod eniꝫ colimus nos chꝛiſtiani (Infit Tertulianus) de
us vnus eſt qui totam molam iſtam cum omni inſtrumento elemen

torum corporum spirituum verbo quo iussit: ratione: qua disposuit: virtute: qua potuit: de nihilo expressit in ornamentuz maiestatis sue vnde ⁊ greci nomen mundo cosmon accomodauerunt inuisibilis est ⁊ si videatur incomprehēsibilis: ⁊ si per gratiam representetur inesti mabilis ⁊ si humanis sensibus estimetur. Ideo verus ⁊ tantus est: hermes quoqꝫ trismegistus (vt auctor est diuus Cyprianus) vnum deū loq̄tur: eūqꝫ incōprehēsibilē atqꝫ inestimabilē cōfitet hi ḡ (inq̄t) spiritus substantijs atqꝫ imaginibus consecratis delitescunt. hi afflatu suo vatum pectora inspirant: extorum fibras animant auium volatus gubernant: sortes regūt: oracula efficiunt: falsa veris semper inuoluunt. Nam ⁊ falluntur ⁊ fallunt vitam turbant: somnos inquietant: irrepentes etiam spiritus in corporibus occulte mentis terrent: membra distorquent: valitudinem frangunt: morbos lacescunt vt ad cultum sui cogant vt nidore altarium ⁊ rogis pecorum saginati remissis: que construxerant curasse videantur. Hec est de illis medela: cum ipsorum cessat iniuria: nec aliud his studiū est: ꝙ a deo homines auocare: ⁊ ad superstitionem sui ab intellectu vere religionis auertere: ⁊ cuz sint ipsi penales: querere sibi ad penā comites: quos ad crimen suum fecerūt errore participes. hi tamen adiurati p̲ deuz verum nobis statim cedunt ⁊ fatentur ⁊ de obsessis corporib⁹ exire coguntur. Unus igitur omnium dominus deus neqꝫ enim illa sublimitas potest habere consortez cū sola omnem teneat potestatē rex vnus est apibus ⁊ dux vnus in gregibus: ⁊ in armentis rector vn⁹ multo magis mūdi vnius est rector qui vniuersa quecunqꝫ sunt verbo iubet ratione dispensat virtute consummat. hic enim videri non potest visu clarior est nec comprehendi tactu purior est nec extimari: sensu maior est. Ei ideo sic enim digne deum estimamus: dum inestimabilem dicimus. Nec nomen dei queras: deus nomen est illi Illis vocabulis opus est vbi proprijs appellationū insignibus multitudo dirimenda est. Deo qui solus est: dei vocabulum totuz est. Ergo vnus est: ⁊ vbiqꝫ ipse diffusus est deus cum homine miscetur hic deus noster: hic christus est. Qui mediator duorum hominez induit quem perducat ad patrem. Quid homo est: esse christus voluit: vt ⁊ homo possit esse quod christus est. Quod ydola dij nō sint ⁊ quod vnus deus sit ⁊ ꝙ credentibus datū sit deos nō esse: quos coluerūt gentes: hinc notum est: vnde Idē Cyprian⁹ infit puto etiā de gallis suis nobis. Idolatre exprobrāter insultēt: q̄ abscidētes semetipsos libēt excruciāt: dūmō cū stat⁹ sui simulacroꝝ dissimulationib⁹ parcāt

Cipriani tractatu iiij. de idolorū vanitate.

Demones in imaginibus latitan res secūdz Cyprianum.

Nos tamen nō propter superstitiones prophanorum debemus mu-
sicam fugere: si quid inde vtile ad intelligendas sanctas scripturas ra-
pere potuerimus nec ad illorum theatricas nugas cōuerti si aliquid
de citharis ⁊ de organis rerumqꝫ publicaruꝫ gubernatoribus quod
ad spiritualia capienda valeat cū bardis Saronnidis ⁊ Druydibus
disputemus. Neqꝫ enim ⁊ litteras discere non debuimus: qꝛ earum
repertorem, dicunt esse mercurium aut quia iusticie virtutiqꝫ templa
dedicarunt: ⁊ que corde gestāda sunt in lapidibus adorare maluerūt
propterea nobis iusticia virtusqꝫ fugienda est. Immo vero quisquis
bonus verusqꝫ christianus est. Domini sui esse intelligat vbicunqꝫ in-
uenerit veritatem quam confitens ⁊ agnoscens etiaꝫ in litteris sacris
superstitiosa figmenta repudiet doleatqꝫ homines atqꝫ caueat q̇ co-
gnoscentes deum non vt deum glorificauerunt aut gratias egerunt:
sed euanuerunt in cogitationibus suis: ⁊ obscuratum est cor insipiēs
eorum. Dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt: ⁊ immutaue-
Ro. j. c. runt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corrupti-
bilis hominis ⁊ volucrum ⁊ quadrupedum ⁊ serpentum.

¶ Quod ydola dij non sint: ⁊ vnum verum deum
esse ⁊ dominum omnium quem christiani colunt.
Capitulum quartum.

Quod ydola dij non sint ⁊ q̄ vnus sit omnibus sane in-
telligentibus notum est. Sed peccata ⁊ auctor pecca-
ti diabolus separauit animam a deo. Et dum creatura
secuta seductorem suum deseruit saluatorem facta est
ruina magna ⁊ errauit. Anima vero vt pro deo coleret
ydola ⁊ adoraret ipsa que fecit deserendo illum a quo facta est: adorā-
do enim lapidem nullam habentem vitam: ipsa perit deserendo deū
Aug. li. iij. de symbolo ad cathecuminos. j. c. qui est eius vera ⁊ eterna: vita hinc vt Augustinus auctor est error om-
nis ⁊ desertio bonorum: hinc cultus paganorum ⁊ peruersitas here-
ticorum / ⁊ errauerunt anime per diuersas voluptates ⁊ peruersas
vt alij colerent solem alij lunam ⁊ stellas alij mōtes alij lapides ⁊ que-
qꝫ virgulta: vt sibi quisqꝫ credidit inuenisse: non adiutorem deum sed
deceptorem diabolum: atqꝫ ita per diuersa anima errauit a creatore
suo: vt omne quod ei dederat deus ad seruitiuꝫ hoc illa coleret vt deū
Nonne omnia propter hominem creata sunt legas quis scripturas
sctās et iueniet deū dixisse homini quē de limo tre formauit. Crescite
⁊ multiplicamini ⁊ replete terrā et dn̄amini ei⁹ ⁊ habete ptātē piscīū

maris τ auiũ celi τ pecorũ terre. Et paulopost. ecce inquit dedi vobis oia in vsum τ ad escam. Eos autem qui scripturas sanctas vt idẽ Augustinus refert legere nolunt ipsa reruʒ natura ipseqʒ mũdus operibus famulatus sui incredulos sua quadam voce conuincit τ aiam peruersam increpans dicit. Quid est misera ꝙ erras in me τ degener facta oblita est a quo quanta creata sis: cui celum τ terra taʒ pulchra domus nullis meritis precedentibus cõstructa est. Respõdent τ singula queqʒ elementa clamantes τ ipsis suis operibus suum demonstrantes artificeʒ. Clamat celum. Nõ sum deus: nã si deus essem nulla me nubilatio obũbrare potuisset: nec tenebre succederent luci mee sed lux integra incorrupta inuiolataqʒ mansisset sicut manet lux illa vera que istam lucem temporalem creauit in me propter te. Clamat τ sol. Quid me homo colis vt deum quem vides ortu occasuqʒ cõcludi. Deus nec ortum habet nec occasum sed tu illũ deserendo magnũ incurristi casum sʒ consideres magnum atqʒ mirabilem esse me: ego autem agnosco habere super me qui τ me creauit τ te. Cũ autẽ opera τ splendores τ calores mei tibi deseruiant quõ me pro deo colendum ducis nisi quia verum deum colere nescis. Ita luna τ stelle istã similem proferunt voceʒ. Non vides inquiunt o homo spaciuʒ nos agere nocturnũ: excludi luce: nec terminos trãsgredi ꝯstitutos quos ad solatium quietis tue oĩpotens artifex terminauit: non sum deus conuincimus falsitatem tuam seruiendo tibi ad penam tuam. Clamat mare τ omnia que in eo sunt: non sumus deus: prebeo enim vt mihi iussum est famulatum peruiũ iter carine suscipiens motus congruos flatus ventorum dirigens: gressus vt ad portum desideratum etiam rapiente te auaritia nulla interposita tarditate perducam. Alia vero que gignũtur ex me tibi in escam donata esse cognoscis. Cũ ergo per oĩa agnoscam modulum meum: tu quare deseris ordinem tuum deserendo omnium creatoreʒ deum. Clamat terra ergo ne homo deitatis mihi nomen conscribis: ideo non agnoscis quid sim qꝛ oblitus es qui sis: non agnoscis materiam tuam: non agnoscis qꝛ limũ meum es ex me quidem formatum: sed non sicut ego animatum non agnoscis qꝛ inter oĩa aĩalia q̃ ex me ꝓcreata sunt tu solꝰ sub deo pene mundi dñs constitutus es merito non intelligis: qꝛ cum in honore esses non intellexisti comparatus es iumentis insipientibus τ similatus es illis. Nõ ei facile ignoscere deum ydolatris Moses in exodo pro populo rogat nec imperat precor ait domine deliquit hic populus delictum grande: fecerunt sibi deos aureos. Et nunc si dimittis illis delictum grande dimitte sin autem sine me: τ dele pe libro quem scripsisti. Et dixit dominus ad Mosem: si quis delinquat ante me deleam eum de libro meo. Itẽ cuʒ Hieremias pro populo de-

Augustinꝰ in eodem.

precaretur: dominus ad eũ loquitur dicens. Et tu noli orare pro po
pulo hoc ⁊ noli postulare pro ipsis prece ⁊ oratione: qꝛ non exaudiã
illum in tempore quo inuocabunt me. In tempore afflictionis sue
Itẽ in reguz primo libro. Si delinquendo peccet vir aduersus virũ
Hie. vij. d. orabunt pro eo dominum: si autem in deuz peccet homo quis orabit
pro eo ⁊ vt diuus Cyprianus auctor est sic idolatrie indignatur deꝰ
Cyprianus in libello de exhortatione martyrij cap. v. vt preceperit etiam eos interfici qui sacrificare ⁊ seruire idolis suase
rint vt patet. Deu. xiij. b. ⁊ j. Mach. ij b. Christum ergo dei filium
olim promissum per prophetas teneamus: quod iam impletum esse
cognoscimus quia iã redempti ⁊ viuificati christi sanguine nihil chri
sto preponere debemus. In euãgelio dominꝰ loquitur ⁊ dicit. Qui
diligit patrem aut matrem plus ꝙ me non est me dignus. Et qui di
Mat. x. d. ligit filium aut filiam super me: non est me dignus: ⁊ qui non accepit
crucem suam ⁊ sequitur me non est me dignus. Sic ⁊ in deuterono-
mio scriptum est. Qui dicunt patri aut matri nõ noui te ⁊ filios tuos
non agnouerunt hi custodierunt precepta tua ⁊ testamentum tuum
seruauerunt. Itẽ apostolꝰ Paulus. Quis nos (inquit) separabit a
Ro. viij. g. charitate christi pressura an angustia: an persecutio: an fames: an nu
ditas an periculum: an gladius. Sicut scriptuz est. Quia propter te
occidimus tota die: estimati sumus vt oues victime: sed in his omni
bus superamus propter eum qui nos dilexit. Et iterum non estis ve
j. Co. vj. d. stri: empti enim estis precio magno glorificate ⁊ portate deum ĩ cor
pore vestro ⁊ iterum pro omnibus mortuus est: vt qui viuunt iam
ij. Corin. v. non sibi viuent: sed ei qui pro ipsis mortuus est ⁊ resurrexit.

De prolatis christo ex gentibus. testimonijs Capitu. v.

Emonstremus etiaz nos ex gentibus testimoniũ chri
sto fuisse prolatum: quoniam veritas non tacuit clamã
do etiam per linguas inimicorum suorum illum regez
qui iudeorum superbiam captiuando perdomuit Na
Dani. iij. g. buchodonosor regem scilicet babylonis non pretermit
tam. Dic Nabuchodonosor quid in fornace quo tres viros iustos
iniuste immiseris: Dic quid tibi fuerit reuelatum. Nonne inquit
tres viros misimus in fornacez ligatos. Et aiunt ei vere rex. Ecce in
quit ego video quattuor viros solutos deambulantes in medio
ignis: ⁊ corruptio nulla est in eis ⁊ aspectꝰ quarti similis est filio dei
O alienigena vnde tibi hoc. Quis tibi annunciauit filium dei. Que

let quis propheta annunciauit tibi filium dei. nondum quidem mū-
do nasci tur ⁊ similitudo nascētis a te cognoscit vnde tibi hoc. Quis
tibi istud anunciauit nisi quia sic te diuinus ignis intus illuminauit:
cū illic apō te captiui tenerētur īimici iudei sic diceres testimoniū filio
dei. Quid sybilla vaticinando etiā de christo clamauerit. q̇ ab Augu-
stino in libro ꝯtra iudeos paganos ⁊ arrianos scripta sunt in mediū
proferamus: vt ex vno lapide vtrorumq; fontes percutiantur: iudeo
rum scilicet atq; Gentiliū: atq; suo gladio (sicut Golias) christi om-
nes percutiantur inimici: audite quid dixerit.

Iudicij signum: tellus sudore madescet
E celo rex adueniet per secula futurus
Scilicet in carne presens: vt iudicet orbem
Unde deum cernent incredulus atq; fidelis
Celsum cum sanctis cui iam termino in ipso
Sic anime cum carne aderunt quas iudicat ipse
Cum iacet incultus densis in vepribus orbis
Reijcient simulachra viri cunctam quoq; gasam
Exuret terras ignis pontūq; polumq;
Inquirens tetri portas effringet auerni
Sanctorum se deinde cuncte lux libera carni
Tradetur: sontes eternaq; flamma cremabit
Occultos actus detegens: tunc quisq; loquetur
Secreta atq; deus reserabit pectora luci
Tunc erit ⁊ luctus stridebunt dentibus omnes
Eripitur solis iubar: ⁊ chorus interit astris
Uoluetur celum lunaris splendor obibit.
Deijciet collos valles extollet ab imo.
Non erit in rebus hominum sublime vel altum
Iam equantur campis montes ⁊ cerula ponti
Omnia cessabunt tellus confracta peribit
Sic pariter fontes torrentur: flumina igni
Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto
Orbe gemens facin⁹ miserum variosq; labores
Tartareumq; chaos monstrabit terra dehiscens
Et coram hic domino reges sistentur ad vnum
Recidet e celo ignisq; ⁊ sulfuris amnis.

Hec de christi natiuitate passione ⁊ resurrectione atq; secundo eius
aduentu ita dicta sunt vt si q̇s i greco capita horꝝ versuū discernere vo

luerit inueniet quod latine dicit iesus christus fili⁹ dei saluator. Alios versus sibyllinos christi passionem apertius demonstrātes ab eodē Augustino traditos audiamus.

In manus iniquas & infideliū postea veniet.
Dabunt deo alapas manibus incestis.
Et oribus immundis expuent saliuas venenosas
Dabit autem in verbera omnino innocens dorsum
Et colaphos accipiēs tacebit ne quis agnoscat
Quod verbum & vnde venit: vt mortuis loquatur
Et coronam portabit spineam.
In cibum autem fel & in sitim acetum dederunt
Inhospitalitatis hanc monstrabant mensam
Ipsa enim stulta deum tuum non cognouisti
Ludentem mortalibus mentibus sed & spinis
Coronasti corona horridumq; fel miscuisti
Templi vero velum scindetur et die
Medio nos tenebrosa nimis tribus horis
Et mortis fatum finiet trium dierum somno suscepto
Et tunc a mortuis regressus in lucez venit
Primus resurrectionis initium reuocatus ostendit

Credo iā vos o gētiles tātis testib⁹ ita obrutos ꝯfutatosq; eē ipsa veritate vt nihil vltra repugnare nihil q̄rere debeatis. Nōne ēt celū testimonium dixit de christo: quando nouum sydus in noua hominis ꝓgenie velut lingua & digito quo potuit natum deum hominem gentibus monstrauit. At qui memorabo platonem apud vos diuinuz virum appellatuz: qui eatenus esse suis preceptis acquiescendum affatus est: donec sacratior aliquis quam homo in terris appareat qui fontem omnibus aperiat veritatis: quez deniq; sequent oēs. Offendo preterea calcidium eum qui super Platonis thimeo nouum sydus in christi natiuitate coruscaturum predixit. Quod & nocturno suspecturi essent itinere caldeorum sapientes in celestium rerum consideratione exercitati & recentem essent dei ortum quesituri preces itidem votaq; & munera oblaturi. Nec funditus huius immemor extitit (vt Augustin⁹ asserit) maro qui in buccolicis futuram christi ex virgine natiuitatem (& si alij ascriberet) ex sybille cumane (vt idem fatetur) expressit quoniam (inquit) veritas non tacuit clamando etiā per linguas inimicorum suorum.

Ultima cumei vent iam carminis etas.
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo
Iam redit & virgo: redeunt saturnia regni
Iam noua progenies celo demittitur alto

Tu modo nascenti puero quo ferrea primum
Desinet ⁊ toto surget gens aurea mundo
Casta faue lucina: tuus iam regnat appollo

Nonne hic Virgilius de christo testimonium perhibebat. In dubiū
hoc veniet: nisi alios ex gentibus idoneos testes pluraqꝫ dicentes in
medium introducam. Nonne balaam astralogus per parabolā lo-
quutus est dicēs: Orietur stella ex iacob rutilum scilicet lumen spiri-
talis gratie qua nox infidelitatis gentium illuminatur: ⁊ consurget
virga de israel ⁊ percutiet duces moab: vastabitqꝫ omnes filios seth
⁊ erit idumea possessio eius. De iacob erit qui dominetur ⁊ perdat re- Nume. xxiiij.c.
liquias ciuitatis. Vide (infit origenes) quomodo sapientia dei vas
istud ad contumeliam preparatum proficere fecit ad vtilitatem nō so-
lum gentis vnius: sed pene totius mundi: ⁊ huic cui solebāt videri de- Origenes I homelia. xiiij. super numeros.
mones: videtur deus prohibens mali operis iter. Stupescit balaam
⁊ miratur prohibentis autoritatem. Sed non mireris (Inquit Am-
brosius) infusum auguri a domino quod loqueretur: quando infusū
legis in euangelio etiam principi synagoge vni ex persequentibus
christum: q2 oportet vnum hominem mori pro populo. In quo non Diuus Ambro. epistola. xxxvij. ad Chromatium.
prophetie meritum: sed assertio veritatis est: vt aduersariorum testi-
monio manifestaretur quo perfidia non credentium vocibus suorum
augurum redargueretur. Ideo Balaam ille Chaldeus ascitur ad fi-
dem vt Chaldeorum superstitio conticesceret. Non igitur confiten-
tis meritum: sed vocantis oraculum est reuelante dei gratia. Et vt Au-
gustinus clamat: stella magos inuitat: curiositas magorum instructa
est lingua celorum. Magi iudeorū regem predicant iudei abnegāt Aug li.iij. de symbolo ad cathecuminos. ca. iiij.
illi querunt adorare isti querunt occidere. Dicunt magi herodi regi
quem querunt natum regem: dicunt iudei ex qua ciuitate christus sur-
gat regnare vtriqꝫ predicant vtriqꝫ confitentur sed illi aliter: isti aliter
illi vt inuentus adoretur isti vt captus necetur. Ecce magi primitie
gentium christo offerunt munera: non soluz aurum thus ⁊ myrrham
Verum etiam animas suas ⁊ vt diuus Ambrosius inquit vnū deum
magi crediderunt ⁊ aurū ⁊ thus ⁊ myrrham supplices ad christi cu- Ambro. in lib. de fide capi.ij.
nabula detulerunt. Auro regem fatentes: vt deum thure venerantes.
Thesaurus enim regni sacrificiū dei: myrrha est sepulture. Quid igi-
tur voluerunt sibi mystica munera inter abiecta presepia: nisi vt intelli-
geremus in xp̄o differentiā diuinitatis ⁊ carnis vt homo cernitur: vt
dominus adoratur latet in pānis: sed fulget in stellis. Tune nascentē
indicant: ⁊ stelle dominantē. Caro est que inuoluitur diuinitas cui
ab angelis ministratur ⁊ assumpte carnis veritas cōprobatur nec di-
gnitas naturalis maiestatis amittitur hec est fides nostra profecto

Appolinis oraculum.
Porphyri⁹
Vespasian⁹
Titus.
Alexander seuerus.
Adrianus imperator.
Antonius pius.
Cōstātinus magnus.
Augustin⁹ li.ij.cap.xj. de doctrina christiana.

gentiles consenserūt iesum deū ipsum fuisse aut certe diuinū. Milesius appollo consultus: ita cōmēdauit christum mortalis erat corpore sapiēs prodigiorum effector: sed sub iudicibus chaldeis armis cōprehēsus clauis fustibusq; amarā mortē passus est porphyrius inter gentes: nequissimus in lib. de respōsis inquit. Christum dij maxime pium pronunciauerūt immortalenq; euasisse asseruerunt. Concedit ipse porphirius christū & sapientē & piū fuisse q̄uis christianos partim indoctos partim magos nominet tum veritati tū sibiipsi manifeste repugnans. Vespasianus ac Titus imperatores auditis christi operibus eius potentiam timuerunt. Alexander seuerus tēpla fieri christo statuit s3 nō successit orabat in matutinis in sacrario suo corā statua christi vt capitolinus refert: & Adrian⁹ vt idē narrat statuit christo templa facere eūq; inter deos recipere. Ideoq; tēpla absq; simulachris in oībus ciuitatib⁹ fieri iussit. Antonius pius cū audisset christianos hoc frequenter vti prouerbio. Quod tibi fieri nō vis alteri ne feceris perscrutatus est christi vitam eiq; statuam tāq̄ deo sacrauit. Cōstantinus deniq; cū christi miracula in rebus suis manifesti⁹ fuisset expertus deū magis q̄ populū timuit solumq; christum & palā adorauit idolorū templa subuertit: christo templa passim preciosa edificauit hec sunt que de christo gētiles senserunt que ideo narrauimus auctoritate Augustini muniti qui lib.ij. de doctrina christiana inquit philozophi aūt qui vocantur siqua forte vera & fidei nostre accōmoda dixerunt maxime Platonici: non solū formidāda non sunt sed ab eis etiā tanq̄ iniustis possessoribus in vsum nostrū vendicanda. Nā quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri: nonne aspicimus quant auro & argento & veste suffarcinatus exierit de egypto. Cyprianus doctor suauissimus & martyr beatissimus: quanto Lactāti⁹ Quanto Victorinus optatus Hilarius: vt de viuis taceā: q̄to innumerabiles greci. Quod prior ipse fidelissim⁹ dei famulus Moses fecerat: de quo scriptū est q̄ eruditus fuerit oīm sapiētia egyptiorū.

¶ Liber secundus de religione christiana aduersus iudeos.

¶ Christus prenūciatus a iudeis sed populus eius aduentum non intellexit. Cap.primū.

Ciebant iudei christū venturū esse. Nam hic illis semper prophetis mouētib⁹ annūciabat. Sz significato duplici eius aduentu vnū qui exercitio & exemplo hominis fungeretur: alterum qui deū fateretur: nō intelligēdo primū aduētū: qui in passione precessit occultus:

dnũ tm̃ credunt qui erit in potestate manifestus. Quod autez hoc iu deorum populus intelligere non potuit: delictorum meritum fuit sic erant (vt Cyprianus) auctor est sapientie τ intelligentie mulctati ce citate: vt qui vita indigni essent: haberent vitam ante oculos nec vide rent: itaq3 a prophetis ante predicta verbo τ vocis imperio demonia de hominibus excuteret paraliticos restringeret leprosos purgaret: illuminaret cecos: claudis gressum daret: mortuos rursus animaret: cogeret sibi elementa famulari. seruire ventos: maria obedire iferos cedere iudei qui illum crediderant hominem tantũ de humilitate car nis τ corporis existimebant: magnum diligẽtia potestatis hunc ma gistri eoꝝ atq3 primores hoc est quos τ doctrina ille τ sapiẽtia reuin cebat accensa ira τ indignatione prouocat postremo detentum pon tio Pylato: qui tunc ex parte romana Syriam procurabat tradide runt: crucem eius τ mortem suffragijs pertinacibus flagitarent: hoc eos facturos τ ipse p̃dixerat: τ ꝓphetaꝝ oim testimoniũ sic ãte p̃cesse rat: oportere illũ pati: nõ vt sentiret mortẽ: s3 vt vinceret. Et cũ passus esset denuo ad supos regredi vt vi diuĩe maiestatis ostẽderet fidẽ itaq3 rerũ cursus ipleuit. Nã τ crucifix' p̃uẽto carnificis offõ spũm spõte dimisit τ die tertio rursus a mortuis sponte surrexit. Apparuit disci pulis suis talis vt fuerat ac cognoscendum se videntibus prebuit si mul victus τ substantie corporalis firmitate conspicuus ad dies qua draginta remoratus est: vt denuo ad precepta vitalia instrui possent: τ discerent. Tunc in celum circunfusa nube sublatus est: vt hominem quem dilexit quem induit quem a morte protexit ad patrem victor im poneret. Jam venturus e celo ad penam diaboli τ ad censuram gene ris humani vltoris vigore τ iudicis potestate.

Quod christus venturus esset ex vaticinio Danielis. Cap. ij.

Dic sancte Daniel dic de christo quod nosti. Cum vene rit inquit sanctus sanctoruz cessabit vnctio vestra. Qua re illo presente cui insultantes dicebatis. Tu de te resti monium tuum non est verum cessauit vnctio vestra: nisi quia ipse est qui venerat sanctussanctorum. Si vt vos dicitis nondum venit: sed expectatur vt veniat sanctussanctorum de monstrate vnctionem. Si autem quod verum est cessauit vnctio ve stra: agnoscite venisse sanctuumsanctoꝝ. Ipse est enim τ lapis absci sus ille de monte sine manibus concidentium id est christus natus de virgine sine manibus complectentium qui tantum creuit vt mons ma gn' fieret τ ipleret vniuersam faciẽ terre. De quo mõte dicit ꝓpheta venite ascẽdam' ad mõtẽ dñi. Et de quo dauid dicit. Mõs dei mõs

Daniel. ix. g. Jo. viij. b. Dañ. ij. e. Esaie. ij. a. ps. lxvij.

vberrimus vt quid suspicamini montes incaseatos montem in quo placuit deo habitare in eo. Cũ enim ipse dñs christus discipulos suos interrogaret quẽ dicerent esse homines filiũ hominis. Responderunt alij Heliam alij hieremiã aut vnũ ex prophetis. Et ille vt quid suspicamini montes in caseatos: montẽ in quo placuit deo habitare in ipso hunc cognouit petrus dicẽs. Tu es christus filius dei. Agnouit montem ⁊ ascendit in montẽ Testimonium dixit veritati: ⁊ dilectus est a veritate. Supra petrã fundatus est petrus: vt mortẽ susciperet il lum amando quẽ ter negauerat timendo. Itẽ apud danielem. Muni
Dañ. vij. d. sermones ⁊ signa librũ tempus consummationis quo addiscãt multi ⁊ impleatur agnitio quoniã cum fiet dispersio cognoscent oĩa hec. Et alibi apud Danielem. Videbã in visu noctis ⁊ esse in nubibus celi quasi filius hominis veniẽs venit vsq3 ad veterem dierũ ⁊ stetit in conspectu eius ⁊ qui assistebãt obtulerunt ei: ⁊ data est ei potestas regia ⁊ omnes reges terre ⁊ genus omnis claritatis seruient ei ⁊ potestas eius eterna que non auferetur ⁊ regnum eius non corrumpetur.

¶ Judaice perfidie confutatio ex vaticinijs Hieremie ⁊ Esaie. Capitulum. iij.

Esaie. ij. a. Preuaricatores legis intẽdite legẽ. Testimoniũ queritis de xp̃o ⁊ in lege vestra scriptum est: q͂ duorũ hominũ testimoniũ verum fit procedant de lege vestra nõ
Esa. vij. c. tantũ duo: sed etiam plures testes christi ⁊ conuincant auditores legis nec factores. Dic Esaia testimoniu3
Hie. xxxij. xp̃o de syon ei procedet lex: ⁊ verbũ dñi de hierusalẽ ⁊ iudicabit inter gentes. Et alibi. Ecce virgo in vtero concipiet ⁊ pariet filium ⁊ vocabis nomen eius emanuel: quod est interpretatũ nobiscum de⁹. Accedat ⁊ alius testis. Dic tu Hieremia testimoniũ de christo. Ecce dies veniũt dicit dñs ⁊ consummabo in domũ israel: ⁊ in domũ iuda testamentum nouũ. Non ẜm testamentum quod disposui patribus eorũ in diem qua apprehendi manus eorũ vt educerẽt eos de terra egypti q2 non permanserunt in testamento meo ⁊ ego neglexi eos dicit dñs. Quia hoc testamentũ qđ disponem domui israel post dies illos dicit dñs. Dans leges meas in sensum illorũ scribam illa ⁊ ero illis in deũ ⁊ ipsi erunt mihi in plebẽ ⁊ non docebunt vnusquisq3 fratrem suu3 dicentes. Dignosce dñm: q2 omnes sciẽt me a minimo vsq3 ad maximũ eorum: q2 propicius ero iniquitatibus eorum ⁊ peccatorum eorũ nõ ero memor amplius. Et alibi hic est inquit deus noster ⁊ non estimabitur alius absq3 illo qui inuenit omnẽ viam scientie ⁊ dedit eam Jacob puero suo: ⁊ israel dilecto suo post hec in terris visus est: et cum

hominibus conuersatus est. Et alibi in hieremia. In illa die contri-
bulabo iugum a ceruice illorum ⁊ vincula illorum disrumpam: ⁊ nō Hiere. xx-
operabūtur alijs: sed operabūtur domino deo. Et alibi. ⁊ homo est x.b.
⁊ quis cognoscet eum. Ecce duo testes idonei ex lege vestra: ex quo Hiere, xvij.
rum testimonio non sunt compuncta corda vestra. b.

¶ Cōfutatio alia iudaice pfidie ex pphetis reliqs. Ca. iiij.

In genesi dixit dn̄s Rebecce due gētes in vtero tuo sūt Gen̄. xxv. c
⁊ duo populi de vtero tuo diuidētur: ⁊ populus popu Deu. xviij.
lum supabit ⁊ maior seruiet minori. Et alibi. Prophe
tam vobis excitabit deus de fratribus vestris oīs aīa q̄
non audierit prophetam illum exterminabitur de po-
pulo suo. Prophetā autem dictum christum ipsū audi in euange-
lio christum. Non est inquit propheta sine honore nisi in patria sua. Math. xiij.
Accedit autē Dauid sanctus testis fidelis: ex cuius semine processit g.
ipse. cui lex ⁊ prophete testimoniū dicunt. Dicat ⁊ ipse testimonium
christo. Adorabūt inquit eum omnes reges terre omnes gentes ser
uient illi. Cui seruient: dic cui seruiēt vis audire cui seruient: dixit do- ps. lxxj.
minus domino meo sede ad dexteram meam: donec ponā inimicos ps. cix.
tuos scabellum pedum tuorū. Et expressius quare inquit tumultua
te sunt gentes ⁊ populi meditati sunt inania. Astiterunt reges ter-
re ⁊ principes conuenerunt in vnum aduersus dominum ⁊ aduersus ps. ij.
christū eius. Accedat ⁊ alius testis dic ⁊ tu abacuh testimoniū chri-
sto: domine inquit audiui auditum tuum ⁊ timui: consideraui opera Abacuh.
tua ⁊ expaui. Que opera dei iste miratus expauit. Nunquid fabricā iij. a.
mundi iste miratus expauit. absit. Sed audi quid expauit in medio
inquit duorum animalium innotesceris opera tua deus verbum ca- Job. j. b.
ro factum est in medio duorum animalium cognosceris. Qui quous
q̄ descendisti expauescere me fecisti. quia verbū per quod facta sunt
omnia in presepe iacuisti. Agnouit possessorem suum bos ⁊ asinus Luce. ij. a.
presepe domini sui. in medio duum animaliū cognosceris. Quid est Esaie. j. a.
in medio duum animaliū cognosceris. nisi aut in medio duum testa-
mentorum aut in medio duorum latronū aut in medio Mosi ⁊ He-
lie cum eo in monte sermocinantium. Ambulauit inquit verbum: et
exiuit in campis verbum caro factum est ⁊ habitauit in nobis hoc et
baruch ait post hec in terris visus est ⁊ cum hominibus conuersatus
est. Ecce quomodo conueniunt sibi testes veritatis. Sufficiunt vo-
bis ista o iudei.

¶ Quod miseri sint iudei in christi
vindictam. Cap. v.

SI quis iudeorũ historias cõsideret: reperiet eos nũq̃
graui calamitate oppressos fuisse nisi quotiens scelus
aliquod turpissimũ patrauerunt. Ante aduentum chri
sti hebrei adorauerunt ydola: occiderunt ꝓphetas ⁊ le
gẽ dei abiecerũt: ⁊ propter oẽs istas trãsgressiões de⁹
percussit eos captiuitate ꝑ .lxx. annos in babylonia: ⁊ post reduxit il
los in terrã suã modo sunt. M. cccc. anni nec in lege nec in ꝓphetis
huius pene terminũ possunt inuenire hec captiuitas est illa quã do-
Daniel minus de⁹ ꝑ os danielis vocat desolationẽ cũ dicit capite nono vsq̃
ad cõsummationẽ ⁊ finẽ perseuerabit desolatio prima captiuitas vo
cata fuit trãsmigratio ⁊ post .lxx. annos reducti fuerũt in hierusalẽ cũ
honore: sed hec vocatur desolatio perpetua in qua ꝓ certo deus nõ
miserebitur iudeis ⁊ insuper dispersit illos per vniuersa mũdi regna
Hiere. Unde hieremias nõ audierunt me: nec inclinauerunt aurẽ suã: sꝫ in-
durauerunt ceruicẽ: ac peius egerũt ꝯtra pr̃es eoꝝ. Qđ quidẽ ostẽ
dit iesum verum messiam ⁊ plusq̃ ꝓphetã ⁊ plusq̃ diuinũ hoiem im
mo deũ reuera fuisse. Dicite queso iudei cur in vestro illo legũ noua-
Talmut he rum volumie. Talmut (quid fere quadringẽtis post iesuꝫ annis cõ-
breorum, posuistis) crudeliores aduersum christianos leges q̃ Nero domi-
cianus ⁊ maxẽtius excogitare potuerũt statuistis: cũ tñ nõ a christia
nis sꝫ a Romanis idolatris dispersi fueritis. Cur tam venenosis exe
crationibus nobis precipue ter saltem quolibet die in sacris vestris
mala grauissima imprecamini cũ nos ꝓ vobis oremus deũ ⁊ mitio-
res etiã q̃ mahumethẽses erga vos simus perditi ergo estis: qꝛ iesu
Josephus christo nõ credidistis: quod q̃dẽ Josephi vestri verbis possumus cõ
firmare: qꝛ multa diuine in iudeos indignationis adducit signa: et
miracula euidentissima ⁊ horrẽda: atq̃ affirmat in summa celebrita
te vestra vrbem hyerosolimam in quã tũc azinorũ gratia tota ferme
iudea confluxerat obsessam a Romanis fuisse. Certũ est aũt ijsdem
Titi dictũ diebus vos iesum superiorib⁹ annis interfecisse. Addit Titũ q̃ obse
derat vrbẽ solitũ dicere: ꝓpter multa portenta deũ ita esse iudeis ira
tũ vt timeret ne ei quoq̃ irasceret̃: si iudeis ignosceret itaq̃ licet Ti-
tus nõ esset crudelis: tñ impellẽte deo crudelius: immo iustius actuꝫ
est quã Romani vnq̃ alias consueuerint. Si quideꝫ in ea vrbe perie
runt fame ferroq̃ supra vndecies centena iudeorũ milia venũdata ve
Josephus ro sunt plura quã nonaginta milia captiuoꝝ: hec Josephus qui ⁊ in
terfuit atq̃ repetit: philostrat⁹ in vita Appolonij theanei q̃ Titus
captis hierosolymis oĩa circumloca cadaueribus ꝯpleuerat finitime
aũt gẽtes ob victoriã coronare eũ voluerũt: ille ꝓ tali honore indi-
Philostra gnũ se esse respõdit: nõ eñi se fuisse taliũ opeꝝ auctorẽ sꝫ deo iracũ
tus. diam contra iudeos demonstrãti suas manus prebuisse hec Philo
strat⁹. Adfuit i ea obsidiõe Vespasian⁹ Titi pater q̃ cũ vrbe deleta

de iudeis triumphauisset quēadmoduꝫ Suetonius narrat statim coram populo duo fecit miracula. Nam cecū ⁊ claudum tactu solo curauit. Is tamen neq̃ antea vnq̃ neq̃ postea tale aliquid fecisse narratur quasi diuino auxilio miracula illa fecerit statim cū diuino impulsu christianū sanguinē vendicasset. Fuisse aūt vos iudei in xp̄i vindictaꝫ dissipatos Mahumetes etiā confitetur qui ait in alcorano. Deū eripuisse iesu animā ex manibus iudeorū reduxisse ad se atq̃ exaltauisse sectatoresq̃ xp̄i persecutoribus preposuisse etiā vsq̃ ad mūdi iudiciū atq̃ finē decreuisse. Insup īcredulos iudeos oīꝫ vindice tutoreq̃ priuatos in hac vita ⁊ altera cruciatibus summis affligere. Sed audite Moysem quēdam vestrum egyptum in libro iudicū ordinariorū ita dicētē. Jesus nazarenus visus est esse messias: ac sententia iudicū interfectus causa fuit vt destrueret israel gladio hec ille. Puniuit auteꝫ vos deus idolatrarū manibus non christianorū vt ostenderet christianos suos absq̃ vlla violentia viuere debere ⁊ posse regnare atq̃ tam miraculose puniuit vt nihil mirabilius vel vnq̃ fuisse vel fore tā christus predixerit q̄ Josephus confirmauerit. Legite quintum de his rebus Josephi librum videbitis etiam matres fame filios deuorasse Sufficiunt vobis ista o iudei: sufficiunt vobis tanti testes ⁊ testimonia ex lege vestra. An adhuc impudentia nimia audebitis dicere: q̄ alterius gentis vel nationis homines christo deberent testimoniū phibere. Sed si hoc dicitis respondet quidē ille vobis. Non sum missus nisi ad oues que perierunt domus israel. Sed sicut vos in actib⁹ apostolorum increpat Paulus vobis primū oportuerat annunciari verbum dei: sed q̄ repulistis illud nec vos dignos vite eterne iudicastis ecce inquit conuertimus nos ad gentes. Demonstrauimus iam nos in primo ex gentibus testimonium christo fuisse prolatum quoniam veritas non tacuit clamando etiam per linguas inimicorum suorum.

¶ Domini Symphoriani chāperij de religione christiana aduersus hereticos liber tertius.

¶ Confutatio arriane heresis ⁊ de arrianorum presumptione. Caput primum.

Assertio auteꝫ nostre fidei vt Ambrosio placet hec est vt vnum deum esse dicamus. Neq̃ vt gentes filium separemus neq̃ vt iudei natum ex patre ante tempora et ex virgine postea editū denegemus / neq̃ vt Sabellicus patrem confundamus et verbum / vt eundem patrem asseramus / et filium: neq̃ / vt fotinus initium filij ex virgine disputemus / neq̃ vt ille impius Arrianus plures credendo ⁊ Diuus ambro. li. p̄io de fide.

dissimiles potestates plures deos gentili errore faciamus: qꝛ scriptū
Deut.vj.a. est. Audi israel dn̄s deus tuus deus vnus est. Deus enim ⁊ dn̄s nomē
magnificentie nomen est potestatis sicut ipse dicit: dn̄s nomen mihi
est. Et sicut alibi propheta asserit dn̄s om̄ipotens nomen est ei. Dn̄s
ergo ⁊ deus vel ꝙ dominetur oībus vel spectet oīa ⁊ timeatur a cun-
Mat.xxviij d. ctis Si ergo vnus deus: vnū nomen: vna potestas: vna est trinitas.
Deniqꝫ ipse dicit. Ite baptisate gētes in nomine patris ⁊ filij ⁊ spiri
Johan.x.f. tus sancti: in nomine vtiqꝫ non in nominibus ipse etiā dicit. Ego ⁊ pa
ter vnū sumus: vnū dixit ne fiat discretio potestatis. Sumus addidit
vt patrē filiūqꝫ cognoscas quo perfectus pater ꝑfectū filiuz genuisse
credatur: ⁊ pr̄ et fili⁹ vnū sint: nō confessiōe sed vnitate nature. Sed
Expositio arriane heresis. nunc consideremus quas arriani dei filio inferant q̄stiones. Dissimi
lem patri dicunt esse dei filiū hoc si homini obijciatur iniuria est. Ex
tempore cepisse dicunt dei filiū cum conditor ipse sit temporū hoīes
sumus ⁊ esse nolumus tēporales. Ex tempore cepimus ⁊ sine tēpore
futuros eē nos credim⁹ ⁊ fieri nos optamus eternos. Et quomodo
negare possumus dei filiū sempiternū quem sempiternum docet atqꝫ
demonstrat natura non gratia. Creatum dicunt. Quis auctorez inter
opera sua deputet vt videatur id esse quod fecit. Bonū negant sacri
lega vox ipsa se dānat vt indulgentiam sperare non possit. Negāt ve
rum dei filiū: negant omnipotentē cum fateātur omnia facta per filiū
omnia creata per dei esse virtutē. Quid est enim virt⁹ nisi perfecta na
tura. Negant etiam diuinitate vnū esse cum patre. Deleant ergo euā
Johan.x.f. gelium deleant xp̄i vocem. Ipse enim dixit. Ego ⁊ pater vnū sumus.
Non ego hoc dico christus dixit. Nunquid fallax vt mentiret̄. Nun-
quid impius vt quod non erat vsurparet. Sed singula suis locis ple
nius digerentur. Nunc q̄m hereticus dicit esse dissimilem: idqꝫ versu-
tus disputatiōibus astruere nititur. Dicendū est nobis qd̄ scriptū est.
Cauete ne quis vos depredetur per philosophiā ⁊ inanē seductionē
scd̄m traditionē hominum ⁊ scd̄m elementa huius mundi: ⁊ non scd̄z
christuz: qꝛ in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter
Omnem enim vim venenorum suorū vt idez Ambrosius refert in dia
lectica disputatione constituunt. Que philosophorum sententia defi-
nitur: non astruendi vim habere: sed studiū destruendi. Sed nō in dia
lectica cōplacuit deo saluū facere populum suum. Regnū enim dei in
simplicitate fidei est: non in contentione sermonis. Dissimilem igitur
dicunt esse. Nos negamus: immo potius horremus hanc vocē. Dic
mihi heretice q̇ audes dicere ꝙ minor sit dei sapiētia: dic mihi altitu-
dinem celi quanta sit latitudo terre profundū abyssi. Numera si po-
tes pluuie guttas: arenā maris: dies seculi: tuos etiam numera capil
los. Quoniam oēs capilli capitis vestri numerati sunt. Demonstra

mihi atq; explica parua ista inferiora: et tunc tibi credam posse et inue stigare superiora. Sed non potes non vales. Spiritus dei te conuin cat qui vos hereticos ante preuidit. Non est tibi labor hic vtilis ad sa lutē sed potius ad perniciē: cū seductus multos seducere cupis alios pecunia alios potentia. Talia enim docendo immo non docēdo sed potius blasphemando non cuilibet potenti sed ipsi deo patri in eius filio facere demonstraris iniuriā. Maior est pater minor est fili' me lior est pater inferior filius has cōtumelias nec homo quilibet sapiēs libenter accipiat qui filium meliorē seipso aut patrem habere cōtēdit Unde etiam illud dictum propheticū. Letatus est pater in filio sapiē tie in vita sua viuit et in obitu non est cōtristatus. Mortuus enim est pater et tanq̄ non sit mortuus. Quare nō est mortuus. Similē enim reliquit pro se. Ecce propheta dicit sapientē filium hominis esse simi lem patri: et tu heretice audes dicere ipsam sapiētiā dei filiū patri esse dissimilem propheta dicit mortuū hominē patrem in eo q̄ filiū simi lem reliquit viuere in filio: et tu audes ipsam sempiternā vitam q̄ est dei filius separare ab illo qui nunq̄ moritur patre. Et quid inquit fa cturus sum. Ipse dixit pater maior me est. Quia non intelligis (infit Augustinus) ideo tibi male sonat quod dixit. Nam ipse dixit immo et cōfirmauit: prorsus ipse dixit: pater maior me est: ipse filius dixit. Uide qn̄ hoc dixit in susceptiōe humane nature posit' hoc dixit. Tūc dixit pr̄ maior me est qn̄ dixit. Tristis est aīa mea vsq; ad mortē. Tūc dixit pater maior me est quando fleuit quando lassatus est: qn̄ esuri uit quando sitiuit. Tunc dixit pater maior me est: quando et dicit scri ptura minoratum paulominus ab angelis. Nunquid etiā insana su perbia ita irreuerens progreditur vestra vt verbū dei manens apud patrem audeatis dicere in illa diuinitate āgelis esse minorem. Si nō audes heretice hoc dicere serua hos gradus et periet error tuus. Fi lius apud patrē equalis cū patre quoniam sempiternus cū sempiter no semper manēs cū sempiterno: manet equalis missus et veniens in susceptione hominis minor non solū patre verūetiam angelis equa lis in forma dei minor in forma serui. Equalis cū patre creans ange los: equalis cū patre homines faciēs: equalis cū patre nouum consti tuēs mundū: minor patre perditū reparans mundū. Equalis cū pa tre vitam largiens eternā: minor patre mortē suscipiens nostrā. Nūc itaq; filiū credimus in susceptione hominis minorē in diuinitate pa tri equalem factū sicut apostolus dicit ex semine dauid. Quem virgo Maria de spiritu sancto concipiens: et in cuius vtero verbum carnē suscepit nobis factus est mediator homo totus et deus verbum aīa et caro vnus christus. Hoc quippe nobis etiam ordo huius sacramēti declarat q̄ postea q̄ credimus in deum patrē omnipotētē credimus

Jo. xiiij. d.
Aug in lib. cōtra arria nos. c. viij.
Mat. xxvj. d.
ps. viij.
Ro. j. a.
j. Thi. ij. b.

in deum patrem omnipotentē credimus ⁊ in iesum xp̄m filiū eius cō-
ceptū de spiritu sancto natū ex virgine maria. Et hec natiuitas ꝑtur-
bat omnē cogitationē humanam quoniā virtus est eam operata diui-
na. Nam q̄n admittit ratio nostre generationis: vt virgo concipiens
virgo post partū permanens filius videatur integritas inuiolata ser
uetur. Et hoc non pōt implere quilibet natus homo: ille autē potuit
qꝛ non erat solus homo sed deus ⁊ homo qui propterea voluit nasci
homo qꝛ perierat omnis homo. Primū itaqꝫ miraculum magnū hu
ius mediatoris ac singulare fuit ꝙ sic natꝰ est: vt ille qui veniebat mul
tos docere facere miracula: qꝛ ipse per se ⁊ per illos faciebat haberet
tamen aliquid propriū qui nihil vsurpauerat alienū. Solus enim de
virgine natus est: qꝛ solus sine amplexu viri ⁊ femine de spiritu sancto
conceptus est: solus sine corruptione impleuit vterū matris: qꝛ solus
pro nobis super celos ascendit vt sederet ad dexteram patris. Acce-
perunt ab illo discipuli vt facerent multa ⁊ miracula magna ⁊ fecerūt
nec tamen quispiā predicatur aut creditur de virgine natus aut de spi
ritu sancto conceptus: nisi ille vnus qui creator temporū inuentus in
tempore est etiā ex vtero virginis natus: suscipiens quā integraz for-
mauerat humanā naturā vt per ipsaz quodāmodo redemptor noster
repararet ruinam. Et hic dei filius ⁊ hominis filius. Dei filius de cor
ps.xviij. de patris hominis filius ex vtero matris. Idem ipse vnus christꝰ qui
processit ex vtero virginali tanꝙ sponsus de thalamo suo in quo vte-
ro spiritales nuptie celebrate deus coniunctus est carni ⁊ caro adhe-
sit deo vt esset vnus christus: ⁊ vt Augusti. dixit totus homo. Interro
ga ergo tu heretice scripturas: interroga apostolos: interroga pro-
phetas: interroga xp̄m. Quid multa: patrem interroga cuius honori
studere se dicunt arriani si filius degener iudicetur. Sed non est ho-
norificentia boni patris filij iniuria. Non potest homo patri placere:
si filius degenerasse potius a patre quā patrem equasse credať. In
principio ipsius mundi patrem ⁊ filiū esse audio: ⁊ vnuz opus cerno
Audio loquentem agnosco facientē: sed ⁊ patris ⁊ filij vnā imaginē
vnam similitudinem lego. Similitudo hec non diuersitatis sed vnita
tis est. Qđ igiť tibi vsurpas filio dei derogas cū vtiqꝫ nisi ꝑ imaginē
dei ad imaginē dei eē nō possis. Imago docet nō eē dissimilē chara-
Diuus Am cter expressuz esse significat splēdor signat eťnū imago teste Ambro
bro. li.j. de sio: nō vultus est corporalis nō fucis cōposita nō ceris: sꝫ simplex de
fide.ca.iiij. deo egressa de patre expressa de fonte per hanc ymaginem philippo
patrem dn̄s demonstrauit dicens philippe qui me videt: videt ⁊ pa-
Jo.xiiij.b. trē. Et quomodo tu dicis. Ostende nobis partem: non credis qꝛ ego
in patre ⁊ pater in me est. Videt enim in imagine patrem qui videt in
filio. Imago ista veritas est: imago ista iusticia est: imago ista dei vir-

us est:non muta qr verbum est:non insensibilis qr sapientia est:non inanis:qr virtus est:non vacua:qr vita est:non mortua:qr resurrectio est. Vides ergo:quia dum imago dicitur patrez significat esse cuius imago sit filius:quia nemo potest ipse sibi imago sua esse. Arrius dicit. Ex toto deum non ex parte cognoui: Paulus vero dicit: ex parte cognoscimus:ꝛ ex parte prophetamus. Arrius totum deum vt ipse fatetur facie ad faciem comprehendit:ipse enim vt asserit scrutatur etiā alta dei inferior ergo Paulus ꝙ arrius. Et vas electionis ex parte scit. Vas perditionis totum scit. Scio inquit Paulus hominez siue in corpore siue extra corpus nescio deus scit qui raptus est in paradisum ꝛ audiuit ineffabilia. Paulus raptus vsqꝫ ad tertium celū:seipm nesciuit. Arrius in stercore volutat' deū sciuit: Paulus dicit de se ipo deus scit arrius de deo dicit:ego noui. Sed non arrius raptus in celū: ꝙuis eum secutus sit qui iactatione dānabili diuina presumeret dicens:ponā thronum meū super nubes:ꝛ ero similis altissimo. Sicut enim ille dixit:ero similis altissimo:sic arrius altissimū dei filiū similē sui vult videri quem non diuinitatis eterne maiestate veneratur: sed ex carnis infirmitate metitur.

¶ Paganici erroris īprobatio ex mercurio hermete ꝛ augustino.c.ij.

Quid dicis pagane. Deus inquis si delectatus est filiū indiguit coiugio si horruit coniugiū solus est sine filio. Quid enim poterat inueniri simile deo quod coniūgeretur deo: vt pareret filium deo. Deinde sic dicitis. Si habet filium deus: iam non vnum colitis deum. Quid agimus ab allophilo missum excepimus quid remittimus. Quod libet miserimus telum licet perueniat ad illum quid prodest. p.cxiij.
Quare:qr durus est:qr lapideus idola colit. Scriptū est enim. Similes illis sunt oēs qui faciūt ea ꝛ omnes qui confidunt in eis. Sanctas scripturas non accipit. Queramus ergo lapidem quo percutiat vt percussus quassetur:quassat' cōminuat:comminutus in puluerem ꝯuertatur:cōuersus ī puluerē ꝯpluat:cōplutus serat:satus faciat fructum non ꝗ igne cōsumat:sed qui in horreo recōdat. Hermes qui latine mercuri' dicit Aug. testāte scripsit librū qui logoscbelios appellat:id est verbū perfectū magnū nomen libri huius:qr magnus est de quo script' est. Quid ei perfecti' verbo: ꝗ solus est īter mortuos liber Audiam' inquit Aug. ꝗd loquat Mercuri' de verbo ꝑfecto. Dn̄s inquit ꝛ oīm factor deoꝝ scōm fecit dn̄m. Et post pauca vt ostenderet quid dixerit repetit ꝛ dixit. Qm̄ ergo hunc fecit primū ꝛ solū ꝛ vnum bon' aūt ei visus est ꝛ plenissimus oīm bonorū. Quantū plenissimus Joānes euāgelista dicat de plenitudine ei' oēs accepim' grāꝫ ꝑ grā bon' aūt ei visus ē ꝛ plenissim' oīꝫ bonoꝝ. ꝛ seqt letat' ē ꝛ valvl' cū quo

Hermes.
ps.vij.
Joh.j.

letatus est. Et valde dilexit tanq̄ vnigenitū suum. Quem primo factum dixit: postea vnigenitū appellauit. Itē alio loco sic dixit. Filius benedicti dei atq̄ bone volūtatis: cuius nomen non pōt humano ore narrari. Querebas pagane coniugē dei. Audi mercuriū para frontē excipe lapis lapidē cade vt erigaris: frangere vt firmeris: destruere vt edificeris. Ictus lapidis non cutē aperiat frontis non venā rumpat sanguinis non faciat foueā vulneris: sed signū faciat crucis. Cōiugē dei queris abijciatur ex corde tuo improba prauitas. Cōiunx dei bona voluntas est. Quomodo ⁊ pater sit deus ⁊ filius deus: nec tamen duo dij sed vnus deus: tecū disputare nō debeo: q̄ꝛ nisi credideris nullatenus intelligere potueris. Tamen filiū dei dominum fatet. Mercurius hoc lapide percussus lapideus desinat esse sacrilegus. Quid agis pagane aperi aures noli esse sicut aspis surda que obturat aurem ne audiat vocē incantātis. Non tibi auctorem christianū profero. Tuus est mercurius cuius inter deos tantus honor cultusq̄ a vobis allatus est vt eius nomine diē domini vocaretis. Ipsum audi: ipse te conuincat ipse expugnet: vt cum te vicerit illi cedas ⁊ mihi credas Mercuri⁹ dixit. Dilexit de⁹ vnigenitū suū ipse dixit filius bn̄dict⁹ dei atq̄ bone voluntatis. Et ne eius nomine tediū interrogationis sustineret secutus adiunxit. Cuius nomen non potest humano ore narrari. Quid tu mercuri ab hominibus dicis nomen dei filij narrari non posse. A te narretur qui non homo: sed deus ab hominibus estimeris loquitur autem ad filiū suum dicens. Est enim qui filij inenarrabilis sermo sapientie spiritussanctus. Nonne hoc est in principio erat verbum. Dic hermes: sermo iste sapientie habet matrē: sequitur de solo deo. Dn̄s est omnium dominante de mortalibus. Et q̄ꝛ ab hominibus indagari non potest: addit ⁊ dicit. Super homines est. Nomē filij dei narrare non possum: q̄ꝛ non sum deus: dicant homines quasi homines quod non sum deus: dicant homines quasi homines quod sum. Sermo sapientie de solo deo est. Non ergo ibi pagane humanū suspiceris aut fingas fuisse cōiugiū de solo dn̄o est: ⁊ super hoīes est. Increpat te sybilla dicens ipsum tuum cognosce dn̄m dei filium esse. Ipsum non aliū non martem non iouē nō mercurium sed quē cōfitetur mercurius. Quid miraris christiane q̄ talia de patre ⁊ filio dicant. Et demones credunt ⁊ cōtremiscunt. Nempe in euangelio trāseunte domino dicunt nouimus q̄ sis filius dei venisti ante temp⁹ perdere nos. vtinam inquit Augustinus quomodo demones iudicez: sic homines agnoscerent saluatorem.

Marci. i. c.
Iaco. ij. d.

¶ De heresibus Origenis. Cap. iij.

Rigeniaste siue Origeniani vt augustino placet a quodam Origene dicti sunt non ab illo qui fere omnib⁹ notus est sed ab alio nescio de quo vel sectatoribus eius epiphanius loquens. Origeniani inquit cuiusdã Origenis turpis aut sunt operationis isti sunt inenarrabilia ꝛ nefanda facientes sua corpora corruptioni tradentes. Alios autem Origenianos vt idẽ Augustinus auctor est sunt qui ꝛ adamãtij tractatoris illius qui ꝛ mortuorũ resurrectionem negant christum autem ꝛ spiritum sanctum creaturã introducentes paradisum autem et celos ꝛ alia omnia allegorizantes hec quidẽ de Origene Epyphanius refert: sed defensores eius dicunt. Origenẽ patrem ꝛ filiũ ꝛ spiritum sanctũ vnius eiusdemq; substantie docuisse neq; resurrectionẽ repulisse mortuorũ q̃uis ꝛ in istis eum cõuincere studeant sed q̃ eius plura legerunt contradicunt. Sunt ꝛ alia huius Origenis dogmata que catholica ecclesia omnino non recipit: in quibus nec ipsum (vt Augustinus asserit) falso arguit nec potest ab eius defensoribus excusari maxime de purgatione ꝛ liberatione ac rursum post longũ tẽpus ad eadem mala reuolutione rationalis vniuerse creature. Quis enim catholicus christianus vel doctus vel indoctus non vehemẽter exhorreat eam quam dicit purgationem malorũ: id est etiam eos qui hãc vitã in flagitijs ꝛ facinoribus ꝛ sacrilegijs atq; impietatib⁹ quẽlibet maximis finierunt. Ipsum etiã postremo diabolũ atq; angelos eius q̃uis post longissima tempora purgatos atq; liberatos regno dei luciq; restitui ꝛ rursus post longissima tempora omnes qui liberati sunt ad hec mala denuo relabi ꝛ reuerti: ꝛ has vices alternantes btitudinũ ꝛ miseriarum rationalis creature sp̃ fuisse sp̃ fore. De qua vanissima impietate aduersus philosopos a quibus ista dicit Origenes in libris de ciuitate dei Augusti. diligentissime disputauit. Tẽpore sulpitij seueri vt lib. j. suorũ dialogorum scribitur apud alexandrũ feda inter ep̃os atq; monachos certamina gerebantur ex ea occasione vel causa: q2 congregati in vnũ sepius sacerdotes frequentibus decreuisse synodis videbantur ne quis origenis libros legeret: aut haberet qui tractator scripturarũ sanctarum peritissim⁹ habebat. Sed ep̃i quedam in libris ipsius insanius scripta memorabant que assertores eius defendere non ausi ab hereticis potius fraudulenter inserta dicebant ꝛ ideo non propter illa que in reprehẽsionem merito vocarentur etiam reliqua esse dãnanda cũ legentium fides facile posset habere discrimen ne falsata sequerent: ꝛ tamen catholice disputata retinerẽt. Non esse autem mirum: si in libris neotericis ꝛ recenter scriptis fraus heretica fuisset operata que in quibusdã locis non timuisset incidere euangelicã veritatẽ. Aduersum hec episcopi obstinatius

Prim⁹ origenes hereticus.

Aug. li. de heresib⁹ ad quoduuldeũ

Epiphani⁹

Dialogorũ li. j. cap. iij.

Renitentes pro potestate cogebant recta etiam vniuersa cuz prauis ⁊
cū ipso auctore damnare quia satis superq; sufficerent libri quos ec-
clesia recepisset respuēdā esse penitus lectionē:q̄ plus esset nocitura
insipientibus ꝙ̄ ꝓfutura sapientibus mihi aūt (inquit Sulpitius)
ex illis libris quedam curiosius indagāti admodum multa placue-
rūt:ſʒ nōnulla deꝑhēdi:i q̇b⁹ illū praua sensisse nō dubiū est:q̄ defen
sores eius falsata cōtendunt. Ego miror vnū eundemq; hominē taʒ
diuersum a se esse potuisse vt in ea parte:qua probatur meminē post
apostolos habeat equalē:in ea vero:qua iure reprehēditur:nemo de
formius doceatur errasse. Nam cum ab episcopis vt Sulpitius nar
rat excerpta in libris illi⁹ multa legerentur:qđ ꝯtra catholicā scripta
constarent locus ille vel maximam parabat inuidiam:in quo editū le
gebatur:ꝙ dn̄s iesus sicut pro redēptione hominis in carne venisset
⁊ crucem pro hoīs salute perpessus:mortem pro hominis eternitate
gustasset ita esset eodem ordine passionis etiam diabolum redēptu-
rus q2 hoc bonitati illius pietatiq; cōgrueret:vt qui perditum homi
nem reformasset prolapsum quoq; angelum liberaret. Dum hec at
q; alia istiusmodi ab episcopis proderentur ex studijs partiū orta se
ditio est. Que cum reprimi sacerdotuʒ auctoritate non posset:se non
exemplo ad regendam ecclesiasticā disciplinā prefectus assumit̄ cui⁹
terrore dispersi fratres:ac ꝑ diuersas oras monachi sunt fugati:ita
vt propositis edictis in nulla cōsistere sede sinerentur. Illud (inquit
seuerus) me admodum ꝑmonebat ꝙ hieronymus vir maxie catholi
cus:⁊ sacre legis peritissimus. Origenē secutus primo tp̄e putaba-
tur:quem nūc idē precipue vel oīa eius scripta dānaret. Nec vero au
sus sum de quoq̄ꝫ temere iudicare prestātissimi tamen viri ⁊ doctissi-
mi ferebantur in hoc certamine dissidere. Sed tamen (infit sulpitius
siue illud error est (vt ego sentio) siue heresis (vt putatur) non solum
reprimi non potuit multis animaduersionibus sacerdotum:sed ne-
quaq̄ꝫ tā late se potuisset effundere nisi contentione creuisset. Hec ille
scripsit beatus pāphilus martyr apologeticū pro Origene. Aliū quo
q; scripsit Ruffinus de adulteratione librorū Origenis prout fuerūt
libri beati Clementis pape:atq; clementis alexandrini dionysijq; et
aliorum clarorū virorum libri. Solet inquit sancti Cypriani marty-
ris omne epistolarum corpus in vno codice scribi hinc corpori hereti
ci quidem qui in spiritū sanctum blasphemant tertuliani libellū de tri
nitate reprehensibiliter (quantum ad veritatē fidei nostre pertinet)
scriptum inferentes ⁊ quāplurimos codices de talib⁹ conscribentes
per totā constantinopolim vrbē maximā diffusos precio viliori fece
rāt:vt exiguitate p̄cij hoīes illecti ignotos ⁊ latētes dolos facili⁹ ꝯpa
rarēt quo per cōmentū heretici ꝑfidie sue fidē tanti viri autoritate cō-

Rufinus in suo apologetico pro Origene.

quirerēt. Accidit tñ vt recenti adhuc facto quidā ex nostris fratribus arbolicis inuēti admissi sceleris cōmissa retegerēt: ꝛ ex parte aliqua si quos possent ab erroris hui⁹ laqͥs reuocarēt. Quā plurimis tamē in illis partibus sanctū martyrem Cyprianum huius fidei que a tertulliano non recte scripta est: fuisse persuasum est hec Ruffinus.

De heresi Manicheorum. Caput.iiij.

Anichei a quodā persa extiterunt q̄ vocabat manichꝙ uis ꝛ ipsum cū eius insana doctrina cepisset nomē p̄dicarī nā antehac vrbicus vocabat. Sꝫ in grecia discipuli eius vitantes nomē insanie quasi doctiores ꝛ eoipso mendaciores geminata n lr̄a Manicheū quasi manna fundētē pro Manicheo id est insano appellauerunt. Iste duo principia inter se diuersa atꝗ eadēꝗ eterna ꝛ coeterna hoc est sp̄ fuisse cō posuit. Duasꝗ naturas atꝗ substantias boni scꝫ ꝛ mali sequēs alios antiquos hereticos opinat⁹ est. Uinū nō bibūt Manichei: dicentes fel esse principū tenebrarū cū vescātur vuis. Nec musti aliq̄d vel recētissimi sorbeāt. Aīas auditoꝝ suoꝝ in electos reuolui arbitrāt: aut feliciore ꝯpēdio in escas electoꝝ suoꝝ: vt iā inde purgate in nulla corpora reuoluāt. Ceteras autē aīas ꝛ in pecora redire arbitrāt ꝛ in oīa q̄ radicib⁹ fixa sunt atꝗ alūt ī terra. Deū q̄ legē p̄ moysem dedit ꝛ ī hebreis ꝓphetis locut⁹ est: nō esse verū deū sꝫ vnū ex principib⁹ tenebrarū manichei fabulāt ꝓmissionē dn̄i iesu xp̄i de paracleto spiritu sc̄tō ī suo heresiarcha manicheo dicūt esse ꝯpletā: vñ se ī suis lr̄is iesu xp̄i apostolū dicit eo ꝙ iesus se missurū eē ꝓmiserit atꝗ in illo miserit sp̄ꝫ sc̄m̄ ꝓpterꝗ ip̄e manichē⁹. xij. etiā discipulos habuit instar ap̄lici numeri. Baptismū in aqua nihil cuiꝙ ꝓhibēt salutis afferre: nec quēꝙ eoꝝ quos decipiūt baptisandū putāt. Orōnes faciūt ad solē per diē Ad lunā p̄ noctē si apparet si aūt nō apparet ad aq̄loniā partē. Duas aīas vel duas mētes vnā bonā alterā malā in vno hoīe inter se habere ꝯflictū qñ caro ꝯcupiscit aduersus sp̄m̄ ꝛ sp̄us aduersus carnē nec ī nobis sanatū hoc vitiū sicut nos dicim⁹ nūꝙ futurū sꝫ a nobis seiunctā atꝗ seclusam substātiā istā mali ꝛ finito isto sc̄l'o post ꝯflagrationē mūdi ī globo quodā tāꝙ ī carcere sempiterno eē victurā. Cui globo fabulāt ꝛ affirmāt accessurū sp̄ ꝛ adhesurū quasi cooptoriū atꝗ lectoriū ex aīab⁹ natura q̄dē bōis sꝫ tñ q̄ nō potuerāt a nature male cōtagione mūdari hui⁹ secte vt Aug. scribit fuit faust⁹ q̄ dē gn̄e afer ciuitate milenitan⁹ eloq̄o suauis īgenio callid⁹ secta manichē⁹ ac p̄ hoc nefādo errore ꝑuersus scripsit ꝯ eū Aug. libros. xxxiij. Item scripsit cōtra felicē manicheū. li. ij. Itē contra q̄dā sc̄m manicheū scripsit lib. j. Si volueris ergo contra manicheos disputare blasphemātes legē ꝛ prophetas ꝛ eoꝝ deū ꝛ incarnationē dn̄i nr̄i iesu xp̄i Augu. lib. legas

De heresi symōis magi, Cap.v.

Symoniani a symone mago qui baptisatus a philippo
diacono sicut in actibus apostolorum legitur pecunia
voluit emere a sanctis apostolis vt etiam per impositio
nem manuū eius daretur spiritussanctus hic magicis
fallacijs deceperat multos. Docebat autem detestādā
turpitudinem indifferenter vtendi feminis. Nec deum mundū fecisse
dicebat. Negabat enim carnis resurrectionem ⁊ asserebat se esse xp̄m
Itemqꝫ iouē se credi volebat. Mineruā vero meretricem quādam se
len quam sibi sociam scelerum fecerat imaginesqꝫ ⁊ suam ⁊ eiusdem
meretricis discipulis suis prebebat adorandas quas ⁊ rome tanꝗ
deorū simulachra autoritate publica: vt Augustinus refert constitue
rat in qua vrbe beatus apostolus Petrus eū vera omnipotentis dei
virtute extinxit. Dixerat enim se in monte syna legem moysi in pa-
tris persona dedisse iudeis. Tempore tyberij in filij persona putati-
ue apparuisse. Postea se in linguis igneis spiritum sanctum sup apo
Beat⁹ cle- mēs in itine nerario suo cap. iij. stolos venisse. Christum autē nec venisse nec a iudeis quicꝗ pertulis
se. Symon autem iste magus autore clemente samaritanus erat ex
castello cettonū: deniqꝫ Petrus apostolus symoni isto qui magice ar
tis consuetudine depravatus putasset ꝗ granum christi per imposi-
tionem manus atqꝫ infusionem spiritus sancti cōpararet pecunia ait
Non est tibi pars neqꝫ sors in hac fide: qꝛ cor tuū non est rectū apud
deum. Penitentiam itaqꝫ age ab hac nequitia tua ⁊ precare dominū
si forte remittatur tibi recordatio cordis tui. In obligatione eni iniq-
Diuus Ambro. li. scdo de peniten. capi. iiij. b. tatis ⁊ amaritudine fellis video te esse. Uides inquit Ambrosius ꝗ
hunc magica vanitate blasphemantē in spiritum sanctum apostolica
autoritate condemnet: ⁊ eo magis qꝛ puram conscientiam fidei non
habebat: ⁊ tamen non interclusit ei spem venie quem inuitauit ad pe
nitentiam. Ergo tegamus lapsus nostros posterioribus factis mū-
demus fletibus vt audiat nos dn̄s deus noster ingemiscentes: sicut
audiuit lachrimantem effrem: quēadmodum scriptum est dicente deo
Ione. iij. d. audi audiui effrem lachrimantem. Sic fleuit ⁊ niniue populus ⁊ de-
Luce. vj. d. nunciatum excidiū euasit. Et ipse dn̄s ait beati qui nunc fletis qꝛ ride
Eph. iiij. b. bitis dicamus ergo ꝗ vna est fides vnum baptisma vnus deus ⁊ pa
ter omnium. Si ergo vna fides immo: qꝛ ⁊ vna fides vnū baptisma
vnus deus ⁊ pater omniū iam credidi iam baptisatus sum iam deū
habeo patrem quare homicidaꝫ patior hereticuꝫ. Subueni domine
meus iesu ⁊ accingere gladium tuum circa femur potentissime omni
um potentissime egredere occide eos in seuiuant in te ⁊ desinant per-
sequi te ⁊ symoniani te subtrahunt arriani ⁊ manichei te minuunt.
Tu quid dicis de te pater dixit / vt te audiamus cum te audimus,
ipsum audimus / vno ictu vtrosqꝫ percute aduersarios pereant

inquit vaniloqui et mentis seductores: arrianus et sabellianus. Non ego et pater vnum sum sed ego et pater vnum sumus. Quod dico vnũ audiat arrianus: quod dico sumus audiat Sabellianus: nõ diuidat arrianus vnum non deleat sabellianus sumus: sed ambo veniãt et sint etiam ipsi nobiscum in vnũ sicuti ego et pater vnũ sumus. Ergo si pater et filius vnum sunt: immo qz indubitanter vnum sunt: non duo: sed vnus deus. Non iniquum aliquid propheta scribit: sed verum dixit deum dicentẽ. Ante me non est formatus deus et post me nõ erit. Docuit veritas veritatem et gladio sic acuto omnium peremit errorem.
Si adhuc heretici reluctantur audiant catholici diffinitiuã sententiã quam sequantur. Audistis patrem quid dixerit de filio. Audistis filiũ quid de patre dixerit vel de se. Si quis vobis euangelizauerit preter id quod accepistis anathema sit. Qui spiritũ sanctum a patre et filio eternitate et substantia vel cõmunione separant eum qui negat spiritusanctũ nõ esse patris et filij plenus est spiritu immũdo. Uacuus est a spiritu sancto. Ideo enim dicitur deus charitas: qz partibus nõ diuidit vnitatem: sed ineffabiliter vt Augustinus inquit coagulat trinitatem ipsa est enim trinitas vnus deus turris fortitudinis a facie inimici: qui in se credentes custodit in secula seculorũ. Uerũ de symone mago: Menandro / Saturnino / Basilide / Harpocrate / Chernitho Ebeone / Nicolao / Cardone / Martione / Gnosticis: et huiusmodi odiosis nominibus siqui cognoscere plus volunt ireneum lugdunensem et Epiphanium legant sola tortuosi serpentis venenosa sibilamenta audientes. Gal.j.b. Hirene⁹ cõtra hereses scripsit.

Domini Symphoriani chãperij de religione christiana contra Mahumetenses liber quartus.

Mahumeti origo incerta apud suos. Ca.primũ.

Anno quarto et vigesimo supra sexcentesimum humane salutis heracliani imperij duodecimo persice expeditionis sexto. Recepta apbrica est. Egyptus: et quicqd terrarum fuerat a Romano imperio a persis occupatũ A mesopotamia ad orã syrie et beritreũ mare. Arabia dumtaxat excepta: cuius defectio magnum peperit humano generi incendium inde seminarium illud malorũ terris ortum errore inextricabili qui mortalium partẽ multo maximã in veri obliuionem adduxit. Mahumetus tãti mali auctor vir dubium arabs an persa: vtrũqz enim traditur patre (vt quidem tradunt) malorum demonum cultore matre ismaelitã: et ob id hebraice legis nõ ignara. Distrahere pue

eum illi ambiguũq; effingere dum hic: dum illa suam vterq; legẽ ige
rit: igitur vtroq; puer imbutus cultu: neutrũ adultus recepit: quin ho
mo callidus: atq; vafer ingenio inter christiane pietatis viros diutissi
me versatus rem perniciosam humano generi ex duabus legibus cõ-
mentus. Primo inter arabes cõcinabundus Cosdroe factũ detesta
ri qui vt deus quidã edicto adorari voluisset nulli mirum debere vide
ri: si post opes regni afflictas cũ tota fere domo infeliciter ꝯsumptus
esset. Medius inde inter duas leges hebreos aiebat impie facere q̃
christum natum ex virgine inficiarentur quando id prophete viri pre
cipua sanctitate diuinoq; afflati spiritu futurũ cecinisse expectandũq;
multo antea predixisset. Contra christianos stulte credere iesum dei
amicissimũ natũq; ex virgine opprobria et cruciatum a iudeis perpe-
ti voluisse. His pseudo propheta quum suam gẽtez malis imbuisset
legem tulit cui ne ab hominibus sane mentis quandoq; iretur obuiã
abrogareturq;: vt sordide et pestilenti capitalem inscripsit penã: san-
xitq; in suo alcorano: si quis de ea ausus esset disputare: qua sanctio-
ne palam fecit nihil finceri in ea lege eẽ: quã velut mysteriuz quoddã
texerit vetueritq; tractari: vt quale esset id qđ ferebat populus haud
scire posset. Quidã sunt vt philelphus scribit qui eum ismaelitã me-
morent. Obscuris genitum in arabia parentibus sordidoq; loco na-
tum puerilibus annis: furaci questu victum illi quesitum locandis cõ
ducendisq; camelis ad deportandas merces inde adultuz latrociniũ
exercuisse comparataq; latronum manu: vno atq; altero facinore illu
stratum. Uidue nuptias sibi conciliasse: per quam grandem pecuniã
et castella quedã consecutus animũ ad maiora extulerit fueritq; iam
inde persicis rebus infestus vt qui in heraclij partibus esset estq; eo
prelio quo res Cosdroe conciderunt: vt quidam grecorum scribunt:
vulneratus a gregario milite cui Turco nomen esset fracta inde per
sarum potentia. Nactus heraclij desidiam cui ille post persicam victo
riam deditus est multo maior factus: nec iam cõtemptibilis per va-
rios successus eo euasit vt iura et leges sue genti dederit: in quib⁹ ferẽ
dis a Sergio matheo monacho nestoriane impietatis viro est preci
pue adiutus. Egerat is monasticaz vitã. Ceterũ quum nullus esset
inter suos dignationis presentem vite statum pertesus bizantio pro-
fectu ad Mahometũ cuius nomẽ iam celebre erat hõ trãsfuga se cõ-
tulit. Huius igitur consilio vsus legẽ proposuit que vt populatior es
set: ex oĩz gentiũ sectis aliq̃d assumpsit. Incepit lex Mahometi ipia
inclarescere in pontificatu romano sedente bonifacio quinto in id tẽ-
pus quo eleutherius exarcus regnum occupare conatus est. Alij ho
norio qui post Bonifacium fuit pontifex sedente: virus illud exitia
le aiunt propinari ceptum mortalibus atq; initia eius pontificatus

heraclius arabum defectionem ex eo motu ortam: primo copescuit vt supra est proditum. Sed postea arabes Mahometi impulsu sub acta egypto persas bello petierunt & in pugna perse acie victi facile subacti sunt: ac tum demu Mahometi lege accepta non solu imperiu sed nome etiam amisere Saraceni iam inde pro persis appellati: anno salutis sexcentesimo trigesimo secundo: ex quo gens ipsa regnare ceperat reruq potita est. In asia trecentesimo atq vndetrigesimo. Saraceni qui tum persas vicere parte ab initio habuerunt eius arabie que petrea dicta est qua parte ipsa terra inserta est Egypto et iudee a Sara que fuit habrae sese ortos falsearbitrati sunt: qua Mahometus ausam amplexus facile vanissime genti persuasit solos eos omnium mortaliu legitimos esse diuine professionis successores: his Mahometi & eius gentis successibus consternatus heraclius: tu demu a vera fide ad monothelitas deflexit pyrrhi & cyri suasu. Ceterum q nulli dubium erat Saracenos: perside subacta breui iudeam inuasuros hierosolima misit qui dominicam iude crucem bizantum asportarent ne in agarenorum manus veniret. Hic tunc greci Saracenos opprobrij causa appellabant tanq ab agare abrae ancilla oriundos. Nec heraclius sua est opinione deceptus: barbari post persas bello victos: antiochiam adorti: breui vrbem nobilissimam capiunt nec multo post sunt & hierosolimis potiti cui victorie Mahometus no multum superstes O fuit. Obijt annos natus quattuor & triginta: sex vero facem illam humani generis circuntulit. Fuit annus: quo pestis illa teterrima est in terris extincta: humane salutis sexcentesim' trigesimus secudus. Est in perside vrbs moecca nomine: hic visitur ferrea illius arca: que totus oriens colit. Mahometi Caliphas successit cui ob nimiam superstitione imperium est abrogatum atq eius loco alter eodem dux nomine creatus quo tempore seuerinus pontifex maximus vita decessit quum pauloplus anno sedisset.

Perse Saraceni facti.

Quod annos natus Mahometus.

¶ De antichristo & an fuerit Mahometus Antichristus de tribu dan. Caput.ij.

Dan iudicabit populum suum tanq vna tribus israel. Et fact' est Dan ipse serpens in via sedens & in semita mordens calcaneu equi: & cadet eques retrorsum: salute expectans a domino simplex quidem (auctore Ambro.) intellectus hoc habet q etia Dan tribus iudicem dederit in israel. Eteni post iesum naue iudices fuerunt plebis de diuersis tribub': fuit au & sanson de tribu Dan: & iudicauit israel viginti anis Sed no hunc pphetia significat: s; aticristu q futur' est ex tribu da.

Gen.xlix.c

Ambro. li. de benedictionib' patriarcharu cap.vij.

Seuus iudex ⁊ tyrannus immanis iudicabit populum suum. Tāꝙ
serpens in via sedens deijcere tentabit eos qui viam ambulant verita-
tis supplātare cupiens veritatem hoc est enim mordere equi calcaneū
vt veneni suffusione equus saucius ⁊ vulneratus dente serpētis lauet
calcaneū suum. Sicut Judas proditor tentatus a diabolo super do-
minum iesum leuauit calcaneū suum vt deijceret equitem qui se deie-
cit vt omnes leuaret. Cecidit igit̄ nō prostratus in faciem: quasi dor-
mitans: sed retrorsum vt a superioribus ad priora se extendens ad nō
expectaret salutem. Sciebat enim se resuscitandum: ⁊ ideo iacentem
adam expectabat erigere. Ueniet autem dn̄s in secundo aduentu sed
ij. Tessa. ij. non prius veniet: ꝙ numerus electorū fuerit impletus qui deo cogni-
tus est ⁊ ꝙ reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis qui est
antichristus. Hec est reuelatio Pauli apostoli de aduentu antichri-
sti secundo ad Tessalonicenses cap. ij. velata ⁊ obscura. Et duos an-
tichristos nominibus prime ⁊ secunde bestie sancta reuelat Iohānis
apocalipsis. Prima bestia iam venit ⁊ ille fuit mahumetes arabum
princeps qui apparuit sub heraclio: ⁊ cuius secta adhuc durat breui
per dei miaꝫ funditus interitura. Scd̄a bestia nōdū apparuit: de qua
magis videtur loqui apostolus. Nec mirū. Nā in aduentu prime be-
Hieronimꝰ stie apostasia nondum cōpleta erat: apostasia defectio repudiatio et
rebellio interpretatur hanc apostasiam defectionē monarchie Roma-
ne in epistola ad Tessalonicenses sacer interpretat̄ athanasius. Idē
facit diuus Hieronimus Ad algasiā vndecim questiones sibi ex apo-
stolo proponentē. Itē prima bestia nō sedit in tēplo dei tanꝙ ꝙ esset
deus ostendens: sed solū prophetam ⁊ nunciū dei se appellauit. Rur-
sus aduentus eius ⁊ si in mendacio quidē fuit vt qui spiritu sathane
plenus mētiretur angelorū dei / ⁊ dei familiaritatē suam in celū vsqꝫ
ad thronum dei ex sancta ciuitate eleuationē ⁊ secretorū celestium co-
gnitionem ⁊ innumera talia indigna narratu ⁊ hoc quidem cum fal-
sa extasi inuento diabolico phātastice perductus est vsqꝫ ad principē
demoniorum. Cuius manꝰ attactu (vt ipse ait) sensit letale frigus vt
qui vel in hoc se prīcipem mortis esse declarabat quē ⁊ pro vero deo
adorauit comitante eū angelo tenebrarū qui se in Gabrielē angelum
lucis trāsfigurabat ꝑductꝰ est. In quā in iumēto (talis ei bestia ⁊ mit-
tētē bestialitatis prīcipē ⁊ ad quē mittebat̄ bestialē hoīem decebat)
per fictitios tenebrarū celos per multicipites multilingues monstri-
ficos ⁊ multiformes apostatas āgelos supplicia pendētes q̄ ⁊ opis
eius se egere simulabant. Et proh scelus horrendū scelus infandum:
in illa sacrilega visione vnus eorum in christum se transfigurat quasi
opis eius indignum ⁊ suffragia eius postulātem catenas videt sup-

plicia videt deum laudare putat loquentem blasphemias principi tenebrarum tribuentes que totius maiestatis immense lucis habitatori debētur dño ⁊ dum profunde noctis secreta videt arcana putat esse celestia. Hec est illius visionis ⁊ diabolice scene veritas ⁊ vera interpretatio quam in dialogo nostro in legem Mahometicam lati⁹ declarauimus. Aduentus igitur illius bestie ⁊ primi antichristi in spiritu sathane fuit in mendacio: signa tamen ⁊ prodigia non fecit quod ⁊ ipse de se testatur. Sed secunda bestia: signorum habebit potestatem ⁊ seducit (inquit) habitantes in terra propter signa que data sunt illi facere prima tamen bestia ⁊ primus antichristus magnā habet (vt in Apocalipsi cognoscitur) cum secunda similitudinē ⁊ illi precurrit vt secunda dicat se a prima annunciatā: ⁊ se eum esse quē prima iussit adorandum: dabit enim spiritū imagini bestie eritq꜄ spiritus imaginis bestie in spiritu sathane. Moses ⁊ xp̄s: homo ⁊ homo supra hominem per plenitudinem dei. Prima ⁊ secunda bestia. Bestia ⁊ bestia infra omnē bestiam per plenitudinem nequitie sathane. Sublato prorsus Grecorum imperio: venit christus. Sublato idētidem penitus Romano imperio: veniet secūda bestia qui est ātichristus. Nō tam ergo iustam habebant timoris causam Tessalonicenses: q̄ nos vicinum timere debemus hominis peccati ⁊ filij perditionis aduētū cum ad signum pauli monarchiam romanam admoueamus oculum. Ubi nunc queso monarchia: vbi qui in ea mundi regit habenas cū et videamus monarchie caput etiam ab ea deficere quā obsecro Roma suo regi suo monarche prebet obedientiā ⁊ nescio quib⁹ temporibus potuit maior defectio apparere. Sed cū Mahumetes sit bestia bestie: ⁊ antichristus antichristi: nihil absurdum fuerit si propemodum que adducit apostolus videantur ei conuenire. Quis negabit hominem esse peccati ⁊ filium perditionis qui regno christi ⁊ dei ad eternam perditionem detraxit Asiam: Africam ⁊ magnā partem Europe que ⁊ a Romano apostasiā per tantam amplitudinem terre fecit imperio. Quis tam aduersarius christo vnq̄ surrexit. Quis tam extollitur supra omnem qui dicitur deus. Pater dicitur deus: ⁊ vere est filius dicitur deus: ⁊ vere est: spiritussanctus dicitur deus ⁊ vere est: ⁊ hi tres reuera deus ⁊ vnus deus: at patrem negat deum: filiū negat deum spiritum sanctū negat deū: tres negat Mahumetes ⁊ christū deum: negat ⁊ se extollit supra christum. se extollit supra angelos pro christo pro āgelis supplicib⁹ ⁊ etiam demonibus vt superior se orasse mentitur nonne igitur extollitur supra omnem qui reuera dicitur deus ⁊ cum supra āgelos ⁊ demones supra etiam eos qui opinione dij habentru.

¶ Quid consuerit Mahumetes de christo in suo alcorano. Ca. iij.

Onfitetur Mahumetes in alcorano iesum christū dei virtutem sapientiam aiam flatum spiritum verbūqꝫ afflatu quodam diuino quē rubela vocant ex maria virgine perpetua natum: affirmans christū sanctum ⁊ omni virtute prestantē eundēqꝫ supra humanitatis fastigiuz nunc verbum nunc spiritum ⁊ dei aiam predicans virginis vtero natum ipsam virginem miris efferre laudibus astipulari miraculis. Et euangelice historie quatenus a suo nō discrepat alcorano euangelia ab apostolorum discipulis corrupta oportuisse per alcoranum suum emendari. Et christiani nominis multitudini per hec blanditus a sergio voluit baptisari inde in aliorū studia cōcilianda cū Sabellianis negare. Trinitatē cū Manicheis binariū in diuinis numerū ponere Negare equalitatē prīs ⁊ filij cū eunomio. Spiritū sanctū creaturā dicere: cū Macedonio: cū Nicolaitis multitudinē vxorꝝ ꝓbare et vt iudeis aliquid daretur circuncisionē ⁊ baptismū simul predicare probare ⁊ vetus testamētū tametsi id quoqꝫ diceret quibusdā in locis nō carere vicio. Pretexuit his ambagibus incredibilem illecebram qua facile vita capitur remissis sue genti veneris ⁊ omnium voluptatū habenis. Et ille quidē talis fuit in ferenda lege. Ceterū habuit res pessima luxuriosa incrementa: adeo est vita pronior in lapsum: q̃ in bono constans. Serpit pestis illa ingentes fere innumeras: vt iam quota pars hominum pre multitudine illa vero aberrantiū sit nunc demum In officio primordiū tanti mali: quod supra est demonstratū: ex arabia est: nenon sp̱ eandem terra pestilens esset humanis gentibus sic tunc Mahometus sic olim Cham: ⁊ eius progenies hi malorūz demonū cultum induxerūt ille veri dei mira virtute constitutum sustulit.

¶ Quid de ydolis sensuerit Mahometus. Cap. iiij.

E ydolis non est opus mentionē fieri. Nā oē dānauit simulachrū. Eius solū ydolū id est sarcophagū pensilē infelicibꝰ ossibus plenū ⁊ multis ydolis perniciosius stultꝰ ⁊ bestialis veneratꝰ est populus venerationis locū infelice arabia immo eo ipso infelice Mechā appellant verū vt xp̄s spiritu oris sui disoluet ⁊ perdet futurū: sic ydolū illud (si vera sunt q̄ iacobus stapulensis noster audiuit ⁊ audita ab eo etiā scripta legi) sp̄ū fulmineo iā deiecit cui paret machina mundi ad q̄cunqꝫ velit sp̱ seruire parata. Vidit ipse virū fulcine nunc ferme secūdus ⁊ vicesimꝰ agitur annus ille sacco induebat nudo capite nudis pedibꝰ sp̱ incedens vimine intorto cinctus crucē ligneā in manu hain

pans nullũ frigus nullas niues (que tunc maxime erãt) perhorrens de sacello in sacellũ discurrens vbi si ostia non poterant in niuibus ge nua flectens ⁊ orans cibus ei⁹ olera ⁊ panis: post multoꝝ dierũ ine= diam aqua pot⁹ terra lect⁹ hunc inquã virũ ferunt septẽ annis cõstã= tinopoli seruientẽ. In confessione nõis christi pertulisse: post quod tẽ pus cũ mercatoribus Turcarũ qui eũ agnoscebãt ⁊ ob simplicitatẽ morũ ⁊ fidelitatẽ seruitij profect⁹ est Mechã. Illis vero tẽplũ ingres= sis: vna ⁊ ipse ingressus est ⁊ flectentibus genua ante feretrũ bestie ⁊ ipse flexit. Adorarunt bestiã ipse vero tacita oratione xp̃m quẽ tũc cũ lachrimis precat⁹ est: vt virtutis sue signũ ostẽderet ⁊ corp⁹ illud deij= ceret quod tot ĩ perditionẽ seduxerat ppl'os ⁊ lumine gratie sue terrã illã illustraret vt hões eũ cognoscerẽt ⁊ darent vero deo gloriã q̃ so= lus gloria dign⁹ est: exeũtẽ e templo exploratores deprehenderũt vt serra lignea eũ mediũ secarẽt. Nã hec pena est audentib⁹ tẽplũ ingre di: q̃ aliena q̃ Mahumetea secta sunt. Ipse vero exultãs ꝓ nõie xp̃i sectionẽ patienter expectabat at mercatores rigorẽ flexerũt precib⁹ ⁊ dono eũ receperũt insectũ multum enim eis ⁊ camelis eorũ in via pre buerat famulatũ. Abeuntibus igitur eis missum fulmẽ e celo feretrũ (vt a dño virtutis petierat signũ) decutit quassat iminuit. Hec audi= uit ipse stapulensis: ⁊ etiã ego scripta legi. Vñ ⁊ Turce coniectãt bre ui legẽ suã finiturã. Ecce (si hec vera sunt) q̃ in typo sedebat in tẽplo ⁊ adorabat quasi de⁹ ⁊ extollebatur supra xp̃m ⁊ omnẽ qui dicit de= us: iam deiect⁹ est iã spiritu christi elisus cecidit cuius aduentus fue= rat scdm operationẽ sathane ⁊ signa ⁊ prodigia emẽtita oia ad sedu ctionẽ iniustitie ijs q̃ pereunt signũ etenĩ illud ementitũ erat q̃d mul= tos ad interitũ rapiebat sarcophagũ illum pensilẽ videntes ⁊ diuina virtute fulciri putantes pensilem dico in aere cui⁹ rei simplex popu= lus nesciebat cognoscere causam aut si non simplex propter supersti= tionem tñ non audebat cogitare. Sic ⁊ simplicib⁹ ⁊ nõ simplicibus erat signũ ⁊ prodigiũ mendax ĩ perditionẽ animarũ. Nunc autẽ post fulmineã sepulchri infeliciũq; ossiũ conflagrationẽ: dicunt corp⁹ eius esse in medinatalabi arabie deserte: vbi delubrũ eius visitur longum passus cẽtũ lat⁹ octoginta quadrigentis suffultũ colũnis lãpades pẽ siles ꝑpetuo accẽse ad triũ miliũ numerũ. Sz nonne ⁊ hic extolli: vr̃ supra sacrosctm̃ sebasma supra sanctũ sanctoꝝ q̃d vere colit cui honor reuerẽtiaq; debet vbi nã gentiũ tantus apparet venerationis fastus. Admissis ad ferale spectaculũ eruunt oculi ⁊ iure quidẽ tanq̃ qui nũ q̃ deũ sunt visuri. At xp̃s his corruptibilib⁹ nõ indiget luminib⁹ cui innumera sp effulgẽt eterna ⁊ q̃ vidẽt hĩ sunt oculi ⁊ nequaq̃ eruẽdi vt q̃ deũ perẽniter sunt visuri. Qui deũ mahumetis colũt principẽ te= nebraꝝ colũt: hic eoꝝ de⁹: hũc ei ille adorauit ⁊ hui⁹ soli⁹ fuit nũcius.

Neqꝫ de fictitiis celis ⁊ ampla eorum efficta magnitudine quisq̄ mi-
retur. Nam (narrante philone) nonnulli filiorum israel diabolica
curiositate tentati similibus figmentis illusi fuere a Chananeis pu-
tantes se in media nocte veraciter solem videre: ⁊ dimisso vero solis
creatore eum adorarunt pro vero deo qui fictitiū fecerat apparere so-
lem. Non etiam mireris de fictitiis angelis ⁊ de simulato astutia sa-
thane christo cū valenti monacho ex hystoria heraclidis simile acci dis-
se agnoscatur. Demon (inquit) in effigiē saluatoris transfiguratus
nocte ad eum venit cū choro quodam mille (vt finxerat) angelorum
lampades accensas tenentium ⁊ cū flammea rota in qua saluatorem
sedere simulauerat precedente vno ex ipsis eiqꝫ ista dicente. Egrede-
re igitur de cella tua nihilqꝫ aliud facias nisi vt venientem eminus cer-
nens. Inclinans te adorare festines sic deinceps ad propriū habita-
culum reuersurus. Egressus igitur e cella sua credensqꝫ se cernere di-
uina ministerii celestis officia cūctaqꝫ lampadū fulgore rutilantia: et
ipsum antichristum non vltra vnius spaciū stadii constitutum proti-
nus pronus in terra ⁊ eum quē crederet dominū adorauit. Hec hera-
clides. Ecce quomodo relicto vero christo tumidus ⁊ insipiēs valēs
christi adorauit aduersariū ⁊ pro veritate simulatū phantasma ⁊ emē-
titum simulachrū. Opera enim dei veritas ad saluandū diaboli autē
verorum apparentia ad damnandū. Aduentus igitur illius bestie: et
primi antichristi in spiritu sathane fuit in mendacio nec signa nec pro-
digia fecit quod vt iam dictū est ipse de se testatur. Sed secunda be-
stia signorum habebit potestatem. Et seduxit vt scriptum est habitan-
tes in terra: ꝓpter signa q̄ data sunt illi facere. Prima bestia.i. Ma-
humetes non modo mentitus est sed leuiter: sed indocte: sed imprudē-
ter: sed insipide loquitur in suo alcorano: ⁊ sibiipsi sepe cōtrarius est
quēadmodū sue legis inspector plane intelliget innumerabiles sunt
eius ineptie ⁊ anile fabule ⁊ pueriles nuge: de quibus libet hoc loco
pauca referre que de ceteris iudicium prebeant. Exponens Mahu-
metes capitulū alcorani quod dicitur israel. Primā fabulam quā ca-
pite secundo huius libri narrauimus tradit alterā libro cui titulus est
de doctrina Mahumetis hiis nugis atqꝫ delirametis implet aures
populi ita inquiēs. Duo āgeli nominant aratbes ⁊ narratbes quos
ille asserit iussu dei in terram descendisse: vt genus humanū regerent
atqꝫ instruerēt tribus mandatis acceptis. Primū ne quēq̄ occiderēt
Alterum ne quid iniuste decernerent. Tertium ne vinum biberent: cū
aliquādiu rexissent: ⁊ etiam ex toto orbe ad eos iudicia deuoluerētur
Mulier quedam decenti forma ⁊ omniū pulcherrima aduersus ma-
ritum suum causam habens iudiciū ab eis petiit: atqꝫ vt fauentes ha-
beret iudices vt apud se prandiū habeant multis precibus inuitat: nō

abhuunt angeli. Paratū splendidum conuiuiū: epulas τ pocula mu
lier ipa ministrat: apponuntur fercula multiplicia: τ cum hijs vinum
ꝙ cū āgeli recusarēt instāte sepi⁹ muliere τ multas obijciente blandi
cias tandem biberunt τ inebriati vino in hospitam incaluerunt eiusqꝫ
cubitum postularunt spondet mulier ea conditione: vt alter eorum ei
ascensum in celū ostenderet alter descensum. Placet conditio illa vt
vero iter didicit mox ascēdit in celum relictis atqꝫ irrisis angelis: quā
deus recognitā inter sidera collocauit cui lucifer est nomen angeli ad
iudiciū euocati sunt: τ catenis ferreis in puteo profundissimo religati
sunt vsqꝫ in diem iudicij permansuri cum elegissent in hac potius vita
ꝙ in altera plecti. Hec ē sapiētia Mahumetis quā docet paruulos
hec eius theologia: hec doctrina diuinitus reuelata mira hominis au
dacia ne dicamus stultitiam seu dementiam quot sunt in hijs fabulis
deridenda somnia. Quis illud patienter audiat ꝙ angeli de vino ine
briati specie mulieris decepti cōcubitum eius appetierint que iter in
celum edocta ad conspectū magni dei peruenit τ honorifice accepta
inter astra locum obtinuerit: angeli penas dederint atqꝫ idcirco vinuꝫ
homini interdictum quod tanti mali causa fuerit. Commemorat hec
Mahumetes τ tāꝙ ex penu dei recepta hominibus inculcat vide ꝙ
grauiter ꝙ vere ꝙ perite loquūtur poetarum figmenta que pueris le
guntur. Inter archana legis inserit Mahumetes pueri christianorū
non sine risu audiunt cū rapte in celum femine referuntur τ in astra cō
mutate q̄ maior τ minor visa vocantur his nugis implet aures po-
puli Mahumetes: sed hec non lex est dñi quēadmodū dicit prophe-
ta lex dñi inquit immaculata cōuertens aīas testimoniū dñi fidele sa-
pientiam prestans paruulis. Immaculata est lex dñi: qꝛ mala queqꝫ
excludit neqꝫ libidinē neqꝫ turpitudinē vllā admittit sic apud eundem
prophetā eloquia dñi casta dicuntur: τ apud Job legitur non inuenie
tis in ore meo iniquitatem nec in faucibus meis stultitia personabit. τ
apostolus lex sancta inquit τ mandatum sanctum τ iustum τ bonum
At quomō Mahumetea lex imaculata q̄ stupra τ adulteria τ oēs
libidinuꝫ maculas ac feditates admittit dicet forsitan: qꝛ ieiunia que
dam precepit τ orationes τ elemosinas non damnamus hoc absit vt
ea mala dicamus inuētorū eorum. Mahumetem esse negamus abs-
qꝫ Mahumete sciebamus hec esse bona. Jeiunauit Moses ieiuna
uit Helias ieiunauit Christus orare τ frangere esurienti panem suū
τ egenos: multo antiquius est quā Mahumetis inuētū. Multi nos
legislatores ad opera pietatis inuitarunt veꝝ adulterari fornicari ser
uire ventri τ in sceno voluptatum iacere solus Mahumetes inter bo
na collocat. Mahumetes vxores inquit ducite τ cōcubinas ꝙ placet
Nā ego quadraginta virorū in meis lūbis vires habeo τ vxoribus

atq ancillis pmisceor plurimis: qd de testimonio fideli cum data est Mosi lex i mōte sinai: fulgura τ corruscatiōes appuerūt τ signa de celo q testimoniū legi pbuerūt: lex christi miraculis admodū multis ɔfirmata ē. At Mahumetis legē q signa / q miracla pbāt. Audiam⁹ eū nō sum missus inquit nisi in virtute gladij: τ qui non suscepit meā prophetiā occidatur aut reddat tributū pciuz p infidelitate sua. quid est hoc nūquid manifeste negat se miraculorū vtute carere et ficta falsaq esse oia signa demōstrat: que sue legis doctores in populis pdicant: non hz igitur lex mahumetea testimoniū nisi in armis: sed id nō est fidele. Intellige ergo tu q Mahumetū adoras quo pede claudicat tua lex / τ quātis scatet erroribus / τ q pcul a veritate recedit τ φ nō ē in ea sal⁹: noue τ antiq legis iimica: τ itellige q solida ē euāgelica doctrina q vera τ scā / q mūda τ imaculata: τ φ in ea tm̄ iter in celū ostēdit et φ trinitas in vnitate / et vnitas in trinitate colenda est.

¶ De scda bestia. i. antichristo τ eius aduentu. Cap. v.

Sex etates post christū

Uerūt qui dixerūt a christo vsq ad antichristū mundū sex etates habiturū: τ primā fuisse apostolorū: scdam martyrū: tertiā doctorū: quartā anachoritarū: hoc ē secedētium: vt Pauli primi heremite: hilarionis τ antonij ac similiū: quintā monachor: sextā mendicantiū et hac euoluta putēt antichristi tps affuturū. Quid igitur restat nisi cū apostasia τ defectio monarchie romane cōpleta fuerit: veniat scda bestia / scds homo peccati τ fili⁹ iniqtatis: de quo leqtur apls. ij. ad Tessalonicēses ca. ij. cui data est potestas signor in quo oia hec manifestiora erūt q in prima bestia / que malicie istius fuit typus: quem dns iesus elidet spū oris sui τ destruet illustratiōe aduēt⁹ sui euāgelio pacis in vniuerso orbe pdicato. Cognito vero atq recepto: felices qui tūc erūt tāte felicitatis a deo electi ministri: magna etiā felicitas ijs q immobiles stabūt in fide christi tam vita q cōfessione: neq etiā dū instabūt tpa illa dimouebūtur a mēte sua neq disturbabunt: sed firmiter adherebūt christo vt immobili monti pacē eius τ serenitatē retinētes: τ gras ei semp agētes p magna erga se dei miseratōe. Quod τ ita esse Tessalonicēsibus / exultat in spiriu Paulus: τ hortat imobiles stare auxiliūq diuinū ad hoc eis impcatur. Nihil igit restat nisi defectio monarchie romane cōpleta fuerit: veniat hec scda bestia: inde dicit apls. Antichristū nō antea in mūdū esse venturū: nisi venerit primū discessio: hoc est nisi discesserint oia regna a romano impio: q prius subdita erāt. Hoc autē tps vt tradit btūs Augustin⁹ nōdū aduenit: qr lz (inqt) videam⁹ romanū imperiū ex maxia parte destructū: tn̄ q diu reges francor durauerint / q romanū imperiū tenere dnt: romani dignitas ex toto nō pibit: qr in regibus suis stabit. Quidam vero doctores vt idem Augustinus tradit dicunt φ vnus ex

Augustin⁹ lib. de antichristo.
Ultim⁹ rex frācorū ɓm Augustinū

regibus francorũ romanũ imperiũ ex integro tenebit qui in nouissi-mo tempore erit: ⁊ ipse erit maximꝰ ⁊ omniũ regũ vltimꝰ. Qui postꝙ regnũ suum feliciter gubernauerit ad vltimũ hierosolimã veniet: ⁊ in monte oliueti sceptrũ ⁊ coronã suam deponet. Hic erit finis ⁊ cõsummatio romanorũ christianorũq; imperij. Statimq; scdm predictam sententiam apostoli pauli antichristũ dicunt futurũ hec Augustinus. Non desunt etiam nostris tẽporibus q̇ dicant appropinquare tẽpus antichristi quẽdã quoq; prophetã breui nasciturũ qui magnã moruz ⁊ legũ varietatẽ inducat. Sed cũ omnia sint incerta ⁊ plena fabularũ illud xp̄i tenendũ est. Estote parati: qꝛ qua hora non putatis filiꝰ hominis veniet. Nã presciri nullomodo iudiciũ datur: nisi a deo ipso reueletur: ⁊ cũ apostolis id scire desiderantibus ⁊ super eo xp̄m interrogantibꝰ responsum fuerit: nõ est vestrũ scire tempora ⁊ momenta que pater posuit in potestate sua. Credo id frustra sperari a posteritate: et satiꝰ esse desistere ab hac tam curiosa temeritate. Hec sunt que si memorie tenueris: ⁊ frequenter quasi ruminando meditatus fueris constanter huius vite mortalis bona eque ac mala peritura contemnes.

¶ De doctrine christiane autoritate atq; prestantia. Ca.vj.

Tanto christiana lex ceteris excellentior est quãto ⁊ plures docti: ⁊ doctis alijs sꝑ doctiores eloquẽtiores ⁊ sanctiores fuerũt qui hanc secuti sunt quã q̇ alias susceperunt. Si primũ religionis huius fundamentũ dialectici vel oratores vel poete iecissent: suspicaremur plebẽ astutia hominũ fuisse deceptã. Si docti oẽs semper respuissent iudicaremus eã forsitã cõtennendã. Si principes vel ab initio vel paulopost huic legi omnino fauissent opinaremur (qđ de quibusdam religionibꝰ arbitramur) debiliores a potentioribꝰ fuisse coactos successores deinde (vt fit) legẽ illã cum lacte suxisse. Diuina igr̃ prouidentia voluit simplicẽ religionis sue veritatẽ ab hominibꝰ p̄mo rudibꝰ ⁊ simplicibꝰ primã originẽ ducere atq; a simplicibꝰ ⁊ rudibꝰ astutos ac doctos feliciter irretiri ꝑmisit insuꝑ religionẽ suã ãnos plures ꝙ trecentos a potẽtibꝰ vbiq; gẽtiũ crudeliter ĩpugnari quo maior eẽt doctoꝝ testiũ ⁊ fideliũ numerꝰ reiq; ipsius verior certior firmior auctoritas. Nã ĩ prosꝑitate fidẽ p̄stare facile est in aduersitate difficile. Exq̇sitissimis tormẽtis cruciatos fuisse xp̄ianos vt nr̃as hystorias p̄termittã testaꝛ tacitꝰ Vituperauit autẽ xp̄anos credo vt seculis suis adularet quẽ etiã in hystoria mẽtitũ fuisse Tertullianꝰ ostẽdit: qꝛ dixerit iudeos caput Asini colere atq; historia scripserit põpeiũ archana iudeoꝝ speculatũ nullũ in eis simulachrũ reperisse. Igiꝛ ab hoc vno mẽdacio dissce reliq̃. Accedit ꝙ hirenęꝰ nr̃ martyr lugdunẽsi. ãtistes clarissimꝰ ĩ libro ꝯ hereses testaꝛ. Nõ ob aliđ tũc ꝯ nr̃is suspicio exorta ẽ tãꝙ ip̄ijs ⁊ ĩpuris ꝙ ob hereticoꝝ q̃rũdã gnosticoꝝ p̄sertĩ vitã incestã prorsus

Christiane legis confirmatio. Petrus. Jacobus. Joannes. Doctrina pauli. Petri epistole. Jacobi episto a r iude. Apocalipsis ioãnis. Joãnis euãgelium. Ameli⁹ platonicus. Plato. Heraclitus. Siplician⁹. Apostoli piscatores hominum.

r execrabilem. Sed non in longũ durant infamia/ vbi seipsa cepit veritas aperire. Doctrinam hanc christianã multa cõfirmant: primum quidẽ ꝓphetarũ sybillarũq; predictiões. Deinde sanctitas r miracula christi r apostolorum atq; martyrũ. Accedit illa supramodũ mira ꝓfunditas r maiestas que in sobrio eorũ stillo ꝓspicit: qui antea rudes piscatoresq; fuerãt. Petri presertim Jacobi r Joannis: atq; vt de gentiuz apostolo paulo christiane legis ꝓpagnaculũ taceam: qui r si ante cõuersionẽ vir doctissim⁹ erat: surgit tamen post in suis epistolis admodũ sup hominẽ. Quid petri epistolis angustius: quid venerabilius epistola Jacobi atq; Jude. Quid de Joãnis apocalipsi dicemus: qui liber celestẽ ꝑfert faciẽ: totq; hz sacramenta quot verba. Quid de hui⁹ epistolis quibus inest absq; verboꝝ fuco nectarea dulcedo sensusq; diuinus: euangelium eius videt dei manibus scriptuz esse nõ hoĩs: qđ cũ legeret Amelius platonicus ꝑ iouẽ iurauit viruz illum barbarũ. i. iudeũ breuiter cõphendisse que de ratiõe diuina: principio dispositiõeq; rerũ Plato r Heraclit⁹ disputauerũt Simplicianus ait Platonicũ quendã audisse dicentẽ euãgelij hui⁹ ꝓhemiũ vbiq; in temploꝝ apicibus lr̃is aureis scribẽdũ esse. Deniq; oẽs tales oratiões quales vita fuerũt: sicut enim in ꝯuersatiõe mitissimi In periculis aũt r laborib⁹ fortissimi r ꝯstãtissimi ita in loquẽdo humillimi pariter r excelsi. Cõiunctiões hmõi pħi supra naturã esse cẽsent. Sic ergo rusticos illos r piscatores magister eoruz christus ꝙ ꝓmiserat piscatores hoĩm reddidit: qđ ve mirabile est eos post ascẽtionẽ suã in celũ: adhuc rudes e celo subito q̃dam afflatu mirifice docuit vsq; adeo vt statim corã oĩ ꝑp̃lo: oĩbus linguis doctrinisq; pollerent: cuius rei signũ est ꝙ ipsi doctos plurimos docuerũt: multiq; sapiẽtia excellẽtes colla sua eorum iugo libẽtissime subiecerũt. Hierothe⁹ r Dionysi⁹ areopagita r Justin⁹ platonici: quorũ scripta oĩ sapiẽtia plena sunt. Crucẽ christi vna cũ ap̃lis subiere. Quadrat⁹ ꝑterea Agrippa pantenus stoicus/ Lucas aristides/ Marcusq; philosophi Zenas r appollo legis iudaice peritissimi. Quid de sapiente ignatio christi discipulo antiochie epõ dicã: quid de policarpo smyrneoꝝ epõ Joãnis euãgeliste comes magnus asie doctor. Sz ecce se mihi iã offert viroꝝ in quauis doctrina excellentiũ turba ꝙ̃ plurima Barnabas clemẽs roman⁹/ titus/ timothe⁹/ sostenes/ aristion/ siluan⁹/ sosipr̃ dorothe⁹/ demophilus/ philemon/ luci⁹/ iason/ andronic⁹/ vrban⁹/ liu⁹/ crescẽs/ clet⁹/ paul⁹/ sergi⁹ ꝓcõsul cypri/ demas/ sylas/ crisp⁹/ egesip⁹ iude⁹/ epaphras/ aristarc⁹/ march⁹/ epaphroditus/ onesimus/ tithicus papias iustus/ hermas/ gai⁹/ enodius/ atq; Mellitus pħus asianus. Aliiq; ꝑmulti viri admodũ sapientes ap̃loꝝ discipuli: quoꝝ alter alterius cruceꝫ aspiciebat intrepid⁹: suã

Hierothe⁹. Dionysius. Justinus martyr. Discipuli apostolorũ. Alij apostoloꝝ discipuli.

mor expectabat indomitus & ferebat inuictus. Desinite iam delirare iudei tam miseri quam insani: creditis ne diuino illo viro (quem totus sine controuersia mūdus honorat) Joanni baptiste qui (vt ait Josephus) erat reuera atque publice habebatur omnium exemplar virtutū. Ad quem tanquam ad oraculū plurima iudeorum ceterorū turba vndique cōfluebat Joannes autem iesum nazarenū esse messiam palā proculdubio affirmauit iussitque omnes eū sequi. Alioquin non oēs que tunc de iesu locuti sunt exordiū a Joannis testimonio & confirmatione fecissent: eūque miris laudibus celebrassent patet aūt cuique vitam iesu simul atque ioānis ab euangelistis narrari. Desinite etiā vos turci & Mahumetēses delirare. Nam borū amicitiam cū Mahumetes vester non ignoraret vtriusque scilicet Joannis baptiste ac iesu ortum vitam laudes. In eodem alcorani capitulo decantauit. Appellauit christū spiritū verbūque dei. Joannem ibidem ait: Magnū esse prophetā diuini verbi confirmatorem. Et certe ita confirmauit: vt primos discipulos suos a Joāne christus habuerit. Mahumetes primos illos christianos valde probat. Confiteturque doctrinam christianam: id est euangelistarum apostolorūque libros ab ipso deo autoritatem mirabilem accepisse ac testamento veteri anteponit: sed hos libros ait post apostolos a christianis fuisse corruptos. Totūque id machinatus est homo tam callidus quam bellicosus: quoniā asserit se a christo apertissimis verbis fuisse promissum qui in euangelio dixit predico vobis post me venturum esse quēdam dei nunciū nomine Mahumethem illū videlicet spiritū veritatis qui docebit vos omnia principio machinatio huiusmodi et si apud brutos imbellesque homines (tales ei Mahumetenses sunt) tam vi quam dolo locū habuit tamē apud magnos prudentesque viros nimium ridicula est: nā ante Mahumetis aduentum nulla causa erat obquā Mahumetis nomen potius quam Cayphe Neronis Domitiani vel antichristi euangelio subtrahere debuissent. Post autem Mahumetis aduentū. Ipse Mahumetes potius cultus fuisset ab his qui euangelium colebāt: quam nomē Mahumetis ab latū. Sed ipso falso nomen suū subiungi voluit vbi apud Joannē christus spiritūsanctū promittit. Cuius infusio apostolis ipsis non multo post resurrectionē promittebatur. Deinde quo nā pacto verisimile est christianos oēs volumina illa quam tanquam celitus data summopere eo tēpore venerabantur ausos fuisse mutare. Si qui autē impij ausi sunt tanquam pauci imprudentesque a pluribus prudentibus conuicti statim sunt: neque obtinuerunt. Ipse Mahumetes videtur omnino profunda christianorū misteria quamuis ea legerit nequaquam intellexisse: vbi enim iesum legit eē dei filium atque deum putat christianos deos illic duos inducere patrē videlicet atque filium. Atque hunc in Alcorano binarium deorum numerū

Contra iudeos declamatio.

Joānis baptiste testi. ex iosepho.

Cōtra iudeos declamatio.

Alchoranus de christo.

Mahumeti mendacia.

Mahumeti astutia.

Mahumetes falsus propheta.

Misteria christianorum male intellecta a mahumeto

detestatur qđ etiam a christianis est alienum: deum vnum patrem / filium / spiritumq; putātibus. Ipse autem nesciat quomodo tamē miraculis christi cōmmotus ipsum dei filium deumq; fatetur vbi eū nominat dei flatum spiritumq; propriam dei animam: virtutē dei / verbum dei assistante deo ex virgine perpetua natū. Preterea quotiens

Mahometi ignorantia.

incidit in trinitatis nomen. Homo tāte rei prorsus ignarus: christianos falso nimium et inepte calumniatur q̄ tres deos adorent. Nesciens ꝓprietates diuinarum distinguere personarum: ac simul seruare diuine substantie vnitatē ipse tamen veritate coactus deū vbiq; in plurali numero de se loquentem inducit: qđ et Moses obseruauerat qui in genesi deo: modo singulare nomē verbumq; modo plurale

Non venit mahomet' vt sui affirmant in virtute miraculorū sed gladij.

attribuit. Certe vnitatem substātie in deo seruans simul ac numeruz personarum. Multum enim Mahumetes suam arrogātiam temperauit: cum dixit in Alcorano se miracula neq; fecisse neq; facturum plurima ignorare esse purum hominē: quāuis nuncium a deo inspiratum / neq; se dare posse veniam peccatorum. Vetuit se inuocari et adorari: confessus est insuper esse in libris suis nōnulla: de quorū veritate dubitari possit. Ex quo apparet ipsum veritatis spiritum non

Neminē dānat mahumethes.

fuisse. Multuz quoq; Alcorani auctoritati detraxit: cū inquit. Quicunq; deum vnum adorans: honeste vixerit siue iudeus siue christianus: siue sarracenus sit misericodiā salutēq; a deo consecuturū. Auctoritatem vero euāgelij manifestissime confitetur cū lumen directionem perfectionemq; cognominat: vnde ⁊ Mahumetis sectatores / eo concedente fatentur nouo testamento accedente veteris testamenti ritus magna ex parte merito cessauisse. Testamentū vetus nōnū q̄

Historiam hebraicā ꝓbat mahumetes.

eo pacto intelligunt et obseruant: quo exposuit mandauitq; Mahumetes qui se vtriusq; verissimum interpretem esse asseuerauit creationem mundi Ade progeniem historiam oēm hebraicā probant ⁊ christi doctrinam expectant antichristum fore pessimuz hominem quem

Articuli alcorani

a christo occisum iri putant. Item corporum resurrectionem: vltimū iudiciū supplicia ⁊ premia sempiterna: xpm proximum deo sedente

Oratio dominica apđ maumethēses habetur in vsu.

collocant Mahumetē christo oratiōe: qua et nos q̄tidiana vtunt̄ ad deum. Pater noster ⁊ reliqua: sed vbi nos dicimus. Et ne nos inducas: ipi dicūt. De' erit Mahumetes missus a deo. Sz hec Mahumeti nugamenta fictitia execramur ⁊ quasi nenias infantiles ridem' assidue. Fidē ergo christianā vt teneas hortor et moneo. Hec enim

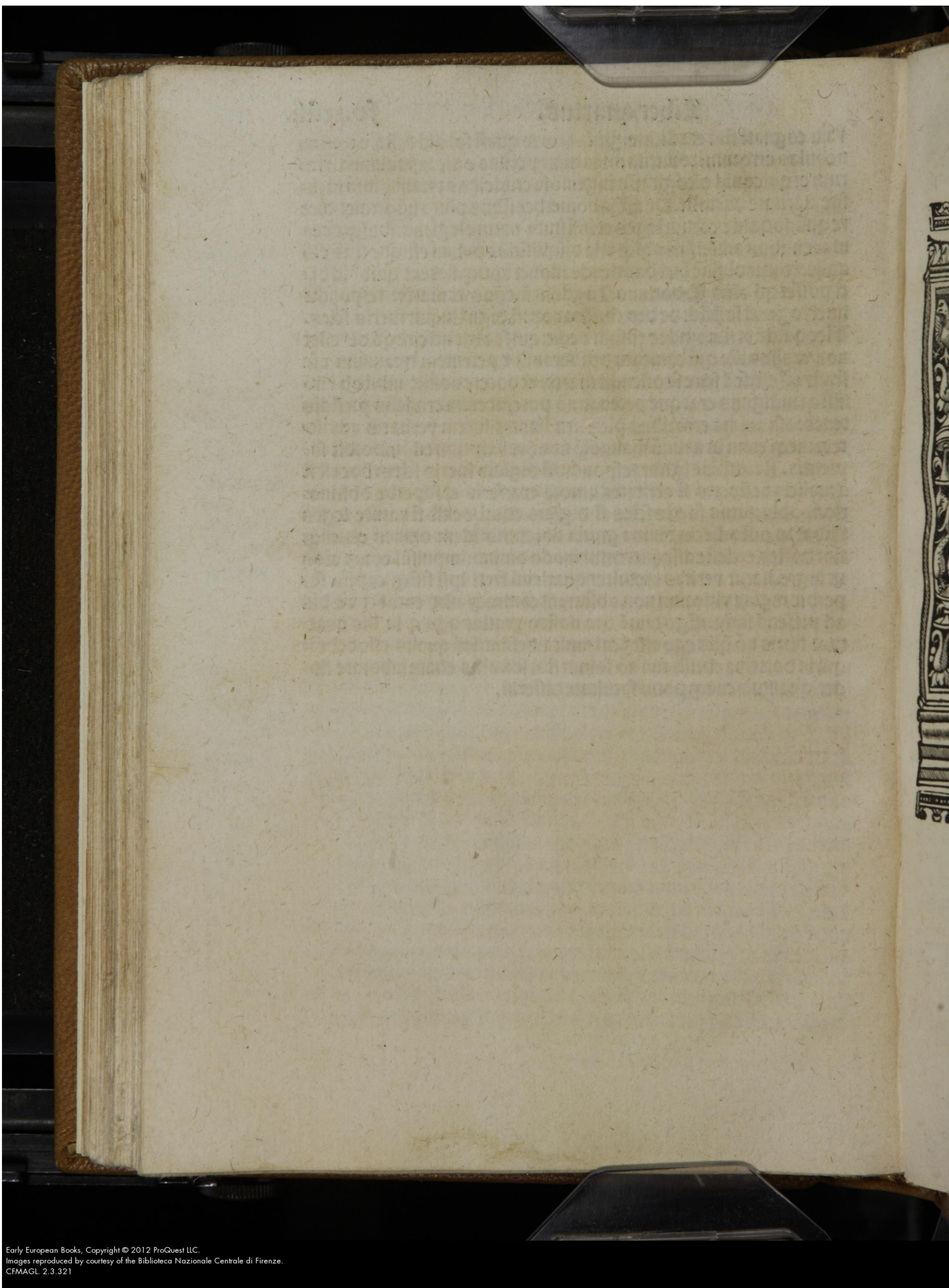
Christiana lex recta

lex vite via est in celū recta: ⁊ quā breuissima ad illa sempiterna bona que oculus non vidit: nec auris audiuit: ipsa christi fides est lux vera

Gentiles interpretātur tenebre

que illuminat omnem hoīem venientez in hunc mundum. Et hec est lux que lucet in tenebris: et quam tenebre non comprehenderūt. Licet enim gentiles ⁊ Maumethenses qui tenebrarum noīe desinant̄

ram cognati sint eradicare. Ipsa tamen quasi sol qui nescit occasum nebulas errorum: tonitrua minarum: pcellas odiorũ: fulmina irrarum et quicquid excogitauit ingeniosa crudelitas tyrannorum lucis sue claritate discussit. De Mahomethensibus plura nõ attinet dicere quãdoquidẽ eorum leges et instituta nature legi moribusq; ex ea manentibus aduersari absq; vlla disquisitiõe palam est: que si ab eis abijcerentur diuine luci hauriende idonei aptiq; fierent quib⁹ id dici posset qd olim Photinus Lugdunẽsi .epus et martyr respondit interroganti se p̃sidi de deo christianorũ: si dign⁹ inquit fueris scies. Nec quidẽ vt simonides risum dedit: qui se dixit nescire qd de⁹ esset non vt alius ille qui comeatu deliberandi ꝛ petentem tyrannum ꝛ se frustrat⁹ est: sed scire se ostendit martyr et docere noluit nihil ob aliud nisi q: indignus erat que petebat: nõ poterat enim crudelis presidis tenebrosa anima erroribus plena: radiantẽ lucem veritatis admittere: neq; enim in animã maliuolã non (vt scriptum est) introibit sapientia. Rectissime igitur respondit: si dignus fueris scies: hoc est si a malicia desiueris si veritatis amore exarseris et superbe obstinationi obluctatus fueris scies si dignus eris: hoc est si nature leges illibatas custodieris diuina gratia doceberis: idem omnes quicũq; sint hostes ecclesie assequerentur modo diuino: impulsui eorũ aĩos vt ingrediatur veritas crebriter quatienti freti ipsi sibiq; copijs superbie regine vitiorum non obstarent contraq; niterentur et de his ad presens satis. Ego tamẽ deo nostro gratias ago ꝙ in his quattuor libris nõ q̃lis ego essẽ cui multa desunt: sed qualis esse debeat qui in doctrina christiana nõ solum sibi sed alijs etiam laborare studet: quantulacunq; potui facultate disserui.

¶ Quartum volumen.

¶ De mirabilibus mundi.lib.ij.
Primus de moribꝰ et mirabilibus gētiū ⁊ prouinciarū orbis scd̄ꝫ tabulas Ptolomei.
Secūdus ciuitatū totius orbis cathalogus.

¶ Descriptio morum et mirabilium regionum et prouinciarum scd͡m tabulas ptolomei. Et primo super tabula prima Europe.

Ritannorum insule gentes habent ferocissimas ꝛ aptissimas bello que cũ pulchro sint corpore ꝛ elato mẽbrisq̃ robustissimis ac colore cãdido. Ingenio quoq̃ ꝛ facilitate lingue plurimũ pollẽt. Causas aũt ꝛ bella cõtrabunt ac sic frequenter inuicẽ infestant. Equitatu ꝛ pedite pugnãt (bigis olim ꝛ curribus) gallice armati. Equos producũt ꝙ plurimos: atq̃ eos eiusmodi vt non videantur nisi quodã suauissimo incessu deambulare a natura didicisse ꝛ cũ quadam quasi modulatione progredi more regio. Pecudes habent tam mollissimo indutas vellere vt ad aranearum similitudinem tenuitatemq̃ facile contrahi possit. Pecore quidẽ ꝛ finibus incole dites. Pascuis habundant letissimisq̃ ꝛ dulcib᷒ herbis. Inuerna maxime (que ꝛ ibernia dicit) adeo vt se exigua parte diei pecora impleant: ꝛ nisi pabulo prohibeãtur diu pasta dissiliant. Massam terream gignunt (sed admixtã sulphure) ad carbonum similitudinem qua fabri ferrarij ꝛ vniuersa regio tum etiaȝ que finitime sunt maxime vtunt ad incendendos ignes Flumina ibi pregrandia alternis mõtibus modo in pelagus modo retro (estu faciente) fluentia ꝛ quedã gẽmas margaritasq̃ gignẽtia Sine fontibus prodeunt. Lacubus carent ꝛ montibus preterq̃ exiguis. Metallorum larga ꝛ varia copia ex earum visceribus ꝙ facile eruitur. Stamno eni ꝛ plumbo ac multiformi eris materia auroq̃ ꝛ argento plurimũ pollent. Thanatos insula freto gallico a britannia vario tenuiq̃ separata frumentarijs campis ꝛ gleba vberi nomẽ sortita est a morte serpentũ quos dum ipsa nesciat asportata inde terra quacunq̃ gentiuȝ vecta sit angues ilico perimit. Idem de scotia aut ybernia refertur: ꝛ ꝙ ibi rara auis apis nulla sit. Aduectosq̃ inde pulueres aut lapillos si quis alibi inter aluearia sparserit examina fauos deserant. Thile vltima est a sole nomen habens quia in ea estiuo solsticio continuis cernitur dies brumaliq̃ nox perhennis grãsquidez ꝛ nostris celebrata carminibus. Ultra thilen nauigatione vnius diei ad septẽtrionem pigrum ꝛ concretum est mare.

¶ Super secunda tabula europe.

Hispaniam / siue hyberiam / aut hesperiam incolunt Iberi genusquidem hominum elatissimum preditum ingenio ꝛ ad bella prõptissimũ iactu ꝛ manu industriũ Terra salubritate celi equalis oĩm frugũ gñib᷒ fecũda viris eq̃s ferro plũbo ere argẽto auroq̃ ꝛ tã habũdãs

⁊ adeo fertilis vt ſicubi ob penuriam aquarum effeta ⁊ ſui diſſimilis eſt linū tamē aut ſpartū alat. Tagus ipſius fluuius arenis aureis copioſus habetur: gēmaſqꝫ generare perhibetur. Betis ex tarra conēſi demiſſus diu vno amne decurrit: poſt vbi non longe a mari grandē lacum facit ⁊ quaſi ex vno fonte geminus exoritur quantuſqꝫ ſimplici alueo tātus ſingulis effluit. In ripa eiuſdem betis oppidum eſt cuius putei creſcente maris eſtu minuuntur augeſcūt decedente mediȷ̃s temporū immobiles. Eadē eſt natura in iſpali vni puteo ceteris vulgaribus. Baleares appellate a fundarum iactu quibus hoīes ipſi maxime preſtant. Cibum enim pueri a matribus non accipiunt niſi quem ipſis mōſtrantibus percuſſerint. Ebuſos vel ebyſſus ſiue hauſus aut ebuſis vel eboſus vtrūqꝫ reperitur e regione patet frumentis tm̄ non fecunda ad alia largior ⁊ omniū aīaliū que nocent expers: vt nec ea quidem que de agreſtibus mitia ſunt aut generet aut ſi inuecta ſint ſuſtineat. Colubraria que ⁊ ophiuſſa contra eſt que cum ſcateat multo ac malefico genere ſerpentū ⁊ ſit ideo inhabitabilis tamē ingreſſis eam intra id ſpatium quod ebuſitana humo circuncinauerint ſine pernicie ⁊ tuta eſt ȷ̃ſdem illis ſerpentibus qui ſolent obuios appetere aſpectū eius pulueris aliudue (quod verius) procul ⁊ cū pauore fugientibus. Proxima inter ſe europe atqꝫ africe littora mōtes efficiunt. Calpes ⁊ abyla colūne herculis vterqꝫ quidem: ſed calpes magis ⁊ pene totus in mari prominens. Inde fretū herculeū quod etiam gaditanū ab inſula gades ſiue gadis vel gadira que idem fretum egreſſis obuia eſt. A qua etiam inſula montes prefati gadium nomen ſumpſerunt atqꝫ ab alia minore eiuſdē nominis inſula in qua romani ciuitatē quondam iuliam condiderunt.

¶ Super tertia europe tabula.

Galli ſuperbi ſunt ⁊ animoſi maxime. Bello ſtrenui et primo impetu acriores. Nouitates amant vrbani liberaleſqꝫ. Uerum olim ſuperſtitioſi ⁊ quādoqꝫ tā imanes vt hominem optimam ⁊ gratiſſimam dȷ̃s victimam crederent. Manet veſtigium veritatis iam abolite druidarum nomen qui magiſtri ſapientie eorū quicquid dȷ̃ vellent ſcire profiterentur. Terra frumenti precipue ⁊ papuli ferax vitibus nectareis habundās ⁊ lucis immanibus amena. Quicquid frigoris tamē īpatiens eſt ager nec vbiqꝫ alit ⁊ noxio genere animaliū minime frequēs. Eorum regiam diuinarum humanarumqꝫ litterarum gymnaſia decorant ⁊ artificum mira varietas ac diuerſarum linguarum ſocietas congregata. Fluminibus nauigio aptiſſimis habundant in arcton ⁊

occasum ac meridie devectis qbus cōmertia iportari exportariq; vnde cuiq; et vbicūq; gentiū facile quit. In mōtib⁹ narbon. arbusta crescunt gladifera q vere nouo grana producūt textilib⁹ purpureo hoc est coccineo colore tingēdis fragātia et virtute medicabili addita. In belgica fōtes sunt calidi morborū plurimoꝝ curabiles leucoꝝ finib⁹. Etiā in lugdunensi partib⁹ borbonioꝝ. Vosag⁹ mōs eodē leucoꝝ celo venas argēteas hꝫ. Ibiq; plūbū et alia metalloꝝ gnā repiunt. Partib⁹ eisdē lapis calcedoni⁹ et margarite. In lugdunēsi etiā argētū vbi et plūbū. Sed ferrū illic et varijs galliarū locis habūdātissime effodit. In narbonēsi salsuce fons est salsioib⁹ aqs q̄ marine sint defluens. Iuxta est cāp⁹ minuta arūdine graciliq; peruiridis. Cetera stagno subeūte suspēs⁹. Nā ex his q̄ ad imū pfossa sūt suffusū mare ondit. Piscesq; p ea foramia ictu captātiū iterfecti extrahūt vt videāt e terra erui. In belgica etiā longe ab oi pelago putei sunt salsissimi qb⁹ nequaq̄ pisces reperiunt sed inde sal decoquūt patinis q̄ ois circū regio vtit.

De gallorum nomine et antiquitate.

Greca lingua gallus candidum et lacteū significat phryga exertum testibus: latina galline maritū: et celtas qui sunt Galathe veteres a rege Galathe filio herculis: a quibus Galathe in Asia et Gallogreci in Europa. Veteres galli ab inundatione dicti fuerunt Janus et Janigene patres prime et antiquissime prolis italie vmbrorum ante ninuz aurea prima etate: que sata est post diluuium. Qui fuerunt ante vrbem crematā ferme duobus milibus annorū. Galli vero primi qui transcēderunt alpes italie a Galathe filio herculis dicti sunt celte: quos vulgo francigenas dicimus venerunt autē in italiam teste liuio in quinto ab vrbe condita. Illecti dulcedine vini ab arunte clusino. In vltionem stuprate a lucumone tum potente vxoris: anno ante crematam vrbem ducētesimo tēpore Tarquinij prisci: et post aureū paulominus Mille quingentis annis hi transcensis alpibus sensim: a Trāspadana regione primū pepulerunt Tuscos ab imperio. Deinde a Cispadana donec rhetus ab eis pulsas etiam a cispadana coactus est ducere colonias Thuscas in Rhetios vt oēs hystorici consentiunt. Ita vt ob stuprum vnius femelle: perditū est imperiū Thuscorum in tota Gallia q̄ ab italis dicta Cisalpina: et tandez a longobardis victorib⁹ longobardia et per syncopā lombardia. Sunt autem lombardi germani: vt patet ex ptolomeo. Galli vero qui occupauerunt imperiū Thuscorum in Alpibus et tota lombardia: ab eis Gallia Cisalpina dicta fuerunt boij insubres: et senones qui multis oppidis mutauerūt noīa Ergo origo totius italie transapenine que vulgo lombardia dicitur etiam vsq; ācona non est greca sed tusca et phaethōtea mixta cum aliquot ex ifinitimis Gallis et germanis. Senonū gallia teste sempro

Xenophon de equinoctijs.

Gallorū in italiā transiectio.

nio togata dr: ab his q̄ duce arūte primi in italiā trāſcēderūt alpes: a
q̄b' ſenſim pulſi etruſci a Ciſpadana ⁊ trāſpadana regiōe q̄ nūc Gal
lia nomen habet. ¶ De origine Celtarū ⁊ eoꝝ religione ⁊ litteris.

Eltas ſiue gallos francigenas auctore beroſo condidit
ſamotes. Fuit eni Samothes frater Comeri atq̄ Tu
Diogenes. balis ex iapeto patre: a quo primū britones. Inde Gal
li Samothei dicti fuerunt: ⁊ precipue philoſophi atq̄
theologi ſectatores eius. Unde diogenes laerti' in prin
cipio de vita philoſophorū. philoſophiā inq̄t a barbaris initia ſum
pſiſſe cōplures auctores aſſerunt. Cōſtat eī apd̄ pſas claruiſſe. Ma-
gos apd̄ babilonios ⁊ aſſirios floruiſſe chaldeos: apd̄ celtas ⁊ gal-
Galli gre- los druidas ⁊ q̄ Samothei dn̄r: q̄ teſte Ariſto. in magico ⁊ ſeciōe in
cis tradide xxiij. ſucceſſionū libro diuini atq̄ hūani iuris fuere peritiſſimi: ⁊ ob id
runt lr̄as. religiōſ deditiſſimi. Ac pp̄terea ſamothei appellati ſūt. Quare vt cōplu
res auctores tradūt phie īitiū ⁊ lr̄arū ſimul nō a grecis: ſʒ ātiq̄ſſimis
Samotheis emanauit. Ergo q̄m galli vtebāt litteris q̄b' ⁊ greci: vt
teſtat̄ ceſar i. vj. li. cōmētarioꝝ: eaſq̄ a ſamathe p̄re dite habuerūt: vt
Saturni ibidē dt: cōſis neceſſario ē vt nō a cadmo: ſʒ a gallis tā galathe q̄ meo
quattuor. nes ⁊ galo greci ⁊ tota ſil' grecia eaſdē habuerūt argumento ſūt q̄ au
ctores p̄dunt xenophō archilocus ⁊ ioſephus. Beroſus vero notat
quid āno quarto nini a quattuor ſaturnis geſtū ſit. Tres eī ſaturni tu
bal hiſpan': Samotes gall': ⁊ Thuſcō german': regna ſua legibus
Diodorus. formāt Quart' Ꝝo ſaturn'. Cameſes q̄ ab egipto colonias i thuſciā
aduexerat ecōtra thuſcos iā legib' ⁊ lr̄is a Comaro formatos corrū-
pere p̄gebat magica ⁊ vicijs vnde Diodor' in quarto ait hūc ſaturnū
Samotes. filiū celi q̄ regnauit i italia. Sicilia ⁊ libia fuiſſe ſūma ipietate ⁊ aua-
Dis. ritia preditū. Qd̄ vero his tēporib' lr̄e ⁊ carmina apd̄ gallos eſſent.
Littere in- Nō ſolū ex beroſo caldeo: ſʒ etiā ex alijs p̄dit̄ Samothes quoq̄ co
gallia. gnomine Dis lr̄as ſagas dedit q̄ phenices erāt: a q̄b' greci ſuas for
mauerūt: q̄s principio Galathis ⁊ Meonib' tradiderūt Galli p̄ſci.
Nam vt auctor eſt Ceſar in. vj. cōmētariorū Galli a dite diſciplinas
nacti etiam vſq̄ ad ſua tempora eas retinuerunt vſi litteris quibus et
Greci zenophō quoq̄ libro de eq̄uocis ait cadmū intuliſſe grecie lit-
teras ſil'es galathis ⁊ meonicis magis q̄ phenicib'. Igr̄ āte cadmū
fuere lr̄e phia: carmina theologia ⁊ leges: galis ⁊ maxime apd̄ celtas
⁊ per multa ſcl'a ⁊ etates. Nomē arguit a ſarrone duce ſarrōnidas di
ci gallos doctos de q̄b' in. vj. li. Diodor' ſcribit āple vt li. j. de xp̄iana
religione retulimus ſatis. Sane nō eſt exiſtimādū ante ſarronē non
fuiſſe lr̄as ⁊ theologiā atq̄ phiā apud gallos: cū ſupra demōſtratū
fuerit ea extitiſſe ſamothei etate: ſʒ vt beroſ' ait: nō erāt gymnaſia pu
blica q̄ ſola mitigāt humanā ferociā. Apd̄ celtas carmē ⁊ muſica do-
cebatur a bardo rege. ¶ De lugdunēſibus qui ſunt veri celte.

Epe variatū est celtarū nomē. Nā pricipio ſamothei di
cebanť. Inde a celto celte: post a galathe galatij: quẽad
modū a belgio belge postea tā celte quā belge a roma-
nis galli postremo fracigene. Fili⁹ itaqꝫ herculis Gala
tes nomē gallis dedit q̄ apd̄ illos regnauit etate altadis
philosophi. Celtarū metropolis ciuitas est lugdunū. Nā macalei tē
poꝛib⁹ apd̄ celtas vt beroso placet regnauit lugd⁹ ei q̄ ꝓuicia ⁊ hoīes
cognomēta sūpserūt. Qđ vero ait berosus ab eo cognominatā fuisse
totā prouinciā ⁊ hoīes ita intelligendū eē existimo: vt ꝓuinciā intelli-
gat totam partē lugdunensem que vere gallia celtica apud cesarē no
minatur apud lugdunū carmen ⁊ musica docebatur: a bardo rege de
bardica secta apud celtas lugdunēses in. vj. li. Dioꝛdoꝛ⁹ siculus sunt
inquit apud celtas melodiarū poete: quos appellant bardos. Hi cū
oꝛganis veluti cū lira cantant: hos ludentes ⁊ alios vituperantes.
Et paulopost: sunt inquit poete tāti apud eos vt cū extincta acie exer
citus eductis ensib⁹ cōiactisqꝫ iaculis propinquant non solū amici sꝫ
hostes quoqꝫ eoꝛū interuētu a pugna cōquiescant. Ita apud gallos
ira cedit sapientie ⁊ mars reueretur musas. Suetonius autem de ca — Suetonius
ligula scribit ꝙ in gallia lugdunensi certamē grece latineqꝫ facundie
instituit quo certamine ferunt victoribus premia victos contulisse eo-
rundē ⁊ laudes cōponere coactos. Eos aūt q̄ maxime displicuissent
scripta sua spongia lingua ve delere iussos nisi ferulis obiurgari: aut
flumine proximo mergi maluissent oratores illic dicturi pallebāt sup
plicij metu. vnde Iuuenalis satyra prima isit palleat vt nudis qui cal- — Iuuenalis
cib⁹ anguem aut lugdunensem rhetoꝛ dicturus ad aram locus illius
are athanacus dictus est ab atheniensibus vbi nunc est cenobium mo — Ara lugdu
nachoꝛum sancti benedicti. Templū hoc a romanis destructum. Se — nensis.
cundo ab vniuersis gallis cōmuni designatum impensa augusto Ce — Athanac⁹.
sari dicatum fuit: apud lugdunū vt strabo refert adest ara dignitatis
eximie gentiū sexaginta numero inscriptū habens titulum earūqꝫ sin — Strabo.
gulorū statua vna: alia subinde ingens locata est ara. In vna vt qui-
busdā placet bardi melodiarū poete erant. Altera vero saronidarum
Druidūqꝫ templū erat eximiū. Una philosophoꝛū altera vero poeta
rū oratoꝛūqꝫ gymnasiū: vbi vero arar rhodano cōmiscetur bardoꝛuꝫ
ara locata est q̄ athanacus dicebať. Alia in mōte erat cui foꝛū veneris
nomē est. Et sicut suetonio testante ad prioꝛē arā illā bardoꝛū conue-
niebāt vndiqꝫ oratoꝛū iudicijs atqꝫ decretis parituri ita ad istā q̄ fo-
ruꝫ veneris diciť vndiqꝫ pariter cōueniebāt a saronidis ⁊ druidibus
de rebus diuinis ciuilibusqꝫ sententiaꝫ habituri prima omnium tunc
illic sedes erat. Ex hac inter reliquas gallie ciuitates famata originē
duxisse ꝙ plurimos homines cum in varijs humanis sciētijs: tum in
religiōis chꝛistiane perfectiōe memoꝛie proditū est. Ex quoꝝ grege

fuisse fertur Lutius plotius gallus: qui primus romanos rhetoricā latinam docuit: atq ex lugduno vt aiunt originē duxit. De hoc referē te suetonio libro de claris rhetoribus Cicero ita refert. Equidē memoria teneo pueris nobis primū latine docere cepisse plotiū quendā ad quem cū fieret concursus q studiosissim⁹ quisq apud eum exerceretur dolebam mihi idē non licere. Continebar autem doctissimorū hominū auctoritate qui existimabant grecis exercitationibus ali ingenia melius posse. In hac ciuitate claruerunt. xlviij. martyres quorū primus fuit phitinus lugdunensis episcopus Policarpi martyris discipulus. Claruere etiam in hac ciuitate hiereneus. Justus bardomerus / Stephanus / Desiderius / Nicetius / ypipodius / Alexāder medicus et martyr / Agobardus peregrinus / Elpidius / Lupus / Annemondus / Encherius / Antiochus / Sacerdos / Augendus / Aurelianus / Domitian⁹ abbas viri sanctissimi. Et postremo faustus poeta clarissimus claruit cōtēporaneus Boetij / Claudiā / Mamerci: et Cassiodori virorū doctissimorū: qui scripsit pro christiane professionis instituto epigrāmata et de sacris reb⁹ hymnos: vt ex epistolis colligitur enodij ex quibus constat lugdunū olim clarorū virorū claruisse Nā teste strabone ampliori quoq supra reliquas ciuitates floret clarorū virorū ordine. ¶ Vaticiniū sibille lugdun̄. ca. de galis vltimū.

Os quōdam versiculos cecinit Sybilla lugdunen̄. de salutifera nostri redemptoris passiōe sed quid velint accipe. Pōtius pylatus cū patrias a laribus suis remotas pererraret se demū in italiam recepit vbi nemus fortune omnigenis arboribus: vtpote platanis cypressis et ceteris id genus insitum duce fortuna comperit in quo vnam pre omnibus eminentem que malus arbor venusta dicitur (et mira si quidē) comarum proceritate et fructuum amenitate donatam videns parū constituit: et vt animorum mortalium semper est ambitio: tentauitq eius honores (que poma voco) pauxillum surreptus digitis auolutare tādemq summitatem arboris inuadere: quem hoc enitentem Sybilla nostra lugdunen̄. futurorum conscia his demum verbis aggreditur. Quid facis o demēs etc. Sed nihilo motus pergere (quos spes sua vocabat) minus desistit vnde q̄ pessime secum actum fuit: qr verbis Sybille fidem adhibere noluit arbitror neminem latere. Allegorice per fortune nemus presentem mundū intelligo. Per fructus diuitias quibus pauperrime natus tandem valuit pōtius vnde superbia ductus et rerum et honorum perambitiosus malum in nemore residētem suis priuauit naturalibus muneribus a qua tamen nihil accepisse factus prepotens asseuerauit per quam arborem nostrum redēptorem intellige cui tāta bona dederat sed ingratus morti finaliter addixit horrende. Tu ipse residuum per te cognosces.

¶ Carmina Sybille lugdunẽsi. de passiõe nr̃i redẽptoris vaticinata
Ortune latij nemus est septum vndiqꝫ densis
Arboribus: patula luxuriante coma
Diffusas platanos licet hic altasqꝫ cupressos
Cernere ꝛ idei tegmina sacra iouis
Hic ꝛ fulmineos pulcherrima laurus ad ictus
Arcendos celsum tollit in astra caput
Hic ꝛ odorate cedri sudataqꝫ statte
Hic varie nardi copia multa viget
At nemore in medioqꝫ celebris gallia fulget
Quaqꝫ fluit tenuis varijs ꝛ inde liger
Maxima stat malus: procero stipite fulua
Poma gerens ducibus debita poma bonis
Quam circum florent nitidissima lilia summo
Grata deo nulla corruitura niue
Hanc lugdunẽsi. multa ante etate Sybilla
Mirandam populis vaticinata fuit
Pontius hunc lucum solus dum forte pererrans
Ingreditur: natus pauperiore domo
Ut pote qui fuerat modica se merce tueri
Ex magno capiens: parua lucella deo
Dum stupet arboreos: fructus fondesqꝫ virentis
Et nemus hoc superis iudicat esse sacrum.
Peruenit ad malum tandem candentia captat.
Lilia suscipiens aurea poma simul
Qualia nec diues mittit p̄ beacia sed nec
Hesperius seruat peruigil ille draco
Que dum laudat amat colit admiratur adorat
Seqꝫ putat facili carpere posse manu
Nullus enim hesperius vigil hic draco decipiendus
Nulla quoqꝫ hic fuerat decipienda soror
Odit Mercurius Junone innixus auara
Et damnat priscum: vituperatqꝫ statum
Arridet paulum dea rubrica seqꝫ serenam
Exhibet ꝛ dextra: subleuat illa virum
Qui trunco primũ: media post arbore reptans
Erigit ad cupidas aurea dona manus
Deniqꝫ magnanimus summa ad fastigia tendens
Pomorum digitis grande volutat onus
Hic iam conspicuus baculo mitraqꝫ bicorni
Solus tam diues possidet omne nemus
Pergit ꝛ hic pariles / ꝛ fastidire priores

Nec queq̄ (preter se) putat esse deum
In quem si quisq̄ tentat quid dicere iurat
Se nihil a malo prorsus habere sacra
Non tamen a solito cessat dea ceca fauore
Quin maiore ausu corda superba mouet
Prouida quid vates phebeo accensa calore
Voluēs hec liquit marmore sculpta cano
En Rhodanus plausu resonat lugdune canoro
Ast arari subito corpora mersa gemunt
Pontius heu galle siculam coniungere silue
Gestit diuisas montibus atq̄ mari
Jupiter hos ausus procul hinc arceto nephandos
Dissipat heu sacrum rex luculenta nemus
Quid facis o demens: quo tandem insana tumoris
Mens tendit tu ne: hanc credis ad astra viam
Nec q̄q̄ firma est arbos scandisse cacumen
Haud tutum fragiles sunt tenuesq̄ come
Quas si forte tuo prorumpas pondere ponti
Unde cadas ⁊ vbi (si sapis) ipse vide
Idq̄ simul pensa q̄ quo magis alta capessis
Pondere concurres hoc grauiore solum
Preterea ingenti turbe expectare caducus
Unus permultis preda futura viris
Hinc auidos cerno tibi sanguine stare propinquos
Auri discrutiat quos simul atra fames
Hinc longeua quibus tua: ponti vita dolori est
Quodq̄ multorū sunt bona solus habes
Quare auro mitram nimio decorare caueto
Aptior vt leuibus stare queas folijs
Premonet hec vates suadenti credito vati
Non fundit vacuos verus apollo sonos.

¶ Super quarta europe tabula.

Germania a germinando populos qui in ea multi sunt. Immanes animis atq̄ corporibus. Hi ad insitā ferita tem vtraq̄ exercent. Bellando animos corpora ad con suetudines laborū maxime. Cū finitimis autē decertant non imperitandi cupidine prolatandive que possident: sed vt vasta sint que circa ipsos sunt. Jus in viribus apud q̄plurimos est adeo vt ne latrocinari quidē pudeat. Hospitibus boni: mitesq̄ supplicibus. Frigora pene nudi agūt: victu asperi incultiq̄ Cesariem tamen nutriūt crispantq̄ quodāmodo. Sed olim anteq̄ puberes essent (longissimāq̄ ducebant pueritiam) viri sagis velabātur

aut libris arborum quamuis seua hyeme. Nunc quoqꝫ rudissimis pānis iuuenes suos tegūt moresqꝫ prioꝝ vt plurimū retinēt: q̇ vestes illis cultiores (nisi arte vl' obseq̄o seu viribꝰ meruissent) nō ꝑmittebāt. Preter ꝯsuetudinē multoꝝ minꝰ ꝓuidoꝝ: q̇ (non sine maxia ꝑnicie) leuatos a cuiꝰ mollibꝰ assuescūt. Terra multis ipedita fluminibꝰ multis mōtibꝰ asꝑa ꝛ magna ex ꝑte siluis ac paludibus inuia. Orciniꝫ nemꝰ/iter dieꝝ sexagita circuitu occupare dr: qꝺ apud q̄sdā hercinia silua vocat. Rhenus fluuius ex alpiū radicibꝰ erūpēs in borealē vsqꝫ oceanū torrēti ꝑmū ꝛ ꝑcipiti cursu: mox q̇dē remissiore ꝛ tandē auctꝰ aliis fluminibꝰ āplissimo decurrit alueo: clauditqꝫ ab occidēte ꝓuinciā. Danubiꝰ q̇ ꝛ ister iisdē montibꝰ ad heluetioꝝ fines ꝓcreatꝰ cōtra oriētē dilabit: multasqꝫ ac varias natiōes irrigat: ꝛ eas mercatoribꝰ nauigabiles reddit: demū pluribꝰ aliis fluminibꝰ receptis spumosus ꝛ obtectus caligine ꝑ quinqꝫ ingētes alueos in euxiuum ꝓripit. Gignūtur apud germanos hircanie aues q̄ruꝫ penne nocte perlucent.

¶ Sup quinta europe tabula: q̄ ꝯtinet retiā/videliciā/noricū vtriusqꝫ pannonias: illirim/liburniam/ꝛ dalmatiam.

Harum nationū ingenia cultusqꝫ ꝛ mores sicut noīe ita ꝛ re differūt: circa danubiū eni germaniā quā attingūt redolēt maxime. Qui aūt adriatico alluunt diuersos ac dissimiles habēt ritꝰ. Quidā aūt ꝑmixtos vtputa q̇ germaniā italiaꝫ ac greciam circūspiciāt: atqꝫ inter tres maximas nationes tam exigui q̄ varii sint: rheticus ager ferax frugibus: noricus frigidus: illiris siue liburnia vastis oppressa tenebris legitur.

¶ Sup sexta europe tabula q̄ ꝯtinet italiā ꝛ cirnū insulam.

Italiā multe incolūt gētes ac ꝑmulti ppl'i latini ꝑcipue glo riosum in l'ris nr̄is/genꝰ hoīm vbertate soli ꝛ ingenioꝝ excellētia fecūdū. Sꝫ ꝛ oīs regio egregios habet viros satis amena olei frumēti ꝛ nectaris feracissima/eq̄ꝝ nutrix ꝑstātiū armētorūqꝫ ac pecudū. Vix in ea desit qꝺ placeat aut sit aptū hoī apēninus mediā itersecat tutatqꝫ maxie regionē: ac mirū imodū gratiorē reddit: q̇ cū nō sit altꝰ nimis neqꝫ in astra porrectꝰ nibis leuioribus: ꝛ auris ad vtriusqꝫ rigoris tēperiē aptissimis vicissim obūbrat. q̇bꝰ plana circūq̄qꝫ moderamē recipiūt ꝛ manātibꝰ ex eo pluribꝰ fluuiis aptissime irrigāt. Tiberi ꝑcipue q̇ caput oīm ꝓuinciarū perluit romā totāqꝫ qua defluit fecundat latitudinē: quiqꝫ a ꝓpinquo tandē mari placidissimo sinu apud hostiā excipit. Vrbs ipa q̄lis oli fuerit ruinis plane pꝫ et l'ris. Sed ꝛ adhuc clarissima oīm ꝑfulget tū sacro sctē fidei nr̄e ꝑsulis maximi ac lectaꝝ ecclesie colūnaꝝ gloriosa sede/tū dignissimaꝝ victoriaꝝ/tot beatoꝝ militū fidei eiusdeꝫ q̄s impius ensis (ensis q̇dē se frangēs ꝛ fidē ipsam fideqꝫ stabiliēs) trāstulit cū christo in gloria: tū etiā l'rarū oīs generis ꝛ virorū quarūcūqꝫ nationū doctria atqꝫ frequētia. Et si roma ceteris sit vrbibꝰ ꝑferēda q̄s dū

ciuitatē venetiarū admiratiōe dignā nō dixerit q̄ ꝛ inter marinos fluctus posuit fundamēta ꝛ vicos ꝟ ip̄ꝫ pelag⁹ atq̄ȝ ivedēdis ac deuehēdis reb⁹ ꝑpetuo vtitˀ nauigio q̄ ꝛ muris caret ꝛ p̄ter aquas nō ꝟ spatiū: ꝛ q̄ varijs nationibus etiā longe positis imperari potuit magnifice. Eridanus qui ꝛ padus ab imis radicib⁹ vesuli alpiū exort⁹ atq̄ȝ alijs amnib⁹ exauct⁹ in sinū adriaticū: p̄fatā satis ꝓpe vrbeȝ ꝛ q̇dem ostio qui magn⁹ padus appellatˀ: tam citus ꝓfluit vt discussis vndis his qui ꝑ id mare nauigāt inter salsos fluctus dulcis aque haustū p̄bēat: diu agens qualē emisit vndā. Benacus lacus tēpestates marinas imitatˀ. Auern⁹ aues supuolātes ad interitū grauat. Reatine paludis aquis equoꝝ vngulas indurescere: ex clituno qui biberint vini tedium hn̄t. Sūt ꝛ fontes in italia medicabiles. Mons etiā vesuni⁹ ignē vt ethna emittit. ¶ Cirno / corsa femia ligur / thaurum transnatare solitū / mirata secutaq̄ȝ nomē et cultum dedit: viros enim e cōtinenti secum in ea deduxit: terra multis ꝓmōtorijs angulosa letissima pabulis ꝛ vitibus et copia nascentium spectatissima.

De cirno seu corsica,

¶ Super septima europe tabula: que continet sardiniaȝ et siciliam.

Sardi ex afris duxerunt originē: a libia enim sarde (hercule ꝓcreato) duce ꝓfecti occupauerunt insulā ꝛ ducis nomen imposuere. Terra ferax veꝝ celi iniqui: vt enim fecunda ita pene pestilēs. In ea neq̄ȝ lupus: sed solifuga tantū aīal exiguū / hoīb⁹ ꝑniciosum. Venenū q̊ȝ ibi nō nascitˀ nisi herba ꝑ scriptores plurimos ꝛ poetas memorata apiastro silis: q̄ hoībus rictus cōtrahit ꝛ quasi ridētes interimit. Fōtes habet calidos qui oculis medētur ꝛ fures arguunt. Nā eoꝝ facinus si sacramento dato eoꝝ aquis oculos tetigerint cecitate detegitˀ.

Siculi ingenio ꝛ aīi facilitate pollēt altanimes efferi: adeo vt qn̄q̄ȝ gallos (qui eaȝ insulā occupauerāt) qꝛ erga mulieres eoꝝ importuni⁹ se gerebāt vno aduesperascēte die / ictu campane ꝑ totā insulā locatim deducto oēs interemerūt. Hec insula aliqn̄ continēs post freto maris siculi abscissa. Id angustū ꝛ anceps alterno cursu / modo in thuscum / modo in ioniū pelagus ꝑfluit: atrox seuū ꝛ scille caribdisq̄ȝ (seuis noīb⁹) inclitū. Scylla saxū ē. Caribdis vortex. Gleba frugū fertilis / auro habūdās / īgētiū nutrix eq̊rū / cauernis ꝛ fistulis penetrabilis: vn̄ ethna ꝑpetuo flagrat igne q̇ ꝛ mixtas niues p̄fert ꝛ brumalē detinet faciē: nec calor frigore mitigatur nec frigus calore dissoluitˀ. In eadē īsula duo fontes sūt: q̊rū alter fecūdat sterilē: alter sterilē fecūdā redit. Est ꝛ fons arethusa poetis celebrat⁹: achatē lapidē mittit: ꝛ coralliū. Sales ꝟ agrigētinos ī igne solubiles: in aq̊s crepitātes. Hāc insulā romani poeniq̄ȝ dū iādudū inuicē (cartagine adhuc erecta) decertarent: quia (in medio posita) vtrisq̄ȝ ad vallū cōueniret maximis bellorum turbis infestarunt.

¶ Super octaua europe tabula: que continet Sarmatiam in europa et tauricam chersonesum.

Armatiam et illam prope extremã orbis partẽ ab oceano sarmatico ad serasusq; porrectam mirum est q̄ innumerabilis variarum gentium multitudo replet. Homines vtiq; effigie q̄ moribus. Verũ inter eos (cum barbarie omnes superent) etiam cõmẽdabile aliquid inuenitur. Nam qui proprie Sarmate vocantur auri argẽtiq; (maximarum pestium) ignari vice rerũ cõmertia exercent. Asiace ad tiras fluminis ortum furari quid sit ignorant. Ideoq; nec sua custodiunt nec alia cõtingunt. Agatyrsi pro sedibus plaustra habẽt. Hi ora artusq; pingunt vt quiq; maioribus prestant. Ita magis vel minus. Ceterũ ĩsdem omnes notis et sicvt ablui nequeant. Sunt qui obscena yemis specus et suffossa habitant totum braccati corpus et nisi qua vidẽt etiã ora vestiti. Regionẽ ripbei montes scindunt quis suprema parte griphi seuum et pertinax ferarũ genus. Aurum terra penitus egestũ mire amare ferunt mireq; custodire et infestissimos esse attingentibus. Essedones funera parẽtũ leti et victimis ac festo coitu familiarũ celebrant. Corpora ipsa laniata et cesis pecorũ visceribus immixta epulando ꝯsumere soliti. Capita fabre expolita pro poculis gerere. Interius habitantes bella cedesq; amant: mosq; est bellantibus cruorem eius quem primũ interemerint ipsis e vulneribus ebibere. Utq; q̄sq; plures interemerit. Ita apud eos habetur eximius. Ceterum expertẽ esse cedis inter opprobria vel maximũ. Ne federa quidem incruenta sunt. Sauciant se qui paciscuntur exemptũq; sanguinem vbi ꝑmiscuere degustant. Id putant mansure fidei pignus certissimum. Hi vt essedones parentũ. Ita inimicissimorum capitibus pocula expoliunt. Quidam hostiũ cutibus equos seq; velant. Hos reliqui corporis se capitum. Neuri certo tempore si velint in lupos. Iterũq; in eos qui fuere mutantur. Sunt arimaspe singulis oculis et hi antropofagi. Hippanis fluuius ex grãdi palude oritur: et diu qualis natus est defluit. tantum non longe a mari ex paruo fonte cui exãpheo cognomẽ est adeo amaras aquas accipit vt ipse quoq; iam sui dissimilis et non dulcis sed amarissimus defluat.

¶ Super prefata octaua tabula: de tauris.

Auri immanes sunt moribus. Immanẽq; famã habẽt solere pro victimis aduenas cedere. Sed cum sint ipsa barbarie sarmatis nõ impares. Ius tamẽ amicitie apd illos quandoq; tantum valuit. Ut orestẽ et piladẽ amicissimos illic appulsos quorum vnũ cum immolare vel

sent alterū ad suos dimittere. Uterq; vero dare vitam et amicum libe rare contenderet permoti tanta humanitate liberos abire sinerent.

Super nona europe tabula que continet Iaziges Datiam vtrasq; mysias et Thraciam.

Arum gentiū cultus ritusq; non iidē sunt maxima pars earū incondita: et ab humana cōmunitate prorsus aliena. Que enim ad septentrionē vergūt sarmatarū. Que vero ad occidentem supremorū germanorū. Que autē ad austrum et propontidem grecorū mores ac vite genus imitantur. Caput enī grecie bisantiū a constantino factū est sed olim athene philosophorum sedes et studiū maius. Gete quorū mētionem facit ouidius in libris de ponto alij redituras putant animas Alij non extingui sed ad beatiora transire. Alij emori quidem sed id melius esse q̄ viuere. Itaq; lugentur apud quosdam puerperia natiq; deflentur. Funera contra festa sunt. Femine super mortuorū virorum corpora interfici simulq; sepeliri eximium habent. Et q2 plures singulis nupte sunt maxime letum est cum in hoc contenditur vincere Uirgines non a parentibus traduntur sed publice aut locantur / aut veneunt. Probe formoseq; in precio sunt. Ceteras qui habeant mercede querunt. Thomi ciuitas (exilio nasonis memorati vulgata) ad oram euxini cernitur. Ultra quā leuca insula que pecora oīa candido vellere parit. In qua finxerunt animam achillis et ceterorum fortium qui troiano bello interempti sunt versari. Bosphorum thracium Io Iouis mecha cum in bouem mutata fuisse (iunonis zelum iramq; fugiens) transitu suo (vt volunt) nominauit. Illic ferunt impudentes quasdam petras per medios fluctus errare atq; intra se cum sonitu et murmure coniungi copulariq;. Hellespontus casum helles athamatis regis arginorum filie nūc quoq; et in perpetuū retinet quo locus est transitu persarum memorabilis qui ausi sunt mare id pontibus sternere et pedes transire.

Super decima europe tabula que continet Greciam Cretā Euboeā et Achaiam et alias grecie insulas.

Reci imperiosi sunt et ad ea que volunt aut cupiunt maxime illecti. Olim artiū principes liberalium. Monarcham illum Alexandrū iam tunc educarunt discipulum Aristotelis philosophorum maximi. Hinc et omerus suarum litterarum pater seu princeps memoratissimus Athicā habent precipuam clarissimorum hominum et excellentissimorū ingeniorum parentem ac nutricē. Habent et olimpū pelion ossam mōtes fabula belloq; memoratos. Quo musarū parēs domusq; pieria et nobilia tēpe libetra et carminū fontes obiacent. Pelo ponesum

clarissimā quā poete arcbadiā dixerūt. Cretā nutricē iouis. Euboā sparsasq pelago varias et q̄feraces alias insulas. Sed ipsum con- tinentez mōtes q̄plurimi flumina/vrbes/portus/soli ac celi gratia a deo cōmendant: vt si quis aliam quam preferat orbis partem per- quirere studuerit vix inueniat. Egeum tantum ob insularū confract⁹ plerūq stridet ac fremit: ⁊ ab alto immurmurat: ac p̄iculis patet non modicis. Ceterū al's placidissimū. Atbos nubes ipsas vnde pluuie cadunt transcēdit. Verterq olimpi adeo attollitur: vt summa ei⁹ celū accole vocent. Ibi eniz serenū semp ⁊ ab auris p̄petuū silētiū. Cepit opinio fidē q: de aris olim in vertice ip̄a positis nō ablui cineres cō p̄tū est: sed quo relinq̄bant aggere manere: ⁊ seq̄nti anno etiā littere in puluere signate eo ordine atq itacte seu imutate iueniri. In epiro fons ē q̄ cū sit frigid⁹ ⁊ immersas faces sicut ceteri extiguat/vbi sine igne p̄cul admouent accēdit. Hec terra mirabilib⁹ turbis olim vasta ta legit: tū intestinis bellis dū alterutrū dn̄ari cōtēderēt: tū ⁊ ceteris (q̄ dissentirēt) eos inuebētib⁹ siris. s. et persis atq asiaticis. Fuere nōnūq̄ victores ⁊ exteros etiā impetere ausi sunt: sed neq parto or- bis impio diu regnauerūt. Troianū illō bellū inclitū p̄tinaces exege re quo victores pene victis pares extiterūt. Victi sicut ⁊ cetere natio nes a romanis quor etiā bella ciuilia horrenda q̄dē p̄tulerūt. Tandē vero cesarei imp̄ij (qō apō illos tessalie cāpis partū fuerat) quodq p̄seuerauit apō romanos multo satis tp̄e: sedē cōstātinopoli habue- rūt: quā cū suo pene impio seuissimis turcarū asiā obtinētiū manib⁹ (nr̄is p̄th dolor tp̄ibus) p̄diderūt. Caput grecie: galeā europe scutū nr̄e militātis eccl'ie. O principes celi ac soli: cur inuicē turbamini.

Sup tabula extra ptolomeū addita q̄ cōtinet gothos et alios septentrionales populos multos.

Tabula extra ptolomeū nouit edita ↄtinet gothos ⁊ po pulos cardini p̄xios barbaros quidem ⁊ cultu ac victu asp̄os ingētes corp̄e ⁊ robustos (q̄ quōdā a romanis lacessiti varias eruptiōes fecerūt: iperiūq ⁊ fidē catho licā mirabilit attriuerūt) fin⁹ aūt a germanis ad ip̄os ↄtēsus codan⁹ dr: ingens q̄dē ⁊ acre habēs mare qō. s. nusq̄ ptz verū aq̄s passiz iterfluētib⁹ ac sepe trāsgressis vagū atq diffusuz facie ani mū spargit atq ob alternos accessus accursusq pelagi: al's isule vi- dent al's vna ⁊ ↄtinēs t̄ra: in his eē ceneas q̄ ouis auiū palustriuz et auenis tm̄ alāt esse eq̄nis pedib⁹ ypopodas ac sacnalos q̄b⁹ magne aures ⁊ ad āhiēdū corp⁹ oē patule: pars ad cardinē obdurata glacie horrescit. Ibiq ⁊ ascentib⁹ gradibus sol estiuo tempore longe occa surus exurgit breues vtiq noctes et que solis fulgorē non amittant

sed per hyemez longiores ⁊ sicut alibi obscure: eoqꝫ differentes quo propiora cardini loca sunt. Adeo vt maximus dies in mensem crescat atqꝫ in duos et tres/ac plures iuxta graduū rationem. Nox vero hyberno tempore totidem. Circa autem ipsum cardinē hoc est sub ipso cardine ab equinoctio in equinoctium dies ⁊ simili modo ab equinoctio in equinoctium nox: vt annus noster illic diem ⁊ noctem solū habeat. Porro ad hanc vsqꝫ orbis partem non ꝯtingitur obdurati maris ⁊ frigoris maximum rigorem: cuius violentia tanta est/vt ne visum quidē intendentium admittat.

¶ De estu oceani.

Oceanus ingens et infinitum pelagus magnis ac continuis estibus concituz modo inundat campos/modo late nudat ac refugit: nec alios aliosqꝫ inuicem: neqꝫ alterius accessibꝰ/nunc in hos/nunc in illos impetu versum sed vbi in omnia littora ꝙuis diuersa sint terraruz insularūqꝫ ex medio pariter effusuz est rursus ab illis colligit̄ in medium et in semetipm̄ redit tanta vi semper immissum. Ut vasta etiaz flumina retroagat et aut terrestria deprehēdat animalia aut marina destituat. Neqꝫ adhuc satis cognitum est anhelitu suo: id mūdus efficiat retractamqꝫ cum spiritu regerat vndam vndiqꝫ: si (vt doctoribꝰ placet) vnum animal est: an sint depressi aliqui specus quo reciproca maria recidāt atqꝫ inde se rursus exuberātia attollāt. An luna tantis meatibus causas prebeat. Ad ortus certe occasusqꝫ eius variantur: neqꝫ eodem assidue tempore sed vt illa surgit ac demergitur ita recedere atqꝫ aduentare compertum est.

¶ Super prima tabula africe que continet Mauritanias.

Mauri vt plurimum segnes: obscura gens: ⁊ solo ꝙ viris melior. Regio ignobilis ⁊ vix ꝗcꝗ illustre sortita: apd eos maseli vel massili agreste quidē hominum genus quibus nulla prorsus cognitio colendi agri/neqꝫ vllus aratri vsus: sed solum per siluas ⁊ saltus errantes ferarum more glandibus ⁊ venatione vtuntur. Tinge oppidum peruetus ab anteo (vt ferunt) conditum paruiam eius diu retinuit elephātino tergore ingentem et ob magnitudinem nulli alteri vsuro habilē Ibi mōs prealtus ei quez ex aduerso hispania attollit obiectus: hūc abylam illum calpem vocant: columnas herculis vtrunqꝫ. Illic et an

thei memorati tumulus ad oram maris oceani: collis modicus re supini hominis imagine iacentis: vnde vbi aliqua pars eruta est so lent imbres spargi: et donec effossa repleantur eueniunt. Eri: hea insu la sata semel frumenta recidiuis seminibus septies renouat: tanta ae ris benignitate predita vt homines etiam pariat cõtinentissime et lon gissime ac pene immortalis vite cum diu valde viuant. Eã vicini ethio pes occupauerũt: quos ferũt illic ꝓcessisse iffecto ab hercule gerióe.

¶ Super secunda tabula africe que continet africam minorẽ in qua olim carthago fuit.

Afrorum gens ad ferociam et arma promptissima bella punica satis supercꝫ declarant. Cuius caput cartago a didone iamdudũ condita. Jam tum florens sed prolatã di iperij cupida et Romane potestatis pertinax emula: excidium sibi miseranda prouocauit iterũ quidem opu lenta. Ipsum autem excidiũ Romã postea miserabilius debellauit: dum me u b ellice vrbis ablato voluptati et luxurie intenderẽt atcꝫ in ter se ad bella vscꝫ ciuilia etiã ad principatum monarchicum disside rent. Are phillenorum dignũ relatu facinus presignant. Phileni eni fratres contra cyrenaicos missi a cartagine ad dirimendũ conditione bellũ diu iam pro finibus magnis ambo ꝛũ cladibus gestum postq̃ in eo quo conuenerant non manebatur vt vbi legati certo tẽpore vtrin cꝫ dimissi concurrerent ibi termini statuerentur pactum est. Hic ad fir mandum perpetuo terminos ipsos se viuos obrui pertulerunt. Inte rius et longe satis a littore (mirum ad moduꝫ) spine pisciũ muricum ostrearũcꝫ fragmenta saxa attrita (vti solent fluctibus) et non differẽ tia marinis infixe cautibus anchore alia et huiuscemodi signa atcꝫ ve stigia effusi olim vscꝫ ad ea loca pelagi in cãpis nihil a lentibus esse inueniricꝫ. Cirtha procul a mari quodã reguꝫ domus iube et scipha cis regioneꝫ tenet ad amsagã. Ceterum africe totius cultũ satis solũ Frugibus habundat et populos habet dites. Fluunt athlanteis iu gis amnes multi quibus et montiũ frigoribus regio ipsa que torride proxima est irrigatur et temperatur.

¶ Super tertia tabula africe que continet Cyrenaicam Mar maricam/ Libiam/ et Egiptum.

Egiptus summos habuisse viros dinoscit. Varij ac mi rabilis ingenij qui etiã adeo litteras dilexisse feruntur: vt apud eos olim quattuor centũ milia voluminum con gregata igni cõbusta legãtur. Siquidem egiptios pri mos fuisse tradunt qui viuendi formam morũcꝫ discipli nam cõposuerunt. Primoscꝫ omnium aratrũ inuenisse et sulcasse ter

ram. Tum etiã primos qui celũ radio fuerunt dimensi ꝛ solis ipsius obliquum cursum excogitauerũt. Quicq͂ hãc terre cognitionẽ aperue runt. Ptolomeus ipse alexandrin⁹ fuit Mathemateticus atq͂ astro ruꝫ cognitoꝛ eximius philosophus ꝛ naturaliũ inuestigatoꝛ nomina tissimus. Cui studiosos ꝛ illustres quosq͂ animos rex mirabilium ꝛ pergrinarum cupidos multa debere fatendũ est. Dum posito coram libro singulas orbis cogniti prouincias vrbes maria montes flumi- na ꝛ alia loca insignia suis quecq͂ gradibus ad equinoctionalẽ (ꝛ po sitos apte terminos) distantia sine laboꝛe sine impensa lustrare ꝛ per noscere possunt. Terra expers imbriũ: mire tamen fertilis: vt etiã far- ra sint que centuplũ referant. Ipsa etiam hominũ alioꝛũq͂ animaliũ perfecunda generatrix. Aquis nili ad generãdũ ꝛ alendũ efficacibus (verno tpe tunc maxime intumescentes) quibus mirũ admodum irri gatur. Quiquidẽ nilus e montibus ethiopie descendens niuibus so- lutis aut erũpentibus fontiũ venis seu ethesijs alijsue adhuc indepre hensis causis excrescit. Thebe in ea centũ poꝛtas siue: vt aliȷ̃ volũt cẽ tum aulas ꝛ principũ domos habuisse: solitasq͂ singulas vbi nego- tium exegerat dena armatoꝛũ milia effundere refertur. Labirint⁹ do mos mile ꝛ regias duodecim perpetuo parietis ambitu circũclusus marmoꝛe extructus ꝛ tectus vnũ in se descensuꝫ habet. Intus innume rabiles vie continuo anfractu ancipites: psaumetic opus. Alexãdria ditissima opib⁹ ꝛ omnib⁹ in rebus foꝛtunatissima littus tenet egiptiũ Unde a lõge quoq͂ venientibus specule ille vngatissime speciose pal lenidis conspiciuntur. Incole pelei oppidi ad nili ostia adeo nauigã di sunt periti vt a ceteris libicis diuini indicentur. Qui littoꝛibus lon ge absunt mappalibus vtunt: victu asperi. Incultiq͂ humi quies epu leq͂. Moeris aliquando cãpus nunc lacus ingens altioꝛ q̄ ad naui gandũ magnis onustisq͂ nauibus satis est. Cultoꝛes regionũ moꝛ- tuos fimo obliti plangunt: medicatosq͂ intra penetralia collocãt. In quodã lacu egipti chẽnis insula lucos siluasq͂ ꝛ grande sustinens tẽ plũ enatat: ꝛ ad ventos impellitur. Sunt macrobiȷ̃ longioꝛis vite du plo q̄ nos. Piramides in egipto sunt mirabilis operis. In cyꝛenai- ca fons est quem solis dicunt. Cui⁹ aqua nocte feruet luce friget ma- xime. Illic ꝛ rupes que cuꝫ hominũ manu attigitur fons ipse emittit arenas ꝛ seuit vt equoꝛ.

¶ Super quarta tabula africe: que continet Etiopiam.

Ethiopes vt plurimũ instabiles sunt ꝛ vagi tentoꝛia et tuguria (vbi dies deficit) figũt. Pecoꝛa ꝛ quicqd pos- sidẽt agũt victu ꝛ cultu asperrimi. Habitantium vrbes mitioꝛ est viuẽdi modus nõ idẽ q̄ dẽ sed vbiq͂ suus. Bar bari oẽs. Troglodite nullis opibus dominãtur specus

subeunt alunturqꝫ serpentibus. Athlãtides solẽ execrant̃ ⁊ cũ occidit ⁊ cum orit̃: tanq̃ ipsis agrisqꝫ pestiferũ. Noia singuli nõ habẽt neqꝫ vescunt̃ aialibus neqꝫ illis in quiete qualia ceteris mortalibus visere dat̃. Blẽniis capita absunt vultus in pectore est. Satiris preter effigiẽ nil humani. Aegipanuꝫ que celebrat̃ ea forma est. Augile manes deos putant per eos deierant eos vt oracula cõsulunt: p̃catiqꝫ q̃ volũt vbi tumulis incubuere pro respõsis ferũt somnia. Feminis eorũ solẽne est nocte q̇ nubunt oim stupro patere q̇ cum munere aduenerint et tum cũ plurimis cõcubuisse maximũ decus. In reliquũ pudicitia insignis est. Gampsaces armorũ omniũ ignari nec iacere sciunt tela nec vitare. Soli secũ habitant obuiosqꝫ refugiunt. Sunt ⁊ muti ⁊ q̇bus pro eloquio nutus est. Alii sine sono lingue/alii sine linguis. Alii labris coherentibus: sub naribus tm̃ fistula. Sunt ⁊ femine toto corpore hirsute: ⁊ sine coitu mariũ sua sponte fecunde adeo asperis efferisqꝫ moribus vt q̄dã contineri ne reluctentur vix vinclis possint. Sinaptodes inflexi lentis cruribus serpũt magis q̃ gradiant̃. Vix iam sunt hoies semiferi magis. Apud garamantas pecora sunt q̇ aduersis capitib⁹ pascunt̃ pronis cornua obsunt. Theon ꝑpetuis ignibus vt ethna vt chimera flagrat. Ultra cãpi virentes patent plusq̃ conspici possint. Per diẽ solitudo vasta silentiũ vasti⁹. Nocte crebri ignes: ⁊ cymbala ac tympana sonãtia audiũtur maius humanis. Locus est alibi apparatis epulis semꝑ refertus ⁊ q: vt libet vesci volentibus licet heliu trapezã vocant. i. mẽsam solis. Et que passim apposita sunt affirmant innasci diuinitus. Est lacus quo perfusa corpora quasi vncta permitent. Bibitur idẽ: sed ad sustinenda que inciaunt infirm⁹: vt ne folia quidẽ arborũ q̃tũ leuissima. Sunt in etiopia licaones (ferere senissime) sphinges aues cornute tragapomenes equinis aurib⁹ pegasi ⁊ cathoblepe capitibus grauibus q̄ vix ⁊ egre possunt sustinere quorũ oculos vidisse mortiferũ. Sunt ⁊ serpentes ac lacerti ingentes Aliarumqꝫ ferarum ⁊ bestiarum genera innumerabilia quorum quedã mõtes ⁊ solitudines: q̄dam circa flumina ꝑuagantur: Nilus inter alia preter id q̃ piscibus scatet hippotamos crocodillosqꝫ gignit.

¶ Super prima asie tabula que continet asiam minorẽ cũ pluribus adiacentibus prouintiis etiam armeniam minorem.

Sie minoris ⁊ ceterarꝫ ĩ tabula nationũ mores vt sedes differũt. quedã grecorꝫ. Nõnulle sirorꝫ. Alie scytarꝫ. Sũt ⁊ q̄ varios al's hũt rit⁹ his vl' illis mixtos quõdã catholica regio nũc turcea sc̃itis xp̃ianos ꝑseq̄ntib⁹ q̇ ẽt europã nr̃az attẽptãt debellãtqꝫ dũ nõ coherem⁹. Terrã icolũt ꝑfecũdã fluminib⁹ vrbib⁹ mõtibusqꝫ isignẽ. Tauro p̄cipueq̇ a pãphilia icipiẽs varia passim noia assũit ⁊ tãdẽ ad indos imai nomẽ retinẽs aliã basim celo facit cũ atlãta, ⁊ lũe ac ipborels, capadoces hoies sũt

equitandorũ equorum prestantissimi in propatulo vescuntur. Promiscue olim cõcumbere soliti. Ceterũ asperi ⁊ inculti: pernoxĩ qꝫ ap-pulsis. Regem palam suffragio deligere afficereqꝫ inedia si male re-xisset. Chalibes (paphlagoniorũ gens) nunq̃ a malleis nunq̃ ab in cudibus vacat. Regio fumo ⁊ flãmis ardere videtur. Intonatqꝫ cre-pitu ferramentorum. Nudi agunt: facie cuteqꝫ pene ethiopes. Arme ni bellicosi sunt ⁊ pugnaces militari disciplina eruditi. Rerum copia vberrimi. In pompeiopoli ioniorꝫ tumulus arati poete quo proiecti lapides dissiliunt. In licia mons chimera ardet vt ethna in sicilia / vt theon in ethiopia vt vesenus in italia. Apud mariãdenos specus est acherusia ad manes (vt aiunt) peruius atqꝫ inde extractũ cerberũ exi stimant. In alicarnasso mausoleũ est regis mausoli monumentũ vnũ de miraculis septẽ. Artemisie opus: in cilicia specus est coricius qui introeuntes amenitate non faciat peruectis ad ima specus alter ape-ritur ob alia dicendus. Terret ingredientes sonitu cymbalorũ diuini tus ⁊ magno fragore intus crepitantium deinde aliq̃diu perspicuus Intra fluuius torrens exurgit ⁊ vbi magnum impetum breui alueo traxit. Demersus absconditur interius spacium est magis q̃ vt pro-gredi quisq̃ ausit: horribile ⁊ ideo incognitum. Alius vltra est quem typhoneum vocant perpetua nocte suffusus ore angusto qui demissa in se confestim exanimat. Ad rindacem fluuium serpentes nascun-tur immanes qui inde emergunt atqꝫ hiant ⁊ superuolãtes aues de-glutiunt Ab ideo monte a media nocte sparsi ignes ad orientem mi-care videntur: ⁊ vt lux appropinquat coeũt ⁊ fit ingens globus decre scensqꝫ fit clarior ⁊ fugat noctem ⁊ cũ die iam sol factus attollitur. Idem in olimpo arabie fieri refertur.

¶ Super secunda asie tabula: q̃ continet Sarmatiã asiaticam.

Armate in octaua europe tabula describuntur barbara gens crudelisqꝫ. Ad ostiũ tanais xamate incolunt apud quos easdẽ artes femine quas viri exercent. Adeo vt ne militia quidẽ vacent viri pedibus inherent sagittisqꝫ de pugnant. Ille equestres prelĩũ ineunt nec ferro dimicãt sed quos laqueis intercepere trahendo conficiunt. Nubunt tamẽ ve-rum vt nubiles habeantur non in etate modus est. Virgines manent nisi que hostes interemere. Ipse tanais ex ripheo mõte deiect⁹ adeo preceps ruit: vt cum vicina flumina / tũ meotis ac bosphorus / tũ pon ti aliqua brumali frigore durentur ⁊ estus iuxta yemẽqꝫ ferat ⁊ subli-mis incitatusqꝫ in moduz fulminis decurrat. Sauromate eius ripas tenent aliquot populi ⁊ aliquot nomina Tũ regna amasonũ prima Geloni vrbẽ ligneã habitant. Iuxta thissagete turceqꝫ vastas siluas occupant aluntureqꝫ venãdo. Tũ continuis rupibus late aspera ⁊ de-

ſerta regio ad arrēpbeo ſuſq; porrecta. Dis iuſtiſſimi mores pro domib⁹ nemora alimēta bacce: ⁊ marib⁹ ⁊ feminis nuda ſūt capita: ſacri itaq; babent adeoq; ipſos nemo de tā feris gētib⁹ violat: vt alijs q̄z ad eos ꝯfugiſſe ꝓ aſilo ſit. Vltra eos ſurgit ipē riphe⁹: eoꝝ aūt q̄ circa meotim et tanais ꝯfinia marie ſortiti ſūt regionē durior eſt babitatio. Nā q̄tiēs ſpirāte borea frig⁹ iuoleuerit totiēs interire p̄ oculis aut eq̄ ꝯſpiciūt aut muli: aut armēta ipā gelu ꝯtrabi: ⁊ errātes paſſiz ꝑ ſiluas pecudes ſup̄mū beu declarare. Nec boies q̄z tute intra ꝯtecta ⁊ obſcura domicilia ꝯſiſtere poſſe: cū ⁊ ipi vna cū eorum armētis ꝓrſus iterirēt niſi obſuata tēpeſtate: cū occluſis currib⁹ ad iteriores regiōes effugerēt ⁊ ſuā furēti boree patriā relinq̄rēt: circa ceraunios montes monumenta quedā in ſpiras cōtracta viſunt: q̄ dicant cadmi et bermione eius vroris. Vbi etiā due infixe ſunt colūne que quotiēs aliquid imminet aduerſi vicinis boībus: ſtatim ambe inter ſe collidūtur: vt cōflectantibus ſimiles ſint.

❡ Sup̄ tertia aſie tabula q̄ cōtinet colcbidē / iberiā / albaniā et armeniam maiorem.

Olcbi ex egypto olim ꝓfecti auguſtuz pontiāgulū ad caucaſuz occupauerūt: q̄ tēplū pbrixi ⁊ luc⁹ fabula vetere pellis auree nobilis. Jberes iādudū a pyreneis ꝓfecti in eā orbis ꝑtē. Jrruperūt boies bellicoſiſſimi ⁊ ꝓrimis lyrcanis infeſtiſſimi. Albani dicti: q: cani naſcāt natura feroces ⁊ bellādi auiditate ꝑciti: ibi canes pene tauris pares q̄ etiā tauros ipos (q̄ apd̄ eos igētes ſūt) terratenus ꝓſtituūt. Caſpiū mare atrox ſeuū ſine portub⁹ ꝓcellis vndiq; expoſitū: tū marie efflāte borea q̄ dū acer iſurgit nullū ē aliud ꝑiculoſi⁹. Nauigat eſtiuis mēſib⁹ ceteris minime. Armenij robuſtiſſimi ſūt: ⁊ (iā dictū eſt) militari diſciplina eruditi: vt q̄ cū medis ſyris aſie ſitbieq; ppl'is ꝯflictare babeāt. Terra ferax ⁊ pabulo leta ingētiū fluminū mater: tigrim mittit ⁊ eufratē ꝑ lōgos errores in rubrū mare ad ſinū ꝑſicū mittit ⁊ araxē: qui q̄d ad cāpos armenie ſecat labit placidus ⁊ ſilēs neq; invtrā partē eat (ꝙꝙ intuearis) manifeſt⁹ cū in aſꝑeriora deuenit binc atq; illīc rupib⁹ p̄ſſus: quāto anguſtior tāto magis ꝑnit frangit ſe ſubinde ad oppoſita cautiū: atq; ob id igēti cū murmure ſonāſq; deuoluit adeo citus vt qua ex p̄cipiti caſurus eſt in ſubiectā ſtatiz nō declinet vndā: vltra ꝙ canalez babet euebat plus ingeris ſpacio ſublimis ⁊ aquis pendentibus ſemetipſum ſine alueo ferens. Deinde vbi incuruus arcuatoq; amne deſcendit fit tranquillus. Jterumq; per cāpos tacitus ⁊ vix fluens in caſpium elabitur.

❡ Sup̄ quarta aſie tabula: q̄ ꝯtinet ſiriā / meſopotamiā ⁊ arabiā petream atq; deſertam etiam paleſtinam iudeam.

yria vniuersa prorsus vbertate repleta situ temperatissima et ad diuersas opes terre marisque commutandum aptissima/ditissima quidem et valde populosa. Phenices (ex thebis egyptiorum olim profecti) medium tenent. solers hominum genus ad bella pacisque munia exercendum: et qui litteras et litterarum operas aliasque etiam artes summa instantia coluerunt. Mare nauibus temptare classe confligere imperitare gentibus: regnum preliumque commenti: mercandi etiam vsum cepere et alia pplura inuenerunt quam scriptores non tacuere. Mesopotamia ad pascenda pecora letissima: fructuum varietate copia ac suauitate profecunda: nec minus frugibus adeo vt eam regionem etiam beatam: et dijs gratissimam estimarent. Babilonia olim arida postmodum deriuatis in plures alueos fluminibus fertilis admodum et iocunda: ciuitatem habet eiusdem nominis quam semyramis olim medorum regina inexpugnabilis coctorum laterum muro circumcinxit. Eufrates in armenia nascitur et diu late diffusus in stagna: sedentibus aquis piger et sine alueo dilatatur. Post vbi marginem rupit contractus in alueum vere fluuius acceptisque ripis celer: et nitaurus obstet in nostra maria venturus. Hinc per syros et arabas modo ingens quandoque seipso minor in tigrim tandem descendit cum quo in sinum persicum prolabitur. Palestina ipsa est iudea terrarum omnium beatissima lacte et melle manans quam repromisit deus deditque olim patribus: abrahe et posteris eius de quorum stirpe regia vtero virginis gloriose incarnari dignatus est filius dei iesus christus qui est benedictus in secula calcauitque eam pedibus suis quam speciosis euangelisans pacem credentibus et vitam repromittens sempiternam: tum maxime facientibus bona. Adhuc manet sepulchrum eius gloriosum et redemptionis nostre signa plurima.

¶ Super quinta asie tabula: que continet mediam assyriam parthiam et persidem.

Ssirij medi perse bellis inuicem et in alias nationes iamdudum actis notissimi: Varij populi: varij mores. Parthi durissimum genus hominum nunquam effodere aut arare terram nec ad alias gentes transire: neque armenta gregesve alere. Prima etate arcum manu contorquent et sagittandi studio conteruntur aut pedum cursu: aut equitationibus continuis: regio tota iaculationibus et confractis lanceis stridet neque vlli fas cenam adire nisi certandi labore totum corpus illius in sudorem defluxerit. Aluntur maxime venationibus quas aut iaculando: aut sagittando consequuntur. Semel meoniam depopulati sunt inde aureis armis in bello vti soliti: falerisque et frenis equorum: et argenteis calcris. Duxerunt a scythis originem: Medi (qui maxime colunt montana) magicis artibus et diris veneficijs dediti leguntur. Qui vero planiciem irrigua pascua et leta sibi predia deligunt ac construunt.

regio quidem onusta passim multifariam pecorum gregibus. Perse ob tẽperatũ aerẽ fructus habẽt semper nouos: semper viret semp flo ret regio. Fluminibus plurimis irrigatur: ⁊ fertile solũ rerum omniũ copia exuberat. Assiria primũ inuenisse fertur purpure vsum criniũ et corporum vnguenta ⁊ odores quibus grecorum atq romanorũ lu xuria effluxit: hec terra medicam arborem gignit nusq alia.

¶ Super sexta asie tabula: que continet Arabiam ⁊ Carmaniã ⁊ insulas rubri maris: ⁊ sinus persici.

Rabes preciosissimam omniũ incolũt regionem. Ipsa est enim altior ⁊ gemino precincta mari. Tota flagrat thimiamate aut myrra aut redolentibus calamis: q̃ pas sim iniecta ignibus exuruntur gratissimãq effundunt suauitatẽ. Oues (quibus exuberat) mollissimo ac den sissimo vellere vestiri. Lacus ⁊ flumina piscium multitudine repleri. Thus gũmi ⁊ liquores innumeri e corticibus arborũ fluere. Mella e folijs. Aromata suapte nasci. Quidã mitrati degunt aut intonso cri ne barba abraditur preterq in superiore labro. Alijs ⁊ hec intonsa. Mirũq dictu ex innumeris populis pars coequa in cõmercijs aut latrocinijs degit in vniuersum gentes ditissime vt apud quas mari me opes romanorũ pthorũ aliarũq late nationũ subsistant: vẽdẽtib' que e mari aut siluis glebisue ipsis capiant nihil inuicẽ redimẽtibus Quidã intra specus ⁊ prerupta saxa habitãt nudi prorsus neq q̃cq felicitatis humane possidentes nimia viuendi asperitate desiccati ni grum colorem ⁊ adustam cutem contraxere. Et si mali autem aduersi quippiam acciderit inde obeunt si hostes superuenerint tãq fere per colles ⁊ deserta vagi ac deuij circunfugiunt. Haud quaq ceteris ara bibus similes qui armis ⁊ telis fines suos tãtis muneribus preditos tutantur ⁊ custodiũt. Silua est in arabia que mittit hebenũ. Uel (vt ferunt) in insulis cocconati. In eadem arabia. Fenix auis semper vni ca que non coitu partuve generatur: sed vbi quingentorũ annorum euo perpetua durauit super exaggeratã varijs odoribus struem sibi ipsa incubat soluiturq. Deinde putrescentiũ mẽbrorum tabe cõcre scens ipsa eadẽ se concipit atq ex se rursus renascitur. Cum adole uit ossa prestini corporis inclusa myrrha. In egiptum exportat atq in vrbem quam solis appellant fragrantibus nardo bustis inferens memorando funere consecrat. Carmani sine veste ac fruge sine peco re ac sedibus piscium cute se velant: carne vescuntur. Preter capita to to corpore hirsuti.

¶ Super septima asie tabula que cõtinet scithiã intra imanũ mõtẽ Margianam / Bactrianã / Sogdianã / ⁊ Saccarum regionem.

Caspijs ad orientem regiones sunt fertilitatis inclite: Margiana aprica est et montibus circunclusa. Sola in eo tractu vitifera. Massagetarũ studium est vt conti nuo sagittandi casu conterantur. Infestissimi admodũ hospitibus neqȝ cum vicinis populis illam diutius ser uare fidẽ soliti. Frumenti ac vini vsum prorsus ignorãt: bibunt lac cũ equorũ admixto sanguine. Sacae etiã sagittandi arte peritissimi et vsu continuo adeo eruditi vt non videantur a quouis alio posse supe rari nec adequari. Turpe enĩ admodũ iudicarẽt si quis sagittã incas sum emitteret neqȝ predã vel signũ feriret. Bactera fortissimos ha bet camelos et eos qui pedes non atterũt. Proxima ad boreã inculta seuitia gentiũ. Incident antropofagi humanis carnibus vescentes. Ideoqȝ iuxta vaste solitudines ferarũqȝ multitudo haud dissimilem hominum immanitatẽ obsidens. Scithas oẽs feritate et viribus ma xime efferunt autores virtute nequaq̃. Haustus caspij maris dulcis quidẽ est magnitudine haud tubie influentiũ animũ victo sale. Dicit caspiũ a caspijs mõtibus proximis. Dicitur et hircanum ab hircania regione subsistẽte. Quequidem siluis copiosa pantheris trigibus et feris diuersi generis habundat.

Super octaua asie tabula: que continet Sericam.

E sciracum Barbarie iam supra tactum est. Siluas et specus pene oẽs habitãt pellibus vestiti carnes equo rũ comedunt et aliarũ bestiarum (quas refugimus) plu rimas. Quicq̃d deprehendũt pro venatione est. Se res primi hominũ qui supra indos ad boream nascan tur mites sunt et moribus quibusdã scythis dissimillimi. Carnes enĩ immundas abhorrent. Lanis arborũ et bombicinijs vestiuntur. Ha bundant enim textilibus huiuscemodi. Ideoqȝ nullius rei studio ma gis intendunt: floribus quoqȝ varijs vestes easdẽ intingũt. Gẽs ple na iusticie et cõmertio quod (rebus in solitudine relictis) absens per agit. Gens quidẽ in ea re oĩbus preferenda: atqȝ etiã in honestate na turalis copule quã ita custodiunt vt nemo nisi vxorẽ cognoscat nemo post conceptũ nemo cũ purgatur eã tangat. Itaqȝ apud eos neqȝ fur neqȝ adultera / neqȝ meretrix inuenitur: neqȝ occisus hõ fertur aliquã do. Iudices nõ habent neqȝ lictores dũ sine scelere ac facinore viuũt. Secundũ iusticiam omnes sibi ipsis iudiciũ rationis imponunt. Et q̃ iuste et caste maxime viuunt / nec erugine / nec pestilentia / et plagis quibus atterimur vnq̃ castigantur. Plurimũqȝ tp̃is durantes absqȝ egritudine vitã finiũt. Morbide aũt imũditie p pctõ solent occidere.

Super nona asie tabula que continet aracosiam gedrostan et alias circundatas montibus regiones.

Ee gentes q̃ concluse mõtibus (qui illis pro muro sunt ne inuicẽ conflictentur muniũtq́ꝫ aduersus ceteras nationes:) barbariã mixtã retinẽt cũ partbos scytbas indos ꝛ vtrosq́ꝫ carmanos contingant. Aria siluestris regio arenosa ꝛ (vt plurimũ) sterilis. Uerũtamen excellẽtissimo quodã munere e montiũ venis sapbiree cedũtur crustre alieq́ꝫ suffodiuntur gẽme ferisq́ꝫ ac piscibus fluuialibus babundat. Ceterũ queq́ꝫ passim regio suo more victitans fines suos tutatur seq́ꝫ apð se continet nec victi leguntur nisi ab alexãdro qui in eis ciuitates sui nominis constituit ꝛ vsq́ꝫ ad indos penetrauit.

¶ Super decima indie tabula q̃ continet india intra gãgem.

Indi fines suos nunq̃ excesserunt terminis suis contenti. Quod si cetere imitarentur nationes bellis borridis atq́ꝫ superuacuis sese alterutrũ non infestarent. Hoies nigri ꝛ crassi a natura. Comas babẽt densissimas baud dissimiles iacincto. At qm̃ ex plerisq́ꝫ locis aurũ eruitur multi ex eis inde questum aucupant. Alĳ telas lineas contexunt/alĳ sectos elepbantũ dentes abradunt. Alĳ per fluminũ decursus incedẽtes perquirunt si qua inter arenas lucescat berilus/aut adamas/aut quispiã iaspis seu si qua glaucea topazius occurrat vel incidat in purpureã quandã ꝛ sanguini simılẽ ametistuꝫ. Hec sunt enim potissima illorũ studia cum vniuersa illa regio perfusa sit fluminibus que bmõi opibus diuitem ꝛ prepotentẽ patriam reddant. Sunt ꝛ borti apud indos semper vireates ꝛ vbertate fructuum semper referti. Sunt et agri q̃ fertiles pascua prepinguia montes silue fontes ꝛ iãdicta flumina vrbes inclite ꝛ deniq́ꝫ oĩa prima ꝛ precipua que narrari possent aut optari adeo vt quicquid in ceteris terris singulare precipuũ inuenitur in bas simul regiones concurrisse videaẗ. Cultores lino velãtur aut lanis quas maxime silue ferũt interq́ꝫ tot collata celi ac soli munera varĳs babũdant bestiaꝝ speciebus elepbantis lẽcotois tauris mirabilibus ealis nauticoris nocerontibus serpentibus quibusdam borridis anguillis tricenorũ pedũ formicis non min⁹ maximis cauibus q̃ (more gripborũ) aurũ penitus egestuꝫ cũ summa pernicie attingentiũ custodiunt. Regio alicubi tam pinguis: ꝛ tam feracis soli: vt arundinũ fissa internodia nauitas binos vel ternos vebãt. Bragmanni religionis mirabilis ꝛ innocentis vite sunt. Hi dicunt deũ non amare nisi puram mentem. Pandea gens apud indos a feminis regi solita est. Sunt ad fontem gangis qui pomorum siluestrium odore precipue alantur.

¶ Super vndecima Asie tabula que continet indiã extra gangem.

Exteriores indi partim conueniũt cum interioribus partim cum finis quos contingunt. Sunt enim qui lino et lanis arborum vestiuntur. Et sunt qui pellibus ferarũ ⁊ auium corpora sua contegunt. Alij obscena tantũ velant. Quidam nudi agunt. Nonnulli humiles paruiq;. Alij ita procres ⁊ corpore ingentes vt elephantis (⁊ ibi maximis) sic ut nos equis faciles ⁊ habiles vtantur. Quidã nulla carne vesci optimũ existimant. Quidam piscibus tantũ aluntur. Sunt qui parentes priusq̃ annis aut egritudine in maciã eant velut hostias cedunt cesorũq; visceribus epulari maxime pium iudicant. Nõnulli vbi senectus aut morbus accessit procul a ceteris abeunt mortẽq; in solitudine nihil anxij expectant. Prudẽtiores vero ⁊ quibus ars ⁊ studium sapiẽtie contingit non expectant eã sed leti ⁊ cum gloria ignibus accensis semet flammis inijciũt. India vice hyemis ethesias patitur. Siue extremi sunt vltra quos ferunt regionem tenebrarum nubes sc; condensas perpetuo situ.

¶ Super. xij. asie tabula q̃ cõtinet taprobanã insulam.

Aprobane multis variarum rerũ diuitijs referta multorũq; qui inde transferuntur procreatrix elephantũ. Cetas habet passim per littora vagantes que in mari rubro depasci solent atq; inde se per equora ipsa circunferunt. Animalia sane monstruosa ⁊ tante magnitudinis vt colles quidam aduecti littoribus videantur. Quorum dorsum longo in mari tractu exasperatur. Infestissime admodũ hominibus: hiatum habent deformem ⁊ ingentẽ adeo vt lintres cũ hominibus sepe numero deglutiant. Exigit quippe hominũ malitia ferarũ ⁊ beluarũ huiuscemodi morsib⁹ ⁊ plagis aduersisq; ꝯtinuis affligi ⁊ castigari.

¶ Catalogus ciuitatum totius orbis

⁊ maxime que tenẽtur a christianis. Omnibus rerum humanarũ auidis oppido q̃ frugifer domini Simphoriani chãperij illustrissimi principis dñi ducis calabrie lothorĩgie ⁊ barri primarij phisici.

Allia a candore populi nuncupata est: galla enim grece lac dicitur. Montes enim ⁊ rigor celi ab ea parte solis ardorem excludunt quo fit vt candor corporum non coloretur. Hanc ab oriente alpium iuga tuentur. Ab occasu oceanus includit: a meridie prerupta pyrenei: a septentrione rheni fluenta atq; germania. Cuius initium belgica: finis acquitania est. Regio gleba vberi ac pabulosa: ⁊ ad vsum animantiũ

apta fluminibus quoqꝫ ꝛ fontibus irrigua: perfusa duobus magnis rheno ꝛ rhodano fluuijs habet prouincias plurimas. Burgũdiam Prouinciã prouincie. Franciam Neustriã siue Normãniam. Aquitaniã Vasconiam ꝛ Narbonensem partiales vero prouincias galle si distinguere veridice voluerimus occurrunt. Francia: Normannia: Britannia minoꝛ: Turonia: Picardia: Flandria: Holandia: zelandia: Burgundia: Lothαringia: Lucẽburgia: Heluetia siue alsatia: Prouincia. Delphinatus gallie solino teste inter rhenũ ꝛ pireneum. Item inter oceanũ ꝛ montes gẽbẽnam ac lirem porriguntur Ascalde ad sequanam. belgica: a qua belge ab eo ad garũnam. Celtica: a qua celte ꝛ qui finitimi ijs hispani sunt celtiberi. Eadem etiã lugdunensis a lugduno galliarũ nobilissima ꝛ insigni vrbe. Inde ad pyrenei montis Aquitania que ante aremotica dicebatur a qua Aquitani ꝛ aquitania regio galli vero rerũ gestarum gloria pollent vbiqꝫ gentiũ. Nec abre quandoquidẽ tanta est eius regnatoris sub hocqꝫ regnantiũ in romanam ecclesiam obseruãtia atqꝫ religio: vt quicquid a summo rege petierint facile obtineant: Propterea reges ipsius merito christianissimi ꝛ primogeniti ecclesie nuncupantur. Quo nomine nullꝰ alius princeps in toto terrarũ orbe promeruit appellari vnde de felici imperio ꝛ statu Gallorum Ludouicus bolognin' boniẽsis ita scripsit.

Francorum reges sacro sub nomine nati
  Consilio semper valuerunt semper ꝛ armis
Sanctaqꝫ fautores bonitatis iura tenentes
  Appellat romana suos ecclesia gnatos
Et primo genitos: tali sunt nomine digni
  His deus imperium dedit: ꝛ sua iura tuetur.
Vnguntur sancti fiunt quicunqꝫ creantur:
  His subsunt centum generosi nominis vrbes.
His populi subsunt gentes ꝛ maxima regna:
  His fines sine fine patent: patet vnus ꝛ orbis
Innumeri his subsunt domini: dominiqꝫ tenentur:
  His prestare fidem verbo: hos defendere ꝛ armis.
Omnes conueniunt nemo est his arma recusans
  Pro sacro imperio francorum: ꝛ iure tenẽdo
His medio est sextus Ludouicus nomine magnus
  Qui belli ꝛ pacis dominus bene cuncta gubernat
Auget ꝛ imperium propria ꝛ virtute deorum
  Hic prius indomitos superauit marte liguros
Auspice sphorciadas pariter captosqꝫ subegit
  Sed pius ꝛ clemens vitam donauit vtrisqꝫ
Nec generosa fuit maioꝛ victoria prima

Ost hoc autem nō ordine propostero sed bona serie dinumerabimus totius orbis terrarū archiepiscopos cū eorum suffraganeis prouinciam a prouincia disterminātes ac primo a gallia celtica inchoādo in qua qui sequuntur archipresules et episcopi auctoritate non exigua florent.

¶ Ex celtica gallia primo que et lugdunensis dicitur.

Archiepūs lugduneñ. galliarū primas hos habet suffraganeos.
Eduen̄.
Matisconen̄.
Lingonen̄.
Cabilonen̄.

¶ Archiepūs Tarentasien̄. hos habet. .S.
Seduxien̄.
Augustucen̄.

Archiepūs bisuntinen̄. hos hʒ. S.
Basilien̄.
Lausanen̄.
Bellicen̄.

¶ In prouincia prouincie.

¶ Archiepūs Ebredunen̄ hos habet suffraganeos.
Dignen̄.
Nicien̄.
Grassenen̄.
Senecen̄.
Glaudecē.
Vericē.
Antipolitanē.

¶ Archiepūs Aquē. hos hʒ. S.
Aptenē.
Forojuliē.
Vapincē.
Sistaricen̄.

Archiepūs arelaten̄. hos hʒ. S.
Massiliē.
Auinionē.
Tholenē.
Canallicen̄.
Vasionen̄.
Carpentoracē.
Aurasicē.
Tricaserinē.

¶ Hic enim auinionensis episcopatus citra paucos ānos in archipresulatum a summo pontifice est mutatus.

¶ Archiepiscopus viennen. hos habet. S.
Valentinē.
Dien̄. coniuncti sunt.
Viuarien.
Gracinopolitanē.
Maurianē.
Gebeimē.

¶ In francia.

¶ Archiepūs senonē. hos hʒ. S.
Parisien̄.
Carnotē.
Aurelianē.
Niuernen̄.
Antissiodorē.
Trecē.
Meldeñ.

¶ Archiepūs Remē. hos hʒ. S.
Suessionē.
Cathala

Cameraceñ.
Tornaceñ.
Morineñ.
Atrebateñ.
Ambianeñ.
Nonioneñ.
Siluanacteñ.
Beluaceñ.
Lauduneñ.

In normannia:

Archieps Rotbomageñ. hos habet. S
Baioceñ.
Abrinceñ.
Sagieñ.
Ebroiceñ.
Laxonieñ.
Constantieñ.

In finibus normãnie ⁊ francie.

Archieps Turoneñ. hos hz. S
Cenomaneñ.
Redoneñ.
Andegaueñ.
Manuecteñ.
Corisopiteñ.
Veneteñ.
Brioceñ.
Trecoreñ.
Leoneñ.
Doleñ.
Maclouieñ.

Francie. xij. pares.

Lingo: Remi: Laudñu: Nor: Aqui: Burgũdia sũt du. no. cã ba Belua tollo cã pania flaudria sunt

Ex Aquitania archipresules.

Archieps bituriceñ. hos hz. S.
Claromonteñ.
Scti flori factũ p dñz Jo. pa. xxij.
Rutbueñ.
Vabreñ. fctm̃ per dictũ Joã. papã.
Caturceñ.
Lemouiceñ.
Tutelleñ. fctm̃ per dictum Joannẽ.
Mimateñ.
Albieñ.
Castreñ. factũ per eundem iohãnẽ.
Anideñ. exemptũ.

Archieps burdegal. hos hz. S

Pictaueñ.
Malleaceñ.
Lucioneñ. facti per eundẽ Johan.
Xanctoneñ.
Engolismeñ.
Petragoriceñ.
Sarlateñ. factũ per eundẽ Johan.
Agenieñ.
Condomieñ. etiã fctm̃ p eũdẽ Jo.

In vasconia.

Archieps Auxitaneñ. hos hz S
Aqueñ.
Lectoreñ.
Conuenarum
Conseraueñ.
Tarineñ.
Oloreñ.
Vasateñ.
Baioneñ.
Lascureñ.
Rigoneñ.
Adureñ.
Bigoriensis.

¶ In gallia Narbonen̄.

¶ Archiep̄s narbonen̄. hos hȝ S.
Carcassonen̄.
Bitenen̄.
Agatenen̄.
Magalonen̄.
Nemansenen̄.
Uticen̄.
Electen̄.
¶ Sancti pontij chomeriaꝝ factū per iohan.
Eluen̄.
Lodouen̄.
¶ Archiep̄s Tholosanen̄ olim episcopatus prouincie Narbonen̄ factum p io. xxij. primo anno sui pontificatus hos hȝ. S.
Appamiarum.
Montisallen̄.
Riuen̄.
Sancti pauli.
Lomberien̄.
Mirapiscen̄.
Uantenen̄.

¶ Ex italia ciuitates.

¶ Italia Europe regio est omniū totius orbis celeberrima. Dicta est aūt prius hesperia: ab hespere atlantis fratre. Deinde oenotrie ab optimo vino quod ibi nascitur. Postremo italia ab italo siculorum rege: qui venit ad hec loca. Hec regio nullis terris cedit agrorum vbertate habens vrbes celeberrimas. In tenora eius alie alieq̄ gētes ab alpibus incipit in altum excedere atq̄ vt procedit se media perpetuo apenim iugo montis attollens inter adrianū ⁊ tuscū: fluevt aliter eadē appellantur inter superum mare ⁊ inferū excurrit diu solida verum vbi lōge abit in duo cornua scinditur. Respicitq̄ altero siculum pelagus: altero ionium tota angusta: et alicubi multo ꝙ vnde cepit angustior que olim orbius caput ⁊ domina habēs vrbes celeberrimas.

¶ De episcopis italie qui sunt sub romano pontifice et nō sub alio constituti.

¶ Ostien̄. ⁊ velletren̄.
Idem portuen̄. ⁊ sancte rufine.
Albanen̄.
Penestrinen̄.
Sabinen̄.
Tusculanen̄.
Tiburtinen̄.
Furconen̄. siue aquilen̄. sunt coniuncti.
Marsitanen̄.
Ualuen̄.
Theatinen̄.
Permenen̄. ⁊ adrien̄. isti sūt cōiūcti
Aprutinen̄.

¶ In ducatu spoleti.

¶ Asisinas.
Fulginas
Nucerinen̄:
Egubinen̄.
Spoletanen̄.
Reatinen̄.
Tridertinen̄.
Amelienen̄. itē narmenen̄.
Interamienen̄.

¶ In Marchia anconitanen̄.
Esculanen̄.
Firmen̄.

Camerineñ.
Humanas.
Racanateñ. que fuit priuata digni-
tate epali et trãslata in macerateñ. p
dñz io. xxij. m. cccxx. xiij. kl. decẽbris
Auronitaneñ.
Esiñ.
Seuegalieñ.
Faueñ.
Pensenneñ.
Forosniforonieñ.

¶ In romaniola exempta.

Arimineñ.
Feretrañ.
Urbinas et sancti leonis.
Calleñ.

¶ In districtu vrbis.

Sutriñ.
Nepesiñ.
Ciuitateñ. vel ciutatis castelleñ.
Ortañ.
Balneoregẽ.
Uiterbiẽ. et Tuscanẽ. coniuncti.
Castrẽ.
Uibenetañ.
Suaueñ.
Clusiñ.
Perusiñ.
Aretiñ.
Castellañ.
Grossetañ.
Uulterañ.
Seuenẽ.
Lucanẽ.
Pistoriẽ.
Florẽtinẽ.
Ferulañ.

Limeñ.

¶ In insula sicilie.

¶ Archiepiscopus panormitañ.
hos habet. s.
Agrigentinẽ.
Mazarieñ.
Meleuitanẽ. vel maltenẽ.
¶ Archiepiscopus montisrega
lis hos habet. s.
Siracusanẽ.
Cathanẽ.
¶ Archiepiscopus messanẽ.
hos habet. s.
Cephaludẽ.
Patrenẽ.
Sancti marchĩ.
Militeñ. exempti et sũt in calabria

¶ In calabria.

¶ Archiepũs regiñ. hos hʒ. s.
Cassanẽ.
Neccastrẽ.
Cataceñ.
Crotoneñ.
Tropieñ. vel tropañ.
Oppideñ. vel lucreñ.
Boueñ.
Giraneñ.
Millicẽ.
Squillacẽ.
¶ Archiepũs cusentiñ. hos hʒ. s.
Maturanẽ.
¶ Archiepiscopus rossanẽ. nul
lum habet. s.
Episcopus bisigmaceñ.
¶ Archiepiscopus sancte seue-
rine hos habet. s.
Ebriaceñ. vel vmbriacieñ.

Sancti leonis grecus.
Geneocastreñ. vel genicoasteñ.
Stronieñ.
Insuleñ.
Beroneñ.
Stranguleleñ.
¶ Archieps̄ Taretiñ. bos bz. s.
Mutuleñ.
Castellañ vel castella.
¶ Archieps̄ brunduriñ. hũc habet. s.
Ostuneñ.
¶ Archieps̄ ydrontiñ bos bz. s.
Castreñ.
Galipolitañ.
Licieñ.
Ogeritoñ.
Leucodeñ. vel leuceñ. vel luceñ.
¶ Archieps̄ bareñ. bos bz. s.
Botontiñ.
Melphitañ. vel melficieñ.
Iuuenateñ.
Rubentiñ. vel rubeñ.
Salpeñ.
Canneñ.
Biterreñ.
Conuersañ.
Berentiñ.
Merinueñ vel meuerineñ.
Curpesañ.
Poligmaneñ.
Carineñ vel catureñ.
Lauellin. Isti sunt in romania.
¶ Archieps̄ traneñ bos bz. s.
Vigilieñ.
Audreñ. & Garmaniel.
¶ Archieps̄ Simpotiñ. vel mōtis gargani bos bz s.
Troiañ. qui est exemptus.
Melfieñ. qui est exempt⁹.
Monopolitañ. etiã exemptus

Rapellensem pariter exemptus.

¶ In Apulia.

¶ Archiepiscopus Consaneñ. bos habet. s.
Morañẽ.
Satuañẽ.
Montis viridis.
Laguedonẽ.
Sancti angeli de lombardis.
Brixionẽ. vel brisaciẽ.
¶ Archieps̄ Acherontineñ. habet bos. s.
Macerõnẽ.
Poncentinẽ.
Tricarinẽ.
Venusinẽ.
Ganniensem.
Anglouenẽ.
¶ Archieps̄ Beneuentaneñs habet bos. s.
Telesinẽ.
Sancte agathẽ.
Aliphanẽ.
Montismarani.
Montiscorinini.
Caualinẽ.
Vicenẽ.
Arianẽ.
Asculanẽ.
Turtibulennẽ.
Luceriuenẽ. nunc ciuitatis sancte marie.
Draconariẽ.
Vulturariẽ.
Alarinẽ. vel ariuenẽ.
Florentinẽ.
Ciuitatenẽ.
Terimilanẽ.
Lesiuenẽ.

Frequentinē.
Treuentinē.
Briniuē.
Bardiē.
Mirsanē.
¶ Archiepēs salernitañ. hos hʒ.s.
Capudequē.
Pelicastrē.
Nusquitanē. vł nusquañ. exēpt⁹ē.
Sarnē.
Acerriē.
Marsicē.
Rauellē. qui exemptus est.
¶ Archiepēs surretinē. hos hʒ.s.
Lobiē.
Salpē.
Equē.
Castelli maris vel etalucē.
¶ Archiepēs amalsicañ. hos hʒ.s.
Capritanē.
Scalē.
Minorē.
Litterauē. vel littorē.

¶ In terra laboris.

¶ Archiepiscop⁹ neapolitanē. hos habet.s.
Auersanē. qui exemptus est.
Nolanē.
Puteolanē.
Cumanē.
Acerrarum.
Inselā. vel insulā.
¶ Archiepēs capuañ. hos hʒ.s.
Theanē.
Caluē.
Caliuē.
Cesertā.
Suessanē.
Venefranē.

Aquinatis qui exemptus est
Caiacie.
Isernie.
Monē.

¶ In tuscia.

¶ Archiepēs pisanē. hos hʒ.s.
Massanē.
Aiecē.
Alariē.
Sagonē.
Ciuitateñ.
Baicellē.
¶ Archiepēs ianuē. hos hʒ.s.
Rabiē.
Albiganē.
Meranē.
Acciē.
Naulē.
Nebiē.
Diupramē.
Brumacē. isti duo sunt exempti.

¶ In sardinia seu sardia.

¶ Archiepiscopus Calaritañ. hos habet.s.
Sulcicanē. vel sulciē.
Doliē.
Suellē.
¶ Archiepēs turricā. hos hʒ.s.
Sorrē.
Plonacē.
Amphitriē.
Girarchē. vel girarclē.
Castrē.
Ochanē. vel othaicē.
Bosanē.
¶ Archiepēs alborē. hos hʒ.s.
Usellē.

Sancte iuſte
Terre albe.
Ciuitatē.
Caſtelnię. domini pape.

¶ In romaniola.

¶ Archiepš rauennas hos bz. ſ.
Aduē.
Comaclē.
Comię.
Foroliuię.
Foropopulię. vel liurē.
Ceſanas vel ceſanatē.
Robię.
Sartię. vel ſeſſanatum.
Fauentinē.
Imolē. exemptum.
Bononię.
Mutinē.
Reginē.
Parmē.

¶ In trāſalpina gallia.

¶ Eſt aūt gallia altera ciſalpina altera trāſalpina. Tranſalpina q̄ ab italis ciſalpina dicit: a noſtris dicitur Tranſalpinia: id eſt trans alpes. Ciſalpina: quia citra alpes Trāſalpina vero gallia ab ipſis gallis dicitur. Nam vt eſt apud Trogum pōpeium vt ſcribit Iuſtinius lib. xx. epitbomatum. Galli cum in italiam veniſſent ſedibus thuſcos expulerūt ⁊ Mediolanū comum / briꝛiam / veronam / bergomium / tridentum / vincentiā cō diderunt: vnde merito galli nuncupati ſunt ⁊ regio gallia.
¶ Archiepš mediolanū. hos bz. ſ.
Pargamē. vel bergomē.
Brixię.
Cremonē.
Laudē.
Nouarię.
Iporię.
Papię. exemptum.
Tannuē. ⁊ verſelē.
Aſtē.
Aguē. ⁊ caſalē.
Albē.
Terdonē.
Sarnē.
Albiganē. vel albigē.
Uintimilię.
Placentinē.
Ferrarię. exempti ſunt.

¶ In dalmacia ſupra mare.

¶ Patriachatus aquilegeñ. hos habet. ſ.
Mantuā.
Cumanē.
Tridentinē.
Ueronē.
Maranē.
Paduā.
Uincentinē.
Teruiſinē.
Concordię.
Cenecē.
Feltrē.
Bellincē. coniuneti.
Polanē. vel poleñ.
Parentinē.
Trieſtinē. vel targaſtinē.
Comaclē. vel penecē.
Capitis iſtrie vel anguſtinopolitañ.
Ciuitatis noue vel emeneñ.

¶ In istria supra mare.

¶ Patriarchat' gradē. hos hʒ.s.
Castellanē. vel venetiarum.
Torcellanē.
Equlen̄. vel esulanē.
Caprulē.
Elugiē.
Ciuitatis noue.
¶ Archiep̄s iadrē. hos habet.s.
Signē.
Ausarenē.
Veglē.
Arbē.
Nouen.
¶ Archiep̄s spalatē. hos hʒ.s.
Tragarien.
Foren.
Signē.
Scardonē.
Arben.
Nonē.
Croatē.
Tinē.
Sibinisten. per dn̄m leo. pa. viij.

¶ In Sclauonia.

¶ Archiep̄s ragusinē. hos hʒ.s.
Stagnē.
Bossenē. vel Rossenē.
Tribuimē. vel Triburicen.
Caturinē. suffraganeus rarenen.
Resenē.
Biduanē.
¶ Archiep̄s antibaren. hos hʒ.s.
Dulcinen.
Diuaserē.
Suacinē.
Polatē.
Scodriacē.
Arbanen̄.
Sarden.
Scutaren.

Hūgaria vltra ⁊ citra danubium latissimas terras occupat qđ citra danubiū est: olim pannonia fuit q̄ ab oriente mesiam ab occidēte noricum habuit septentrionem ei danubius. Austrum illirici montes excepere: que trās danubiuʒ hungaria iacet: pars scythie pri' erat.

¶ In vngaria siue pānonia.

¶ Archiep̄s strigomen̄. hos habet.s.
Agrien.
Nutrien.
Vatien.
Jauriē.
Varadiē.
Quinquerelien.
Vesprimien.

¶ Archiep̄s Colocen. hos hʒ.s.

Cegrabien.
Transiluanē.
Varadien.
Simnen.
Bosuen.
Cenadien.

¶ Polonia vasta regio est q̄ sle sie ad occidentem proxima: hūgaris lituanis ac prutenis contermina. Hic craconia est precipua regni ciuitas. In qua liberalium artiū scola. Ciuitates polonie pret craconiā parū nitide ⁊ materia lignea ferme oēs domus ꝯponunt

pleraſq luto liniũt. Plana regio ꝛ nemoroſa eſt. Potus genti ceruiſia eſt ex tritico atq humulo facta: vini rariſſimus vſus nec vinee cultura cognita.

¶ In pollonia ſiue vandeliſia vnde vandali.

¶ Archieps̃ Genuezeñ. hos hꝫ. ſ.
Vratiſlanieñ.
Mazonieñ.
Camineñ.
Plozeñ.
Craconieñ. ma tia vniuerſitas.
Pozuanieñ.
Cuzanieñ. vel vladiſlanieñ.
Luburtieñ.
Carbineñ.
Pomezameñ.

¶ De germania.

¶ Germania propter fecunditatem gignendorum populoꝝ germania dicta eſt. Poſt ſcitbiaꝫ inferiorẽ a danubio inter rhenũ fluuium ꝛ oceanũ que concluſa cingitur a ſeptentriõe ꝛ occaſu oceano: ab ortu vero danubio: a meridie rheno flumine dirimitur: terra diues viriũ ꝛ populis numeroſis Due ſunt autem germanie: ſuperior iuxta ſeptẽtrionem oceanum ꝛ inferior iuxta rhenũ habet germania plurimas ciuitates.

¶ Archieps̃ magũtineñ. hos habet. ſ.
Prageñ.
Olomuteñ.
in regno boemie.
Eyſteneñ.
Viceburgeñ.
Bambergeñ.
Werlupogeneñ.
Padeburneñ.
Conſtancieñ.
Curieñ.
Argẽtineñ.
Wormacieñ.
Hauelbergeñ.
Verdeñ.
Spireneñ.
Ildeſenieñ.
Auguſteñ.

¶ Archieps̃ colonieñ. hos. hꝫ. ſ.
Leodieñ.
Traiecteñ.
Monaſterieñ.
Mindeñ.
Oſnaburgeñ.

Archieps̃ bremeñ. hos hꝫ. ſ.
Barduceñ.
Soloſuiceñ.
Razeburgeñ.
zuerineñ.
Lubiceñ.

¶ In liuonia ꝛ pruſia.

¶ Archieps̃ rigeñ. q̃ fuit creatus p do. alexãdũ papã. iiij. hos hꝫ. ſ.
Oſilieñ.
Turbatẽ.
Curomẽ.
Viromẽ.
Culmẽ.
Popeſantẽ. in inſula ſctẽ marie.
Sambien.
Rutbenien.
Verſoniẽ.
Semigallẽ.

¶ Archiepõs magdeburgen. hos habet.s.
Hauelbergẽ.
Brandeburgen.
Misuen. vel Miscen.
Merseburgen.
Ciren.
Nemuburgen anemburgen.
Archiepõs salzaburgen. hos hꝫ.s.
Uatamen.
Ratispocen.
Firsiugen.
Gurcẽ.
Brixnẽ.
Sequonicẽ.
kanesenicẽ. vel kimensien.
Lauandimen.
Rimen.
Sekonen.
¶ Archiepõs Treueren. quãuis nũc numeretur inter ciuitates germanie est tamen in gallia belgica ꝛ sunt veri belge ꝛ eius suffraganei similiter ꝛ hꝫ tres.s.scꝫ.
Metẽ. siue medionatrix.
Tullenẽ. siue lenta.
Uirdunẽ.

¶ In Aragonia ꝛ Cathalonia.

¶ Archiepõs terraconẽ. hos hꝫ.s.
Barchinonẽ. exemptum.
Gerundenẽ.
Uicenẽ.
Ilerden.
Urgellenẽ.
Dertusenẽ.
Ualentinen.

¶ Archiepõs Cesaraugustañ. olim epãtus prouincie.
Terraconen. factus per eundem dñꝫ io. secundo anno põtificatus sui hos habet.s.
Oscen.
Dirasonen.
Pampilonen.
Calegurritanen. vel calecraten.
Sancte marie albarenen. vel sogobrien. hodie tamen dicatur segorbicen. ꝛ stat in finibꝰ regni aragonie ꝛ fuit olim prouincie tholetanen. ꝛ hec de aragonia ꝛ cathalonia quãuis aquã pliuius inter hispanias cõnumerentur.

¶ De hispania.

¶ Hispania prius ab ibero amne iberia nñcupata. Postea ab hispalo hispania cognominata est nunc est vere hesperia ab hespero stella occidẽtali dicta. Sita est autem inter affricam ꝛ galliam: a septentrione pyreneis montibꝰ clausa. A reliquis partibꝰ vndiqꝫ mari conclusa. Habet prouincias sex taraconensem. Carthaginensem lucitaniaꝫ. Galetiam bethicam et transfreta in regione africe tingitanam. Due sunt hispanie citerior que septentrionali plaga a pyreneo vsqꝫ ad carthaginem porrigitur vlterior que in meridiẽ a celtiberis vsqꝫ ad gatitanum fretum extenditur. Citerior autem ꝛ vlterior dicta quasi citra ꝛ vltra: sed citra quasi citra terras ꝛ vltra: vel quasi sit vltima / vel ꝙ non post hanc vlla: hoc est alia terra. habet enim preclarissimas ciuitates.

¶ Archieps tholetañ. hos hz.s.
Segũtinẽ.
Oxouieñ.
Burgeñ. exemptum.
Palentiñ.
Concheñ.
Segobieñ.
Corzheñ.
Cordubeñ.

¶ Archieps compostellañ. hos habet.s.
Abuleñ.
Placentiñ.
Salamantiñ.
Eboreceñ.
kaurieñ.
Ulixboñ.
Liegionẽ.
Ouetẽ. exempti.
Camotenẽ.
Ciuitatenẽ.
Egitaniẽ.
Pacẽ. exempti.

¶ Archieps bratharẽ. hos hz.s.
Portugalẽ.
Colĩbriẽ.
Lametẽ.
Uicẽ.
Auriẽ.
Tudẽ.
Lucẽ.
Astoricẽ.
Mindouiẽ.

¶ Archieps ispalẽ. hos habet.s.

Giennẽ.
Cordubẽ.
Cartaginẽ.
Gadatenẽ. vel gaditẽ.
Siluẽ.

¶ De anglia seu britannia maiori.

¶ Anglia siue britãnia oceani insula: interfuso mari toto orbe diuisa: a vocabulo sue gentis cognominata. Hec aduersa galliaꝝ parte ad prospectum hispanie sita est Circuitus ei⁹ quadragies octies. lxxv. milia habens plurimas ciuitates.

¶ Archieps cantuariẽ. hos hz.s.
Londouiẽ.
Roffenẽ.
Cicestren.
Uinctoniẽ.
Exomẽ.
Uellẽ. ꝛ bathomẽ. vniti.
Lincomẽ.
Saresbrien.
Uigorniẽ.
Herefordeñ.
Conuenten.
Lichefelden. vniti.
Norvvicẽ.
Elien.
Meuenẽ.
Assanen.
Asloen.
Laudanẽ.
Baugoren.
De scõ asoph.

¶ Archieps eboracen. hos hz.s.
Duuelmen.
karleolẽ.
Candidecase.

¶ De hybernia.

¶ Hybernia nunc nobis absoluenda que paruo a britãnia disiũcta freto partim libera scotorum amicitia societateq; gaudet. Partim anglicano paret imperio. Sz quoniam nihil dignum memoria per hoc tẽpus gestuz accepimus ad res alias festinemus.

¶ Archiepẽs armachanẽ. primas totus ybernie hos hz.s.
Conuerinẽ.
Conorẽ.
Lundunẽ.
Lugundunẽ.
Ratpocenẽ.
Dunkaldẽ.
Conuaren.
Clochorẽ.
Midẽ.
Cluanẽ.
Ardakadẽ.
Dumẽ. vel dunẽ.
Radohen.
Rachlutẽ.
Tuburnẽ.
Damligiarenẽ.
Datriẽ.
Druminorẽ.
¶ Archiepẽs dublinẽ. hos hz.s.
Glaudehatenẽ.
Ficchilnẽ.
Fornẽ.
Darenẽ.
Leglunẽ.
Osorien.
Caldarenẽ.
Archiepẽs cassellenẽ. hos hz.s.
Laomen.
Limuricẽ. vel limurinen.
Insulẽ.
Finaboren. vel finauoren.
Uinalacẽ.
Decellunibrath.
Uatrafordẽ.
Imilicẽ.
Cathay.
Lismoren.
Cortagiẽ.
Derosculichar.
Clonẽ.
Gorkagẽ.
Rossen.
Rossen.
Arphorden.
Aioforden.
¶ Archiepẽs tuamanẽ. hos hz.s.
Duacen.
Enaldunẽ.
Deroscomẽ.
Alathenden. vel akaden.
Elsmen.
Aladen.
Clorforten.
Athaden.
Detholain.
Detonatren.
Dethelmimduach.
Guacen.

¶ De datia.

¶ Tria sunt in septentrionẽ vergentia regna sibiinuicem coherentia. Danorum quod hodie Daciã am appellant suecìorum ⁊ nouergiorum. Dania siue dacia germanie portio est cheronensi habens formam hanc quondaz cimbri habuere. Possidoni⁹ (vt strabo refert) coniecturam facit qḋ cymbri

latrocinando incertis errabūdi cedibus ad paludem vsq; meotidim militiam agitarint.
¶ Archiepūs lundeñ. hos hꝫ.s.
Rosquildeñ.
Otthonieñ.
Slevviceñ. vel solamceñ.
Ripeñ.
Vibergeñ.
Aurusieñ.
Bargalieñ.
Reualieñ.

¶ In norwegia.

¶ Archiepūs nidrosieñ. hos hꝫ.s.
Bergeñ.
Phareñ.
Stanaugreñ.
Hemereñ.
Hasloeñ.
Horcadeñ.
Sodreñ. vel insulā.
Nusclaudeñ.
Nellaudeñ.
Grandeñ.
Gronelandieñ.
Gadeñ.
Scaloreneñ. vel scaleñ.
Oleñ. vel Oloreñ.

¶ In suetia.

¶ Archiepūs vpsalē. hos habet.s.
Arosien.
Scaren.
Streugien.
Agurien.
Aboen.
Stravvien.
Lincopē.
Vessionen.

¶ De scotia.

¶ Scotia eius insule quo est anglia suprema portio est aquilonē versa fluminibus haudmagnis ⁊ monte quodā ab anglia discreta.
¶ Sancti andree.
Glasguen.
Candidecasse ⁊ est sub archiepō
Eboracen.
Dunkalden.
Dumblanē.
Brethinē.
Aberdonē.
Cathanē.
Mureuenē. vel moramē.
Rossenē. vel rossinacien.
Lismoren. ⁊ oēs exempti sunt.

¶ Ultra mare.

¶ Patriarchat' ierosolimitañ. hos hꝫ metropolitañ. ⁊ hos.s.
Ebroen.
Liden.
Ascbalonē. q̄ ⁊ bethleem dicitur.
¶ Archiepūs tuen. hos habet.s.
Acconien.
Sidonīē.
Berricen. vel lientenē.
Paucen. vel bellinen.
¶ Archiepūs cesaree hꝫ hos.s.
Sebastē. qui dicitur Samaria.
Sebastia vocatur alio vero noīe dicitur samaria.
¶ Archiepūs nazarenus hunc habet.s.
Tiberiaden.

¶ In anthiochia

In anthiochenо patriarchatu sunt.cliij.cathedrales ecclesie ad instar illius euangelici verbi. Impletum est rete magnis piscibus.cliij.De quibus his temporibus hos habet archiepos qui inferius annotantur.suffraganei vero sunt isti.

Gabulen.

Lardicen.vel laudicen.

Anceraden.

Gripolitan.

Biblien.que dicitur gibolet.

Archieps tarcen.nullu habet.s.

Archieps edessen.qui alias dicitur rex modorum nullum habet.s.

Archieps alphanien.hunc hz.s.

valernen.

Archieps tulupen.qui alias dicitur eliosopolitan.nullum hz.s.

Archieps corizoen.et Archieps manustren.nullum.

¶ Juxta traditiones veterum et etiam quedam scripta que auctoritatem habent non modicā apud palestinos et etiam grecos de ierosolitan.ecclesia vsqz ad tempora Augusti epm habuit nulla vel modica prerogatiua gaudentem:quo tempore congregata est synodus generalis apud constantinopolim tempore dñi vigilij pape euclij Constantinopolitan.Apolinarij Alexandrini dñi Eustachij antiochei patriarcharum super tribus capitulis videlicet super scriptis theodorij in opsuersie et ciri episcoporū.Et capitula hibe ad martini pa pē in qua synodo post alias ecclesie institutiones quas pro tē pore promulgandas decreuerat sanctorū patrum qui ad eam conuenerunt auctoritas predicta deo honorare ecclesiam et eius epo locum inter patriarchas dare cōmuni sanxit volūtate reuerentiam exhibens sancte resurrectionis et que predicta dei Hierusalē ciuitas quasi in limitibus Alexandrini et Antiocheni patriarchatuuz erat vt haberent vnde illi vrbes ordinarent suffraganeas nisi vtriqz patriarche aliquid detraheretur visum est expedire aliquid decerpere vt eidem iuxta formā aliorū patriarchatuū ordinarent subiectas.Subtraxerunt ergo antiochiocen.Cesarien.et Sipolitan.Metropoles.Alexandrini vero qui est hodie patracen.vel Petren.vbi non est hodie Archieps rahen.et Beterren metropoles:et quoniam dictum patriarcham oportebat habere inter supradictas metropoles familiares suffraganeas quas greci cincillas vocant subtraxerūt dictis metropolitan.quosdā epos et quosdam de nouo creauerunt vsqz ad.xxv.quorum numerum et nomina subiunximꝰ cōputatis prius metropolitan.est ordo talis.

¶ In palestina.

¶ Sedes prima Cesarea maritima que et palestina vocatur quam reedificauit herodes sub hac sunt episcopatus. xix.

Dora.
Ancipatrida.
Iamnas. i. assut.
Nicopolis.
Onus.
Sorutis.
Rafias vel ralias.
Regnum apocos.
Regnum lignas.
Regnum hierico.
Regnum grandarchon.
Azotus paralios.
Azotus ripum.
Escomazon.
Efelion.
Tricomas.
Torus.
Scalcum.
Constantinaquis.

¶ In galilea.

¶ Sedes secunda satrapolis. i. hec sanacet hodie trāslata est ad Nazareth ob reuerentiam annunciationis dominice et natiuitatis beate marie virginis sub hac habet episcopatus nouem.

Caproliados.
Miru.
Pelomullis.
Ippus.
Terracomias.
Glimagais.
Comanas.
Gadarum.
Tiberias.

¶ In arabia.

¶ Sedes tertia arabia. Moabitis et petra deserti vnde petraceñ. sub hac sunt episcopatus. xij.

Augustopolis.
Arindiba.
Tarach.
Ieropolis.
Munfidos.
Elucis.
Pentacomia.
Microcomias.
Serraticon.
Cora.
Mannasson.
Salcum.

¶ In Siria.

¶ Sedes quarta Besterra arabie Cathalicorū sub hac sunt episcopatus. xxxv.

Adrasson.
Dias.
Medanon
Ierasson.
Neni.
Philadelphias.
Ierapolis.
Neapolis.
Esuis.
Filiopolis.
Fenuscius.
Constantianis.
Dionisias.
Pencatomias
Canqfados.

Triconias.
Salcum.
Vocaneos.
Euacomias.
Comogeros.
Comismachdoicon.
Comiscaricon.
Comiscaion.
Comispiroicory.
Climatinacol.
Comiscraconos.
Eracomias.
Comogenias.
Comostanis.
Comoroatas.
Lomisiuluanos.
Comispecuas.
Comiscontis.
Comisariochas.
Camisnefdamos.

¶ Suffraganeorū prima lida que est hodie.

¶ Joppe/iaffe/aschalon/chatamennas/piodoci/ariopel. regebrum/bersabee/neapol. i. ficoon: ebrion/qui de nouo est exēptus: & dicitur sanct⁹ abraā/sabascea/loricūtas/teberiadis diocesarea/legionū/capicoluna/mauron/tedara/nazaret/thabor vbi transfiguratus est christus: grata vel petra/adroga/affra/elis/faran/belenopolis/monsinay: hec est ordinatio sub apostolica sede anthiochie catholicorum.

¶ Metropolitanī. archiepōꝝ eorū ē catholicus yrimpol. q̄ est baldach catholic⁹ aut q̄ est perfidus. Sedes p̄ria sub hac sūt epat⁹. xiij
Porfuron.
Parobis.
Prolomaidis.
Sidon.
Sarepta.
Bilibium. i. gebolet.
Botrion.
Orchasia.
Arodos.
Paneas.
Arachi.
Ancarados. i. tortosa.
Tripolis.
Bericus.

¶ In tharsis.

¶ Sedes scda tharsus sub hac sede sunt episcopatus. v. videlicet
Sebastis.
Tiria.
Mallos.
Coricos.
Poderatos.

¶ In armenia maiori.

¶ Sedes tertia edessa rabes sub hac sunt ep̄atus. xj. videlicet.
Virich.
Constātia.
Barion.
Uatuon.
Cedinaton.
ymeria.
Quequētia.
Traprason.
Callunicos.
¶ Sedes quarta appanua sub hac sede sunt episcopatus septem videlicet.
Ephiphania.
Delencenalla.

Larrissa
Ualanea
Muriam
Raphaiam
Arechusa

¶ Sedes quinta iempolis.i. Malbech sub hac sede sunt episcopatus.viij.videlicet.
Heuma
Siron
Uarnalis.
Neoresarea.
Perri.
Drimon.
Dolichi.
Europi.

¶ In arabia maiori.

¶ Sedes sexta rostra.i.bussellech sub hac sede sunt epatus.xix.
Genison.
Philadelfia.
Adracon.
Midacon.
Austando.
Beltranudo.
Coronna.
Herci.
Ceni.
Eustimi.
Constantia.
Paramboli.
Dionysia.
Conathoi.
Marmiopolis.
Pholopolis.
Crisopolis.
Heilon.
Lorea.

¶ In armenia parua.

¶ Sedes septima anariarza sub hac sede sunt episcopatus.ix.
Ephiphania.
Alexandros.
Irnopolis.
Carubrisopolis.
Flamas.
Rossos.
Bastanali.
Egnas.
Disia.
Sedes.viij.seletia sub hac sede sunt episcopatus.xxiiij.
Claudiopolis.
Diocesarea.
Dropi.
Daxillandos.
Deuilia.
Relanderis.
Anemori.
Tiropolis.
Lamos.

¶ In anthiochia parua.

Nephelia.
Lustra.
yotai.
Philadelphia.
Innopolis. Tarmancopolis.
Sbidi. Molda.
Imopolis. Domociopolis.
Adrason.
Miloy.
Neapolis.

¶ In suria vel siria.

¶ Sedes nona damascus: sub hac sede sunt episcopatus.xi.
Albi.

Panupon.
Leodicia.
Euria.
Konc.
Kora.
Jaburda.
Danabi.
Karothea.
Wardeani.
Surraquira.
¶ In insula cipri. Et ista enim a christianis vltra mare tenetur.
¶ Archiepiscopus nicocień. hos habet suffraganeos.
Paphen̄.
Farriagustanē.
Anteraden.
Limothonnen.
Annosien.

¶ In burgaria.

¶ Archiep̄s terunnonien. qui est primas.
Archiep̄s velebriden.
Archiep̄s proschanien. hos hʒ. s.
Scopien.
Purien.
Louicien.
Budien. vel Brusiberen.
Bomizabulen.

¶ In constantinopoli.

¶ Ecclesia constantinopolitanē. hos habet. s.
Selubrien.
Natburen.
Spigacen.
Perkesen.
Panaden.
Calcedonē.
¶ Archiep̄s irachien. hos hʒ. s.
Rodestonen.
Peristarien.
Calipolen.
Darien.
Chvrlotenen.
Archadopolitanen.
Missinen.
¶ Archiep̄s parien. hos hʒ. s.
Lapsacenen.
Liudinen.

¶ De stillaria.

¶ Archiep̄s squisiten. hos hʒ. s.
Troianen.
Andrinutanen.
Lacoren.
¶ De caudimonia.
¶ De nicomedia.
Lupudien.
¶ De epigonia.
¶ De palea.
Libarien.
¶ Archiep̄s varisien. hos hʒ. s.
Russionen.
Apten.
Kipsalen.
¶ Archiep̄s madicen. nullū hʒ. s.
¶ Archiep̄s siranopolitanē. hūc habet suffraganeum.
Ainen. vel arnen.
¶ Archiep̄s matren. hunc hʒ. s.
Moramen.
¶ Archiep̄s messinopolitanen. hunc habet.
Xanchien.
¶ Archiep̄s philippē. hos hʒ. s.
Christopolitanen.
Draginen.

Crispolitan.
¶ Archieps serrensis nullū hz.s.
¶ Archieps thesalonicē. hos habet.s.
Citren.
Verien.
¶ Archieps verien. hos hz.s.
Dimitrien. vel dimitricen.
Almiren.
Cardicen.
Sidonien.
Nazaroten.
Dimicen.
¶ Archieps neapaten. hūc hz.s.
Lauaten. vel lauacen.
¶ Archieps thebanē. hos hz.s.
zaroconien.
Castorien.
¶ Archieps athenie. hos hz.s.
Termopolen.
Daualien.
Solonen.
Nigroponten.
Abelonen.
Reonen.
Megaren.
Egnitien.

¶ In prouincia achaie.

¶ Archieps cornitien. hūc hz.s.
Argitien. vel argolicen.
¶ Archieps patracen. hos hz.s.
Olenen.
Mothonen.
Coronen.
Annelen.
Cephaliraien.
Jacienten.
Andreuillen.
Latericen. vel lacedemonen.

¶ Archiepiscopus corsien.
Archieps duracē. nullū habent.s.

¶ In insula creten.

¶ Archieps creten. hos hz.s.
Canticen.
Arianen. vel arien.
melopolitannē. vel milopotamē.
kirothoracien.
kironen.
Satiem.
Calamonen.
Archadien.
Agien.
Lissanien.
¶ Archieps Colocē. q̄ dicitur rodo nullum hz.s.
¶ Archieps chābaliē. i domino. Tartarorū creatus per dñm Clementē papam. v. nullum habet.s.
¶ Ex parte egipti detinet Soldanus super maritimā Scolonā vbi fuit tempore grecorum sedes archiepiscopalis.
Item detinet Gazarū ⁊ daronez que fuerunt castra templariorum ⁊ fuit sedes ep̄alis tempore.
¶ Versus hierusalem detinet saba que fuit sedes episcopalis.
Item detinet neapolim que vna cum terra sebastren. antiquitus samaria dicebatur.
Item detinet grande Gericum ⁊ castrum planorum: ⁊ castruz fabarum que fuerūt castra nobilissima templariorū ⁊ hec omnia detinet cum pertinentijs suis.
¶ Versus Arabiam ⁊ in Arabia detinet Ebron que nunc sanctus abraā nūcupat ⁊ est sedes ep̄alis

Item castrum nobilissimū quod Tapbila dicitur.
Item patracen. ciuitatē ⁊ est arcbiepiscopalis sedes que nūc cratum vulgariter appellatur.
Itē castrū mōtis regalis ⁊ sepe cū plurib⁹ aliis castris quorū nomina nescio. Et hec terra debet esse filia principis pipini ⁊ protenditur a hierusalem per.xvj.dietas.
Item valem demossa que est pars ydumee ⁊ hec est versus damascū vbi sunt plura castra ⁊ ville quorum nomina nescio ⁊ debent esse domicille predicte.
¶ Versus Acron ⁊ versus Nazaret castrum saporie quod fuit regis
Item montem Tabor qui fuit abbas eiusdē loci ⁊ castrum burie qđ fuit dicti abbatis.
Item ciuitatem Naim vbi olim fuit sedes episcopalis.
Item Barsaidem ciuitatem petri ⁊ andree.
¶ Item castrum quod bellumedere dicitur quod fuit hospitalis ierosolitanen.
Item terra de Gor vbi fuit Sodoma ⁊ Gomora Castrum qđ merescalia dicitur quod fuit regis.
Item Gerico que fuit abbatis sancti lazari de Bethania ⁊ distat ab hac parte Hierusalem per.vij.leucas.
Item supra mare Galilee ciuitatē Tiberiadis que est sedes ep̄alis ⁊ ptēdit hec tra p duas dietas ⁊ āpli⁹ ⁊ hec oīa detinet cū ptinētiis suis
Item versus Arabiā ex hac parte Castrū quod dicitur cana de suet quod est fluuius qui iuxta Tiberiadum fluens fluuio Jordanis mergitur dominus aūt Tiberiadis est princeps Galilee.
Item Tirū ⁊ Accon versus Montanam Castrum Saphet quod fuit templariorum.
Item castruȝ nouū qđ fuit dn̄i tirronis qđ esse dȝ filie dicti principis.
Item vadumus Jacob quod est templariorum.
Item castrum areani phillippi quod bellinas vulgariter appellatur ⁊ est episcopalis sedes ⁊ debet esse filie principis ⁊ hec terra protenditur per vnam dietā super Tirū in canas minissianas.
Item episcopatum Sidonieñ. castrum quod belfer dicitur: ⁊ canā belciassem ⁊ protenditur hec terra per dietam ⁊ plus.
Item ep̄atū Bericen. duas canas q̄ sil'r protendit per dietā ⁊ plus.

¶ Imperatores christiani.

Imperator romanus.
Imperator constantinopolitanus.

¶ Reges christiani.

Rex Francorum.
Rex Anglie.
coronantur et inunguntur.
Rex Castelle.
Rex Legionen.
Rex Aragonū.
Rex Portugalensis.
Rex Sicilie.
Rex Armenie.
Rex Scotorum.
Rex Boemie.
Rex Maioricarum.
Rex Nauarre.
Rex Norbbegie.
Rex Danorum.

¶ In Ibernia.

Catholicus.
Comacbie.
Reges Minanie.
Reges Colesi.

¶ Isti sunt feudarij ecclesie.

Rex Ierlunitanen.
Rex Sicilie.
coronantur et vnguntur.
Rex Aragonum.
Rex Sardinie.
Rex Vngarie.

¶ Telos.

¶ Ordo romane ecclesie.

In vrbe romana quinq3 sunt ecclesie patriachales:
In primis ecclesia sancti iohannis lateraneñ. que consueuit habere priorem sancti Augustini modo decanum.
In ecclesia sancti petri que habet archiepiscopum qui debet esse cardinalis.
In ecclesia seu monasterio sancti pauli extra muros quod habet abbatem ordinis sancti Benedicti.
In ecclesia sancte marie maioris que habet archipresbiteru3 qui debet esse cardinalis.
In ecclesia seu monasterio sancti Laurētij foris muros qđ habet abbatē ordinis sancti benedicti: cui ecclesie assignati sunt domin⁹ papa ⁊ sex episcopi cardinales infrascripti ad diuina officia celebranda et sunt di: in primis dominus papa.
Episcopus ostieñ, et velletreñ.
Episcopus albaneñ.
Episcopus portueñ. ⁊ sancte rufine.
Episcopus Sabineñ.
Episcopus tusculaneñ.
Episcopus penestrineñ.
¶ Singulis autem ecclesijs vrbis assignati sunt presbiteri cardinales infrascripti ⁊ sunt numero. xxviij. in primis ecclesijs presbiterorū cardinalium.
Presbiter cardinalis tituli sancte crucis in hierl'm.
Presbiter cardinalis tituli sanctorum marcellini ⁊ petri.
Presbiter cardinalis tituli sanctorū quattuor coronatorum.
Presbiter cardinalis sanctorum iohannis ⁊ pauli.
Presbiter cardinalis tituli sancte anastasie.
Presbiter cardinalis tituli sancte sabine.
Presbiter cardinalis tituli sancti stephani in celiomonte.
Presbiter cardinalis tituli sancti clementis.
Presbiter cardinalis tituli sanctorum nerei ⁊ arcellei.
Presbiter cardinalis tituli sancte susanne.
Presbiter cardinalis tituli sancte potentiane.
Presbiter cardinalis tituli sancti sisti.
Presbiter cardinalis tituli sancti petri ad vincula.
Presbiter cardinalis tituli sancti martini in montibus.
Presbiter cardinalis tituli sancti eusebij.
Presbiter cardinalis tituli sancte prisce.
Presbiter cardinalis tituli sancti vitalis.

Presbiter cardinalis tituli sancti ciriaci in termis.
Presbiter cardinalis tituli basilice. xij. apostolorum.
Presbiter cardinalis tituli sancti marci.
Presbiter cardinalis tituli sancti marcelli.
Presbiter cardinalis tituli sancti laurentij in lucina.
Presbiter cardinalis tituli sancti laurentij in damasso.
Presbiter cardinalis tituli sancte balbine.
Presbiter cardinalis tituli sancte cecilie.
Presbiter cardinalis tituli sancti grisogoni.
Presbiter cardinalis tituli sancte marie in trãstiberim.

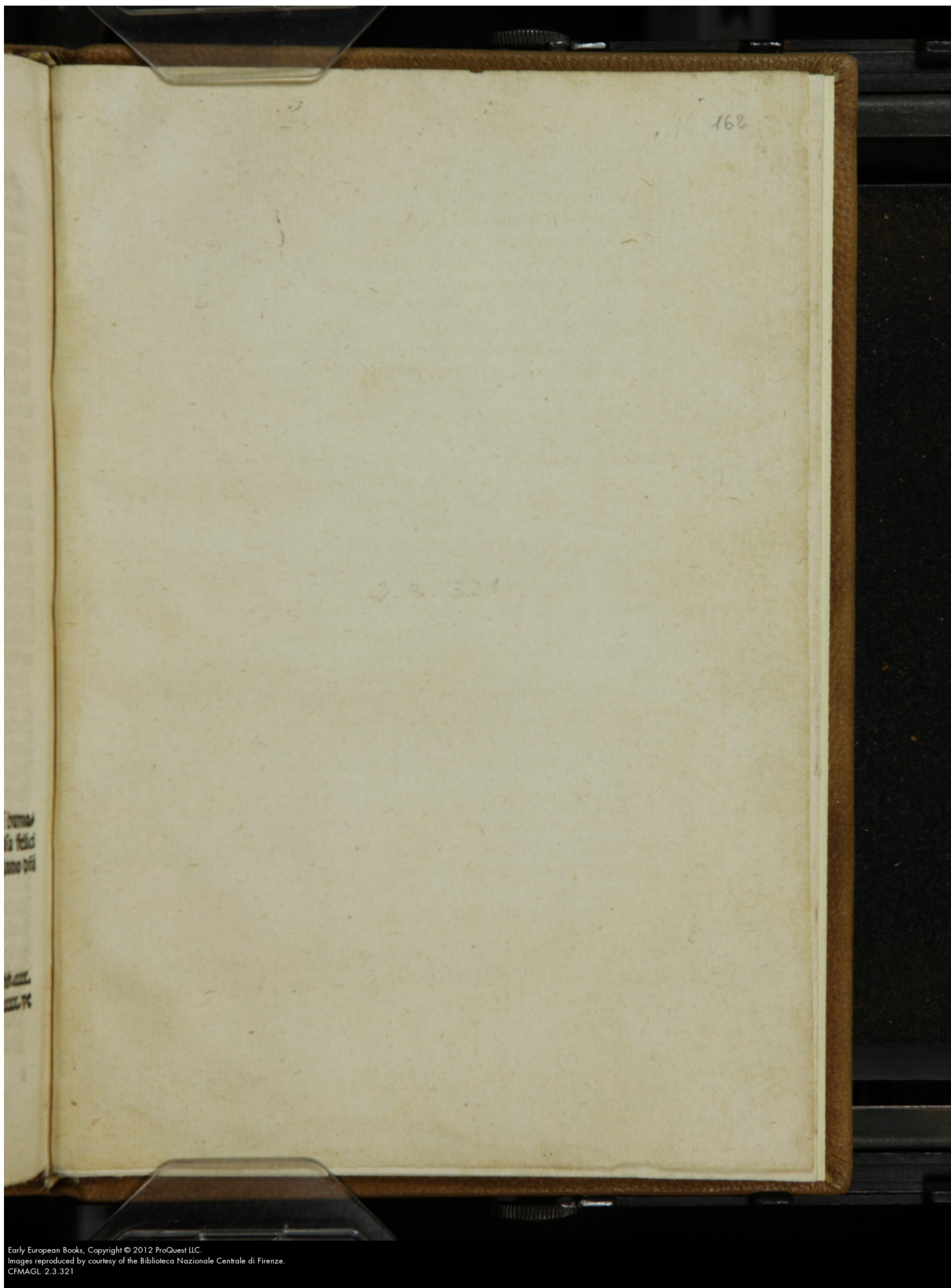
¶ De ecclesijs dyaconorum cardiñ. qui sunt. xviij.

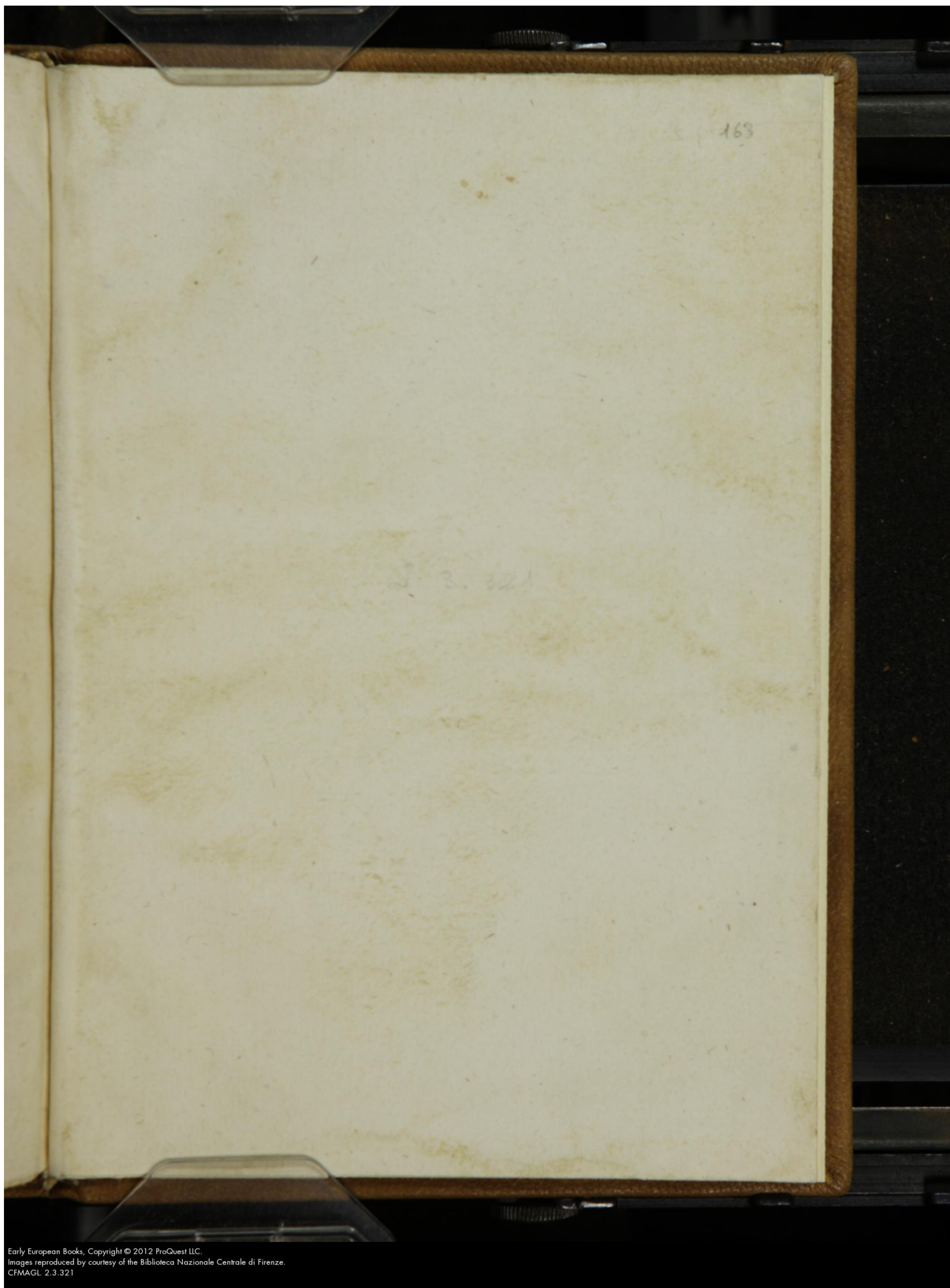
Diacoñ. cardinalis sancte lucie in septem folijs.
Diacoñ. cardinalis sancte marie in aquiro.
Diacoñ. cardinalis sancti theodori.
Diacoñ. cardinalis sancte marie in cosmedum.
Diacoñ. cardinalis sanctorum cosme et damiani.
Diacoñ. cardinalis sancte marie noue.
Diacoñ. cardinalis sancti adriani.
Diacoñ. cardinalis sancte marie in via lata.
Diacoñ. cardinalis sancte marie in porticu.
Diacoñ. cardinalis sancti angeli.
Diacoñ. cardinalis sancti nicolai in carcere tulliañ.
Diacoñ. cardinalis sancte marie in domprica.
Diacoñ. cardinalis sancti eustachij.
Diacoñ. cardinalis sancte lucie in silice.
Diacoñ. cardinalis sancte lucie iuxta imagines.
Diacoñ. cardinalis sancti viti in marcello.
Diacoñ. cardinalis sancte agathe.
Diacoñ. cardinalis sanctorum sergij et bachi.

¶ Domini Simphoriani Champerij mirabilium diuinorũ huma-norumqz quattuor volumina in plures libros partiales diuisa felici-ter expliciunt. Impressa Lugd. per Jacobum marescbal. Anno dñi M. cccccxvij. xxij. mensis Augusti.

¶ Registrum huius operis.

A. B. a. b. c. d. e. f. g. aa. bb. cc. dd. ee. ff. aaa. bbb. ccc. aaaa. bbbb. cccc. dddd. oẽs sunt quaterni preter A et dddd. qui sunt terni. B. ff. cccc. ve-ro sunt duerni.

162
2.3.321

163
2. 3. 321

164

ALLEGRI
LABORAT.
RESTAURO
LIBRI
PARMA